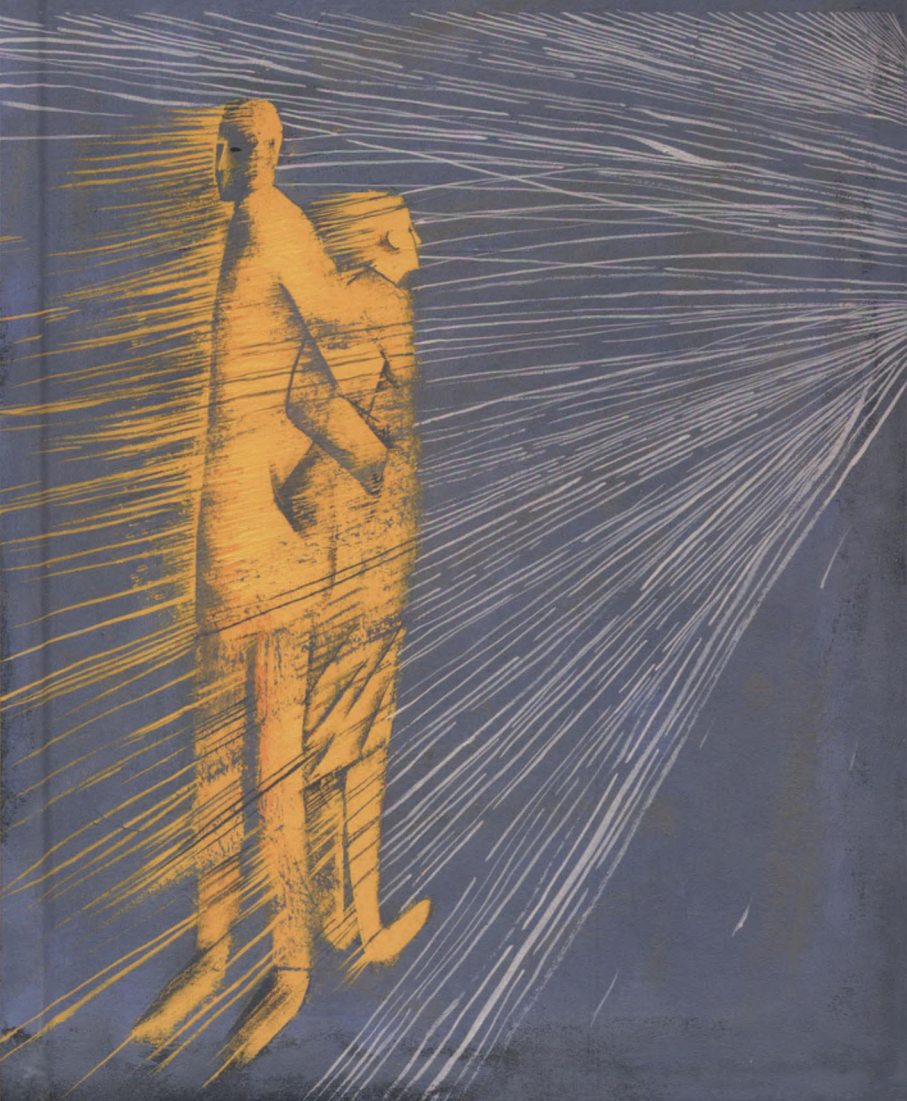

ЮРЫ СТАНКЕВИЧ

ПАЎНОЧНЫ ВЕЦЕР ДЛЯ СПЕЛЫХ ПЛАДОЎ

Юры Станкевіч

*Паўночны вецер
для спелых пладоў*

Раман, аповесці, апавяданні

Мінск
«Галіяфы»
2015

УДК 821.161.3-3
ББК 84(4Бей)-44
С76

Станкевіч, Ю.

С76 Паўночны вецер для спелых пладоў : раман, аповесці, апавяданні / Юры Станкевіч. — Мінск : Галіяфы, 2015. — 248 с.

ISBN 978-985-7021-26-0.

Кніга вядомага беларускага пісьменніка Юры Станкевіча хіба што лішні раз сведчыць пра шырокі дыяпазон яго тэм і жанраў.

Раман “Паўночны вецер для спелых пладоў” пра далёкія студэнцкія гады і каханне нечакана пераклікаецца з сучаснасцю. Дзеянне прапанаваных аповесцяў адбываецца як у мінулым, так і ў будучыні, і тая будучыня цяпер падаецца аўтарам на мяжы фантастыкі і прыпавесці.

Некалькі вострасюжэтных апавяданняў толькі дадаюць і разгортаюць асноўныя тэмы творчасці пісьменніка, найважнейшая з якіх — нацыянальнае самавызначэнне.

УДК 821.161.3-3
ББК 84(4Бей)-44

ISBN 978-985-7021-26-0

© Станкевіч Ю., 2015

© Дубовік К., вокладка, 2015

© Афармленне. ПВУП «Галіяфы», 2015

Раман

Паўночны вецер для спелых пладоў

*...У глыбіні саяных капальняў
пакідаюць галінку дрэва, якая
акорылася за зіму; праз два ці тры
месяцы яе вынімаюць адтуль,
пакрытую бліскучымі крышталямі.
...Самы пакутлівы міг той, калі
заўважаеш, што зроблены няправільныя
высновы і даводзіцца разбураць цэлую
гронку тых крышталяў.*

Стэндаль, “Каханне”

Надыходзіла ўжо лета, а разам з гэтым спрыяльным часам набягаў і не вельмі прыемны — апошня перад дзяржэкзаменамі сесія. У скверах зазязелі дрэвы, на вуліцы сталіцы з раніцы прывозілі вялізныя бочкі з танным белым сухім віном, якое можна было ўжываць замест надакучлівага хлебнага квасу, у пракураных пакоях інтэрната ўрэшце адчынялі ўдзень вокны, а ў самым цэнтры горада к вечару аднойчы проста пад адкрытым небам усталявалі

падмосткі і зацікаўленым мінакам і звычайным разявакам паставілі “Медэю”.

Менавіта ў гэтыя неспакойныя дні студэнт на прозвішча Ігнат Мазур раптам адчуў у сабе непрадказальную трывожную стомленасць. Па звычцы іншым разам спыніцца і ўсё прааналізаваць ён пачаў дакопвацца да прычыны. Тая агульная прычына, як аказалася, складалася з некалькіх.

Па-першае. Існавалі прадметы, якія ён з незразумелых заганаў розуму не ўспрымаў і не ў стане быў без цяжкасцяў здаць: гістарычны матэрыялізм, палітэканомія, гісторыя партыі і бальшавіцкага друку і некаторыя іншыя з гэтага ж мутнага шэрагу. Справа была не толькі ў тым, што ён быў да іх у лепшых выпадках ціха раўнадушны, а звычайна — ненавідзеў да ванітаў. Магчыма, тут усплывалі гены бацькі, закатаванага нкусаўцамі ў Карлазе, а можа, проста пачуццё нармальнага маладога студэнта гуманітарнага складу, які за ўсім гэтым адчуваў неасэнсаваную, падсвядомую да яго варожасць, мёртванароджанасць і пустату тых штучна выдуманых навук, хто ведае.

Па-другое. Ён заблытаўся ў жанчынах.

Трэцяя прычына, якая выцякала з другой, усплыла пазней і з усімі ад таго наступствамі.

Жанчын, а дакладней дзяўчат, спачатку было двое. З Аняй Балтас, даўняй сяброўкай, студэнт Ігнат Мазур сустракаўся больш як два гады. Яна вучылася ў педінстытуце, прыехала ў сталіцу з заходняй вобласці краіны і знешне ўяўляла з сябе тыповую ліцвінку, якую іншым разам выяўляюць на каляндарыках, — высокая, прыгожая бландзінка спартыўнага целаскладу, з тонкімі і пародзістымі рысамі твару. Студэнт Ігнат Мазур упершыню ўбачыў яе ў нейкай харчовай крамцы побач з інтэранатам, а потым выпадкова сустрэў зноў, і так усё пачалося. Яму быццам пашанцавала, бо ў дзяўчыны на той час нікога не было. Яе старэйшая сястра, якая заканчвала медінстытут і ўжо заручаная з трыццаціпяцігадовым забяспечаным чыноўнікам, не адабрала іх сустрэч. Яна лічыла студэнта

Ігната Мазура няздольным сямейнікам з прычыны беднасці і таго, што да дыплама, і тым больш удалага размеркавання, яму яшчэ было далёка.

Між тым, дзякуючы дзядзьку Барысу, роднаму брату маці, які меў сяброў у сталіцы (разам ваявалі), ён перавёўся з філфака на факультэт журналістыкі, што палічыў неверагоднай удачай. Пэўна, гэта было апошняе, што зрабіў для яго дзядзька Барыс, бо нечакана былы франтавік памёр у свае шэсцьдзесят год ад сардэчнага прыступу.

Так Ігнат Мазур апынуўся на незнаёмым дасюль курсе факультэта. На ім вучыліліся скарачана — чатыры гады, і ён мусіў здаваць некаторыя дадатковыя залікі і экзамены самастойна. Апекаваць навічка ўзялася Юля Маракова, крымчанка, якая даволі дзіўным, на яго погляд, чынам паступіла ў беларускі ўніверсітэт, бо не ведала мовы. Урэшце, не адна яна. Былі студэнты з Расіі, Малдавіі, Украіны, нават з Грузіі — таксама рускамоўныя. У Юлі Маракавай аказалася, як яна яму пазней прызналася, падтрымка. Яе цётка працавала выкладчыцай на кафедры англійскай мовы. Невысокая, хударлявая, нягледзячы на ўмовы жыцця ў інтэрнаце, заўсёды з густам апранутая, з ледзь прыкметнай усмешкай у кутках вуснаў, яна выклікала ў яго сімпатыю, і калі хто-небудзь збоку спытаў бы студэнта Ігната Мазура, ці кахае ён цяпер гэтую дзяўчыну, то, пэўна, атрымаў бы станоўчы адказ. Хоць ён і не аб'явіў бы гэтага ўголас: быў даволі стрыманы ў выказванні сваіх пачуццяў і думак.

Юля Маракова шчыльна прынялася за абранніка. Нават, як ён даведаўся пазней, аб'явіла дзяўчатам з курса, што навічок Ігнат Мазур адгэтуль — яе хлопец. Дасціпная, разумная крымчанка з Севастопаля, з дамескам габрэйскай крыві, яна карысталася аўтарытэтам сярод аднакурсніц, і на Ігната Мазура ніхто з апошніх так і не спакусіўся. Урэшце ў заўсёды прагматычным свеце ён пакуль што аніякай асаблівай каштоўнасці не ўяўляў, пра што ведаў і сам.

Варта адразу адзначыць, што курс быў неаднародны, несяброўскі. Многія студэнты — слабападрахтанаваныя, з заніжаным інтэлектам, як кажуць, ад зямлі, але яны бралі хітрасцю, выкрутлівасцю і ўседлівасцю. Некаторыя адслужылі армію, былі сярод іх і партыйныя.

Высокі, пад сто дзевяноста, спартыўнага целаскладу, начытаны Ігнат Мазур, магчыма, неяк і вылучаўся сярод аднакурснікаў. Вось толькі калі мець на ўвазе класічны выраз “бедны студэнт” — то ён належаў якраз да такіх. Падтрымкі ад маці амаль не было, нават ложку ў інтэрнаце яму спачатку не знайшлося, і ён начаваў у выпадковых месцах: у асноўным у інтэрнаце, дзе пражывала Аня Балтас. Па вечарах іншым разам гуляў з ёй там у пінг-понг. Стол для малага тэнісу стаяў у нішы на адным з паверхаў. Часам стол прыбіралі і арганізоўваліся танцы. Потым абодва прасіліся ў каменданта пазычыць ключ ад пустога пакойчыка — такі пакойчык заўсёды знаходзіўся, як ён ведаў, у любым інтэрнаце. Каменданту, адносна маладому былому міліцыянту, ён раз-пораз ахвяраваў бутэльку гарэлкі. Неабходны хабар.

Так ішоў час. Урэшце студэнт Ігнат Мазур неяк здаў неабходныя прадметы на новым факультэце і нават атрымаў стыпендыю і месца ў старым інтэрнаце непадалёку ад цэнтра горада.

Непазбежна ішло да таго, каб застацца на ноч у падобным пустым пакойчыку (такі аказаўся і на новым месцы) і з Юляй Мараковай. Перадусім пілі з ёй таннае сухое віно, шмат палілі і размаўлялі. Тут, у больш-менш знаёмым яму інтэрнаце, таксама існаваў прытулак для нечаканых гасцей. Праўда, сакрэтна самі студэнты адчынялі яго раз-пораз падрабленым ключом, які перадавалі па чарзе і сярод сваіх — пра тое абачліва маўчалі.

Юля Маракова паліла больш за яго, роблена ўсміхалася, змушана жартавала.

Усё астатняе ўрэшце адбылося, як абодва дапілі рэшкі ў фужэрах. Студэнт Ігнат Мазур выключыў святло

і распрануў сяброўку. Тая заўважна нервалалася, цела яе ўздрыгвала пад ім, вусны нешта шапталі, зрываючыся на стогны. Было звычайна.

Пасля Юля Маракова запаліла і сказала яму, што на прасцірадле пэўна застануцца плямы крыві, бо ў яе гэта, лічы, магчыма, у першы раз, але Ігнат Мазур засмяяўся з “магчыма” і перавёў усё на жарт. Урэшце дасціпная сяброўка і сама пажартавала з сябе, бо сімуляваць дэфларацыю было даволі недарэчна.

Абодва раніцай рассталіся задаволенымі адно другім і быццам сапраўднымі сябрамі.

* * *

На думку студэнта Ігната Мазура, у сістэме навучання гуманітарыяў трывала пасялілася нешта сатанінскае. У прыватнасці, журналіста, на яго думку, можна было падрыхтаваць за паўгода, а не гнабіць амаль пяць гадоў грамадска-палітычнымі прадметамі — дурасцю, якая ў жыцці, вядома, толькі шкодная і зусім не патрэбная. Што з таго, калі ён нават і загрузіць голаў пра тое, у якім годзе і пра што напісаў калісьці сваю чарговую карэспандэнцыю іх абагоўлены правадыр, чытаць якога ён іншым разам проста не мог — цягнула на ваніты, быццам ад паху мерцвячыны.

Авалодаць новай тэхнікай афармлення газеты, працай з дыктафонам, фотаапаратам, разабрацца ў жанрах — астатняе залежыць ад асабістых здольнасцяў — хіба не так, думаў часам ён.

Хлусня — вось што ён бачыў за ўсёй іх хвалёнай публіцыстыкай. Але менавіта гэтая хлусня і патрэбна большасці людзей. Скажы якому азвярэламу пралетару, што ён далёка не соль зямлі, а відазменены раб — што адбудзецца? То-та і яно. А да хлусні ён, раб, прывык, і ў ёй яму ўтульна. І галоўную газету “Правда” лепш было б назваць “Хлусня”. І ўвесь свет, хутчэй за ўсё, — таксама прыкрытая слоўным вэлюмам хлусня.

Гістарычны матэрыялізм студэнт Ігнат Мазур ледзь здаў на тры балы, і тое дзякуючы Ані Балтас. У пакойчыку, дзе яны па-ранейшаму, хоць і радзей, працягвалі сустракацца, Аня пасля гарачых абдымкаў брала ў рукі падручнік і ўголас зачытвала супакоенаму цэлам каханку самыя важныя, на яе погляд, адказы на экзаменацыйныя пытанні, не зважаючы на яго зласлівыя каментары. “Плюнь, што зробіш — так трэба”, — казалася яна.

Атрымаўшы ў заліковую кніжку свой выпакутаваны траяк і адзначыўшы гэту падзею бутэлькай сухога, студэнт Ігнат Мазур помсліва пашкамутаў на дробны мак канспекты, якія выкладчыкі прымушалі пісаць у ходзе лекцый, і выкінуў усё з акна аўдыторыі. Следам паляцеў і разадраны ўшчэнт падручнік.

Між тым, яму даволі пагрозліва не хапала часу. На асобных лекцыях варта было абавязкова прысутнічаць — некаторыя з выкладчыкаў былі даволі ўедлівыя і, калі-нікалі, па-садысцку завальвалі прагульшчыкаў на іспытах. Стыпендыі не хапала нават на тыдзень-два, каб нармальна паабедаць. Танна і добра кармілі хіба што ў сталоўцы партыйнай школы, але туды заўсёды няпроста было праскочыць: пільны вахцёр пускаў толькі сваіх слухачоў-партыйцаў. Увагі патрабавалі і дзяўчаты — іх раз-пораз варта было звадзіць на які канцэрт, у тэатр альбо на свежую замежную кінастужку. Таму, калі ўвечары ў інтэрнаце з’яўляліся вярбоўшчыкі з прывакзальных складоў і прапаноўвалі ахвотным папрацаваць ноччу на разгрузцы вагона альбо цяжарніка, студэнт Ігнат Мазур іншым разам даваў згоду. Раніцай і часткова днём тады спаў, рызыкаўна прапускаючы лекцыі.

Яму пашанцавала хіба што з іспытам па замежнай літаратуры. Неяк перад залікам ён набраўся смеласці і спытаў у холе вучэбнага корпуса выкладчыцу Ліцвінаву — сярэдняга веку жанчыну, стройную, добра апранутую, з дагледжанай постацю і даволі мілавідным тварам.

— Нэла Маркаўна, — сказаў ён сарамяжліва і не зусім упэўнена, — у мяне да вас пытанне. Секунд трыццаць не пазычыце? Я — ваш студэнт з чацвёртага курса.

Выкладчыца Ліцвінава спынілася.

— Я вас не памятаю, — даволі суха заўважыла яна. — У чым, дарэчы, ваша пытанне?

Студэнт Ігнат Мазур глытнуў паветра і праз кароткую паўзу рашуча вымавіў:

— Калі гэта магчыма, вызваліце мяне ад наведвання лекцыі.

Паўза.

— Вам што, не падабаюцца мае лекцыі? — з непрыхаваным здзіўленнем спытала выкладчыца, — альбо я? Дарэчы, я вас, паўтаруся, нешта не прыпомню. Па-мойму, вы і так мае лекцыі ігнаруеце.

— Наадварот, — раптам ужо спакойна і цвёрда адказаў студэнт Ігнат Мазур. Што будзе — тое і будзе, вырашыў ён пра сябе. — Вашыя лекцыі мне падабаюцца, я люблю замежную літаратуру і... вас таксама люблю.

— Нават так? Дзякуй. Асабліва за любоў. І ўсё-такі — у чым справа?

— Я ведаю ваш прадмет.

— У поўным аб'ёме?

— Так.

Паўза.

— Як ваша прозвішча, дарэчы?

— Ігнат Мазур.

— А вы разумееце, што іспыт для вас будзе асаблівы? Даволі жорсткі, да слова.

— Разумею. Хоць зараз.

Выкладчыца ўжо зацікаўлена зірнула на яго. На твары жанчыны з'явіўся лёгкі румянец.

— Адолі, — усміхнулася раптам яна. — Заўтра а другой гадзіне знойдзеце мяне тут, магчыма, я буду ў дэканате. Я праверу, ці адпавядаюць вашыя веды вашаму... ха-ха, скажам так, нахабству. Згода?

— Так, так. Вядома. Я вельмі вам удзячны.

— Што ж, рыхтуйцеся. А пра ўдзячнасць — потым.

— Да пабачэння. Да іспыту.

Іх кароткая размова не засталася па-за ўвагай. Непадалёк стаяла з цыгарэтай у руцэ аднакурсніца Святлана Конкіна — невысокая, даволі нядбайна апранутая дзяўчына з караткаватымі, на яго погляд, нагамі, але зграбнай постаццю, такімі ён бачыў маладых дзяўчат з японскіх стужак.

Заўважыўшы, што яна, пэўна, нешта пачула з яго размовы з выкладчыцай, студэнт Ігнат Мазур памкнуўся было да яе — высветліць, у чым справа, але дзяўчына раптам кінула непрыпаленую цыгарэту ў сметніцу і пайшла да выхаду. У яе была дзіўнаватая манера хадзіць крыху выкідваючы наперад ногі. Ён раптам падумаў пра тое, што за ўвесь час амаль ніколі не звяртаў на яе ўвагі. Так, нешта шэрае. І чаго “грэла вушы”? — падумаў Ігнат Мазур і выкінуў усё з галавы.

Размову чуў яшчэ адзін яго аднакурснік — былы завочнік Уладлен Анціпаў, які часта цёрся каля яго, падтакваў, ніколі не пярэчыў, па-змоўніцку падтрымліваў яго зласлівыя кпіны ў бок існуючых парадкаў і паводзіў сябе даволі прыхільна, за што атрымаў напайжартоўнае паганяла “Бой”. Цяпер ён відавочна зацікавіўся і здзіўлена спытаў:

— Ты што, сапраўды заўтра пойдзеш да гэтай цёткі? Яна ж цябе расцярушыць па сценцы. Ты вар’ят, Ігнаце?

— Ніколькі, Валодзя.

— Я — Уладзя, — незалюбіў Анціпаў.

— Уладлен. У скароце Уладзімір. А поўнасцю — Уладзімір Ленін — такое ў цябе імя. І нехрэн шыфравацца. Да сваіх бацькоў прад’яві прэтэнзіі.

— Мяне яны задавальняюць.

— Ну, не садзіся на крыўду, — саступіў Ігнат Мазур і дадаў:

— Не расцярушыць, бо я ў тэме, а па-другое, у нас з ёй атрымаўся спантанна біякантакт. Хоць ва ўзросце розні-

ца. На ўзроўні падсвядомасці. Я гэта адчуў. Ды што табе тлумачыць. Ты сляпы, глухі. І аблысеў рана. Як Ільіч.

— Стаўлю бутэльку “Гамзы” ў заклад: будзеш хадзіць на лекцыі.

— “Гамзу” я паважаю. Дадамо яшчэ батон і паўкіло доктарскай на закус. Згода?

— Згода, — хіхікнуў Уладлен Анціпаў.

На тым аднакурснікі развіталіся.

* * *

Назаўтра студэнт Ігнат Мазур апрануўся ў свой адзіны святочны касцюм, навязаў нават гальштук, старанна пагаліўся. Можна таму спазніўся на першую пару. Лекцыю па тэхніцы афармлення газеты чытаў выкладчык Анатоль Дземеш — кульгавы ад прыроды, недаверлівы і зласлівы чалавечак маленькага росту, з па-плябейску зачасанымі назад валасамі і бледным тварам. Чамусьці выкладчык Дземеш, як адчуваў Ігнат Мазур, быў для яго нават небяспечны. Некалькі яго лекцый ён неабдуманна прапусціў, а той гэтага не выносіў. Да таго ж, як пераведзены з іншага факультэта, Ігнат Мазур не праслухаў курс яго лекцый у поўным аб’ёме, а рыхтаваўся да заліку паводле падручніка.

Каварны і помслівы Дземеш доўга не прымаў залік. Як толькі студэнт Мазур да яго падыходзіў, выгледзеўшы дзе-небудзь у вучэбным корпусе, той моўчкі сціскаў вузкагубы шырокі рот, зняважліва паварочваўся і кульгава ішоў прэч.

— Ты, пэўна, зусім “тормаз”, — сказала тады Юля Макарава. — Ён жа можа не прыняць залік і на гэтай падставе не дапусціць да іспыту. Я сама пайду да яго. Ён ведае пра маю цётку і увогуле мае да мяне сантымент. Папрашу за цябе. Упэўнена, што ён сцішыцца.

— А горш не будзе? — спытаў тады Ігнат Мазур. — А што, калі гэты карузлік накінецца на цябе і абслінявіць пацалункамі і ўсё такое...

— Адаб’емся, — хіхікнула тады Юля Маракова.

Цяпер выкладчык Дземеш незадаволена ўтаропіўся ў яго.

Студэнт Ігнат Мазур папрасіў прабачэння.

— Дазвольце сесці? — спытаў ён.

Выкладчык Дземеш пакрывіўся нібы ад зубнога болю і мусіў сказаць нешта не вельмі прыемнае, але яго перапыніў гучны голас Язэпа Гарая, студэнта, які займаў месца проста перад сталом выкладчыка Дземеша і сядзеў адзін.

— А-а, Ігнат, — гучна сказаў ён. — Чаго спазніўся — мабыць, ад сценкі спаў? Можа, ты галодны? Паснедаць не паспеў? Дык сядай побач, зараз з’ядзімо што Бог паслаў. У мяне з сабой звараная курыца. Хочаш? — ён палез у сакваяж.

У аўдыторыі стала ціха. Ігнат Мазур з нямым здзіўленнем заўважыў, што на стале перад Язэпам Гараем сапраўды з’явілася звараная курыца, агурок і некалькі лустак хлеба.

Паўза.

Выкладчык Дземеш каўтнуў ротам паветра.

— Гарай, — пачаў ён пагрозліва, — вы што сабе дазваляеце? Я выдаю вас з заняткаў.

— Ды кінь ты, Толік, — адмахнуўся ад яго Язэп Гарай. — Я і табе ножку пакіну. Ці, можа, грудку. Хочаш?

І ён смачна захрустаў косткай.

Студэнт Ігнат Мазур падзякаваў Язэпу Гараю за прапанову, але абачліва мінуў таго і пайшоў у далёкі канец аўдыторыі. Ён ужо ведаў, што ў Язэпа Гарая быў вельмі ўплывовы сваяк, які займаў пасаду прарэктара, і менавіта таму Язэп Гарай быў цяпер такі разняволены ў паводзінах. Да таго ж, Юля Маракова давяла яму, што ў іх аднакурсніка ёсць праблемы з псіхікай, якія той старанна ад усіх хавае.

Урэшце выкладчык Дземеш, хоць і пакрывіўся чырвонымі плямамі, працягнуў лекцыю. Студэнт Язэп Гарай ужо моўчкі даеў курыцу, а на перапынку ўвогуле знік.

* * *

На кароткім адрэзку часу паміж лекцыямі з аўдыторый выходзілі ў калідор амаль усе. Па кутках палілі, дзяліліся навінамі. Некаторыя студэнты, як адзначыў Ігнат Мазур, — дзеці прывілеяваных бацькоў — трымаліся больш ўпэўнена і незалежна. Рослая, хамаватая генеральская дачка Паліна Басаргіна з іх курса распавядала дзяўчатам чарговы анекдот. Тыя роблена хіхікалі. Але ні Мараковай, ні Конкінай сярод іх не было. Паважна хадзіў па калідоры яшчэ адзін генеральскі нашчадак — пачынаючы паэт, камсамольскі актывіст Дзяніс Някрасаў. Студэнт Ігнат Мазур ужо ведаў, што бацька таго ў вайну быў закінуты ў Беларусь з Расіі і камандаваў спачатку батальёнам так званых “ястрабкоў”, а потым працягваў працаваць у “органах”, дзе і дайшоў да генеральскага звання. Цяпер ён кіраваў саўгасам. Камсамольскі актывіст і паэт Дзяніс Някрасаў днямі надрукаваўся нават у маскоўскім маладзёжным часопісе “Юность”, пра што ўжо ўсе ведалі. Расейцаў на іх курсе ўвогуле было шмат. Некаторыя зусім здалёк. Як яны праскоквалі праз іспыты па беларускай мове і літаратуры — здавалася на першы погляд загадкай, але нічога дзіўнага тут не было: нават размовы паміж сабой на роднай мове ўжо выклікалі навокал падазрэнне ў нацыяналізме.

Асабісты залік па беларускай мове студэнт Ігнат Мазур здаў, як кажуць, “на падваконні”. Выкладчык Аркадзь Шаркевіч — шчыры і спагадлівы — толькі спытаў у яго, ці вучыў ён у школе мову. Так, вучыў, адказаў на тое Ігнат Мазур і дадаў, што ў дзяцінстве кожнае лета праводзіў на вёсцы, так што матрыца мовы, цалкам магчыма, была закладзена ў ім менавіта ў той час. Выкладчыка Шаркевіча такі адказ вельмі задаволіў. Яны размаўлялі ў фаялічнае акно. Выкладчык Шаркевіч палез у нейкі сшытак, у якім і праверыў, як аказалася, вынікі апошняй дыктоўкі: там у студэнта Ігната Мазура стаяла адзнака ў чатыры балы. І тут жа, сапраўды на падваконні, паставіў яму залік.

Адзін са студэнтаў — Гурам Хуцышвілі — быў нават з Грузіі, з Тбілісі. Ён вучыўся на першым курсе і, як пазней раскажаў у інтэрнаце за бутэлькай віна Ігнату Мазуру, уладкаваў яго сюды бацька, начальнік аўтакалоны ў Тбілісі. “За інтарэс?” — вяла пацікавіўся тады студэнт Мазур, і Гурам Хуцышвілі красамоўна ўзняў бровы — ён не ўмеў хітраваць.

Увогуле студэнты, як ужо даўно ўпэўніўся Ігнат Мазур, былі пад пільным ідэалагічным, і не толькі, наглядам. Нечакана з’явіўся на даляглядзе, выскачыў, быццам чорцік з партабачкі, другі намеснік дэкана па ідэалагічнай працы Пушко — той прыслухоўваўся на перапынках, хто пра што гаворыць, прызначаў старастаў і таемна прымаў іх у сябе ў кабінэце, наведваў, калі раніцай, а калі і па вечарах, інтэрнат з нечаканымі адмысловымі праверкамі. Акрамя студэнтаў на кожным з курсаў, як ужо ведаў Ігнат Мазур, шыфравалася шмат ціхароў, вызначыць якіх было даволі няпроста. Курыраваў іх на факультэце ці то аспірант, ці то лабарант і адчасовы арганізатар кавэ-эзаў Віктар Епіфанаў — тыповы самаўпэўнены русак, але з псеўдапрэтэнзіямі на інтэлектуальнасць і ледзь не дэсідэнцтва. Урэшце, як інтуітыўнаразумеў студэнт Ігнат Мазур, такіх асобаў лепш за ўсё пазбягаць і ні ў якім разе не ісці з імі на шчырую размову — тое заўсёды было небяспечна. Яшчэ паўсюдна ішлі адгалоскі справы нацыяналістаў — групы студэнтаў з філалагічнага факультэта, якія суполкай запатрабавалі выкладаць усе прадметы на беларускай мове. Групу разагналі, многіх павыключалі з універсітэта, а стукачоў, наадварот, прыхільна размеркавалі ў Менску альбо нават пакінулі ў аспірантуры.

Роздум яго прадказальна перапыніла Юля Маракова, якая апошнім часам абазначана тулілася да яго. Як амаль заўсёды, яна, у адрозненне ад часам змрочнага Ігната Мазура, была ў добрым настроі. На вуснах дзяўчыны звыкла стаілася добразычлівая ўсмешка. Яна разумела гумар і любіла жарты.

— Дамоў, можа, разам пойдзем? — спытала яна. — Ты б хоць раз пару лекцый па палітэканоміі наведаў. Цябе адзначаюць кожны раз за прагулы і даносяць у дэканат. Мяркую, стараста.

— Чорт з ім, — вырвалася ў Ігната Мазура, — усё роўна гэты мутняк мне не здаць. Ён вышэй майго разумення. Але сёння папрысутнічаю. Бо пасля заняткаў затрымаюся. Ёсць справа.

— Сядзем разам.

— Ага, — паабяцаў сяброўцы Ігнат Мазур і вяла пажартаваў: — Як пракурор вырашыць.

— ?..

— Лепш казаць — прысядзем. Альбо — пабудзем разам. Юрфакаўцы могуць абсмяць.

* * *

“Палітэканомію” чытаў новы выкладчык. Студэнт Ігнат Мазур бачыў яго ўпершыню. Выкладчыка звалі Пётр Мацкевіч. Гэта быў даволі мажны, цёмнавалосы, з сівымі скронямі, чалавек гадоў сарака васьмі — пяцідзiesiąці, з нечакана разумна-саркастычным выглядам на загарэлым твары і жывым, але стомленым позіркам шэрых неспакойных вачэй.

Урэшце Ігнат Мазур амаль не слухаў таго. Побач сядзела Юля Маракова, часам, незаўважна для іншых, ціснула цёплымі пальцамі ягоную далонь, а потым увогуле напісала на лісце паперы і пасунула ў яго бок. “Вечарам. Заўтра. Заходзь”.

І прашаптала ў вуха:

— Даслалі з дому пасылку. Там сярод іншага і бутэлька нашага крымскага.

Студэнт Ігнат Мазур з цёплай удзячнасцю паабяцаў. Нейкі час ён думаў пра тое, ці будзе не заняты заўтра ўвечары вольны інтэрнацкі пакойчык, а потым прымусяў сябе слухаць выкладчыка.

Выкладчык Пётр Мацкевіч тым часам казаў:

— На падставе дадатковай вартасці Карл Маркс раскрыў катэгорыю “капітал” як самаўзроставаю вартасць, якая выяўляе адносіны эксплуатацыі, і ўзнавіў падзел капіталу па прынцыпе ўдзелу ў стварэнні вартасці на пастаянны капітал, як сродкаў вытворчасці, і пераменны капітал, укладзены ў рабочую сілу.

У выніку вартасць створанага тавару выяўляецца праз формулу.

Тут выкладчык Мацкевіч узяў крэйду і накрэмзаў ёй на дошцы:

$$w = c + v + m,$$

дзе c — *пастаянны капітал*,

v — *пераменны капітал*,

m — *дадатковая вартасць*.

Пасля чаго агледзеў студэнтаў, усміхнуўся і працягваў гаварыць.

“Не, — думаў, слухаючы таго, Ігнат Мазур. — Гэтую ахінею мне ніколі не здаць. І ніхто не дапаможа. Цьфу ты, бя. Ненавіджу. Мудрэй за гістмат”.

У канцы лекцыі выкладчык Мацкевіч між тым нечакана паведаміў, што іспыт асабіста ён, магчыма, прымаць адзін не будзе, а будуць прымаць удваіх з выкладчыкам Гавіным з Інстытута народнай гаспадаркі.

— Ну, трапілі, — прашаптала побач Юля Маракова. — Той Гавін зарэжа палавіну курса, анягож. Ён неправдазальны, самазадаволены індук.

У аўдыторыі сцішана загаварылі, захваляваліся. Выкладчыка Гавіна ведалі па яго лекцыях, некалькі з якіх ён раней прачытаў на іх курсе; таксама — па жорсткім патрабаванні канспектаў і няўхільным наведванні тых лекцый. Прысутных ён з насякомай уедлівасцю падымаў з месца і правяраў кожнага праз журнал.

Студэнт Ігнат Мазур адчуў непрыемны халадок у грудзях. Успомніўся іспыт па гістарычным матэрыялізме і атрыманы з той нагоды сапраўдны нервовы стрэс. “Ненаві-джу...” — зноў усплыло ў свядомасці слова, якое б ён

з задавальненнем запамятаваў. Але — пакуль не выпадала. Што ж, такое жыццё, меркаваў ён.

* * *

Пасля заканчэння апошняй пары аўдыторыя апусцела і студэнт Ігнат Мазур пайшоў шукаць выкладчыцу з кафедры замежнай літаратуры. Ён знайшоў яе ў дэканаце.

— Што ж, — сказала выкладчыца Нэла Ліцвінава, — калі ўжо самі напросіліся, то хадземце на наш імправізаваны іспыт. Дзе ў нас тут пустая аўдыторыя?

— Якраз апошняя лекцыя скончылася, — паказаў ёй на расчыненыя дзверы сваёй аўдыторыі студэнт Ігнат Мазур.

Яны паселі, і выкладчыца сказала:

— Час у мяне абмежаваны, так што пачнём без лішніх уступаў. Вы сапраўды гатовы? Калі выцягнеце хоць бы на “здавальняюча”, я, так і быць, выканаю вашу просьбу.

Паўза.

Далей пачалося сапраўднае выкручванне мазгоў. Пытанні ўсё больш ускладняліся: з ангельскай, іспанскай, нямецкай, французскай, маладой амерыканскай літаратуры як дзевятнацатага, так і дваццатага стагоддзяў. Маючы добрую памяць, Ігнат Мазур лёгка ўспамінаў прачытанае і адказваў, коратка, але часам адхіляючыся ў бок, калі гаварыў пра аўтараў, што яму асабліва падабаліся: Альбэра Камю, Іва Андрыча, Кнута Гамсуна.

— Ну, а які тэкст, па-вашаму, варта прызнаць найлепшай кнігай усіх часоў і народаў? — раптам нечакана спытала яго напаследак выкладчыца Нэла Ліцвінава. — Вы ж, пэўна, ведаеце, што такія апытанні раз-пораз праводзяцца, і рэйтынг кожнага новага аўтара вылічваецца больш-менш дасканала?

Студэнт Ігнат Мазур падумаў і адказаў на гэта, што тут меркаванні вядомых крытыкаў разыходзяцца: некаторыя нават лічаць найлепшай сусветнай кнігай “Дон Кіхота” Сэрвантэса, але на яго, Ігната, думку больш вартыя такой

высокай ацэнкі творы Шэкспіра, Дастаеўскага, Стэндаля, Ніцшэ, Фіцджэральда, Гамсуна, многіх іншых.

А што тычыцца “Дон Кіхота” Сэрвантэса, дадаў, то ён шчыра прызнаецца: кнігу да канца не дачытаў. Герой — псіхічна хворы чалавек і, нягледзячы на вялікую гуманістычную скіраванасць, двайную нагрузку і глыбіню тэксту, гэта аказвае негатыўны ўплыў на ўспрыманне. Хіба не так?

— Лічу, што не зусім так, — усміхнулася на гэты кароткі спіс выкладчыца Ліцвінава, — але думку вашу прыму на ўвагу.

— А вось Дастаеўскі і яго “Бесы”, “Браты Карамазавы” — гэта сапраўды вышыня. Яшчэ Ніцшэ, Клейст, Гельдэрлін — якіх Стэфан Цвейг аб’явіў найвялікшымі, — панесла Ігната Мазура, — увогуле нельга, на яго думку, выбіраць з доўгага спіса адзін тэкст. Ну, вызначыць які дзясятка імён. Можна нават і больш.

— Вы і да Ніцшэ дабраліся? — здзівілася выкладчыца Нэла Ліцвінава. — Цікава, што читалі, дзе і як?

— Была нагода, — ухіліўся ад адказу Ігнат Мазур.

— Можа, вы ведаеце і прычыну яго ранняй смерці? — нечакана пацікавілася выкладчыца.

— Ведаю. Незалечаная хвароба на пранцы.

Выкладчыца Нэла Ліцвінава падумала і спытала зусім іншае.

— Скажыце, Ігнат. Вы не хацелі б вучыцца далей па гэтым профілі? Вы, дарэчы, мой першы студэнт, які, небеспадстаўна падазраю, валодае тэмай напоўніцу. Распрацаваць кандыдацкую, а па кірунку ўрэшце параіліся б разам.

— Не, — адказаў Ігнат Мазур. — Дзякуй вам вялікі, але я хачу працаваць. Вучыцца далей, потым выкладаць — гэта не для мяне. Да таго ж, ёсць і сямейныя праблемы, якія не аб’едзеш. Я — сын палітвязня.

Выкладчыца Нэла Ліцвінава ўзнялася з крэсла, працягнула руку.

— Прыйдзеце на экзамены з заліковай кніжкай. На лекцыі можаце не хадзіць.

Студэнт Ігнат Мазур нечакана для сябе шляхетна пачалаваў ёй далонь.

— Вельмі вам удзячны.

На твары выкладчыцы Ліцвінавай зноў выступіў лёгкі румянец.

— Да пабачэння, Ігнат. Рада за вас. Цікава пагаварылі.

* * *

Увечары студэнт Ігнат Мазур запісаў сабе ў нататнік:

“Выкладчыца Ліцвінава цікавілася ў мяне, як я паспеў прачытаць столькі кніг. Але калі б пачула праўдзівы адказ, то, пэўна, здзівілася б.

Чытаць я навучыўся рана, але кнігі палюбіў пазней. Спачатку быў страх. Так, у дзяцінстве я баяўся цёмнаты і ратаваўся ад гэтай фобіі чытанкай. Усё тлумачылася быццам і проста. Маці працавала на заводзе ў тры змены, і я часта заставаўся дома адзін. Па вечарах, як правіла, электрычнае святло ў горадзе адключалі на некалькі гадзін. Эканомілі. Я ліхаманкава запальваў газніцу, забіваўся ў кут і перад сабой раскрываў чарговую кнігу. Прымушаў паглыбляцца ў тэкст, інакш навальвалася сапраўдная паніка. Страх цемры. Пачаўся ён з выпадку, якому і дагэтуль не магу даць тлумачэння. Неяк узімку, пад вечар, я выйшаў на панадворак, а калі захацеў вярнуцца ў хату, то выявілася, што дзверы знутры зачынены. Дома я быў адзін. З гадзіну-другую я хадзіў па снезе, вяртаўся, зноў спрабаваў адчыніць дзверы, але дарэмна.

Урэшце сусед выпадкова пабачыў мяне. Я ўжо замярзаў. Паклікалі мужчын, дзверы ўзламалі. Дом абшукалі. Ніхто не мог зразумець, як яны зачыніліся самастойна. Гэта было проста немагчыма. Замка не было, а быў звычайны масіўны гак, які сам не мог

узняка ў паветра і зачыніць хату. Мяркую цяпер, што гэта мог быць і слаба выяўлены палтэргейст. Дарэчы, вядомыя і ціхія яго формы.

Але з той пары ў цемры мяне апаноўваў страх. Газніца мігала, па сценах варушыліся цені, а на сталі ляжала чарговая раскрытая кніга, гарталіся старонкі, гвалтам праглынаўся тэкст.

З заплечнікам я наведваў бібліятэку і набіраў кніг. З часам я пачаў адрозніваць сапраўдную літаратуру ад літтрэшу. Я сталёў. Паступова мая фобія (баязь цемнаты) знікла, але звычка чытаць засталася”.

* * *

Мінула некалькі дзён.

Пасля чарговых лекцый студэнт Ігнат Мазур вырашыў паехаць у інтэрнат да Ані Балтас. З сабой захапіў падручнік па палітэканоміі. У яго з’явілася прывідная надзея паўтарыць “гістматаўскі” метады: Аня будзе яму чытаць уголас адказы на білеты, а ён запамінаць.

Але ўсё нечакана памянлася. У Аляксандраўскім скверы, праз які праходзіў, ён убачыў аднакурснікаў Іосіфа Зялёнку і Ваню Гужына, якія сядзелі на лаўцы і толькі якраз адкаркавалі па бутэльцы чырвонага сухога віна.

— О, Ігнат, — сказаў Іосіф Зялёнка, — давай далучайся. — У сумцы што ў цябе? А мы тут, на лаўцы, з правадыром “косці кінулі”.

— Кінь плявузгаць, які я правадыр, — сказаў, але з нейкай задаволенай усмешкай Ваня Гужын.

— Ну як, які? Па-першае, ты — камсамольскі ваяк, а, па-другое, з’езджаў бы ты ў Афрыку. У якую Анголу, прыкладам. Там усе ў трусах ходзяць, а большасць і без іх. Ну, і ты б зняў. Тут бы яны ўсе і прызналі цябе правадыром. Далажы, колькі ты крываротых камсамолак сапсаваў, га? Але ж ты ніколі таго не афішуеш, за што ў баб у аўтарытэце.

— А з тваім языком — у клуб вясёлых і знаходлівых. Схадзі да Епіфанава, запішыся.

— Дык што, Ігнат? Складзем кампанію? А то з правадыром сумна. А ты пацан дасціпны, разумны. Што ў цябе ў сумцы?

— Ёсць пляшка сухога. Але я іду ў госці, — сказаў праўду Ігнат Мазур.

Жвавы і рухавы як іртуць Іосіф Зялёнка прапанаваў:

— Сядай і з намі. У госці па вечарах ходзяць. Ты, што, Віні Пух? У нас віна багатая. Учора на радыё ганарар атрымалі. Мне за дзве інфармашкі, а яму, — кіўнуў на Гужына, — за інтэрв'ю. Пяць пухіроў віна і на закусць хапіла.

— Умееце жыць. А мне вось пісаць часу з-за іспытаў не хапае. Што на практыцы зарабіў, дык даўно сплыло. Урэшце, згода, перакулю шклянку.

— Прыкрыемся газетай! — загадаў Зялёнку абачлівы Ваня Гужын. — А то мянты тут часам ганяюць.

— Слухаюся, правадыр, ха-ха!

Студэнт Ігнат Мазур сеў на лаўку, выпіў шклянку віна з разавяга папяровага пакета і выцягнуў з пачка цыгарэту. Апошнім часам ён шмат паліў.

Выпілі па чарзе. Гаварылі пра сесію, залікі, пра апошнія падзеі ў далёкай Празе. Ваня Гужын больш маўчаў, але пытанні задаваў даволі часта. Гэта быў сярэдняга росту, чарнявы, з гошым, хоць даволі звычайным тварам маладзён. Студэнт Ігнат Мазур ведаў пра яго, што ён сын старшыні райвыканкама з правінцыі, сябра камсамольскага бюро факультэта, хоча застацца па размеркаванні ў Менску, не хавае гэтага і ўжо шукае сабе месца.

Вядома, размова не мінула і таго, што ў Чэхаславакію пасунуліся танкі і вайскоўцы, што аб'явілі частковую мабілізацыю сярод запаснікоў. Але гаварылі агульнымі нейтральнымі сказамі, хоць, як разумеў Ігнат Мазур, думкі многіх не супадалі з афіцыйнымі істэрычнымі каментарыямі і меркаваннямі з Крамля. Але ж выказваць іх было небяспечна не толькі з-за даносаў намесніку дэкана, які ўжо набыў мянушку “Кум”, — усе яшчэ добра памяталі пра справу сваёй гадоўлі, “нацыяналістаў”, якія рызыкаўна

для сябе запатрабавалі выкладаць усе прадметы на роднай, а не на расейскай мове, і чым усё гэта скончылася. І зноў жа гэты камсамольскі актывіст Гужын побач. Цёмны ён нейкі.

Студэнт Ігнат Мазур ужо ведаў, што цяпер не варта давяраць нікому. З пятнаццаці гадоў ён пайшоў працаваць, і жыццё, якое зведаў усутык, навучыла хаваць свае думкі і асабліва — мэты.

Налілі яшчэ па шклянцы. Студэнт Ігнат Мазур раптам пашкадаваў, што дарэмна губляе час, і найнакш параіці да Ані Балтас. Але нечакана Іосіф Зялёнка перасцерагальна зашыпеў і схваў за спіну бутэльку. Па дарожцы, пэўна таксама з вучэбнага корпуса, рушыў у іх напрамку выкладчык палітэканоміі Пётра Мацкевіч.

Магчыма, ён так бы і прайшоў побач, не звярнуўшы на іх увагі, калі б напалавіну недапітая бутэлька не выслізнула з рукі Іосіфа Зялёнкі, гучна боўтнула паветрам і выкацілася на асфальтаваную сцежку. Студэнт Зялёнка спрытна нахіліўся і падхапіў яе.

Выкладчык Пётра Мацкевіч спыніўся.

— Добры дзень, Пётр Антонавіч, — з робленай ветлівасцю павітаўся з ім Ваня Гужын.

Запанавала непрацяглая паўза. Выкладчык Мацкевіч абудзіўся ад нейкіх сваіх думак і агледзеў хлопцаў.

— А-а, — сказаў ён, — дык вы мае студэнты? Успамінаю. Бачыліся. Адпачываеце? З віном? І што п'яце, цікава, у такім людным месцы?

— Сухое віно, — не стаў маніць Іосіф Зялёнка. — “Гамза”. Можа, і не з найлепшых гатункаў, але піць можна.

— А вы прысядзьце з намі, Пётр Антонавіч, — раптам абраўся нахабства студэнт Ваня Гужын. — Мы тут крыху ганарару атрымалі, дык вось адзначаем. Мы вам шчыра праставімся і палічым за гонар, бо вас паважаем. Ды вось і сябры пацвердзяць.

— Так, так, — заківалі галовамі хлопцы.

Выкладчык Пётра Мацкевіч падумаў і прысеў на лаўку побач. Студэнт Ваня Гужын наліў таму ў разавую папяровую шклянку віна.

— Зваць вас як? — пацікавіўся выкладчык Мацкевіч, пажадаў здароўя і выпіў.

Хлопцы прадставіліся. Пачалі размову. Ні пра што. Спачатку даволі напружана і абачліва — прыглядаліся да нечаканага суразмоўцы. Але выкладчык Пётра Мацкевіч размову іх раз-пораз падтрымліваў, гаварыў далікатна, хоць калі-нікалі змаўкаў і думаў пра нешта сваё. Ніхто не звяртаў на іх увагі. Урэшце, у скверы часта выпівалі, і не толькі студэнты.

Неўзабаве выкладчык Мацкевіч падняўся з лаўкі, падзякаваў і сказаў, што яму варта дадому.

— А вам у які бок? — спытаў няўрымслівы і ўсюдыісны студэнт Іосіф Зялёнка.

— Уніз па Паркавай.

— Дык і нам туды ж.

— У інтэрнат? Я вас правільна зразумеў?

— Так.

— Хадземце. Разам і мне будзе весялей, — сказаў выкладчык Мацкевіч.

Каля ГУМа завярнулі направа і пайшлі ўніз. Студэнт Ігнат Мазур хацеў было развітацца і пакінуць кампанію, але Іосіф Зялёнка быццам здагадаўся і прашаптаў яму на вуха:

— Плюнь на “госці”. У цябе яшчэ віно ў сумцы, і ў нас дзве пляшкі засталіся — дык, можа, працягнем. Бачыш, Антоныч — свой чалавек. А мы яшчэ і ў гастраном забжым па дарозе.

Дарогай размаўлялі хіба што адны хлопцы. Выкладчык Пётра Мацкевіч зноў стаў задуменны і больш маўчаў.

Калі падышлі да інтэрната, студэнт Ваня Гужын нечакана звярнуўся да таго з прапановай.

— Можа, завітаеце да нас, Пётр Антонавіч? У нас на паверсе цяпер спакойна, большасць на занятках.

Выкладчык Пётр Мацкевіч выслухаў таго, падумаў і згодна кіўнуў.

— Толькі вы, хлопцы, асабліва наш пікнік не афішуйце, — папрасіў ён.

* * *

Размясціліся ў пакойчыку, дзе жылі студэнты Гужын і Зялёнка. Паставілі на столік віно, тое-сёе са сціплай закускай. Прыадчынілі акно, а дзверы, наадварот, зачынілі, каб ніхто лішні не заходзіў.

Выпівалі і гаманілі да цемнаты. Выкладчык Пётра Мацкевіч слухаў, зрэдку сам задаваў хлопцам пытанні. Пра сябе скупа расказаў, што калісьці вучыўся ў інстытуце, абараніў кандыдацкую, але пачаў пісаць п'есы, працаваў літаратурным агентам у тэатры, выступаў і на сцэне як акцёр.

— А вашы п'есы — ідуць? — зацікавіўся студэнт Ігнат Мазур.

— Адну прынялі, далі тры спектаклі, а потым знялі, — шчыра адказаў выкладчык Пётра Мацкевіч.

— Чаму? — прадказальна запытаўся студэнт Іосіф Зялёнка.

— Значыць, не зусім у масць трапіла, — не стаў паліць выкладчык Пётра Мацкевіч.

Ён падняўся і пачаў было развітвацца, але студэнт Ваня Гужын выцягнуў з кішэні ключ, патлумачыў, што гэта ключ ад пустога інтэрнацкага пакоя, і што лепш будзе, калі паважаны Пётр Антонавіч пераначуе ў тым пакойчыку, дзе яго ніхто не патурбуе да раніцы. Бо хадзіць у цемры небяспечна.

— Ну што ж, ёсць рацыя.

Выкладчык Мацкевіч спусціўся на першы паверх да вахты, дзе вісеў тэлефон-аўтамат, і пазваніў, а потым вярнуўся.

— Папярэдзіў жонку. Каб не хвалявалася, — сказаў ён.

Гаварылі яшчэ доўга. Пра Чэхаславакію, тэатр, акцёрскае майстэрства, дайшло і да палітэканоміі. Высвятлялі, хто больш дасведчаны: Маркс, Прудон, Сміт ці Рыкарда.

Выкладчык Пётра Мацкевіч у размову амаль не ўступаў, запаліў цыгарэту, зноў задумаўся. Але раптам нібы ачуняў і спытаў у Ігната Мазура:

— Ну, а вы, Ігнат, чаму маўчыце?

Студэнт Ігнат Мазур зморшчыўся нібы ад зубнога болю.

— Калі шчыра, то я амаль не ўспрымаю гэты навуковы спектр, — неяк з выклікам і каструбавата адказаў ён пасля паўзы. — Ну, вось што гэта за дадатковая вартасць, чаму яна тычыцца вартасці створанага тавару і ўсялякага там “капіталу”, я не магу ўявіць. Пэўна, недахоп мыслення. Абстрагавання, аналітычнасці, аналізу мне бракуе. Дый нецікава мне гэта. Мутняк.

Паўза.

Выкладчык Пётра Мацкевіч усміхнуўся.

— Ды няма ніякай дадатковай вартасці, — у запанавалай цішыні раптам абвясціў ён. — Гэта ўсё — лухта. Ёсць энергія зоркі — нашага сонца, вось і ўся першапрычына.

Выкладчыка Пётру Мацкевіча адвялі ў пусты пакойчык і паклалі спаць. Прадбачлівы Іосіф Зялёнка выявіў апошнюю бутэльку віна, якую забараніў цяпер дапіваць, патлумачыўшы: варта гэта зрабіць раніцай, тым больш, што ў іх госць, якому неабходна будзе пахмяліцца, каб пайсці ад іх з лёгкім сэрцам.

* * *

Спаць яшчэ не выпадала, і студэнт Ігнат Мазур вырашыў пайсці да Юлі Мараковай. Але пакой паверхам вышэй, дзе жыла сяброўка, быў замкнёны, і ён, пасля роздуму, пагрукаў у суседнія дзверы, каб спытаць, дзе ўсе падзяваліся.

— Адчынена! — пачулася адтуль.

Студэнт Ігнат Мазур зайшоў у пакой. На ложку, падкурчыўшы смуглявыя ногі, сядзела Святлана Конкіна і паліла. Дзяўчына была ў паркалёвым нясвежым халаціку, цёмныя кароткія валасы яе неахайна тапырыліся, і ўвогуле галаву ёй не перашкодзіла б памыць, прамільгнула рызыкаўная думка ў Ігната Мазура, затое круглы твар з ледзь прыкметнымі прышчынкамі — набелены чымсьці з жаночай парфумы — нагадваў маску. Дзяўчына была адна ў пакоі, бо два суседнія, акуратна запраўленыя ложка, пуставалі.

— Добры вечар, Святлана, — ветліва сказаў студэнт Ігнат Мазур і дадаў:

— Фортку б адчыніла. Паліць жанчынам — шкодна.

— Адчыні, — абыякава ўсміхнулася дзяўчына.

— Шукаў Маракову, але ў іх ціха.

Святлана Конкіна паціснула плячыма.

— “Шел в комнату — попал в другую”, — яна працытавала грыбаедаўскі радок са школьнай праграмы і патлумачыла: — Там, бывае, рана кладуцца спаць. А можа, куды сышлі.

— Я прысяду, — сказаў нечакана для сябе Ігнат Мазур.

— Прысядзь, — паморшчылася яна.

Студэнт Мазур пасунуў да яе ложка зэдлік і сеў. Твар яго аказаўся амаль на адным узроўні з аголенымі нагамі дзяўчыны. Жаданне пасунуцца ўсутыч і прыпасці тварам да гэтых ног раптам хваляй абрынулася на яго. Студэнт Ігнат Мазур праглынуў камяк у горле і заціснуў у перасохлыя вусны цыгарэту.

— Ты падслухоўвала, калі я дамаўляўся з выкладчыцай Ліцвінавай, — сказаў ён. — Навошта?

Дзяўчына пакрывіла невялікі рот з пульхнымі вуснамі, выдыхнула дым і патлумачыла:

— А я люблю падслухоўваць. І падглядваць.

Яна нахілілася, каб стрэсіці попел. Халацік яе расхінуўся, і студэнт Ігнат Мазур убачыў, што станіка на ёй няма, а грудзі з цёмнымі смочкамі зусім маленькія. Ску-

ра і на іх была смуглаватая. Дзяўчына зноў выпрасталася і захінулася шчыльнай.

— А кватаранткі дзе? — кіўнуў на пустыя ложка Ігнат Мазур.

— Чарговага дурапляса пабеглі глядзець. На канцэрт. Кветачкі яму панеслі, ідыёткі. Хутка прыпруцца. “Як ён спяваў, як спяваў: ля-ля-ля! Ля-ля-ля! Першакурсніцы”.

— Ну, а ты на першым курсе хіба не бегала на якога-небудзь Магамаева ці Бюль-Бюль-аглы? — рызыкаўна спытаў Ігнат Мазур.

— Дарэмна іранізуеш. Магамаеў, прыкладам, вельмі прыгожы мужчына.

— У большасці жанчын вычварэнскі густ. Гэта амаль усе літаратурныя класікі заўважылі.

— Значыць, і я з ліку тых жанчын. Табе што да гэтага?

— Дык усё-такі бегала? З вырачанымі вочкамі? — нямаведама чаму пачынаў злоснічаць і пераходзіў на чорны гумар Ігнат Мазур. — Ну, кветкі — гэта прыстойна, цалкам адэкватна і ўвогуле традыцыя. Але там-сям істэрычныя німфеткі ўжо пачынаюць у стане эфекту закідваць сцэну і сваімі майткамі.

— У цябе такое багатае ўяўленне?

— Бывае і багацейшым.

— Могуць і не зразумець.

— Ну, ты ж у тэме? У мяне, дарэчы, з’явілася пачуццё, што мы з табой шмат у чым аднолькавыя. Ты б на лекцыях менавіта ля мяне прысаджвалася. Вось бы і нашапталіся. Праўда, праўда, чаму ты ўсміхаешся?

Студэнтка Святлана Конкіна выдыхнула дым і патушыла цыгарэту. Твар яе набыў халодны выраз.

— Так, маеш рацыю. Прыкладна, канешне. І вочкі, і кветкі, і ўсё такое. Было. Славак адзін прыезджаў, я два разы на яго канцэрт схадзіла. Ён мне нават сваю кружэлку ахвяраваў. А цяпер пайшоў бы ты прэч. Язык у цябе нядобры. Лепш я ўжо захоплены віск першакурсніц паслухаю.

— Табе побач з імі, пэўна, сумна?

— Мне па-любому сумна. Асабліва адвяхоркам, на захадзе сонца. Разумееш такое?

— Так, і мне знаёма, — пацвердзіў студэнт Ігнат Мазур, — “калі снег мокры падае, а праз яго ліхтары газай мігцяць”...

— Люблю Дастаеўскага, — усміхнулася Святлана Конкіна. — Асабліва “Падлетка”.

— Табе б замуж, Святлана, — раптам зноў грубавата сказаў студэнт Ігнат Мазур.

Паўза.

— Што так?

— Феромоны вылучаеш.

— А пайшоў бы ты ўсё-такі прэч.

— Не садзіся на крыўду. Прабач, Святлана.

— Замуж, ха-ха. Можа, і за каго — падкажаш?

— Табе вырашаць.

— Мне днямі адзін наш румын прапанаваў нешта накшталт таго.

— Віця Ганабец? Гэты — што з Малдавіі? — здагадаўся Ігнат Мазур. — Вось здзівіла. А што ты?

— Патлумачыла папулярна, што мне патрэбны самастойны, забяспечаны матэрыяльна мужчына, а не бедны студэнт. Хіба што пакахаю якога. Але гэта так, антрэ ну. Вельмі ты здагадлівы пра Ганабца і іншае — такія заўжды небяспечныя. І потым, Маракова на цябе вока закінула. Дый выкладчыцы Ліцвінавай ты спадабаўся. Я бачыла. А ўвогуле, сумна жыць на свеце, Ігнат.

Упершыню дзяўчына назвала яго проста па імені. Цёплая хваля прыязнасці ахапіла яго, і студэнт Ігнат Мазур падумаў раптам, што адчуў бы сябе шчаслівым, каб проста зараз прылегчы побач з ёй на гэтым ложку і пакласці далонь ёй на аголеную грудзь.

— Толькі ж пачынаеш жыць, Святлана.

— У тым-та і справа.

Дзяўчына запаліла новую цыгарэту, сказала рашуча:

— Хачу цяпер адна пабыць. А то зараз прыйдуць дзяўчаты. Цябе пабачаць, маладога, гожага. Мараковай данясуць, ха-ха.

Студэнт Ігнат Мазур узняўся з эдліка, адчыніў акно, пайшоў да дзвярэй.

— Зачыніш сама. А то напалілі. Кідала б гэтую звычку.

— Пляваць. Хоць дзякуй за клопат.

* * *

У адзін з вечароў да яго ў інтэрнат прыйшла Аня Балтас. Стройна, у плісаванай спадніцы, адкрытай кашулі, валасы колеру саломы гожа абрамлялі яе мілавідны загарэлы твар. Адно плячо, левае, крыху ўзнята, што, як ён ведаў, было ў яе прыкметай хвалявання.

У пакойчыку студэнт Ігнат Мазур быў не адзін. Ляжаў на засланым ложку з падручнікам па палітэканоміі глухаваты аднакурснік Міхась Байкоў, а за сталом лістаў нейкія паперы і адначасова вячэраў рухавы і заўжды вясёлы кавэзэшнік Дзяніс Маркін — з невялікай галавой мікрацэфала і пастаянна расцягнутым ва ўсмешцы ротам.

— Можна да вас? — насцярожана спытала з парога Аня Балтас і дадала:

— Прывет, Ігнат. Я да цябе.

— Канешне, заходзь! — шчыра абрадаваўся Ігнат Мазур. — Прысядзь во на мой ложак, а я зараз збяруся. Хоць — пачакай. Ты, Дзяніс, схадзіў бы павучыў навуку ў “чырвоным” пакоі, а з Байковым я зараз улагоджу, — звярнуўся ён да Маркіна.

— Пайду на гадзіну, не больш, — ахвотна згадзіўся Маркін.

— Ды толькі яго, — кіўнуў на Байкова, — паспрабуй угаварыць. Для пейзажа паляжаць без справы — асалода.

— Міхась! — не марудзячы пасунуўся да аднакурсніка студэнт Ігнат Мазур. — Ты б пайшоў прагуляўся. Бачыш, да мяне госці.

— Га? — з ідыёцкім выглядам спытаў той, касавурачы вокам на дзяўчыну.

Аня Балтас усміхнулася, села на ложак.

— Дзякуй, што не выгналі. Не турбуйцеся, хлопцы, я на хвіліну. Пайшлі, Ігнат, у кавярні пасядзім. Тут побач. Я ўбачыла, ёсць такая. Не супраць?

Паўза.

— Слушна кажаш, — згадзіўся ўрэшце Ігнат Мазур. — Калі там ціха, чыста і мёдам намазана.

У кавярні сапраўды было на гэты час даволі ціха, яны замовілі бутэльку таннага белага сухога віна і марозіва для дзяўчыны.

— Паслухай, Ігнат, — пачала студэнтка Аня Балтас, — я зайшла не проста так, а каб вырашыць адно пытанне. Вядома, ты прабач, бо мяне не запрашаў. Справа ў тым, што ў цябе практыка, дыплом, дзяржэкзамены, ну, урэшце, вайсковыя зборы. А ў мяне таксама іспыты, практыка і неўзабаве размеркаванне на працу. Мы сталі рэдка бачыцца, але не з гэтай нагоды. Ты змяніўся, Ігнат, я адчуваю. І не ведаю, калі шчыра, што рабіць.

Паўза.

— Я сам не ведаю, — урэшце адказаў студэнт Ігнат Мазур даволі разгублена.

— У цябе з'явіўся новы інтарэс? Калі так — нічога не зробіш. Я табе ніколі не навязвалася, ты сам мяне калісьці знайшоў — такую, якой я была. Так, далёка не нявінніца. Дык я гэтага і не хавала. Каб сустрэла цябе раней, усё было б інакш. Спадзявалася, што ты не будзеш успамінаць мне пра тэлегонію ці яшчэ пра нешта інфернальнае. Мужчыны ў большасці вялікія раўніўцы.

— Пра тэлегонію — ад сястры пачула?

— Угадаў. Дарэчы, пайшла пад вянец нявінніцай. Яна — разумніца, не тое, што я.

— Спадзяюся, у яе, маю на ўвазе тваю сястру, усё будзе добра, — сказаў Ігнат Мазур, — але такая разліковасць

у жанчыны нават здзіўляе. Усё ў яе запланавана: замуж — нявінніцай і — за багатага, жыць — у сталіцы...

— Я таксама хацела б жыць у вялікім горадзе. — сарамяжліва заўважыла студэнтка Аня Балтас. — Ніхто навокал цябе не ведае, ты — вольная, сама за сябе. А багацце? Ды чорт з ім! Мы абодва з небагатых сем'яў. Ты вадзіў мяне ў сталоўку, як у мяне скралі стыпендыю, я дапамагала табе, калі ты хварэў. Сястра хоча, каб я сустрэлася з сябрам яе мужа — ён мінчук, яму трыццаць гадоў, не жанаты. Запрасілі мяне днямі на нейкую вечарыну.

— Мудрасці ў тваёй сястры аж зашкальвае, — нявесела ўсміхнуўся Ігнат Мазур.

Ён раптам уявіў сабе карціну, як яго сяброўка і даўняя каханка Аня Балтас кладзецца ў ложак з незнаёмым яму мужчынам, як той пачынае лашчыць яе грудзі, ногі, як яна ў маладой палкасці рассоўвае іх... У горле ў яго перахапіла, кроў кінулася ў твар.

— Не, толькі не гэта, — выдыхнуў ён.

І падумаў, што калі б хто-небудзь спытаў яго цяпер, ці кахае ён дзяўчыну, якая сядзіць за сталом насупраць, і якая патрабуе ад яго непасрэднага адказу на нялёгкае і для яго і для яе пытанне, то сказаў бы, што, вядома, кахае і хоча, каб яна заўсёды была побач з ім. Але тут жа ўсплыло ў памяці, што ён абяцаў зайсці да Святланы Конкінай і да Юлі Мараковай, і што таксама моцна жадаў бы, каб і тыя былі з ім побач, і што ўсё гэта становіцца для яго пакутлівым. І зноў у яго памяці зусім не да месца ўсплыў эпізод з вугорскай мастацкай стужкі, галоўны герой якой не можа выбраць паміж жанчынамі, не хоча губляць ніводную з іх і ў чарговым прыступе дэпрэсіі пазбаўляе сябе жыцця.

— Дык што ж мне рабіць, Ігнат? — спытала між тым студэнтка Аня Балтас. — Ты цяпер у сваім жыцці, а мяне там быццам ужо і няма. І я ж не плакацца прыйшла, праўда?

У кавярні пабольшала наведвальнікаў. Адразу ўключылі магнітафон у кутку за стойкамі, адтуль загучэла

расейская папса, потым Высоцкі, зноў нейкая прыблатнёная спявачка з рызыкаўным рэфрэнам: “Мама, я злодзея люблю”. Некалькі дзяўчат паселі за суседні столік. Сярод іх, як заўважыў Ігнат Мазур, былі дзве аднапакаёўкі Юлі Маракавай. “Пляваць”, — падумаў ён.

— Ты здольная крыху пацярпець, Аня? — спытаў ён. — Я шмат чаго даздаю, некаторым выкладчыкам гэта не спадабаецца, тут яшчэ патрэбныя залікі па практыцы, у нас вайсковая кафедра, а там без цырымоніі могуць загнобіць любога — проста, каб іх баяліся. Давай вырашым усё крыху пазней. Ты ж бачыш, як усё навалілася, — гаварыў ён, тым не менш, разумеючы, што не ўсё кажа шчыра, і раптам яму стала невымерна шкада і Ані Балтас, і чамусьці яе сястры, якая, напэўна, мела рацыю, і сябе.

Віно скончылася, студэнт Ігнат Мазур разлічыўся, і абодва выйшлі на вуліцу. Сцямнела. Запаліліся ліхтары.

Здаецца, яны шмат пра што паспелі пагаварыць. Студэнтка Аня Балтас, увогуле мяккая па характары, зноў была быццам усім задаволеная, яны заціснуліся ў будку тэлефона-аўтамата і там цалаваліся, а потым Ігнат Мазур сказаў:

— Тралейбусы пакуль ходзяць. Можа, да цябе, Аня?

— А я сёння якраз засталася адна ў пакоі. Раз’ехаліся дзеўкі. Ноч будзе наша? Як усё-такі добра, калі мы разам.

* * *

Назаўтра, седзячы на лекцыі ў аўдыторыі, студэнт Ігнат Мазур па новай звычцы, якая з’явілася ў яго параўнальна нядаўна, у другі раз запісаў у нататнік, які насіў пры сабе і нікому не паказваў:

“Пачытаў больш падрабязна пра тэлеганію, аб чым нагадвала сястра Ані Балтас, Ларыса, якая заканчвае медінстытут. Урэшце, шматлікія медыкі, генетыкі і навукоўцы ведаюць гэтую дзіўную, нават інфермальную з’яву, якая, тым не менш, не даводзіцца шырокаму

колу людзей, разам з такімі калянавуковымі галінамі, як еўгеніка, гамеапатыя і г. д. Лічаць (хто менавіта?), што людзям пра такое лепш не ведаць. Шэкспір неяк напісаў: “Што чалавек? Жывёла і не болей”. Ну, можа, разумная, але жывёла. Аказваецца, варта спытаць лю-бога вопытнага сабачніка, галубятніка і іншага, які зай-маецца развядзеннем чыстых парод жывёл, і пачуеце адразу: пародзісты сабака, які выпадкова спароўваецца з беспародным і патомства якога вынішчаецца, усё роўна ўжо ніколі не будзе нараджаць чыстых жывёл сваёй пароды. Толькі мяшанцаў. Тое ж у коней, галубоў і іншых жывёлаў. Аказваецца — і ў людзей. Вось і меў рацыю Шэкспір. Тады, дарэчы, ведалі пра тэлегонію?

Кажуць, пасля міжнароднага моладзевага фестывалю ў Маскве, які адбыўся больш як дзесяцігоддзе таму, у шматлікіх выпадках назіралася дзіўная з’ява: некаторыя белыя дзяўчаты, якія ўступалі ў палавую (без наступстваў) сувязь з цёмнаскурымі хлопцамі і праз год, два, тры, як павыходзілі замуж за сваіх белых суайчыннікаў, раптоўна нараджалі цёмнаскурых дзяцей. Аказваецца, першы самец і палавы акт замацоўваецца нейкім чынам назаўсёды. Нават, калі кантакт быў праз кантрацэптывы. Праз тэлегонію могуць перадавацца розныя, у тым ліку і псіхічныя хваробы. Мяркую, што і рэўнасць — ад падсвядомага адчування гэтай з’явы. Але ж межы размываецца, і нацыі паступова будуць змешвацца. І што тады? А вось што. Мяркую, нацыя, якая найбольш размножыцца, пад-мне пад сябе планетарнае мысленне і выведзе адзіную пароду людзей. Цалкам магчымая будучыня. Цікава было б пагаварыць пра гэта з навукоўцамі.

Але ж я адхіляюся. Урэшце, усё гэта думкі сваёй гадоўлі, не больш. Вось сястра Ані Балтас Ларыса лічыць, што сямейнае шчасце ў многім залежыць ад таго, ці была нявеста ў першую шлюбную ноч нявін-ніцай. А ў яе самой, якую не будзе раўнаваць муж,

адбудзецца шчасце ў сям’і? Цікава б спытаць у яе гадоў праз дзесяць”.

* * *

Намеснік дэкана па ідэалогіі і выхаваўчай працы Пушко, на мянушку “Кум”, пэўна, быў “адтуль”, хутчэй за ўсё свежаспечаны пенсіянер, які здолеў у патрэбны час зручна ўладкавацца на ўтульную цывільную пасаду. Ён часта знікаў у службовым пакойчыку лабаранта Епіфанова, а то выклікаў да сябе ў кабінет асобных студэнтаў і вёў з імі нейкія, зразумелыя толькі яму, гутаркі.

На другі дзень пасля таго, як выкладчыца замежнай літаратуры Нэла Ліцвінова, якая прымала іспыт, выставіла студэнту Ігнату Мазуру ў залікоўку і ў ведамасць адзнаку “выдатна”, яго выклікалі да дэкана факультэта Парэцкага.

Дэкан сядзеў за сталом і незадаволена перакладаў на ім нейкія паперы. Брутальны твар яго з халоднымі шэрымі вачыма міжвольна выклікаў трывогу. Ігнат Мазур ведаў, што студэнты пабойваліся яго, але падсвядомае слабае пачуццё цяпер гаварыла яму, што дэкан, былы вайсковы баявы лётчык, на каварства і няпраўду не здольны. Так, ён чалавек сістэмы, але не болей. Але, чаму яго выклікалі? Запазыку ў заліках і іспытах ён здаў, ніякіх дысцыплінарных учынкаў не меў. Дык у чым справа? — губляўся ў пытаннях Ігнат Мазур.

Урэшце дэкан Парэцкі пакінуў у спакоі паперы, скося кінуў позіркам у бок студэнта і сказаў:

— Сядайце.

Студэнт Ігнат Мазур нерашуча прысеў у крэсла.

— Скажыце, хто вам дазволіў не прысутнічаць на лекцыях і здаваць экзамены датэрмінова? — спытаў дэкан Парэцкі.

— Ніхто, — пасля паўзы неакрэслена адказаў Ігнат Мазур.

— Вынікае, што вы самі сабе дазволілі?

— Бадай што так.

— Вы так шмат ведаеце? Не жадаеце пачуць што-небудзь новае?

— Жадаю. Вашыя лекцыі я наведваю рэгулярна, — спакойна зманіў студэнт Ігнат Мазур.

Паўза.

— Гэта я яшчэ праверу, — відавочна памягчэў дэкан Парэцкі. — А з вас на экзамене спытаю напоўніцу. Дысцыпліна павінна быць адна для ўсіх, і парушаць яе я не дазволю. Вам зразумела?

— Так.

— Гэта адно. Па-другое, вы цяпер пойдзеце да майго намесніка Пушко, і там з вамі будуць размаўляць зусім пра іншую справу. І калі пацвердзіцца тое, пра што нам дакладвалі, то будзем ставіць пытанне сур'ёзна, усутыч да вашага выключэння. Там, за акном, — паказаў ён пальцам у шкло, — шмат усялякай работы. На любы густ. Цяпер ідзіце.

Другі намеснік дэкана Пушко быў не адзін. У крэсле збоку ад яго стала сядзела стараста курса, камсамольская актывістка Ксенія Уразава. У руках яна трымала разгорнуты сшытак. Як толькі студэнт Ігнат Мазур увайшоў у кабінет, яна імкліва падхапілася з крэсла і выслізнула за дзверы.

Нейкі час намеснік Пушко і студэнт Мазур моўчкі разглядвалі адзін другога. На дробным тварыку намесніка дэкана блукала ледзь прыкметная ўсмешка, якая павінна была выяўляць ветлівасць і спагаду, але Ігнат Мазур не меў на гэты кшталт аніякіх ілюзій. Ухілістыя няшчырыя вочы намесніка дэкана бегалі пад вузкім, збягаючым назад лобікам, над якім ваяўніча тырчэла грыўка густых сівых валасоў.

— А-а, вось і Мазур з'явіўся, — радасна сказаў ён і пацёр адна аб адну нечакана рукастыя далоні. — Я ж не памыліўся, так ці не?

Паўза.

— Дык вы прысядзьце, — з той жа робленай прыязнасцю дадаў ён у адказ на маўчанне студэнта.

— Мне дэкан загадаў, дык я і зайшоў, — адказаў урэшце Ігнат Мазур і сеў у крэсла, дзе раней сядзела Уразава. Яно яшчэ захоўвала цяпло. “Пэўна, доўга сядзела”, — прамільгнула ў галаве ў студэнта Мазура.

— Вы, здаецца, пераваляся да нас з філфака? — пачаў здалёк намеснік Пушко, ён жа “Кум”.

— Так, мне дазволілі.

— Скажыце, а вы ведалі такіх студэнтаў філфака: Хількевіча, Гаранава, Яроша? Сепаратыстаў, якія за незалежнасць ад Расіі выступілі? Яны нават свой будучы ўрад сфарміравалі. Нацыянальны, ха-ха.

— Гэта ў якім сэнсе: ведаў?

— Вы сябрвалі, былі проста знаёмыя?

— Яны вучыліся курсам вышэй. Вядома, я чуў пра іх.

Намеснік дэкана Пушко раптам сагнаў з твару лагодную ўсмешку.

— Хто і дзе вам даў на прачытку вайсковыя мемуары Францішака Кушала? — нечакана спытаў ён.

Паўза.

— Ніхто нават не прапаноўваў.

— Так-так. А прамову Вацлава Іваноўскага з акупацыйнай “Беларускай газэты”? А кнігу — дакументальны нарыс Францішка Аляхновіча “У капцюрох ГПУ”?

Студэнт Ігнат Мазур паціснуў плячыма. Халадок прабегаў у яго па спіне. “Небяспека, — падумаў ён. — Дык вось, аказваецца, што яму інкрымінуюць. Гэты Пушко можа ўкусіць вельмі балюча. Але — адкуль? Чаму? Хто?”

— Не бачыў аніякіх прамоваў.

— Нам вядома іншае. Мінулым летам вы падрадзіліся працаваць у сябе ў родным сваім горадзе на рамонце былой уніяцкай царквы, памяшканне якой цяпер перадалі расейскім стараверам. Было такое?

— Было. І што?

— Знутры сцены былі паклеены акупацыйнымі газетамі, а зверху шпалерамі. Клей быў з жытняй мукі. Шпа-

леры лёгка адставалі, а газеты вы, якія здолелі, пааддзіралі і знеслі. Так ці не?

— Вядома, не. Паклёпнікаў багата.

— Так-так. Цяпер скажыце, як вы апынуліся тыдзень таму ў спецсховішчы Ленінскай бібліятэкі?

— Пісаў пакрысе дыпломную работу. Мяне дапусцілі прагледзець дарэвалюцыйны расійскі “Наш современник”. Па маёй тэме. З-за чаго такі пажар?

— Нам вядома іншае. Разам з тым часопісам у вас на руках аказаліся мемуары камандзіра Беларускай самапомачы Францішка Кушаля — мужа здрадніцы Наталлі Арсенневай, а таксама рускамоўны двухтомнік фашыстоўскага ідэолага Фрыдрыха Ніцшэ выдання адна тысяча дзевяцьсот дванаццатага года. Хто вам гэта выдаў на рукі? Скажаце праўду — пойдзе вам на карысць. Не скажаце — паставім пытанне рубам. Якое — самі ведаеце.

Паўза.

— Зараз успомню, — сказаў студэнт Ігнат Мазур. — Дайце падумаць.

— Думайце хутчэй.

Сітуацыя стваралася сапраўды небяспечная, ліхаманкава меркаваў Ігнат Мазур. “Беларуская газета” з прававай Вацлава Іваноўскага і не толькі, захоўвалася дома ў надзейным месцы, і доказаў яе існавання няма і быць не можа. Адкуль ім вядома? Але... Што тычыцца спецсховішча, то адбылося наступнае: ён атрымаў пад распіску часопіс, сеў за стол і пачаў рабіць з яго выпіскі па тэме. Разам з ім, акрамя сябрука — студэнта Уладлена Анціпава, побач нікога не было. Той таксама замовіў нешта па сваёй тэме. Праз нейкі час бібліятэкарка, жанчына сталага веку, кудысьці сышла, потым вярнулася, а потым зноў сышла. Цікаўны да кніг, ён зайшоў за бар’ер, і ў яго разбегліся вочы: чаго там толькі не было... І ўсё забароненае. Не ўтрымаўся — узяў, што ляжала бліжэй на паліцы: Кушаля і Ніцшэ. Паклаў сабе на стол і сышоў апошнім, пакуль не толькі большую частку прачытаў, а і запісаў тое-сёе ў нататнік.

Назаўтра паўтарыў свой манеўр. Дачытаў ужо да канца. Была спакуса знесці нешта з сабой, але ўтрымаўся. Красці ніколі не мог. А каб знёс, то ўжо завялі б справу, бо ў інтэрнаце пакуль студэнты былі на занятках, ведаў — часта рабілі праверкі і сапраўдныя шмоны. З тым самым намеснікам Пушко, які цяпер дапытваў яго, нібы ўвязненага. “Анціпаў, — упэўнена ўспомніў ён, — той адзін бачыў, і толькі таму ён неяк за бутэлькай віна ляпнуў пра газеты з царквы. Вось дзе горача...”

— Скажу, як было. Ніхто мне кніг не выдаваў. Як бібліятэкарка выйшла, можа і па патрэбе, я з паліцы Ніцшэ двухтомнічак — невялікі такі, выдання нейкага Сойкіна з Пецярбурга — узяў з цікаўнасці. Вінаваты. Ну, і пачытаў. Ды там нічога такога — адны вульгарызмы.

— Вульгарызмы? — здзівіўся намеснік дэкана Пушко. — Як гэта?

— Ну, схадзіце самі, паглядзіце. Там на кожнай старонцы хімічным алоўкам нехта мацюкі пананісаў. Свае каментарыі, пэўна. Мяркую, рэвалюцыйныя рэбачыя. Адчулі свайго класавага ворага — і пакрэмзалі.

— Так-так, — задуменна працягнуў намеснік дэкана Пушко.

— А газеты з царквы?

— Не было аніякіх газет. Паклёп.

Паўза.

— Вы, як я мяркую, не такі прсты, як сябе выстаўляеце, — сказаў ужо нават незадаволена намеснік дэкана. — Але ж будзем разбірацца. І калі што — пра наступствы вы ўжо, пэўна, ведаеце. Абстаноўка якая цяпер у свеце? Ворагі падымаюць галовы. То ў Вугоршчыне, то ў Польшчы, то цяпер у Чэхаславакіі.

— Дык я магу ісці? — спытаў Ігнат Мазур.

— Не. Вось вам папера, вось асадка. Пішыце тлумачальную.

У інтэрнаце праводзілі чарговую дэзынсекцыю, і студэнт Ігнат стаў часцей бываць на занятках.

Мінуў нейкі час, але пасля непрыемнай размовы з намеснікам дэкана Пушко аніякіх наступстваў у адносінах да яго не адбылося. Хіба што дэкан Парэцкі на лекцыі падняў аднойчы з месца, спытаў быццам неістотнае — пра канспект, а ў канцы кінуў загадкава: “Не Ніцшэ варта чытаць, а Пляханаву”, і ён зразумеў, што пагроза мінавала, ды і “Кум” больш не падыходзіў і не выклікаў яго на гутарку. Заставалася падвесці вынік: у дэканаце яго “справу” прыглушылі, і верагодна тут не абышлося без дэкана Парэцкага — той не любіў капацца ў падобных дробязях, а па-другое, — меркаваў Ігнат Мазур, — не перашкодзіла б вырашыць адносіны з Уладленам Анціпавым, бо менавіта ён сядзеў з ім тады ў спецсховішчы бібліятэкі за адным сталом і ўсё бачыў. І менавіта таму аднаму было вядома пра “Беларускую газету” і Кушалю.

Студэнт Ігнат Мазур пачаў пралічваць варыянты. Начысціць ужо цяпер пысу пацуку Анціпаву? Давядзецца, але не сёння. Варта выбраць зручны момант, інакш той падые гвалт і пабяжыць да намесніка дэкана Пушко. “Кум”, адпаведна, адразу заступіцца за свайго інфарматара. Навошта самому Анціпаву быў гэты гнюсны пасаж? Нават дзіўна. Чаго ён ім дабіваўся і якіх такіх прывілеяў дасягнуў? А сам? — падумалася пра сябе Ігнату Мазуру, — хіба нельга было трымаць рот на замку? Бо сведчыць жа старая ісціна: стукачом у абсалютнай большасці выпадкаў аказваецца той, на якога ніколі і ні ў якім разе нельга гэтага падумаць і ўявіць.

* * *

Адносна цёплае надвор’е нечакана перапыніў паўночна-ўсходні вецер, “маскаль”, як яго называлі, і прынёс зацяжныя халодныя дажджы.

У інтэрнаце таксама пахаладала, ноччу на коўдру даводзілася звернуць накідваць балоневы плашч, каб захоўваць

цеплыню. Затое ажывіліся клапы і дробныя шэрыя мышы. Адна такая раніцай залезла студэнту Мазуру пад коўдру, і давялося выкінуць нахабную жывёліну ледзь не з-пад бока.

Была і яшчэ адна прычына, па якой студэнта Мазура пакінулі ў спакоі.

Якраз у адзін з такіх халодных дзён у сябе ў аднапакаёвай кватэры засіліўся аднакурснік Язэп Гарай. Апошнія месяцы ён амаль не паказваўся ў аўдыторыі, прапускаў заняткі, не здаваў залікі і ў выніку не быў дапушчаны да іспытаў. Казалі, што перадусім у яго адбылася сутычка з выкладчыцай гісторыі журналістыкі Алёнай Сініцынай. Ігнат Мазур на той лекцыі не прысутнічаў. Пачалося з-за нейкай дробязі: Язэп Гарай сядзеў на яе лекцыі, як звычайна, за першым сталом і быў неспакойны і ўзрушаны, шамацеў балоневым плашчом, які не здаў у гардэроб, і ў дадатак звыкла выцягнуў з сакваяжа бутэрброд і пачаў есці. “Зараз жа пакіньце аўдыторыю”, — загадала яму выкладчыца Алёна Сініцына — даволі прыемная, мілавідная, інтэлектуальная, але з рашучым характарам жанчына. “Даем і пайду”, — адказаў на тое Язэп Гарай. “Ну, тады я сыду раней”, — сказала выкладчыца і пайшла з аўдыторыі. Яна не прыняла ў Язэпа Гарая заліку і, адпаведна, не дапусціла да экзамену.

Але, як яшчэ казалі, асноўнай прычынай суіцыду Гарая была не заваленая сесія, а праблемы з псіхікай, з-за якіх яго быццам бы падступна выкарыстала нейкая жанчына, якую ён, цяжарную ад іншага, прытуліў у сябе, і якая пачала цягаць яго па судах, каб адціснуць альбо кватэру, альбо нейкія грошы.

Разборкі ўсяго гэтага дасягнулі і факультэта, дзе вучыўся Язэп Гарай, вядома, дэканата, і ўсе іншыя праблемы і парушэнні былі адсунутыя і, як небеспадстаўна спадзяваўся Ігнат Мазур, назаўсёды.

Па звычцы, якая не пакінула яго, ён з гэтай нагоды запісаў у нататнік некалькі сваіх меркаванняў.

“Язэпа Гарая я ведаў параўнальна нядоўга, і ён рабіў уражанне ўпэўненага і самадастатковага, але вельмі нервовага чалавека. Выключна здаровы фізічна, займаўся, як амаатар, цяжкай атлетыкай (выціскаў лезжачы сто кілаграмаў, прысядаў са стапяцюдзесяцю), жыў у сваёй кватэры і не меў патрэбы ў грошах. Што падштурхнула яго да суіцыду, дакладна невядома нікому. Калі самае вялікае няшчасце ў жыцці — смерць, то чаму ён выбраў менавіта гэта? Ніхто на курсе не ведаў і той жанчыны, якую ён прывёў да сябе. Думаю, асноўная прычына ў ёй. Як я дзесьці вычытаў, псіхолагі сцвярджаюць, што чалавеку ўласцівыя тры асноўныя інстынкты: палавы, нянавісці да сябе падобных і імкненне да смерці. Ахвярай якога ці ўсіх разам стаў Язэп Гарай? Невядома. Дарэчы, засіліцца лічыцца ў свеце даволі ганебным. Засуджанаму на такі від смяротнага пакарання звычайна падкладаюць пад ногі таз ці які іншы посуд, бо ён немінуца ўрабляецца. Але гэта не ўсё. Перад тым, як урабіцца, пакутнік зведвае аргазм. Пра тое мне распавёў днямі Кастусь Жыбуль з юрфака, які практыкуецца ў пракуратуры. Ён ведае пра гэта ад замежнікаў з Польшчы. У іх ёсць такі від пакарання. Наўрад ці самазабойцы падазраюць пра ўсё гэта. Хоць, калі жыццё для іх губляе ўсялякі сэнс, то ім па-любому ўжо ўсё роўна”.

* * *

Экзамен па палітэканоміі здавалі з раніцы. Студэнт Ігнат Мазур, які перадусім нават не раскрываў падручніка і ведаў, што гэта бяссэнсава, бо ўсё роўна ў галаве нічога не застанецца, ён толькі згубіць час на дарэмную вычытку — тым не менш прыйшоў у вучэбны корпус са слабым спадзяваннем, што выкладчык і галоўны экзаменатар Гавін захварэў альбо трапіў пад трамвай, увогуле атруціўся якім-небудзь нясвежым прадуктам ці падавіўся курынай косткай. Але яго спадзяванні аказаліся марнымі.

Хоць на прыёме прысутнічаў і Пётра Мацкевіч, які сядзеў у аўдыторыі за сталом убаку, апытваў усіх, як ужо стала вядома, чамусьці асабіста выключна Гавін.

Студэнт Ігнат Мазур убачыў Ваню Гужына і Іосіфа Зялёнку, якія двума слупамі стаялі ў кутку, і падышоў да іх.

Якраз у гэты момант дзверы аўдыторыі расчыніліся і адтуль, хістаючыся, літаральна выцек Віктар Ганабец. Ігнат Мазур ведаў, што таму, родам з няблізкай Малдавіі, вучыцца тут цяжка, і не толькі з-за экзамену па мове. Пасля выкрыцця так званых “нацыяналістаў” пытанне абавязковасці мовы ўвогуле абміналі. Затарможанаму на шляху да ведаў Віктару Ганабцу ўся навука давалася праз вялікае разумовае напружанне. Чарнавалосы, жукаваты, ён быў цяпер бледны з твару і нібы аглушаны.

— Заваліў. На пераздачу, — вымавіў ён і папрасіў цыгарэту.

Праз некалькі хвілін з дзвярэй уся ў слязах выслізнула выдатніца Яніна Смоліч.

— Тры балы, — абвясціла яна ў насоўку.

Гэта ўжо было ўвогуле нешта незразумелае, бо ўсе ведалі, што выкладчык Гавін меў прыхаваны сантымент да жаночага полу, і больш-менш гарныя дзяўчаты раз-пораз праскоквалі праз яго апытанку даволі ўдала.

— Чакаем, хлопцы, — давёў Ігнат Мазур занепакоеным Зялёнку і Гужыну. — Можна, яго, Гавіна, куды ў дэканат выклікаюць, ці ён есці захоча, ці ў прыбіральню. Вупыр.

Між тым іспыт працягваўся. Некалькі дзяўчат нечакана атрымалі добрыя адзнакі, а студэнтка Галіна Самаежка, даволі юрлівая і нахабная, якая змагалася з выкладчыкамі за кожны бал, — нават “выдатна”. І нядзіва: у галаве ў яе было нешта кшталту камп’ютара, бо яна дакладна ведала, з кім сябраваць, з кім спаць, дзе будзе працаваць і за каго выйдзе замуж. Яна, тым не менш, умела хавала гэтыя свае якасці, і Ігнату Мазуру, які інтуітыўна разгадаў яе, рабіла-

ся нават не па сабе. “Вось будзе камусьці шчасце”, — падумаў ён і цяпер.

Пасля яе Гавін заваліў яшчэ пару хлопцаў, а потым зноў даў слабіну — у асноўным да дзяўчат. Але час ішоў і чарговай яго ахвярай стаў рахманы і бяскрыўдны Міхась Байкоў — выхадзец з вёскі. Той да вучобы паспеў папрацаваць паляводам у калгасе і таму трымаўся за навуку зубамі.

На гэты раз — не дапамагло.

Як высветлілася, выкладчык Гавін спытаў у Міхася Байкова пра асноўнае ў вучэнні Рыкарда, але той не ведаў. Тады Гавін пацікавіўся, ці чытаў студэнт Байкоў хоць што з распрацовак Фрыдрыха Энгельса па тэме, а так як гэта ў праграму не ўваходзіла, Байкоў толькі лыпаў вачыма. Урэшце ён пачаў нешта гаварыць па пытанні ў білеце, але Гавін праз хвіліну перапыніў яго і спытаў, што еў студэнт Байкоў на сьняданак. “Сала з хлебам”, — шчыра адказаў той. “І часнаком?” — пацікавіўся Гавін. “Так”, — кіўнуў Міхась Байкоў. “То, як будзеце пераздаваць, ужывайце ўжо без часнаку”, — сказаў выкладчык Гавін і на тым скончыў апытанне.

— Ну, дык вупыры ж і не выносяць часнок, — заўважыў на тое Байкову Ігнат Мазур. — А ты, братка, натрамбаваўся ім з раніцы. Вось і атрымаў.

Але, урэшце, выкладчык Гавін пэўна прытаміўся, бо пасадзіў у куце насупраць свайго калегу Пётру Мацкевіча, каб і той дапамагаў. Усё гэта даносілі тыя, хто выходзіў з аўдыторыі пасля іспыту.

Трое змоўшыкаў, між тым, адразу акрыялі. Цяпер трэба было пралічыць усё так, каб трапіць менавіта да выкладчыка Мацкевіча, што аказалася не так і проста. Першым спадобіўся трапіць да яго выкрутлівы як Уліс Іосіф Зялёнка. Праз хвілін пяць ён выскачыў з дзвярэй і адразу піхнуў туды Ваню Гужына.

— Ідзі, правадыр камсамольскі, ха-ха...

— Што? Як? — пачалі ў яго пытацца дзяўчаты.

— Ледзь выратаваўся, — хітрыў Іосіф Зялёнка. — Джаліць, як пчала. Пытанне за пытаннем.

Але адразу кінуўся да Ігната Мазура, зашаптаў таму ў вуха:

— Станавіся ля дзвярэй. Нікога, акрамя сябе, да Мацкевіча не прапускай. Толькі да таго, інакш табе гамон. Урэшце, сам ведаеш.

— Пакажы залікоўку.

— Ну то зірні на арыфметыку.

У графе за іспыт студэнт Ігнат Мазур убачыў лічбу “5” і подпіс Мацкевіча.

— Дык ты ж казаў...

— Мала што я каму казаў. Наперад, сябра. Пара.

Студэнт Ігнат Мазур з залікоўкай у руках стаў ля дзвярэй. Неўзабаве яны адчыніліся, але з аўдыторыі выйшла як самнамбула стараста курса Уразава. На яе заўсёды жыццярадасным камсамольскім твары чыталіся разгубленасць і яўнае незадавальненне. “Тры, тры балы”, — загаманілі вакол яе дзяўчаты.

З велічнай млявасцю выплыла ўрэшце з аўдыторыі генеральская дачка Паліна Басаргіна.

— Пяць балаў, — абвясціла яна. — Гавін запаў на мяне, век Парыжа не бачыць.

Варта было заходзіць менавіта Ігнату Мазуру, але той рашуча адмовіўся:

— Пачакаю.

Замест яго, а значыць да выкладчыка Гавіна, пайшоў вядомы на курсе зубрыла і, як хадзілі чуткі, — чалавек “Кума”, выдатнік Павел Слімакоў.

Ужо моцна нервуючыся, студэнт Ігнат Мазур чакаў выхаду Вані Гужына. І як толькі той паказаўся з дзвярэй, пасунуўся ў аўдыторыю.

“Да выкладчыка Мацкевіча, — круцілася думка. — І каб трапіць толькі да таго”.

У аўдыторыі было чыста, светла і пахла сумессю таннай жаночай парфумы і кветак. На стале перад выкладчы-

кам Гавіным стаяла вазачка з букетам. Сам выкладчык — укормлены, самазадаволены, карыкатурна імпазантны — разглядваў, нібы нецікавае яму насякомае, узмакрэлага ад разумовай напругі студэнта Паўла Слімакова.

У супрацьлеглым куце за сталом адзінока сядзеў выкладчык Пётра Мацкевіч. Спакойны, крыху іранічны твар яго з жывымі, разумнымі вачыма быў павернуты да напайрасчыненага акна, за якім квола зелянела некалькі таполяў.

Студэнт Ігнат Мазур павітаўся і нерашуча спыніўся. Як паставіцца да яго выкладчык Мацкевіч? Што ён за чалавек увогуле? Ці не запамятаваў ён яго пасля іх сумеснага “пікніка” з Зялёнкам і Гужыным? Дык у іх усё прайшло тады па-сяброўску.

— Гэта я, маё прозвішча Мазур, — урэшце выціснуў ён.

— Заходзьце, — запрасіў той і паказаў Ігнату Мазуру на крэсла перад сабой. — Цягніце білет. Які там нумар?

Студэнт Ігнат Мазур назваў нумар білета і пытання. Выкладчык Мацкевіч зірнуў у бок Гавіна, які ў супрацьлеглым куце аўдыторыі ляніва дапытваў Паўла Слімакова, і сказаў напайголоса:

— Ну, гаварыце што-небудзь. Пра дадатковую вартасць, прыкладам. Не маўчыце.

Студэнт Ігнат Мазур зглынуў перасохлым горлам і, цвёрда гледзячы ў вочы экзаменатара, адказаў:

— Так званая дадатковая вартасць і многае іншае, пра што пісаў Маркс, — гэта ахінея. Няма аніякай дадатковай вартасці, ёсць энергія зоркі — гэта значыць, нашага Сонца.

Паўза.

— Так, так. Што яшчэ скажаце?

— Больш няма чаго, — панізіў голас студэнт Ігнат Мазур.

— Давайце пра футбол, — з ледзь прыкметнай усмешкай сатыра ў кутках вуснаў сказаў выкладчык Пётра Мацкевіч. — Любіце футбол? Я, прыкладам, і стадыён часам наведваю. Калі мінскае “Дынама” гуляе. А чэмпіянаты

свету абажаю. Якая зборная каманда асабіста вам падабаецца?

— Зборная Нямеччыны. І яшчэ люблю глядзець гульню італьянцаў.

— І за што падабаюцца? Гаварыце, не маўчыце. Тым больш, што нашыя погляды тут поўнасьцю супадаюць. Трэба ж такое...

Яшчэ хвіліны дзве-тры студэнт Ігнат Мазур называў прозвішчы вядомых гульцоў, коротка раскажаў нават пра знакамітую “бітву пры Бёрне” — урэшце змоўк.

Паўза.

— Якую адзнаку вы хочаце? — нечакана спытаў яго выкладчык Пётра Мацкевіч.

— “Добра”, калі можна. За чарговы трыяк могуць пазбавіць стыпендыі, а “пяцёрка” выкліча падазрэньні.

— Давайце залікоўку.

Выкладчык Пётра Мацкевіч паставіў адзнаку “добра” ў ведамасць і ў залікоўку Ігната Мазура.

— Энергія зоркі, — па-змоўніцку ўсміхнуўся ён, — вось у чым першапрычына. Тут вы правільна заўважылі. Усё астатняе — лухта.

Юля Мараква яшчэ не здавала, і Ігнат Мазур адвёў яе ў бок і сказаў:

— Ідзі толькі да Мацкевіча. І ўсё будзе, як у мяне.

— А што ў цябе?

— Чатыры балы.

— Во як. Ды пачакай, раскажы падрабязна.

Але студэнт Ігнат Мазур ужо не слухаў яе. Ля акна ён убачыў адзінокую постаць Святланы Конкінай і заспяшаўся туды.

Студэнтка Конкіна, як заўсёды някідка, нават ледзь не нядбайна апранутая ў белую кашулю і чорную спадніцу, сустрэла яго звыклай іранічнай усмешкай на пульхных вуснах. У руцэ яна трымала прыпаленую цыгарэту. Зялёныя яе вочы нічога не выяўлялі: ні трывогі, ні заклапочанасці, ні якога ўзбуджэння перад іспытам.

Студэнт Ігнат Мазур запаліў і, свядома мінуючы залішнія падрабязнасці, параіў дзяўчыне здаваць іспыт толькі ў выкладчыка Мацкевіча.

— А мне Гавін падабаецца, — сказала нібы насуперак яму Святлана Конкіна і дадала з прыхаваным здзекам:

— Ён так глядзіць на мяне, бедны...

— Ён жорстка прымае. Ты можаш не вытрымаць іспыт. І чаго гэта ён на цябе глядзіць? Самазадаволены індук. Па-мойму і на галаве ў яго нешта кшталту завіўкі. Нават ты такую не зробіш.

— А я іспыту не баюся. Я і “Капітал” Маркса неяк пачытвала.

Студэнт Ігнат Мазур раптам адчуў цьмянае раздражненне. “Лепш бы галаву лішні раз памыла, чым пачытваць таго Маркса”, — падумаў ён, але, вядома, не сказаў уголос: дзяўчына магла адразу і назаўсёды “сесці на крыўду”, а ён гэтага не хацеў.

Зусім наадварот. Зноў нясцерпнае, неспадзяванае жаданне прыхінуцца да яе, удыхнуць пах яе вопраткі, цела, валасоў узнікла пажарам і цалкам ахапіла яго.

— Паслухай, Святлана, — сказаў ён, — можна, я да цябе як-небудзь зайду?

— Зайдзі, — са сваёй незразумелай, іранічнай усмешкай паціснула тая плячыма.

Прыбег з чытальнай залы, якая была непадалёк, заклапочаны, узнерваваны Уладлен Анціпаў. Ён да апошняга сядзеў за падручнікам і цяпер выведваў у іспытантаў: як і што? Ля Ігната Мазура ў такі момант яму няма чаго было рабіць — хіба выслухоўваць чарговыя кпіны, а вось выдатнікі маглі што і падказаць. Напрыклад, адказу на якое-небудзь асабліва небяспечнае пытанне, што часам ужываў за звычку прыцягнуты з інстытута народнай гаспадаркі выкладчык Гавін. Студэнт Ігнат Мазур паклікаў небараку-сябрука, каб папярэдзіць, увесці таго ў курс справы, але той толькі адмахнуўся. “Ну, тады на каго цябе бог пашле, калі так”, — вырашыў Ігнат Мазур. Урэшце,

як ён ведаў, Уладлен Анціпаў вучыў кожны прадмет да знямогі, і клапаціцца за яго было асабліва не варта.

* * *

Увечары з Іосіфам Зялёнкам і Ванем Гужыным адзначалі здадзены іспыт. Абодва зноў паказалі яму залікоўкі з выдатнымі адзнакамі. Як даведаўся Ігнат Мазур, “выдатна” атрымала на іспыце і Святлана Конкіна, і яшчэ некалькі хлопцаў і дзяўчат. Большасць з іх здавалі палітэканомію выкладчыку Пётру Мацкевічу.

Пілі, як звычайна, таннае сухое віно. Зноў успомнілі добрым словам і гаварылі пра выкладчыка, нагадалі, як сутыкнуліся з ім у Аляксандраўскім скверы, і як той спагадліва аднёсся да іх, нават зрабіў ласку — не пагрэбаваў з вышыні, а проста, па-мужчынску выпіў разам з імі. Гаварылі, што, адпаведна чуткам, ён выкладчыкам нядаўна, і, пэўна, яму яшчэ не зусім давяраюць, бо чаму тады запрасілі на іспыт Гавіна з інстытута народнай гаспадаркі? Ну і што, што той Гавін прачытаў ім раней некалькі лекцый? Казалі яшчэ, што, па тых самых чутках, Пётра Мацкевіч трапіў да іх на выкладанне выпадкова — проста дэкан Парэцкі разам з ім заўзеў на стадыёне за “Дынама”, іх месцы аказаліся побач, дык там яны і “зрохкаліся”.

— Чуткі, плёткі — усё гэта неістотнае, — падвёў урэшце вынік Ігнат Мазур, — а вось мужык ён варты. За яго і вып’ем.

Праз нейкі час яго адшукала Юля Маракова. Дзяўчына была пакрыўджаная, але не падавала выгляду і спытала, ці не запамятаваў ён, Ігнат Мазур, пра тое, што абяцаў прыйсці да яе?

Студэнт Ігнат Мазур супакоіў яе і запэўніў: ён толькі збіраўся, але давялося затрымацца на паўгадзіны з хлопцамі.

— А я на іспыце атрымала “добра”, — пахвалілася Юля Маракова.

— У каго?

— У Гавіна.

— Ну, ты і трапіла да вупыра. Яшчэ пашанцавала. Гнілы дзядзька.

— Так, — хіхікнула Юля Маракова, — сапраўды самазадавалены індык.

— І Конкіна менавіта яму здавала? — быццам між іншым пацікавіўся Ігнат Мазур.

— Так. Атрымала “выдатна”.

Абое стаялі ў інтэрнацкім калідоры ля акна і палілі. Са стадыёна насупраць грывеў духавы аркестр: рыхтаваліся да чарговага традыцыйнага параду вайскоўцы.

— Паслухай, Ігнат, — пачала Юля Маракова. — Маё “крымскае” з пасылкі пачакае, бо сёння нам няма дзе прытуліцца, але ў мяне да цябе ёсць адна, магчыма, не зусім звычайная для цябе прапанова. Справа ў тым, што хутка апошні іспыт, а потым вакацыі, пасля чаго практыка. Затым дзяржэкзамены, і ў нас курсы медсясцёр, а ў вас вайсковыя зборы.

— Што з таго, Юля?

— Паехалі на вакацыі да мяне. Да Сімферопаля на лекаву, а там ужо побач. Ты, бачу, здзіўлены?

Паўза.

— Вядома, здзіўлены. Дзякуй табе за ўсё, але...

— Што так? — перапыніла дзяўчына.

— Трэба дапамагчы маці, а па-другое — у мяне няма лішніх грошай. У якасці каго я прыеду?

— Ну, вось твая беларускасць усплыла: як, чаму? Ды каб не назаліць... Мае старыя — гасцінныя: бацька — загадчык гандлёвага аддзела ў абырвалгу, а маці...

— Што за абырвалг?

— Ты ж у Булгакава памятаеш?

— А, — здагадаўся Ігнат Мазур, — гэта ж Шарыкаў усё наадварот чытаў.

— А маці — выкладчыца мовы і літаратуры ў школе. Ты з ёй адразу паразумеешся. Прычым тут грошы? Урэшце, я адзін раз прапанавала, а другі — не стану.

Ён не стаў тлумачыць Юлі Мараковай, што ў маці даўня хвароба, якая носіць назву гіпатырэз, і што ёй штодня трэба прымаць лекі, а яна, хоць і выйшла на пенсію, змушана працаваць, бо пенсія зусім малая, а як жонку “ворага народа” яе хіба што ўзялі калісьці з невядомай літасці на нейкі занядбаны заводзік, дзе і зарплаты па сутнасці не было. Так што вакацыі не для яго. Вядома, ён з задавальненнем пазагараў бы на марскім пляжы і ўсё такое, але... Ды і як бы ён стаў глядзець у вочы яе бацькам, штодня аб’ядаючы іх і не маючы ў кішэні лішняга рубля?

— Ды ты не крыўдуй, Юля, — расчуліўся ад нечаканай шчырасці дзяўчыны Ігнат Мазур. — Такі я ўжо чалавек, і іншым пакуль быць не магу, а вакацыі кароткія. Пабачымся. Ёсць і іншыя праблемы, але потым, потым...

Ноччу ён доўга не мог заснуць. Успомніў, што так і не пайшоў да Ані Балтас, а між тым абяцаў і даўно варта. Прыгадалася яе старэйшая сястра — у яе словах таксама прысутнічала, і даволі рэальна, жыццёвая жаночая мудрасць. Жанчыне варта выбіраць сабе мужчыну ў спрыяльным узросце, каб нарадзіць здаровых дзяцей, і менавіта такога, які здольны забяспечыць сям’ю. Два гады, як яны сустракаюцца з Аняй, праўда, апошнім часам зрэдку, а яна магла б знайсці сабе, як і старэйшая сястра, паспяховага мужчыну, мінчука, а не ехаць кудысьці ў свет па размеркаванні. Даўмеліся ж нашыя памяркоўныя кіраўнікі нават да таго, каб пасылаць дзяўчат аж у аддаленыя кішлакі Кіргістана. Што іх там чакае — падумаць страшна. Чаму прыбалты пра такое нават слухаць не хочуць, чаму сваё паважаюць і берагуць? Чаму ў нас усё так гнюсна?

Вось і Юля Маракова свядома ці падсвядома шукае сабе спадарожніка па жыцці. І жыццё тое, як казаў ім раней выкладчык Мацкевіч, вельмі, нават нечакана — кароткае. Яму, Ігнату Мазуру, і яе шкада. Будзь ён якім забяспечаным мусульманінам, ён бы ўсіх траіх трымаў пры сабе. Хоць той жа заўзяты кавэзэшнік Ваня Гужын кажа: “Бабу пашкадуеш — сам бабай акажашся”. Ды хто

такі Гужын? А выбар, між іншым, ужо амаль зроблены. Калі з нядаўняй пары Света Конкіна побач з ім — ён ужо шчаслівы.

Раптам студэнт Ігнат Мазур чамусьці ўспомніў прагледжаную гады два таму вугорскую мастацкую стужку, дзе галоўны герой пакутуе ў выбары паміж дзвюма жанчынамі, і пачуццё кахання да іх абедзвюх настолькі моцнае, што ён псіхалагічна не вытрымлівае і даходзіць да суіцыду.

Ён узняўся з ложка, бо раптам яму нагадалася, што на яго напалі клопы. Ад наплыву гэтых небяспечных паразітаў у інтэрнаце часта праводзілі дэзынсекцыі, але гэта мала дапамагала, а вось пах у пакойчыках быў ад таго спецыфічны і ўядаўся нават у вопратку. Калі студэнтаў станавілася менш, бо яны паступова ад'язджалі на вакацыі, насякомыя перапаўзалі да тых пакояў, дзе было больш народу. Урэшце, з гэтым звыкаліся.

Толькі пад раніцу, калі ўжо світала, студэнт Ігнат Мазур раптоўна заснуў.

* * *

Ішоў час. Жаданне пабачыць Святлану Конкіну, якое нібы выбухнула ў ім апошнімі днямі, было настолькі моцным, што студэнт Ігнат Мазур штодня ледзь стрымліваў сябе. Але інтуітыўна ён адчуваў: варта вытрымаць нейкі адрэзак часу, каб усё адбылося па тым сэнары, які прыме дзяўчына. Апынуцца побач занадта рана ці занадта позна — і яна можа страціць да яго ўсялякі інтарэс, а падсвядомасць цьмяна гаварыла яму пра тое, што гэта так і ёсць. Як і ён, яна зрэдку з'яўлялася на лекцыях, але яму хацелася большага — застацца з ёй сам на сам.

Якраз дапамог выпадак. На прыпынку ля інтэрната ён убачыў аднапакаёўніц Святланы Конкінай з сумкамі ў руках. Дзяўчаты — зямлячкі з аднаго раёна — былі ўжо яму знаёмыя. І ён мімаходзь спытаў іх, куды гэта яны сабраліся. “Дадому, адпусцілі ў дэканаце на суткі”, —

адказалі першаккурсніцы. “Пэўна, да бацькоў за прадуктамі і за грашыма, — з сарказмам вырашыў ён. — Грошы-та на дураплясаў пайшлі. Вядомая справа”.

— А Святлана сышла куды ці сядзіць у пакоі? — быццам абыякава спытаў іх студэнт Ігнат Мазур.

— Так. Нешта чытае, — адказалі дзяўчаты.

Было даволі цёпла. Клёны, запакаваныя ў асфальт, даўно пакрыліся лісцем. Крама месцілася побач. Ігнат Мазур купіў там бутэльку “Тракіі”, плітку шакаладу і ў бабулі, калі праходзіў скверык, букецік палявых кветак. “Поўны джэнтльменскі набор”, — іранізаваў ён.

Калі шчыра, — думаў ён пра сябе, — то яму не хацелася б, каб яго сустрэў цяпер хто са знаёмых студэнтаў, асабліва Юля Мараква. І ўвогуле тое, што ён робіць, не вельмі правільна з боку маралі, але тут жа пачаў шукаць і знайшоў сабе апраўданне: ён не ў стане супрацьстаяць сваім пачуццям, і як будзе далей — няхай так і будзе.

Спачатку ён зайшоў у свой пакой. Там быў толькі Міхась Байкоў, які спаў у сваім ложку. Ён быў апрануты і ляжаў зверху на коўдры. Побач — раскрыты падручнік. У неспакойным сваім сне Байкоў часам нешта мармытаў і некалькі раз паскрыгатаў зубамі. “Паразіты ў яго завяліся, ці як?” — падумаў, збіраючыся, студэнт Ігнат Мазур. Схаваў у пакет тое, што купіў, нават кветкі, і рушыў да выхаду.

Ён падняўся паверхам вышэй, спыніўся перад знаёмым пакоем і некалькі разоў пагрукаў. Урэшце ключ у замке павярнуўся і дзверы расчыніліся. Студэнтка Святлана Конкіна моўчкі глядзела на яго з блізарукім прыжмурам.

— Варта і папярэдзваць, — сказала яна быццам незадаволена. Але ён мог бы паклясца, што гэта не зусім так.

— Люблю знянацку.

— Не прыбрана. Ты надоўга?

Замест адказу ён дастаў з пакета віно, працягнуў дзяўчыне кветкі.

Паўза.

— Як гэта зразумець, Ігнат? — спытала студэнтка Святлана Конкіна. Нязменная, ледзь бачная таямнічая ўсмешка ўжо блукала ў кутках яе вуснаў. — Можа, ты зноў не ў той пакой зайшоў?

Дзяўчына стаяла ад яго так блізка, што ён адчуў слабы пах яе цела, парфумы і ледзь перамог імклівае жаданне абняць яе і моцна прыціснуць да сябе.

— Прсыядзь, Ігнат. А тое ты як слуп нада мной. Кветкі пакуль у ваду пастаўлю. Ну, дзякуй. Не чакала. І Мараковай кветкі носіш?

— Ты якой нацыянальнасці, Святлана? — раптам спытаў студэнт Ігнат Мазур.

— Навошта табе?

— Нічога пра цябе не ведаю.

— Па бацьку ёсць угра-фінскія карані, я з Таліна, ён там быў капітанам сухагруза, а па маці... Якая табе, урэшце, розніца? Ты за гэтым прыйшоў?

— Прамінём, калі так, — сказаў Ігнат Мазур.

— Ты пакуль адварніся, а я на сябе зірну ў люстэрка, — дзяўчына засланілася ад яго палавінкай шафы.

— У вас тут нават і прайгравальнік ёсць, — між тым заўважыў Ігнат Мазур, — ды такія кампактны, зручны. Танчыце з гасцямі?

— Гэта мне айчым прывёз. І адну кружэлку “Бітлз”.

— Хіба ў цябе айчым? Прабач, што зноў пытаюся. А бацька?

Дзяўчына выслізнула з-за створкі, перасмыкнула плячыма, запаліла і села на ложак у сваёй улюбёнай позе — падкурчыўшы ногі.

— Бацькаў невялікі сухагруз трапіў у моцны шторм і перакуліўся. А ён, як капітан, павінен быў сыходзіць апошнім. Так і атрымалася. Шмат з экіпажу загінулі. Але пра гэта не пісалі і не паведамлялі, бо ў нас, сам разумеш, такога не можа быць. Ну, а айчым — так, прысмактаўся калісьці да маці. Я — на яго прозвішчы. Старэючая жанчына і... усё такое. А паразіты самыя хітрыя

і, мяркую, трыумфуюць у гэтым жыцці. А “Бітлз”? Хоць я і вар’яцею часам ад іх песняў, а падарункі ад яго не цяраплю. Ну, ды ты не звяртай увагі, што я раскапусцілася. Я даволі злая.

— І я люблю іх песні, — сказаў ужо без іроніі студэнт Ігнат Мазур. — Паслухаем што-небудзь? Такая кружэлка — усё-такі цудоўны падарунак. Уключым?

— Можа, так, а можа, і не.

— У цябе, пэўна, шмат кружэлак?

— Толькі тры, — усміхнулася Святлана Конкіна. — Тая, што айчым дастаў, другую славак ахвяраваў, а трэцюю — Чурлёніса, сама ў звычайнай краме купіла. Слухаю пад настрой.

— А цяпер які настрой? Каго б ты паставіла?

— Славака.

“Чорт бы пабраў таго славака, — падумаў Ігнат Мазур. — Урэшце, гэтая жаночая рыса ў характары не павінна здзіўляць: то ад Брамса млеюць, то ад чарговага пшута, альбо ўвогуле ад якога сучаснага Смердзякова з гітарай”.

Але замест гэтай злоснай тырады, прадыктаванай не інакш як пачуццём нечаканай рэўнасці, студэнт Ігнат Мазур стрымаў сябе і памяркоўна пагадзіўся:

— Пастаў славака.

Святлана Конкіна паціснула плячыма, устала і выцягнула з палічкі кружэлку. Уключылі прайгравальнік.

Прыемны барытон загучаў у пакойчыку. Песня была даволі простая, мелодыя хіговая, словы, блізкія да яго роднай мовы, лёгка клаліся на слых.

Студэнтка Святлана Конкіна нечакана пачала ціха падпяваць. Цыгарэта дымілася ў яе пальцах, а ў цёмных злёных вачах Ігнат Мазур заўважыў сум.

Урэшце голас спевака сціх. Кружэлка круцілася і раз за разам пстрыкала на паўторах.

— Век бы слухаў, — усё-такі не ўстрымаўся студэнт Ігнат Мазур. — Яшчэ разы два паставім?

— А вось ты зараз забярэш сваё бургундскае і пойдзеш, а я можа і тройчы паслухаю.

— Ну, бургундскім цябе, пэўна, той спявак частаваў, а я — бедны студэнт. Мяне асабіста і “Тракія” задавальняе.

— Чаго ты прыйшоў да мяне, Ігнат? Злоснічаць?

— Хіба ты не разумееш? Пабыць разам.

— Які ў гэтым сэнс?

— Але ж ты не супраць, што я зайшоў?

Студэнтка Святлана Конкіна выцягнула з тумбачкі шклянкі, разліла віно, паклала на стол пачак пячэння, нечакана ўсміхнулася:

— Не супраць.

— Яна выпіла са шклянкі, зноў перасела на ложак у сваёй ранейшай позе, сукенка амаль не хавала яе загарэлыя, чуць крывававатыя ногі, вусны маленькага, натурыстага рота на гэты раз былі пафарбаваныя чырвоным, а ледзь бачныя прышчынкі — белым, так што твар дзяўчыны ў надыходзячым прыцемку нагадваў маску з японскага тэатра “Но”.

Ігнат Мазур прагна выпіў са шклянкі, прыслухаўся да сябе, сказаў:

— Ага, люблю сухое віно, няблага ўставіла, — і дадаў: — У нас з табой, пэўна, аднолькавыя вірусы засяліліся. Так што ўсё непазбежна. Таму і прыйшоў.

Студэнтка Святлана Конкіна прыпаліла ад цыгарэты цыгарэту.

— Што яшчэ за хрэнь? Патлумач.

— Калі толькі коротка. Існуе небеспадстаўная тэорыя, што менавіта вірусы далі штуршок спачатку самому жыццю, а потым і эвалюцыі, і яны і цяпер яе асноўная сіла. Усё даволі праявічна. Наш мозг — смеццезборнік вірусаў. І нават каханне звязана з вірусамі. Базавая хімічная рэакцыя. Не мы ўтвараем пары, а падобныя вірусы скіравана прыцягваюць нас адно да другога.

— Лепш бы ты памаўчай, Ігнат. Па-твойму намі кіруюць паразіты?

— А ты думала, што партыя і камсамол?

— Ну, я не ідыётка, каб у такое верыць.

— І ў светлую будучыню не верыш? А Гавіну — што на іспыце гаварыла? Атрымала ж “пяць балаў”.

— Ты зачыніў бы дзверы, Ігнат. А то яшчэ хто-небудзь зазірне. Яны ўсе і так мяне за сцерву трымаюць.

— Хто гэта — усе?

— Першакурсніцы мае, яшчэ тыя-сія. Ды, няважна.

Студэнт Ігнат Мазур зачыніў знутры дзверы, — ключ тырчаў у замку, — пасунуў, як і ў мінулы раз, зэдлік да ложка і прысеў побач з дзяўчынай, адабраў у яе з рукі амаль дапаленую цыгарэту і кінуў у попельніцу, але рукі ад яе далоні не адняў і раптам адчуў, як яна сціснула ў адказ яго пальцы. І ўсё паплыло перад яго вачыма, бо ён ужо здымаў, ледзь не зрываў з яе сукенку, скінуў сваю тэніску, нагамі — чаравікі, выслізуў з нагавіц і пад грукат уласнага сэрца абняў гэтае даўно жаданае цела.

Калі б хто-небудзь спытаў у студэнта Ігната Мазура ці нават ён сам пацікавіўся ў сябе, што адбылося з ім і дзяўчынай на імя Святлана Конкіна ў той вечар і ноч, — ён бы абсалютна шчыра адказаў, што нічога не памятае. Адрэзак часу ў некалькі гадзін быў амаль начыста выцёрты з яго памяці, усплывалі хіба асобныя фрагменты: як таропка дапівалі віно, як нехта грукаў у дзверы, як абодва прагна палілі па цыгарэце, але так і не дапалілі, бо зноў кідаліся ў ложак.

Толькі раніцай студэнт Ігнат Мазур вярнуўся ў свой пакой, заваліўся ў пасцель і, не зважаючы на ​​неспакойнага з досвітку Міхася Байкова, які з сялянскай уніклівасцю ўстаўляў жалезныя апоры свайго ложка ў запоўненыя вадой бляшанкі ад кансерваў — усё гэта ад клапаў — моцна заснуў.

* * *

Неяк атрымалася, што на практыку тэрмінам на два тыдні Ігнату Мазуру загадалі збірацца ў Брэст, на абласное

тэлебачанне. Дзіўна было тое, што ён сам такога жадання быццам і не выказваў. Хоць ён ведаў, разумеў, што тэлежурналістыка набірае моц і стабільна выходзіць на першае месца ў сродках масавай інфармацыі, — усё-такі падсвядома адчуваў, што яго месца не на тэлеэкране, а ў рэдакцыі газеты ці якога часопіса. Публічнасць — гэта не яго. Да таго ж, кафедрай тэлебачання кіравала маладая, даволі істэрычная, на яго погляд, аспірантка Спіркіна, якая з патрэбай і без яе, заводзячы ўгору няшчырыя, шкадлівыя вочкі, усклікала: “Блакітны агеньчык! Блакітны агеньчык!”, за што і атрымала адпаведную мянушку.

Студэнт Ігнат Мазур яе не паважаў і засцерагаўся: яна часта завальвала на іспытах.

Ён, вядома, хацеў застацца на практыцы ў Мінску, нават не важна дзе, бо тут заставалася Святлана Конкіна. Але хадзіць у дэканат і прасіць не выпадала, бо за ім усё яшчэ цягнуўся статус пераведзенага, а гутарка і чарговая разборка з дэканам Парэцкім несла для яго новыя пагрозы і ўскладненні. Гэтага ён не жадаў.

У Брэст разам з ім паехалі практыкавацца Юля Мараква і яе сяброўка Надзея Гусакова. Дзяўчаты замацаваліся за “тэленавінамі”, а Ігнат Мазур папрасіўся ў рэдакцыю літаратурна-драматычных перадач. Пасялілі практыкантаў у зале, дзе завяршаўся рамонт, спалі яны цераз шырму: дзяўчаты на раскладушках, а Ігнат Мазур на старой караткаватай для яго канапе. Урэшце, уладкавалі іх, як ён палічыў, няблага, выдалі нават коўдры і бялізну.

Загадчыкам рэдакцыі літаратурна-драматычных перадач аказаўся мужчына гадоў сарака з тварам трамвайнага шчыпача: чарнявы, смугласкуры, з бегаючымі чорнымі вочкамі і ўчэпістымі рукамі з даўгімі пальцамі. Назваўся ён Казімірам Маратавічам Шахто. Заняты сваімі справамі, упэўнены ў выключнай сваёй важнасці, ён амаль не звярнуў увагі на практыканта. Студэнт Ігнат Мазур пагаварыў з ім пра свае абавязкі — зрабіць адзін прахадны сюжэт — палістаў планы рэдакцыі, прагледзеў

адну з іх — давалі запіс вечаровага спектакля мясцовага драмтэатра, яшчэ нешта неістотнае, і з трывогай адчуў, што тут яму няма чаго рабіць. Рэдактар Казімір Шахто быў, на яго погляд пасля некалькіх з ім гутарак, звычайны правінцыйны літёлуп, невядома з якой адукацыяй і які нямаведама як апынуўся на сваёй пасадзе. Плюс быў адзін: Казімір Шахто не заўважаў і не сачыў за ім: не прымушаў сядзець на лятучках і прыходзіць рана ў кабінет, дзе ў кутку для яго, як практыканта, часова прыстасавалі часопісны столік.

У сувязі з тым, што амерыканская проза якраз перажывала своеасаблівы бум, Ігнат Мазур вырашыў зрабіць у сваю практыковую перадачу эсэ пра “вялікую пяцёрку”: Фіцджэральда, Фолкнера, Хэмінгуэя, Стэйнбека, Дос Пасаса. Знайшоў нават некалькі каляровых здымкаў пісьменнікаў, прыдумаў кароткі сюжэт.

Але яго ідэю загадчык аддзела Казімір Шахто чамусьці і даволі нечакана ўспрыняў як асабістую знявагу. Высветлілася, што гэты, на думку студэнта Ігната Мазура, вяртлявы, правінцыйны тэлежучок не ведаў нават, хто такія Дос Пасас, Фолкнер, не чытаў ніводнага з вядомых пісьменнікаў і так усхваляваўся, што пабег раіцца да дырэктара.

— Гэта што — пісьменнік? — перадусім тыцкаў ён даўгім пальцам спешчанай рукі ў фотаздымак Уільяма Фолкнера, дзе нобелеўскі лаўрэат па літаратуры быў зняты за цясларскай працай на сваёй ферме, у падраным пінжаку, выцвілых джынсах і з пляскатай бутэлькай віскі, якая па-здрадніцку выглядала ў яго з кішэні.

— Калгасны конюх гэта, а не пісьменнік! — вішчэў Казімір Шахто. — І ты прапануеш такія здымкі ў перадачу? А тэкст? Ты каго прапагандуеш? Для нас яны ўсе — буржуазныя, ідэалагічна няўстойлівыя прадстаўнікі замежнай культуры!

Дырэктар абласнога тэлебачання Кухарчук, па ўсёй бачнасці, не жадаў разбірацца з практыкантамі, якія не-

дарэчна зваліліся на яго абжытую, утульную прастору. Але пасля не то скаргі, не то даносу абуранага Казіміра Шахто, змушаны быў прагледзець сюжэт і выказаць свае адносіны.

— Скажыце, — асцярожна звярнуўся ён спачатку да студэнта Ігната Мазура зусім з іншага боку, — сябра Вярхоўнага суда Мазур — не ваш сваяк?

— Так, — раптам зманіў раздражнёны ўсім гэтым Ігнат Мазур, — сваяк.

— Вы не хвалюйцеся, мы паставілі ў план ваш сюжэт. Ну, крыху дапрацуеце з рэдактарам, — нечакана лагодна паабяцаў дырэктар Кухарчук. — А ўвогуле, мы бачым, што вы праяўляеце ініцыятыву, паводзіце сябе прыстойна, спадзяюся, так і далей будзе, і практыку вам абавязкова залічым. Вы згодны, Казімір Маратавіч? — звярнуўся ён ужо да рэдактара Шахто.

— Так, так, — заківаў той з няшчырай, халопскай усмешкай.

Вольны з гэтага часу, студэнт Ігнат Мазур тым не менш вырашыў падпрацаваць на “Навінах”, дзе ўжо абжылася Юля Маракова, і зрабіць які матэрыял для абласной газеты “Зорка”, каб на ўсялякі выпадак падстрахавацца, бо ад “Блакiтнага агеньчыка” можна было чакаць усяго заўгоднага.

Вечарам таго самага дня — а практыкаваліся ўжо ледзь не тыдзень — дзяўчаты сабралі тое-сёе на стол, а Ігнат Мазур схадзіў у бліжнюю краму за бутэлькай чырвонага сухога віна.

Як заўсёды, шмат палілі і гаманілі пра ўсё і... ні пра што.

— Уяўляеш, — пасмейвалася, звяртаючыся да сяброўкі Надзя Гусакова, — гэты пшут, Казік Шахто, запаў на мяне. Учора падваліў цішком і прапанаваў адвячоркам пасядзець з ім, ха-ха, за кубачкам кавы ў яго кабiнеце.

— Працяг, спадзяюся, будзе? — пыталася Юля Маракова. Дзяўчына была ў добрым настроі.

— Магчыма. Праз тыдзень прыедзе на адведкі мой сужэнец, ну вы ж яго ведаеце. Ён працяг і арганізуе, калі наш юрлівец не супакоіцца.

Студэнт Ігнат Мазур бачыў раней у інтэрнаце жаніха рослай, прыгожай, але, на яго думку, праставатай Надзеі Гусакавай — той заканчваў політэхнічны інстытут і даволі паспяхова займаўся дзесяцібор'ем.

— А ты што ўсё маўчыш, Ігнат? — пацікавілася Юля Маракова. — Мо захварэў на радзімец?

Ігнат Мазур нявесела ўсміхнуўся, паціснуў плячыма. Ён раптам адчуў сябе нібы ў іншым вымярэнні.

— Выйду, запалю. А вы тут без мяне пасакрэтнічайце.

На амаль бязлюднай вуліцы ўжо ўключыліся ліхтары. Толькі ля найбліжэйшай кавярні было даволі ажыўлена — там віравалі падлеткі.

Студэнт Ігнат Мазур адчуў, як самота холадам агорала яго знутры. Што ён тут робіць з гэтымі дзяўчатамі, адной з якіх быццам нечым абавязаны — толькі чым? Што яму з гэтага тэлебачання, дзе нельга прыбартаваць звычайны літаратурны сюжэт, дзе яго ва ўпор не хочуць бачыць нават цяпер, а не толькі ў будучыні? Там, у сталіцы, засталася Святлана Конкіна, з якой адной яму б хацелася аказацца зараз побач. Дзе яна ў гэтыя хвіліны, з кім праводзіць вечар, альбо сядзіць адна? Урэшце, раптам успомніў Ігнат Мазур, ён жа па-ранейшаму амаль нічога пра яе не ведае: хто яна, адкуль, хто яе айчым, маці, нават якой яна ўсё-такі нацыянальнасці? Хоць што яму, акрамя цікаўнасці, да апошняга?

Ён выцягнуў з кішэні партманет і палічыў грошы. Заставалася не так і багата ад заробленага на мінулых, пазалеташніх вакацыях, але калі палічыць, колькі дзён яму тут пакутаваць, то можна... Так, выйсце ёсць. Можна вечарам ляцець самалётам у сталіцу, а праз суткі вяртацца назад. Наўрад ці нехта яго тут будзе пасвіць. Дырэктар Кухарчук? Рэдактар Шахто? Ды ім усё роўна — толькі каб было ціха і не адбылося ніякіх незбалансаваных сітуацый.

Затое ён будзе бачыцца са Святланай Конкінай. “Насланне” — нібы збоку падумалася яму пра сябе, але з усім гэтым ён не можа пакуль саўладаць. Дык зноў жа — няхай будзе, як будзе.

* * *

К ночы Юля Мараква ціха праслізнула да яго на канапу. Прыціснулася аголеным целам, нешта зашаптала, аж уздрыгнула ад таго, што ў ім адразу абудзілася эрэкцыя. Сама адказала на гэта разняволена і ўмела.

Калі ўжо сцішана ляжалі побач, сказала на вуха:

— Хоць тут мы разам. Пажыць нармальна нельга.

— А як жа Гусакова за шырмай? Спіць, ці не?

— Заснула даўно. Ды яна ўсё разумее.

— Усё роўна няёмка.

— Ды годзе табе. Усё-такі як добра, што мы разам на гэтай практыцы. Хоць, шчыра скажу, мяне ад іх абласной студыі далёка не ўстаўляе. А хацелася на заходнюю частку краіны паглядзець, на людзей незнаёмых. Дзіўнаватыя вы, беларусы. У нас у Крыме іншы народ.

— Дзесяць пlynяў эміграцыі. А па вайне ўвогуле шмат паўцякалі. Чым багатыя. Што тут дзіўнага? У вас лепшыя?

— Я не ў дрэнным сэнсе. Можа, якраз наадварот. Не садзіся на крыўду.

Студэнт Ігнат Мазур маўчаў. Здагадка паволі прабівалася ў свядомасці, урэшце аформілася ў пытанне:

— Паслухай, Юля! Гэта ж ты паспрыяла таму, каб мяне паслалі сюды на практыку.

Паўза.

— Калі па-сапраўднаму, то я, — прызналася дзяўчына. — Папрасіла “Блакiтнага агеньчыка”, яна маю цётку добра ведае.

— Чорт бы вас усіх пабраў.

— Ты што, Ігнат?

— Ды пайшла ты...

— Гэта ты дарэмна. Можа, хочаш сядзець па размеркаванні ў раёнцы? У якой-небудзь Бабінцы альбо Жабінцы? А тэлебачанне ніжэй абласнога цэнтра не бывае. Пакуль. А ты мог бы хутка падняцца, бо адукаваны, дасціпны, начытаны, фотагенічны ўрэшце. Збольшага, вядома. Хіба толькі ўдзячнасці бракуе. Я ўсё сказала.

Студэнтка Юля Мараква саскочыла з канапы на падлогу і пайшла да сябе за шырму.

Раніцай Ігнат Мазур пацёрся ў рэдакцыі сярод штатных супрацоўнікаў. Усе былі занятыя сваімі справамі. Казімір Шахто зноў не звяртаў на яго ўвагі, а Юля Мараква моўчкі адварнулася. Апошняе было не вельмі добра, бо дзяўчына з яе сувязямі магла б у якім неспрыяльным для яго выпадку і прыкрыць, дый жадала яна яму толькі добра, але думаць пра ўсё гэта не выпадала. Студэнт Ігнат Мазур сабраўся, апрануў свой адзіны касцюм, свежую кашулю, паваксаваў чаравікі і рушыў у аэрапорт. Праз нейкі час невялікі пасажырскі аэробус “АН”, які амаль штодня курсавалі да сталіцы, узняў яго ў паветра.

* * *

Увесь час і ў летаку, і пакуль дабіраўся з аэрапорта ў тралейбусе да інтэрната, студэнта Ігната Мазура не пакідала ледзь не ліхаманкавае прадчуванне блізкага шчасця.

У краме па дарозе набыў бутэльку таннага сухога віна і адразу скіраваў наверх па лесвіцы, да пакоя, дзе пражывала Святлана Конкіна.

Ён пагрукаў у дзверы, прыадчыніў. Адна з першакурсніц, бялявая дзяўчына са здаровым вясковым румянцам, сядзела за сталом і нешта пісала ў сшытак. Больш у пакойчыку нікога не было.

— Конкіна калі прыйдзе? — павітаўшыся, спытаў Ігнат Мазур.

— А яна не прыйдзе.

Паўза.

Студэнт Ігнат Мазур асэнсоўваў інфармацыю.

— Гэта яшчэ чаму?

— Яна тут больш не живе.

— А дзе живе?

— Не ведаю. Быццам недзе зняла кватэру.

— І яна нічога не пакідала, не прасіла перадаць?

— Нам тут — нічога. Яна з намі ўвогуле мала размаўляла. Так, не — і ўсё.

Студэнт Ігнат Мазур пакінуў дапытваць дзяўчыну і пайшоў да сябе. У пакоі нікога не было, дзверы, як заўсёды ў апошні час, зачынены, і ён пайшоў на вахту за ключом.

На вахце ён прагледзеў раскладзеныя паштовыя канверты. Адзін, ад Ані Балтас, быў адрасаваны яму.

Студэнт Ігнат Мазур выйшаў з інтэрната — цераз дарогу быў скверык. Сеў там на лаўку, ускрыў канверт і пачаў чытаць.

“Ігнат!

Нас таксама спіхнулі на практычныя заняткі. Я працую выхавацельніцай у дзіцячым садку. Вольнага часу небагата, але дырэктарка яшчэ не сапсела па ўзросту і з ёй можна калі-нікалі паразумецца. Урэшце, табе гэта, мяркую, не вельмі цікава. Хоць не — маню. Вось пікантная рэч. Маладыя выхавацелькі са смехам прасвяцілі, і сама пабачыла: у некаторых хлопчыкаў старэйшай групы пасля сну — стаіць. Звычайная эрэкцыя. Але, у такім узросце?

З сябрам мужа сястры схадзіла ў кіно (гэта, каб ты крыху параўнаваў) — не больш. Глядзелі «Рудабародага» Курасавы, і я была ў захапленні ад Т. Міфунэ — якая моц. Затое майго кінапартнёра стужка не ўразіла, і ён увесь час гаварыў нейкія глупствы. Расплявалася з ім на вуліцы. Затое ўжо на «Зацьменне» Антаніёні пайшла адна і выйшла ў стане эмацыйнага і нервовага зрыву. Які там прыгожы Ален Дэлон! І фільм звонку

просты, але вельмі глыбокі і нават трагічны. Праўда, не абышлося без хамскай сцэны (не ў фільме). Нейкі быдляр праз рад наперадзе раз-пораз адпускаў камен-тары, ад яго смярдзела (нават я на адлегласці адчу-вала): ці то абасц...ся перадусім, ці абас...ся. Урэшце, яго вывелі.

Але, пра што гэта я? Пішу абы-што. Спадзяюся, хутка пабачымся. І тады ўсё абгаворым. Хочаш — я прыеду да цябе на зборы?

Р. С. Нумар дзіцячага садка — 21.

Р. Р. С. Згуляем у пінг-понг?

Твая Аня”.

* * *

Ветру амаль не было. На сонечным баку ўжо адчувальна прыгравала. Там-сям хадзілі па зямлі каўкі. Адна з іх у дзюбе трымала дробную галінку — мабыць, дзесьці будавала кубло. Студэнт Ігнат Мазур нерухома сядзеў на лаўцы і слухаў шум горада. Раптам звыклая туга ахапіла яго, ён падумаў пра тое, што зусім не ведае, як жыць далей і да якой мэты імкнуцца, і што ён як быў, так пакуль і застаўся самотным і неўладкаваным у жыцці няўдачнікам.

Ён убачыў мятліка — звычайную, распаўсюджаную ўвесну і летам чырвона-чорна-жоўтую крапіўніцу. Мятлік сеў яму на руку і варушыў вусікамі. Раз-пораз крохкія яго крывыцы схвостваліся, а потым зноў раздзімаліся, прымаючы на сябе сонечнае цяпло.

Студэнт Ігнат Мазур нечакана ўспомніў, што па народнай прыкмеце мятлік, сядуючы на каго-небудзь, азначае, што да таго прыходзіць каханне.

Адвяхоркам, пачало ўжо сутонець, у пакой вярнуўся Дзяніс Маркін. Убачыў Ігната Мазура, які паліў чарговую цыгарэту, побач на стале стаяла пустая бутэлька, і сказаў:

— А я думаю, хто гэта на вахце ключ забраў? Ты, можа, практыку скінуў?

— Ды не. Заўтра назад.

— А я тут адзін, — сказаў Дзяніс Маркін. — Байкоў паехаў у сваю раёнку. Хто на практыцы, а іншыя — на вакацыях. Цяпер усе клапы з гэтага паверха — мае. Ды што гаварыць — сам ноччу прасякнешся. І вада ў бляшанках, што Міхась прыдумаў, — без толку. Яны ж са столі як дэсантура скачуць.

— Паслухай, Дзяніс, — спытаў Ігнат Мазур, — хто з нашых тут, у інтэрнаце, застаўся?

— Ды амаль усе раз'ехаліся. Хіба што Зялёнка, Ганабец тут. Яшчэ Гужын, дзяўчаты некаторыя засталіся. Ганабец у міліцэйскай газеце прыбартаваўся, Зялёнка — на радыё, Гужын ля цэка камсамола ашываецца, ну — усіх не пералічыш.

— А сам практыкуешся?

— У акруговай вайскавай газеце. Я пасля збораў, як званне атрымаю, пайду службыць. Можа, там, у газеце, і застануся. У мяне бацька — вайсковец. Дапаможа. Дый перспектыва, сам уяві: у сорок пяць на пенсію, а працу пасля, калі захочаш, то заўсёды знойдзеш.

— А мяне ніхто не пытаўся? — кружыў здалёк вакол свайго Ігнат Мазур.

Студэнт Дзяніс Маркін раптам ляпнуў сябе па невялікай галоўцы.

— А, добра, што падказаў. Тут зазірнула неяк Конкіна. Пакінула табе канверт. Толькі — дзе ён? Я зараз успомню, чакай...

Студэнт Ігнат Мазур падхапіўся з ложка.

— Шукай. Мне трэба. Ды хутчэй думай, што ты корпаешся!

— Знойдзем, чаго так узвар'яваўся? Ага, вось ён.

Дзяніс Маркін выцягнуў з-пад нейкіх пажухлых папак і лістоў даволі ўжо змяты канверт і аддаў нецярпліўцу.

— Нешта я не даганяю. Ты ж быццам з Мараковай “прыкурваеш”, а тут Конкіна. Яна ганарлівая, кручаная нейкая, які ў ёй інтарэс? Можа, патлумачыш? Але, бадай, твае справы. Маўчу, маўчу.

Студэнт Ігнат Мазур ужо не слухаў таго. Выскачыў у калідор, пасунуўся да акна і ўскрыў канверт.

“Ігнат!

Першакурсніцы і клапы дасталі мяне напоўніцу, і я ўсё больш і больш хачу заставацца адна. Ну, хіба толькі яшчэ з табой. Апошняга сама не чакала, і вось так адбылося.

Айчы姆 завочна зняў мне пакойчык у прыватнай кватэры. Тут недалёка, на першым паверсе. Калі апынуцца тварам да фасада, то злева трэцяе вакно.

Я практыкуюся ў абласной газеце. Урэшце, мне ўсё роўна.

Разам са мной, толькі ў іншым аддзеле, наш калега Вінцук Кішчык. О-о, які гэта прадбачлівы і хітры калгасан! Ён вылазіць са скуры, каб застацца тут на размеркаванні. Нават у мясцовай партарганізацыі стаў ужо на ўлік. Ды зашмат гонару пра яго пісаць, бо лічу дні, калі ўсё гэта скончыцца, і можна будзе неяк змяніць свой лёс.

Я вось часта думаю, што чалавек — гэта проста нейкая нікчэмнасць. І сябе з гэтага шэрагу не выключаю, бо за мной шмат усялякіх брыдкіх учынкаў. Хочаш — раскажу, калі пабачымся?

Днямі прачытала «Чуму» Альбэра Камю (я цяпер шмат чытаю) і проста абалдзела ад таго, як ён апісвае каханне. Бо яго, кахання, прысутнасці (фізічнай) у тэксце зусім няма, але яно схавана ў глыбіні, па-за кантактам. Так кранальна. Гэта супер!

У мяне, пэўна, дэпрэсія. Не хачу падрабязнасцяў, бо яшчэ хто дадумаецца прачытаць, а гэта вельмі непажадана. А калі ты апынешся ў Менску раней, то мой адрас: зав. Зароўскага, д. 6, кв. 8.

Астатняе — потым, потым.

Святлана К.”.

Студэнт Ігнат Мазур таропка прывёў сябе ў парадак. Памыўся, пагаліўся, рукі яго пры гэтым дрыжэлі, апра-нуўся і на пытанне Дзяніса Маркіна, калі вернецца, адказаў:

— Перадай клапамам, што не ведаю.

Вахцёрка ўнізе, як паведамiла, сама жыве непадалёк, і адразу патлумачыла яму, дзе завулак Зароўскага і як туды дайсці бліжэйшым шляхам.

Неба ўжо там-сям пакрылася дробнымі зоркамі. На ходніках, у святле ад ліхтароў, спяшаліся кудысьці заклапочаныя мінакі. Асабліва людна было ля бліжняй, нядаўна адбудаванай гасцініцы “Планета”, дзе месяціўся і рэстаран. Студэнт Ігнат Мазур ледзь не спартыўнай хадой прайшоў далей, збочыў у патрэбным напрамку і неўзабаве знайшоў дом, на вуглавой сцяне якога ўбачыў адтрафарэчаную лічбу “6”. Дом быў звычайны, пяціпавярховы, з няўкладнымі балконамі, шэрымі цаглянымі сценамі і невялікімі вокнамі.

Ён вылічыў патрэбнае яму трэцяе злева — адтуль выпраменьвалася слабая паласа святла — узняўся на муравы парэбрык і ціха пагрукаў у шкло. Праз некалькі секунд святло пагасла, акно прыадчынілася. Знаёмая ўскудлачаная галава дзяўчыны з’явілася над падваконнем.

— Ты, Ігнат?

На кароткі міг адчуванне поўнага шчасця цалкам авалодала ім.

— Я зайду? Адчыні дзверы!

— Пачакай, гаспадыня, пэўна, спіць. Лепш яе не турбаваць. Ты здолееш сюды залезці? А то я вымушана буду сама адчыняць. Дык яна можа пачуць.

Замест адказу студэнт Ігнат Мазур падцягнуўся на руках, злаўчыўся і ўціснуўся ў расчыненае акно.

Моўчкі яны накінуліся адзін на другога. Распранаць дзяўчыну амаль не было патрэбы, бо пад лёгкім халацікам на ёй нічога не аказалася. Яна сама ўжо дапамагала яму скінуць пінжак, кашулю і нагавіцы, пакуль ён не застаўся

ў свабодных футбольных трусах, якія таксама адразу зляцелі на падлогу.

І зноў, калі ўжо на канапе моцна прыціснуў да сябе яе гарачае цела, ён адчуў усё тое ж пачуццё шчасця і падумаў раптам, што раней з ім такога не было.

Гадзіны праз дзве студэнтка Святлана Конкіна прыадчыніла дзверы з пакойчыка і кradком прынесла з халадзільніка ўсё сваё, што там было: некалькі звараных крута як, шакаладку, ліманад, кавалак кілбасы і палавіну бохана сітніка з хлебніцы.

Перагаворваючыся шэптам, абодва прагна паелі, а потым, абняўшыся, на кароткі час заснулі.

На досвітку дзяўчына разбудзіла яго, і студэнт Ігнат Мазур апрануўся, развітаўся з ёй да абеду — так дамовіліся — і вылез праз акно на падворак.

* * *

Да самага канца практыкі, праз дзень-два, пасажырскі лятак “АН” прымаў яго на борт і назаўтра з аэрапорта забіраў назад. Сцюардэсы ўжо пазнавалі яго і ўсміхаліся яму на нейкі бал вышэй за норму.

Неяк у летаку студэнт Ігнат Мазур разгарнуў кішэнны нататнік і запісаў туды:

“Ці з’яўляюцца ў нечым незвычайныя адносіны паміж мужчынам і жанчынай, калі абодва не могуць працягла існаваць адно без другога? Можна, сапраўды, цалкам верагодная тэорыя вірусаў, якія незаўважна кіруюць усім на зямлі? Многія класікі, сярод якіх, лічу, былі сапраўдныя вялікія псіхологі, даволі холадна і разлікова апісвалі такія адносіны. Прустаўскі Сван у фінале знакамітага рамана з сарказмам пытае сябе — маўляў, і што: на гэтую пустую жанчыну я згубіў два гады жыцця? Іва Андрыч нават перасцерагае: нельга давярацца жанчыне, бо гэта смяротна небяспечна. Песіміст і Кнут Гамсун у «Пане» ці

ў знакамітых «Пад восеньскай зоркай». Талстой? Не, не тое. У нечым ён слабаваты. У тым-сім фальшывы. А вось «Кроткая» Дастаеўскага (на нашай мове «Рахманая») гэта моц. Мяркую, найлепшая навела ўсіх часоў і народаў. Так унікнуць і апісаць жанчыну мог толькі ён, дарэчы, ліцвін па паходжанні...”

А так — у студэнта Ігната Мазура ўсё ішло без асаблівых прыгодаў. Абкарнаны Казімірам Шахто, яго сюжэт урэшце прайшоў па праграме літаратурна-драматычных перадач, і дырэктар Кухарчук падпісаў яму паперы і характарыстыку.

* * *

Дзяржаўных іспытаў было няшмат. Шанцаў здаць іх без асаблівых намаганняў таксама пабольшала: у дэканце ўжо не рызыкавалі адлічваць студэнтаў на апошнім этапе, бо ўсіх, каго не маглі і не жадалі вучыць, адлічылі на першым і другім курсах.

На іспыце па савецкай публіцыстыцы, які прымала “Блакiтны агеньчык”, студэнт Ігнат Мазур упершыню пакарыстаўся шпаргалкамі. Сам прадмет — публіцыстыку — ён ціха ненавідзеў, як і многія іншыя дысцыпліны. Літаратуру — аўтэнтыкі і дапаможнікі — амаль не чытаў, ды і бракавала часу. Тое-сёе з праграмы чытаў раней, але гэтага для іспыту не хапала.

Шпаргалкі, вядома, былі не яго. Іх пакінулі ў нішы стала дзяўчаты, пра што яму паведамілі перад іспытам. Але, як толькі ён палез туды, каб адшукаць адказы на свае пытанні ў білеце, пільная выкладчыца Спіркіна маланкай кінулася да яго, выхапіла з рук вузкія стужкі паперы, складзеныя гармонікам, і з радасным трыумфуючым віскатам пабегла з імі да свайго стала.

Сядзець далей і прасіць аб пераздачы менавіта цяпер не выпадала. І студэнт Ігнат Мазур забраў залікоўку і пайшоў з аўдыторыі.

Настрой быў сапсаваны. Крыху палепшылі яго дзве шклянкі таннага белага сухога віна з бочкі на праспекце, але ненадоўга.

— Ты, Ігнат, не бяры ў галаву, а то прычэпіцца да цябе радзімец, — у сваёй манеры жартавала ўвечары Юля Мараква. — Спіркіна, яна ж “Блакітны агеньчык”, — старая дзева, векавуха, з комплексамі паводле Ясперса, ёй, пэўна, штоноч падаецца, быццам пад ложкам у яе хаваецца мужчына. Здаць ёй табе будзе цяжка. Але не хвалюйся, я, пры нагодзе, закіну слова. І, магчыма, гэта апошняе, што я для цябе зраблю, бо ты, як мне далажылі, стаў заходжваць да Конкінай. Яна, канешне, дзеўка выбітная, як кажуць, на аматара, але далёка не *femme fatale*. Звычайная ніфманка. Дарэчы, яе ўлюбёнае прыслоўе “зашмат гонару” раней не перашкодзіла ёй і з Ванем Гужыным пашаптацца.

Паўза.

— Дзякуй за клопат, Юля. Ты ўвогуле — мой анёл-ахоўнік, — сказаў Ігнат Мазур, раптам адчуўшы сябе нібы пасля прапушчанага ўдару пад дых.

Ваня Гужын? Са Святланай Конкінай? І калі гэта — раней? На першым, другім курсе? Яго, Ігната, тут тады не было. Што дакладна ведае пра ўсё гэта Юля Мараква? Але ж дарэмна пытацца — яна нічога не скажа, і тут справа не толькі ў жаночай салідарнасці. Ісці высвятляць да самой Святланы Конкінай? Але гэта ўжо зусім глупства. Ды, можа, нічога такога і не было. Гужын, Ганабец. Яна ж сама з іх перадусім смяялася. Хоць — чаму “з іх”? З Ганабца — сапраўды кпіла. А пра Ваню Гужына — ні слова.

Можа, упершыню ў сваім небагатым на вопыт маладым жыцці ён задумаўся пра так званыя гендарныя адносіны. Роля жанчыны ў нашым грамадстве толькі на першы погляд даволі сціплая, а на самай справе гэта своеасаблівая прыхаваная плынь, часам мутная, незразумелая, але якая ўплывае на ўсіх нас. Жанчыны нараджаюць дзяцей, выходваюць іх, закладваюць ім у голаў матрыцу

мовы, спакушаюць мужчын, прагнуць аддацца ім і зноў нараджаюць, але апошнім часам у адладжанай стагоддзямі сістэме пачалі адбывацца збоі.

Не вельмі схільны да аналітычных высноў студэнт Ігнат Мазур прыпамінаў цяпер некаторыя факты і выпадкі, пра якія неяк вычытаў у газетах альбо часопісах, альбо пачуў па радыё.

Асабліва зацікавіла яго гісторыя адной даволі забяспечанай еўрапейскай жанчыны з сярэдняга класа, белай, якая пасялілася ў адсталым афрыканскім племені ў якасці адной з жонак нейкага чарнакурага. Яе так званы муж зрэдку авалодваў ёю, але, каб у яго ўзнікла жаданне блізкасці, націраў жанчыну тухлым свіным тлушчам. Але якая ў яе была матывацыя — вось што цікава?

З гэтай нагоды ён зрабіў адпаведны кароткі запіс у нататнік.

“Якая матывацыя рухала белай жанчынай, што пасялілася ў афрыканскім племені? Гэта даволі цікава. Магчыма, гэта сведчыла пра нейкія псіхічныя адхіленні? Нават захворванні? Дык, на маю думку, людзі, як і прыматы, пэўна, мала звяртаюць увагі на шкадобу ці спачуванне да блізкіх. Тым больш, блізкія да антрапафагаў. Яны адразу вылучаюць псіхапатаў і пазбаўляюцца ад іх. Варта пачытаць Стэнлі, Лівінгстона і іншых. Хоць дастаткова і выключэнняў. Людства не мурашнік і не вулей, у якіх захоўваецца спрадвечны парадак. Розум — вось дзе, мяркую, прычына”.

Між тым аб’явілі кароткія вакацыі, пасля якіх студэнты мусілі абараняць дыпломныя работы.

На курсе ўсе разбегліся хто куды. Некаторыя засталіся ў Менску. Урэшце ўсё гэта мала цікавіла студэнта Ігната Мазура. Цалкам пагружаны ў свае пачуцці, ён перадусім небяспечна не звяртаў увагі на наведванне семінараў, кансультацый і заканчваў дыпломную з чарнавіка.

Яго адносіны са Святланай Конкінай не засталіся таемнымі, хоць яны, калі ўсе збіраліся ў аўдыторыі, дарэмна рабілі выгляд, быццам не ведаюць адно аднаго. Юля Маракова між тым выпраменьвала іронію і знешне поўнае раўнадушша, і ён быў за гэта ёй нават удзячны.

У дадатак да ўсяго ён пастаянна адчуваў недахоп грошай. Даводзілася эканоміць нават на дробязях, і “джэнтльменскія наборы” па вечарах скараціліся да таннай паўлітроўкі сухога віна. Ён яшчэ не ведаў, як, але на вакацыях вырашыў здабыць грошай любой, нават самай цяжкай працай. Заставаліся, праўда, дзве рэдкія калекцыйныя манеты — спадчына ад дзядзькі, але іх ён трымаў на самы крайні выпадак.

Ён вельмі хацеў бы запрасіць Святлану Конкіну на вакацыі да сябе, але нешта стрымлівала: хутчэй за ўсё, ён саромеўся сваёй беднасці і неўладкаванасці, ды такое запрашэнне па сутнасці азначала б толькі адно — нешта кшталту заручынаў, а ён да гэтага быў не зусім гатовы. Жанчына, як ён вычытаў аднекуль, заўсёды аддасць перавагу таму, хто мае магчымасць валодаць асобнай вольнай тэрыторыяй. Такой тэрыторыі, а папросту сваёй кватэры, у яго, вядома, пакуль не было.

Тым не менш, праблема з’явілася, і яе варта было неяк вырашаць. Увечары ён, як заўсёды ў апошні час, ціха пагрукаў дзяўчыне ў акно, студэнтка Святлана Конкіна прыадчыніла фортку і, панізіўшы голас, сказала, што так сустракацца ім больш не трэба, бо не зусім прыстойна і гаспадыня даўно падазрае яе ў вольных паводзінах, а гэта не пажадана.

— А ў інтэрнат на адну цёмную ночку ты не супраць? — спытаў Ігнат Мазур. — Я сёння быццам адзін у пакоі. Маркін сышоў да сваёй дзяўчыны. У іх пасля вайсковых збораў вяселле.

— Там клапы і Маракова.

— Клапы наеліся Маркіным. Да таго ж, нядаўна ў нас правялі дэзынсекцыю.

— Гэта я ўжо адчула.

— Што — пах ад вопраткі?

— Давай я табе кашулю памыю ды адпрасую.

— Нічога, я і сам умею. Далёка ад дома ўсяму навучышся.

Паўза.

— Дык я цябе ў панадворку пачакаю, — сказаў Ігнат Мазур, — згода?

Дзяўчына моўчкі кінула і прычыніла акно.

Але, калі апынулася на вуліцы, прапанавала:

— Лепш нам па адным праз вахту заходзіць. Ідзі першым, а я потым. Дакладна, Маркіна няма?

У пакоі сапраўды было пуста, не прыбраны і адчувальна несла дэзынсекцыяй. Ложак Міхася Байкова стаяў апоўнамі ў кансервавых бляшанках, запоўненых вадой. Студэнт Ігнат Мазур прыбраў са стала і расчыніў акно, каб праветрыць памяшканне.

Праз некалькі хвілін дзяўчына ціха пагрукала ў дзверы. Ігнат Мазур адчыніў, і ўжо студэнтка Святлана Конкіна з парога кінулася да яго, абхапіла за шыю, прашаптала толькі на вуха, што варта зачыніцца на ключ, і, зноў ліхаманкава распранаючы яе, ён злавіў сябе на тым, што вось яно — тое імгненне, якое варта па-фаўстаўску доўжыць спыненым як мага долей.

* * *

Пад раніцу студэнт Ігнат Мазур знайшоў у сябе і ў тумбачцы Дзяніса Маркіна паўбохана сітніка, кавалак сыру і бутэльку свайго белага сухога віна, якое пра запас набыў з вечара.

— Ты на вакацыі ў Талін? — урэшце спытаў ён дзяўчыну пра тое, што яго асабліва цікавіла.

— Застануся тут. Папрацую на падхопе ў абласной газеце. Яшчэ дыплом дапісваць, дый лепш быць адной. Мне цяжка ў сям’і, Ігнат.

— Можа, патлумачыш?

— Пасля, пасля.

Яны дапілі віно, запалілі.

— А ўвогуле — жыццё нікчэмная рэч, — раптам зноў сказала пра сваё студэнтка Святлана Конкіна. — Ну, вось нам добра разам, але ж так не можа працягвацца заўсёды — нават гэты няшчасны інтэрнат з клапамі.

— Ну, не край жа. Прыдумаю нешта. Вакацыі, дыплом, зборы — і ўсё. Хутка канец вучобе. Я таксама стаміўся.

— А потым, Ігнат?

— Трэба недзе працаваць, альбо тачыцца, як чарвяку, у аспірантуру ці яшчэ куды. Мне, дарэчы, выкладчыца Ліцвінава прапанавала дапамогу. Не па мне гэта. Дый “адліга”, прадчуваю, заканчваецца. А я, як ні круці, сын “ворага народа”, і мой “шлях наверх” абмежаваны.

— У Ліцвінавай да цябе сантымент. Старэючая жанчына, тупаваты муж у ложку, машына, лецішча, дачка, якая ўжо пачынае віхляць сваёй пругкай задніцай перад гасцямі, і ўсё такое. Самота. А тут малады, адукаваны, свежы студэнт, нібы персанаж з “Чырвонага і чорнага” ў Стэндаля. Памятаеш, як употайкі паціскае яму руку пад сталом замужняя мадам, маці колькі там дзяцей? Вось дзе сэксу, дарэчы. Ну, скажы па-часнаку: ты б выгнаў Ліцвінаву з ложка?

— Большасць мужчынаў, мяркую, палігамныя.

— Вось бачыш. І мы, жанчыны, такія самыя. Ну, хіба што адбудзецца супадзенне па вірусах. Ты не маніў пра вірусы?

Паўза.

— Скончылася віно, — сказаў Ігнат Мазур. Я яшчэ выпіць хачу. Можа, збегаць? За “аліка” не палічыш?

Студэнтка Святлана Конкіна прыўстала з эздліка і патушыла цыгарэту.

— Давай лепш паспім, — сказала яна. — Абдымі мяне, як у мінулы раз.

* * *

Кіраўніком дыпломнай работы ў Ігната Мазура з'яўлялася выкладчыца Алена Сініцына. Тэма па расійскім часопісе “Наш современник” і супрацоўніцтве з ім Салтыкова-Шчадрына па сутнасці была падказана ёй, і толькі пасля, калі ён пачаў працаваць і шмат напісаў, раптам зразумеў, што раўнадушны і да тэмы, і да часопіса. Не адчуваў, што нешта там кранае яго настолькі, каб імпэтна гарэць. Урэшце, многія студэнты проста бралі вядомыя і раней тэмы, знаходзілі тэксты дыпломных, якія пісаліся некалькі гадоў таму і пра якія даўно ўжо ніхто не памятаў, набывалі іх, і такім чынам пазбаўлялі сябе ад залішніх клопатаў. У асноўным гэта тычылася шматлікіх адгалінаванняў так званай савецкай публіцыстыкі і набіўшай усім аскамы леныніяны, супраць якой, вядома, ніхто не мог прарэчыць. Адзін вяртлявы, хітры і ўчэпісты вылучэнец пасялковага райкама камсамола Алесь Коцік, які практыкаваўся ў газеце “Физкультурник Белоруссии”, пісаў дыплом па тэме: “Ленін-спартсмен”, і ўсе не толькі змаўчалі, але і дазволілі яму абараніцца на “выдатна”. Менш паставіць не асмеліліся.

Спартыўнасць правадыра заключалася ў тым, што ён калі-нікалі гуляў у шахматы, хадзіў на паляванні і аднойчы падчас паводкі падруліў на лодцы да нейкай адзінокай выпачкі, на якой ратаваліся дзясяткі два зайцоў. Усіх перабіў вяслом і адвёз у хату да жонкі, з якой адбываў ссылку. Гэты гістарычны факт, пра які расказваў у сваёй дыпломнай рабоце студэнт Коцік, не выклікаў ні ў кога з камісіі нават лёгкага абурэння, што само па сабе несла, як лічыў Ігнат Мазур, нейкі злавесны, нават інфернальны матыў. Ён любіў жывёл і не мог уявіць, як гэта можна забіць столькі бездапаможных істот і з якой мэтай? Нават з'есці ўсіх столькі немагчыма. Лядоўняў жа тады не існавала?

Сваю дыпломную работу ён урэшце дапісаў. Працаваў ўрыўкамі, па-ранейшаму без натхнення. Выкладчыца

Сініцына адчула гэта і была не вельмі задаволена. “Чакала ад вас большага, — сказала неяк яму ў размове. — На добрыя чатыры балы пацягнеце, а я для вас, Мазур, планавала “выдатна”.

Урэшце на тым і вырашылася. Абараніўшыся, студэнт Ігнат Мазур адразу выкінуў усё гэта з галавы.

Некаторыя выкладчыкі — іх прозвішчы ўсе ведалі — не выносілі, калі той-сёй ігнараваў іх асабістыя кансультацыі да іспытаў. Таму прыходзілі на іх амаль усе. Змушаны быў прысутнічаць раз-пораз і Ігнат Мазур. Прыходзіла і Святлана Конкіна, хоць перадусім неяк прызналася студэнту Ігнату Мазуру, што яна, як ні круці, а дамаседка. У аўдыторыі і на перапынках паміж заняткамі яны паранейшаму амаль не падыходзілі адно да другога, хоць і не выпускалі з поля зроку. Не раз Ігнату Мазуру хацелася плюнуць на гэтую невядома як узнікшую канспірацыю, кінуць шыфравацца, падысці і абняць дзяўчыну пры ўсіх — урэшце, чаго і каго саромецца, але нешта стрымлівала яго.

Скончылася ўсё гэта непрыемным выпадкам. У адзін з перапынкаў да Святланы Конкінай, якая ў кутку ля падваконня паліла цыгарэту, падышоў вясёлы Ваня Гужын, паклаў ёй руку на плячо, а другой рукой пацягнуўся выхапіць у дзяўчыны цыгарэту. Даволі рашуча тая адпіхнула яго і адварнулася да акна. Гэта якраз убачыў Ігнат Мазур, і загнаныя ў падсвядомасць падазрэнні, якія засталіся ў яго пасля размовы з Юляй Маракавай, непазбежна ўсплылі наверх. Ён раптам адчуў самую сапраўдную нянавісць да хамаватага, упэўненага ў сабе Гужына, да яго жыццярадаснага юрліва-прыгожанькага твару, укармленай, дагледжанай постаці, падышоў да яго — Гужын нешта са смехам гаварыў у спіну дзяўчыне — і крануў таго за рукаў.

— Хадзі сюды, Ваня.

— Куды гэта — сюды? — па-дурному спытаў Ваня Гужын, які пэўна нічога толкам яшчэ не разумеў, але пры-

родная яго абачлівасць і хітрасць ужо сігналілі яму пра нейкую незразумелую небяспеку.

Яны адышліся ўніз, пад лесвіцу.

— Ну, ты што, Ігнат? Якая праблема? — зноў спытаў Ваня Гужын. Ён, кемлівы як усе прыстасаванцы, пэўна пачынаў звязваць у адно пакуль яшчэ не ўсвядомленыя фрагменты, асклепкі нечага такога для яго мутнага і недарэчнага, пра што ён раней не здагадваўся.

— Дзяўчыну ручкамі сваімі белымі не кранай, а то я табе пальцы на іх у іншы бок павыкручваю, — ужо не валодаў сабой Ігнат Мазур.

Паўза.

Некалькі секунд Ваня Гужын няўцямна глядзеў на яго, а потым сплюнуў у бок.

— Ды пайшоў бы ты...

Замест адказу студэнт Ігнат Мазур без замаха левым бакавым заехаў таму ў твар. Ваню Гужына адкінула да сцяны, з разбітых вуснаў пацякла кроў. Тым не менш, ён адразу падхапіўся, але ў бойку не палез, а пакратаў у роце і прасіпеў:

— Ты мне зуб выбіў, хістаецца. А вось гэтага не дарую. Зараз жа заяву ў міліцыю і пабоі здыму. Дарожку да дыплама я табе перакрыжую.

Да іх ужо збегліся аднакурснікі. Падышлі і дзяўчаты.

Ад апошніх рэй ужо ўзяла на сябе Юля Маракова.

— Ды ты мужык ці баба? — рашуча заступіла яна шлях Ваню Гужыну. — З-за нейкай лухты ў мянтарню? Цябе, Ваня, можа, у дзяцінстве з падваконня скінулі га-лоўкай уніз? Трымайце яго, дзяўчаты! Няхай памірацца!

Мірыцца Ваня Гужын не пажадаў, але і бегчы ў міліцыю пад націскам дзяўчат пасаромеўся. На тым усё быццам і скончылася, але студэнт Ігнат Мазур ад усяго гэтага неспадзявана адчуў яшчэ большыя нервовыя неспакой, стомленасць і нечаканую тугу — у душы ёнразумеў, што многімі ілюзіямі ў яго жыцці з часам паменее.

* * *

Між тым наблізіліся вакацыі. Іх студэнт Ігнат Мазур па-ранейшаму заўсёды выкарыстоўваў як час, калі можна было зарабіць якія грошы. Студэнцкіх працоўных атрадаў ён не любіў. Кіравалі імі камсамольскія актывісты. Самі яны пазбягалі фізічнай працы, затое ахвотна праводзілі ўсялякія сходы, палітінфармацыі і свае таемныя пагулянькі, бо энергіі ў іх заставалася шмат. Адноўчы, паспытаўшы такога вопыту на будаўніцтвах у Карэліі, ён зразумеў: удасканальванне паразітаў ідзе паўсюдна, якімі б учынкамі і ідэямі яны не прыкрываліся. Далёка назіраць было не трэба. Адзін з іх прачынаўся ў інтэрнацкім пакоі па будзільніку а шостаі гадзіне, апранаў “трэнік” і сачыў у акно: дэкан Парэцкі меў звычку бегаць раніцай на возера, дзе ачунаўся ў ваду, плаваў, а потым рабіў зарадку. Як толькі Парэцкі прабягаў (а бегаў ён трушком і заўсёды ў адзін час), спрытны камсамольскі актывіст бег следам і купаўся побач, — вядома, сэрца старога змягчылася настолькі, што шлях таму ў аспірантуру быў адкрыты.

На гэты раз студэнт Ігнат Мазур жадаў толькі аднаго: каб хутчэй вярнуцца ў сталіцу. Але і заняткі, і практыка, і іспыты яго мала цікавілі — нават размеркаванне, якое ўсіх хвалявала. Зноў і хутчэй пабачыць Святлану Конкіну — з гэтым ён уставаў раніцай і клаўся спаць вечарам.

На адным з невялікіх прамысловых заводзікаў па вытворчасці бытавой тэхнікі яго ўзялі на кароткачасовую працу грузчыкам-экспедытарам. Удваіх з кіроўцам — рахманым дзядзькам сталага веку — яны з тыдзень ездзілі па гарадах і пасёлках рэспублікі. Заадно Ігнат Мазур навучыўся вадзіць цяжарнік: па свабоднай ад машын трасе сядаў за руль — дзядзька ахвотна давяраў яму на кароткі час, нібы інструктар, тлумачыў правілы і тэхнічныя тонкасці ў рабоце матара.

Маці ўсяляк старалася яму дагадзіць. Ужо ўся сівая, схудалая за апошні час, нешматслоўная — яна рыхтавала ежу, мыла яго кашулі і старанна іх прасавала.

— І куды цябе размяркуюць? — асцярожна і быццам раўнадушна спытала яна неяк, але ён ведаў, што гэтае пытанне непакоіць яе, хоць яна таго і не паказвае.

— Пакуль нявызначана, — адказаў ён.

— Ты за мяне не хвалюйся, яшчэ і адна спраўляюся, — сказала яна, нібы прабачаючыся за нешта. — Падзеш куды пашлюць, інакш нельга, сам ведаеш.

І перавяла ўсё на жарт.

— А то, можа, і “чоловік” які тут знойдзецца — дык выйду замуж.

Але студэнт Ігнат Мазур ведаў, што ўсё гэта паказная бадзёрасць і штучны аптымізм, бо ў яе жыцці нічога вартага ўжо быць не можа. Дый якое жыццё было ў яе раней? Адна бачнасць. А цяпер? Работа, сон, зноў работа. Якая лішняя, а па сутнасці, ад сябе адарваная частка грошай — дык усё яму.

Зайшоў Ігнат Мазур і ў рэдакцыю аб’яднанай газеты “Камуністычны шлях”, куды занёс пару кароткіх артыкулаў. Адзін — на экалагічную тэму, другі — на спартыўную. Артыкулы з недаверам круцілі, урэшце надрукавалі, але ганарар быў капеечны, а атмосфера ў рэдакцыі ўразіла яго амярцвеласцю. Большасць супрацоўнікаў не мела спецыяльнай адукацыі, а кіраваў газетай былы міліцыянт, які злаўчыўся скончыць нейкія парткурсы.

Перад тым як выдаць студэнту часовае службовае пасведчанне, закідваў з нізкага лобіка нечакана густую грыву чорных, як у індуса, валасоў, недаверліва крывіўся шырокім вузкагубым ротам і раптам спытаў:

— Ну, а скажы мне, што і як павінен пісаць савецкі журналіст?

На што студэнт Ігнат Мазур усміхнуўся пра сябе і адказаў словамі, якія ўдзёўбліваліся ледзь не на кожнай лекцыі.

— Праўду. Як вучыў правадыр пралетарыяту.

— Правільна! — ажывіўся рэдактар і паставіў на аркушы пячатку.

Адказны сакратар, аднарукі інвалід, калісьці настаўнічаў, збольшага ведаў, як ставіць канчаткі ў розных склонах і ціха ўсіх ненавідзеў. Сядзелі за падрапанымі сталамі яшчэ некалькі тыповых хітраватых паразітаў абоега полу, нешта крэмзалі — норма была сто пяцьдзясят радкоў у нумар. Тым не менш, амаль усе, нават пыхлівы да дурноты фотакарэспандэнт, былі сябрамі Саюза журналістаў СССР, насілі адпаведныя значкі залацістага колеру з выявай пяра і мелі пасведчанні, якімі вельмі ганарыліся.

Таго, што ён зарабіў, было зусім мала, каб ехаць у сталіцу ўпэўненым у сабе. Таму, папытаўшы дасведчаных людзей у мясцовым нумізматычным клубе, студэнт Ігнат Мазур выйшаў на заможнага калекцыянера, шасцідзесяцігадовага мясцовага армяніна, які купіў у яго адну з манет. Укормлены, дагледжаны, з пафарбаванымі ў чорны колер валасамі і штучнымі, ненатуральна белымі зубамі, армянін выглядаў даволі карыкатурна, але ў асяродку суседзяў і многіх гараджан лічыўся чалавекам, “які ўмее жыць”. Асноўным яго заняткам было распісванне помнікаў партрэтамі нябожчыкаў — так званымі “медальёнамі”.

Манета — сярэбраны “ОРТ” Яна Казіміра часоў Рэчы Паспалітай — пацягнула прыкладна на паўгадовую зарплату інжынера — урэшце Ігнат Мазур ведаў, што яна каштуе ўдвая больш. Але таргавацца не выпадала. У яго яшчэ заставаўся таксама сярэбраны саксонскі талер, які ён меркаваў больш выгодна прадаць у сталіцы.

Некалькі разоў за гэты час ён лавіў спадарожную і, звычайна, праз гадзіну ўжо быў у Менску. Студэнтка Святлана Конкіна сустракала яго з ціхай радасцю, якую раз-пораз імкнулася маскіраваць разняволенымі жартамі, але аднойчы ён выпадкова ўбачыў, як яна са шчаслівай, нейкай бездапаможнай усмешкай прыціснула да твару яго кашулю.

Гаспадыня кватэры амаль не вылазіла з лецішча, часта заставалася там нанач, і ім было вольна і добра ўдваіх.

Студэнт Ігнат Мазур зноў быў “пры грашах”, купіў сабе недарагі новы касцюм, дзяўчыне падарыў берэт і шалік. Аднойчы нават павячэраў з ёй у бліжэйшым рэстаране пры гасцініцы “Планета”.

* * *

На вайсковыя зборы трапілі не ўсе з аднакурснікаў Ігната Мазура, якія займаліся разам з ім на кафедры. У некаторых з іх раптам выявіліся хваробы, адпаведныя заключэнні медыкаў былі прадстаўлены, і яны засталіся хто ў сябе дома, а хто ў інтэрнаце. Студэнт Ваня Гужын таксама не з’явіўся ў войску, бо прынёс даведку, што ў яго звыклы вывіх пляча і здаўна пашкоджана плечавая сумка.

Зборы праходзілі ў вайскавай часці ў летнім лагеры. Студэнтаў пераапрунулі, размеркавалі па ротых і ўзводах: у журфакаўцаў была свая рота, у юрыстаў — свая, у філфакаўцаў і іншых — таксама свае. Камандзірамі рот, узводаў з’яўляліся кадравыя афіцэры.

Мотастралковым узводам, дзе апынуўся Ігнат Мазур, камандаваў лейтэнант Андрэй Дзямідчык, былы рабочы трактарнага завода, які калісьці скончыў афіцэрскія курсы і падпісаў кантракт на тэрміновую службу. Даволі рахманны па характары, ён імкнуўся трымаць узвод у руках, але яго хутка раскусілі і, як маглі, пачалі гэтым карыстацца, хоць і асабліва падстаўляць маладога афіцэра не жадалі, ён быў амаль што сваім. Затое ротны, расеец маёр Угараў, адцягваўся на студэнтах з садысцкім імпэтам. Ён сноўдаў па лагеры і днём і ноччу, быццам не меў ні сям’і, ні якіх асабістых інтарэсаў ці захапленняў. Высахлы, са зморшчаным базбародым тварыкам, якія бываюць у ліліпутаў, запакаваны ў форму і заўсёды ў фуражцы, пэўна, з самай высокай у гэтай вайскавай часці туліяй, ён бясконца чапляўся не толькі да шараговых, а і да сяржантаў, старшынаў і камандзіраў узводаў.

Жылі будучыя афіцэры ў вялікіх намётах па дзесяць-дванаццаць чалавек у кожным. Вучыліся страляць

з усіх відаў зброі, вадзіць бронетранспарцёр, падрыўной справе. У сувязі з падзеямі ў Чэхаславакіі планаваліся вялікія манеўры, да якіх спакваля рыхтаваліся і курсанты вайсковых збораў. Пачынала ўжо па начах халадаць, і пад раніцу ў палатках сцягвалі на сябе ўсё, што маглі. На тэрыторыі лагера працавала харчовая крамка, і калі хто меў грошы, то заўсёды мог таемна набыць там бутэльку гарэлкі. Прадавачка, якую ўсе звалі Ніна, брала на рубель больш, але перад ёй усё роўна запабягалі, бо яна магла заўпарціцца і не прадаць. Начамі спаць асабліва не давалі, бо хадзілі на палігон, у дазор, неслі каравульную службу па ахове складоў.

Ад штодзённага недасыпу ў многіх пачыналіся нервовыя збоі, пачасціліся сутычкі, асабліва ў сталовай — як не дзіўна, за лепшую пайку, бойкі пасля п'янак, некаторых парушальнікаў дысцыпліны ўжо скіроўвалі на гаўптвахту.

З самага пачатку збораў западозрылі ў педэрастыі студэнта філалагічнага факультэта, рускамоўнага пачынаючага паэта, шарагоўца з 3-й роты Кірылу Пянькоўскага. Кіруша, як яго называлі, сын дырэктара саўгаса, заўсёды быў пры грошах, купляў у Ніны нават каньяк, ліпнуў, нягледзячы на агульную пагарду, да таварышаў па службе, за што яго раз-пораз білі, праганялі вечарам з пляцоўкі для курэння, і, у дадатак, побач з ім ніхто не захацеў спаць. Пайшла нават пагалоска, што Кіруха ахвотна ахвяраваў літр каньяку за дазвол зрабіць аральны сэкс у найбліжэйшым ляску.

Як выходзілі з лагера на заняткі альбо ў каравул ці ў начныя стрэльбы — у палатках завісалі і хутка знікалі імклівыя асабісцкія шмоны. Абшуквалі заплечнікі, сумкі, кішэні, вельмі цікавіліся запісамі ў нататніках. У фізма-таўца Змітра Ярша знайшлі цэлы набор: некалькі значаных запалаў для гранат, сігнальныя ракеты, толавую шашку, патроны для пісталета Макарава. Адразу завялі справу.

Маленькага, нязграбнага, у акулерах — яго паставілі перад строем і зачыталі загад: адлічыць са збораў і адна-часова ставіць пытанне аб адлічэнні з універсітэта.

Якраз праз суткі пасля гэтых падзеяў узводу Дзямідчыка з другой роты, дзе служыў і шараговы Ігнат Мазур, выпала ісці ўноч у каракул. Каракулы ніхто не любіў, бо там увогуле не выпадала спаць. Дзве гадзіны з аўтаматам і ражком баявых патронаў варта было хадзіць па вузкай сцежцы: з аднаго боку — мур, з другога — калючы дрот, потым час адпачынку ў каракулцы і зноў на пост.

Студэнт Ігнат Мазур, якога хвіліну як замянілі, прылёг на вузкі, абабіты дэрмацінам тапчан. Але нервовае ўзбуджэнне не давала заснуць. У ярка асветленым і цесным памяшканні хадзілі, нечым ляпалі; узводны, лейтэнант Дзямідчык, увесь час правяраў, ці здалі зброю, за адзіным сталом той-сёй гулялі ў шашкі і шахматы.

У думках Ігнат Мазур зноў і зноў вяртаўся да самага балючага для яго пытання: як яму быць далей са Святланай Конкінай? Дзе яна цяпер? Пра што думае? Куды іх урэшце размяркуюць? Як быць з Аняй Балтас, з Юляй Мараковай? Хоць, што яму зараз да іх? Але яму ўсіх іх было шкада. “Бабу пашкадуеш — сам бабай станеш” — зноў успомнілася выказванне Гужына, ды што яму той хітры, хамаваты і недалёкі Гужын? На нейкае імгненне нянавісць зноў усплыла ў святдомасці: сюды б яго і — пад “калэш”. Вось бы забегай, як таракан. Ігнат Мазур уявіў сабе гэты малюнак і аж падхапіўся з тапчана, сэрца яго адчувальна грукала ў скронях. Потым зноў лёг і прымусіў сябе змяніць кірунак думак. Да д’ябла Гужына.

Так яму шкада Аню Балтас. І Юлю Маракову шкада. Нельга падводзіць пад здраду тых, хто даверыўся табе — вось у чым прычына, думаў ён. Магчыма, гэта і ёсць самы страшны грэх на свеце. Так, ён любіць іх усіх і жадае ім шчасця. Але ж кахае цяпер адну — Святлану Конкіну, і ёй таксама жадае шчасця. Хіба не так?

Жаданне пабачыць яе і немагчымасць гэтага ў найбліжэйшы час было настолькі моцным, што яму хацелася выхапіць з піраміды свой “калаш” і выпусціць у сябе ўвесь магазін. Раз-пораз ён нібы правальваўся ў нейкае адумнае напаўтрызненне. Што я тут раблю? Навошта мне гэта, калі мне варта быць там, у сталіцы, дзе Святлана. Павінна ж нешта з намі вырашыцца, мільгала ў яго галаве.

— Гэй, Ігнат! — пачуў ён раптам. — Хадзі сюды, згуляем партыю!

Ён расплюшчыў вочы і ў яркім святле лямпачкі, якое рэзала яму зрок, убачыў Уладлена Анціпава, які сядзеў за сталом і расстаўляў фігуры на шахматнай дошцы. Апошнімі днямі Анціпаў нек трымаўся ад яго наводдаль, пэўна, нешта адчуваў, а студэнт Ігнат Мазур настолькі жыў у сваіх праблемах, што нават на нейкі час запамятаваў пра яго існаванне. Але цяпер раптам успомніў. І пра бібліятэку, дзе сядзеў з ім у спецсховішчы, і пра газеты часоў акупацыі, і пра допыт у намесніка дэкана Пушко.

Студэнт Ігнат Мазур марудна падняўся з тапчана і падышоў да стала.

— А, гэта ты, Валодзя, — сказаў ён. — Дык ты хочаш са мной згуляць партыю? А якую табе даць фору? Хочаш ферзя? Не хочаш? А — у ферзі? Ты ж, пэўна, палічыў мяне пешкай — якая нічога не зразумее?

— Ты пра што, Ігнат? — заўважна ўстрывожыўся Уладлен Анціпаў.

— А я табе зараз раскажу, — нагнуўся да суразмоўніка і зашаптаў таму ў вуха Ігнат Мазур. — Толькі табе. Я тут скраў пару кілаграмаў выбухоўкі і планую ўзарваць артылерыйскі склад, дык ты бяжы і далажы начальніку збораў, потым таварышу Пушко і, вядома, у органы. А каб хутчэй бег — табе паскарэнне.

Студэнт Ігнат Мазур коратка замахнуўся і ўдарыў Уладлена Анціпава кулаком у твар. Той перакуліўся з зэдліка, і з носа ў яго пырснула кроў. Некалькі секунд

ён ляжаў нерухома, але раптам падхапіўся і кінуўся да піраміды са зброяй.

— Застрэлю! — закрычаў ён у робленай істэрыцы. Але яго ўжо перахапілі ўзводны Дзямідчык, Іосіф Зялёнка, яшчэ нехта, пасадзілі зноў за стол, прынеслі вады ў конаўцы, далі насоўку.

— Начальніку збораў. Сёння ж! Дакладную! Вылеціш з універса! — пагражаў Анціпаў.

Але Ігнат Мазур ужо не слухаў таго. Успышка злосці раптоўна прайшла.

Яшчэ праз некалькі хвілін лейтэнант Дзямідчык пашыхтаваў узвод, адхіліў шараговых Анціпава і Мазура ад каравула і сваёй уладай дадаў апошняму два пазачарговыя нарады.

* * *

Вецер з поўначы прынёс дажджы і ноччу яшчэ больш пахаладала. Пазачарговыя нарады давялося адпрацоўваць на кухні, дзе студэнт Ігнат Мазур, якога падымалі яшчэ з цемнатой, разам з іншымі парушальнікамі чысціў бульбу. Пра сутычку ў каравуле не ўспаміналі. Але цішыня гэтая, як ёнразумеў, была падманлівая.

Яшчэ праз дзень на палігоне вучыліся кідаць баявыя супрацьпяхотныя гранаты. У спецыяльна выкапаны акоп спускаліся па чарзе ўдваіх разам з узводным. Астатнія хаваліся ў ляску за прыкрыццём. Лейтэнант Андрэй Дзямідчык ставіў задачу: выхапіць з гранаты чаку, саму гранату кінуць далей за бруствер, прыгнуцца, перачакаць выбух і потым з крыкам “ура!” выскачыць наверх. Напэўна, у імітаваную атаку.

Ігнат Мазур трапіў у акоп адным з апошніх, разам з Міхасём Байковым. Ад недасыпу ён ужо адчуваў не простую стомленасць, а даволі моцнае нервовае ўзрушэнне. Уціснуўшыся ў кут, ён назіраў, як узводны Дзямідчык выдаў Байкову гранату, яшчэ раз прайнструктаваў таго і загадаў кідаць.

Міхась Байкоў з дурной усмешкай на твары выхапіў чакі і павярнуўся да ўзводнага.

— Што? — спытаў ён. — Кідаць?

— Кідай! — Адразу гучна і патрабавальна крыкнуў яму лейтэнант Дзямідчык.

— Га? — як ідыёт зноў спытаў Байкоў і... кінуў гранату пад ногі.

Студэнт Ігнат Мазур потым не раз успамінаў гэтыя секунды, што заставаліся да выбуху, гранату, якая імкліва апынулася ля яго, яна яшчэ варушылася ля ног, а ён хіба што на інстынкце самазахоўвання схапіў яе і маланкава, без замаха, выштурхнуў за бруствер.

— Лажысь! — адразу ўдарыў па вушах дзікі крык узводнага, які ўжо абрынуў долу Байкова, і ўсе трое ўпалі на дно акупа, зверху адразу адбыўся выбух, зямля страсянулася, віскнулі над галавамі асколкі.

Праз паўхвіліны збялелы лейтэнант Дзямідчык прыціснуў Міхася Байкова да сцяны, паставіў побач Ігната Мазура. Заікаючыся, сказаў:

— Нічога такога не было. Нікому ні слова. Зразумелі? Цяпер ты, — звярнуўся ён да Байкова, — ідзі да астатніх, толькі вось спачатку яму, — кіўнуў на Мазура, — рукі пацалуй, бо яшчэ б секунда, і нам усім траім, а табе першаму — гамон.

А як засталіся ў акопе ўдваіх з Мазурам, дадаў:

— Ну, выручыў, брат. Ведай цяпер, я цябе і за каравул прыкрыю, і — ўвогуле, прасі. Што змагу — зраблю для цябе. Толькі, каб да ротнага не дайшло. Тады пачнецца. А за нарады — прабач.

Паўза.

Ва ўзводнага Дзямідчыка, які прыпальваў цыгарэту, трэсліся рукі. Ігнат Мазур таксама запаліў.

— Таварыш лейтэнант, — пачаў ён, — калі так, мне б хоць на суткі ў Менск. Вельмі трэба.

— Добра, добра, — перапыніў яго ўзводны. — Ды заві Андрэй, мы тут цяпер з табой роўныя. Цябе ж Ігнатам клі-

чуць? Дык вось, Ігнат, ротны наш — паміж намі — гнілы чалавек, але на двое сутак для цябе я яго раскручу. Ведаю, як. Так што рыхтуйся.

* * *

Назаўтра з раніцы ён ужо збіраўся. Узводны Андрэй Дзямідчык стрымаў слова, і самае складанае на гэты момант было для яго неяк злаўчыцца, каб хутчэй выбрацца з зоны, дзе знаходзілася іх вайсковая адзінка з вучэбнымі зборамі.

Урэшце ён пешшу дабраўся праз лес да шашы. Далей усё было прасцей: змяніўшы некалькі спадарожных, ён урэшце апынуўся на ўскраіне сталіцы, дзе ўжо хадзіў тралейбус, і праз паўгадзіны быў у інтэрнаце.

На вахце адразу машынальна прагледзеў пошту і знайшоў канверт на сваё імя. Ліст быў ад Юлі Мараковай.

“Ігнат!

Наўрад ці мы больш пабачымся, бо нам дыпломы выдадуць раней, а вам пасля збораў. Заставацца тут, у Беларусі, я не збіраюся, цётка дапаможа мне менавіта са свабодным дыпломам, і я — да сябе, на радзіму.

Расставацца з усімі ўсё ж вельмі сумна. На цябе я крыўды не трымаю, няхай табе шанцуе ва ўсім. Надзя Гусакова пазнаёміла мяне з сябрам свайго абранніка. Хлопчык маладзейшы за мяне на год, КМС на вольнай барацьбе. У нечым наіўны, у іншым рашучы, хоць і рахманы. Хоча ехаць са мной. Можна, і згаджуся.

Вось і ўсё. Бывай.

Р. С. Бамам усё-такі не давярай. Я сама іх не цяплю. А ты ўлюблівы.

Юля”.

* * *

З дарогі варта было б прывесці сябе ў парадак, да таго ж, студэнт Ігнат Мазур адчуў раптам, што галодны,

і нават чарговая цыгарэта не магла перабіць гэтае пачуццё. Жаданне хутчэй пабачыць Святлану Конкіну не пакідала яго, але ён цвяроза вырашыў, што пойдзе да дзяўчыны крыху пазней, хоць знаёмая ранейшая ліхаманка зноў ахапіла яго. Ён схадзіў у кавярню непадалёк, дзе нешта з’еў, а потым вярнуўся ў інтэрнат. Як заўсёды напрыканцы лета ў даўгіх калідорах інтэрната было шмат зусім незнаёмых, панаехаўшых з розных месцаў людзей — у асноўным малых хлопцаў і дзяўчат, якія здавалі іспыты. Прышлі пасля трэніроўкі са стадыёна насупраць футбалісты: дублёры з першай лігі, якія, як разумеў, часова тут пасяліліся, бо праводзілі назаўтра чарговы матч, хадзіла з камендантам нейкая камісія, а можа і не, ён так вырашыў — ці то правярала, ці то проста цікавілася справамі.

Межава стомлены студэнт Ігнат Мазур крыху адпачыў, а потым спусціўся паверхам ніжэй, каб трапіць у душавую. Ключ ад яе ў летні час, як ён ведаў, знаходзіўся ў каменданта Міколы Грука — так яго звалі. Пакойчык каменданта быў насупраць — камісія ўжо значна паменела, бо адзіная жанчына знікла, а засталіся двое немалых, блізка да пенсійнага ўзросту мужчын — усе гучна размаўлялі. Дзверы былі прыадчынены.

— А што я магу зрабіць? — гаварыў камендант інтэрната Грук. — Тут летам — прахадны двор. Асабліва, калі абітурыенты панаедуць. І што на першы погляд дзіўна, але характэрна — дзе больш дзяўчат, там і неспакойна.

— У якім сэнсе? — спытаў яго адзін з суразмоўцаў — хударлявы, з зачасанымі па-плебейску назад сівымі валасамі.

— У простым. Блядства пачынаецца. Не прымеш меры адразу, не выселіш адну-другую на вуліцу — атрымаеш сапраўдны бардэль. Многія здаюць дакументы, потым едуць на іспыты, каб адцягнуцца тут напоўніцу, ім абы паблядаваць, ведаюць жа, што ўсё роўна не паступяць.

— Ёсць рацыя, — пацвердзіў другі суразмоўца — лысаваты і мажны. — Вось у Расіі ў Іванава, горадзе ткаляў,

дзе жанчын у разы больш за мужыкоў, дык і венерычных хваробаў утрая больш.

— У мяне жонка — медык, — сказаў камендант Мікола Грук, — дык яна кажа: гармоны ўсяму прычына, узрост такі, што трэба нараджаць, а тут лекцыі, іспыты — дык усё дарэмна — найперш сексвыбухоўка спрацоўвае.

— Не толькі гэта, — заўважыў мажны і лысаваты, — няма ў нас самапавагі ў моладзі — перад чужынцамі сцелюцца, быццам тыя мёдам намазаныя.

— Дакладна вызначана, — пацвердзіў камендант інтэрната Грук. — У нас тут гады два таму кубінцаў падсялілі. Дык гатовыя былі ў чэргі да іх станавіцца. І не скажаць, што цалкам усе блядзюшкі якія, ці, як кажуць, слабыя на перадок — не, і з прыстойных сем'яў, ціхія быццам, выдатніцы, а туды ж. Адна такая, як памятаю, з шэсцьдзсят шостага кутняга пакоя на трэцім паверсе, дык адразу, як мне далажылі, дваіх прывяла: у мяне, кажа, дзень нараджэння — дык запрашу я парачку “блэкаў”. І што ёй зробіш? Уся краіна на гэтых “блэкаў” цяпер моліцца.

Студэнт Ігнат Мазур не стаў далей слухаць, а прыдчыніў дзверы напоўніцу і папрасіў у каменданта Грука ключ ад душавой.

— Во, — дадаў камендант інтэрната Грук, аддаючы ключ, — вернеш праз гадзіну. — І апеляваў да суразмоўцаў: — Таксама нельга на даверы нават душавую трымаць адчыненай. Ноччу неяк і там блядства выявіў. Будучыя настаўнікі — маць іх...

Праз паўгадзіны студэнт Ігнат Мазур замкнуў душавую і панёс ключ у каменданцкую. Камендант інтэрната Грук сядзеў ужо адзін.

— Ты чаму не пры справах? — спытаў ён у студэнта Ігната Мазура.

— Адпусцілі са збораў. На два дні.

— Ну, службы. Я вось дваццаць пяць гадоў, лічы, форму не здымаў. Вам што? Прысвояць лейтэнантаў і раз у пяць год на вучэбныя зборы. Гарэлку пасмактаць, з “калаша”

па мішэні стрэліць ды зноў да цывільных. А я і ў Вугоршчыне ў пяцьдзясят шостым паўдзельнічаў — там нашых шмат палягло. Цяпер во ў Чэхаславакіі нацыяналісты падымаюцца.

— А нам што да таго? Няхай самі разбіраюцца, — не стрымаўся студэнт Ігнат Мазур.

— Ты малады, не разумееш. А мы не для таго паў-Еўропы захапілі і ў руках трымаем, каб цяпер фашыкі зноў галовы ўзнялі.

— Паслухайце, — перавёў гутарку з небяспечнай тэмы Ігнат Мазур, — вы тут, я краем вуха пачуў, пра студэнтку з шэсьцідзясят шостага пакоя ўспомнілі, тую, што з “блэкамі” дзень народзінаў спраўляла. А як яе звалі? Яна і цяпер тут жыве?

Паўза.

Камендант Мікола Грук пакрывіў вусны ў незразумелай усмешцы.

— Ты, Мазур, — так, здаецца, тваё прозвішча, — зашмат хочаш ведаць. А гэта не на дабро. Задумвацца пачнеш. Захварэш. Дзяўчына тая нядаўна сышла на прыватную кватэру. Сама не з мясцовых. Ці то з Рыгі, ці то з Таліна. А ў цябе які ўвогуле інтарэс?

— Ды нікага.

Студэнт Ігнат Мазур зманіў. Яго пасведомасць падавала ўжо яўны сігнал небяспекі, які пагрозліва разрастаўся ў чорную, дэпрэсіўную і атрутную расліну.

Ён пакінуў каменданта Міколу Грука, вярнуўся ў свой пакой, старанна апрануўся, рукі ў яго чамусьці пахаладзелі, і праз вахту выйшаў вонкі.

* * *

Гаспадыня кватэры, дзе здымала пакойчык студэнтка Святлана Конкіна, сустрэла яго даволі ветліва. Але ветлівасць была робленай — жанчыну выдавалі ветлівыя, цупкія вочкі.

— Святланы пакуль няма, — сказала яна. — Можа, па-чакаеце, дык я вам гарбаты налью.

— Не турбуйцеся, — адмовіўся Ігнат Мазур. — Я, можа, пасля зайду.

— Ды хіба што ёй перадаць? — упарта цікавілася гаспадыня.

— Дзякую. Нічога.

Студэнт Ігнат Мазур выйшаў вонкі. У яго чамусьці з'явілася адчуванне, што гаспадыня нешта падазрае: магчыма, нават чула, як ён колькі дзён таму залазіў у кватэру праз акно.

Лаўка ў падворку насупраць пад'езда была не занятая, і ён прысеў на яе і запаліў цыгарэту.

У галаве яго было пуста, чыста і светла, толькі ў грудзях нарасталая трывога і злёгка ванітавала ад тытуню. І ён пашкадаваў, што дасюль не набыў у краме бутэльку віна.

Постаць дзяўчыны і яе дзіўнаватую хаду ён пазнаў здалёк. Як заўсёды, някідка апранутая — чорная спадніца, белая кашуля, вятроўка — дзяўчына, блізарука прыжмурыўшыся, ішла да свайго часовага жылля.

Студэнт Ігнат Мазур падняўся з лаўкі, зрабіў некалькі крокаў ёй насустрач і паклікаў.

Яна здзіўлена спынілася, а потым з радаснай усмешкай кінулася да яго, абняла.

— Ігнат! Ты тут! Зборы хіба скончыліся?

І паведаміла:

— А мне свабодны дыплом выдалі. Дзе захачу — там і ўладкуюся.

Але ўжо адчула штучнае напружанне паміж імі, спытала:

— Што-небудзь здарылася, Ігнат? На зборах?

— Нічога такога. Усё нармалёва.

— Ну, не нам з табой у хованкі гуляць.

— Давай прысядзем. Ёсць размова.

Паўза.

Студэнт Ігнат Мазур па новай запаліў, услухаўся ў роўны шум матораў, шолах шын, і зноў яго няўлоўна пацягнула на ваніты. Ён бы не хацеў гэтай размовы, але і хаваць у сябе тое, ад чаго пакутваў, не жадаў і не мог.

— Хочаш? — спытаў па-дурному і працягнуў дзяўчыне пачак цыгарэтаў.

— Не палю на вуліцы. Я, быццам, не шлюха.

— Паслухай, Света, ты гады два таму дзе жыла на час вучобы?

— Што за пытанні? Ды кажы наўпрост, Ігнат!

— У вуглавым шэсцьдзсят шостым пакоі — на трэцім паверсе?

— Ну, пражывала. Што з таго? — у кутках яе натурыстага рота з’явілася знаёмая іранічная ўсмешка.

— А ці не заходзіла да цябе на дзень нараджэння парачка рэвалюцыйных кубінскіх сяброў?

— Вось яно што. Адкуль чуткі? У нас жа ўсё так добра. Навоша табе гэта?

— Яны як зайшлі і так жа выйшлі? Ці нешта ў вас адбылося?

— Ды ты раўнівец, Ігнат! Хіба я твая жонка? Не? Можа, тады чыёй была? Не? Дык я магла і зараз магу, урэшце, распараджацца сваім целам, як пажадаю?

Скоса ён глядзеў на дзяўчыну і адчуваў хіба што жаданне схопіць і сціснуць яе так, каб закрычала ад болю.

— Калі ты такая прасунутая і раскамлексаваная, то павінна ведаць пра тэлегонію, — сказаў раптам ён, бо нічога больш не было сказаць.

— Гэта яшчэ што?

— А ты вазьмі тлумачальны слоўнік і медыцынскую энцыклапедыю, урэшце, і даведайся. Лепш запомніш.

— Ды пайшоў ты са сваёй тэлегоніяй. Што ты яшчэ мне прад’явіш?

— А з Ванечкам Гужыным — камсамольскім правадыром у цябе таксама нешта было? — студэнт Ігнат Мазур раптам успомніў Іосіфа Зялёнку, яго жарты ў Аляксан-

драўскім скверы, і сутаргава заглынуў паветра. Цягнула на ваніты.

— Можа, ты яшчэ спытаеш, што ў мяне з маім так званым бацькам было? Ты ж не ў тэме.

— Чаму “так званым”?

— Я ж табе зараз больш скажу. Ён жа мяне ўдачарыў. Айчымы. А ў мае чатырнаццаць — згвалтаваў.

Паўза.

— А сама ты гэтага не захацела? — несла Ігната Мазура.

— Калі па-сапраўднаму, то саўдзел дапускаўся. Так, так, можаш мяне судзіць. Я падлеткам была, а значыць, падсвядома сапернічала з маці за мужчыну. Я нічога зараз ад цябе не хаваю. Але гэта не паўтарылася. Ён задорваў мяне падарункамі, лісьлівіў, пазабягаў. І цяпер паддобрываецца. Тут-та я яго і ўзненавідзела. Маці пачала падазраваць і, сам разумееш, замест нейкай сям’і, няхай сабе і падабенства на яе, настала маленькае пекла. Я таму і з’ехала ад іх падалей.

— Лепш бы я цябе не сустракаў, Света, — вырвалася раптам у яго.

— Можа, і так, Ігнат. Успомні, што я табе раней казалі: не так і складана зрабіць крок насустрач якому-небудзь забяспечанаму “папіку”. І такіх хапае. Пайсці за яго. А табе яшчэ не позна з Мараковай зрохкацца. Гэта яна табе пра “блэкаў” нашаптала?

— Не, не яна. Пачуў выпадкова.

— Каб ты ведаў, нічога такога тады і не было. Эпатаж, піжонства бабскае, мне сорамна пра гэта ўспамінаць. Выгнала я іх — вось і ўсё. Дзеці рабоў. А тут расперазаліся. Пейзанкам з правінцыі яно, можа, і ў тэму. Паедуць тыя блядзюшкі па размеркаванні зноў у свае гарадкі і вёскі настаўнічаць — няхай там і цешацца ўспамінамі. Ну, а па мне дык зашмат гонару. Ну, хіба ў цябе не было выпадкаў, пра якія сорамна ўспамінаць?

Студэнтка Святлана Конкіна спынілася, адкінула з ілба пасмачку валасоў, папрасіла:

— Дай пару разоў зацягнуцца. Ды не прыпальвай цэ-
люю. Мы ж з табой і так, як родныя.

— Мне праз дзень трэба вяртацца ў вайсковую
часць, — сказаў Ігнат Мазур. — Я і прыехаў сюды толькі,
каб цябе пабачыць.

Паўза.

— Ну, вось і пабачыліся. А я зараз разлічваюся з гаспа-
дыняй, пакуюся і — заўтра з'езджаю.

— Куды?

— У Талін, вядома. Уладкуюся на працу. Магчыма,
кватэру здыму. І ўсё такое. Цябе, дарэчы, па размеркаван-
ню далёка вызначылі?

— На выбар. У адзін з абласных цэнтраў. Але гэта пас-
ля збораў.

— Урэшце, цяпер гэта твае праблемы.

— Ну, не можаш жа ты ўзяць вось так і — з'ехаць, —
зноў вырвалася ў Ігната Мазура.

Святлана Конкіна зацягнулася ў апошні раз.

— Вельмі проста. Як гэты недапалак.

І выкінула ў сметніцу.

— Хоць мне ні з кім так добра не было, як з табой,
Ігнат. Пэўна, сапраўды ў нас вірусы аднолькавага штама.

Студэнт Ігнат Мазур праглынуў камяк у горле, адчуў,
як зноў халадзеюць рукі. Сказаў:

— Застанься. Адслужу гэтыя два тыдні, і ўсё вы-
рашым.

— Ты бедны студэнт. І я не з багатых. І ты — раўнівец.
Так і будзем існаваць утраёх? У сэнсе — ты, я і тэлегонія?

Паўза.

Студэнт Ігнат Мазур абняў дзяўчыну, уткнуўся тва-
рам у яе цёплую шыю, удыхнуў пах яе валасоў. Тая нейкі
час сядзела моўчкі, а потым рашуча устала.

— Давай так, Ігнат. Вырашым усё да раніцы. Я паду-
маю, і ты таксама. Сустрэнемся. Калі аднаго з нас не будзе,
то... сам разумееш. І не варта тады лішніх слоў. А цяпер —
бывай.

— І ты бывай, Света.

* * *

Рэстаран быў запоўнены прыкладна напалавіну, але наведвальнікаў паступова прыбывала. Студэнт Ігнат Мазур замовіў гарэлкі і не вельмі багата з закускамі — грошай значна паменела. Афіцыянтка прынесла гарэлку і напрыканцы падсадзіла яму за столік дваіх афіцэраў. Адзін з іх быў у званні маёра, другі капітан. Паводле акцэнту абодва былі расейцы. Ігнат Мазур выпіў адразу ледзь не шклянку, і мягкая хваля алкаголю ахінула падсвядомасць, адразу амаль незаўважна, быццам спала напружанне апошніх дзён, але думкі раз за разам вярталі яго да ўсяго таго самага надакучлівага пытання: што рабіць? Бо, меркаваў ён, жыццё нясе яму яўную паразу, і ён праваліўся ў ім, як правальваецца футбольны абаронца, які рызыкаўна пакінуў сваю зону і далей можа толькі тупа назіраць у адчаі, як на браму непазбежна насоўваецца небяспека.

Афіцэры гаварылі мала, ён усвядоміў толькі, што пра Чэхаславакію. У обоіх былі праставатыя скуластыя твары з нездаровай скурай. Далей, з аднаго боку ад яго, за столікам сядзелі дзве пары маладзёнаў. Яны пілі віно і пэўна гаварылі нешта смешнае, бо часта хіхікалі. Затое з іншага боку ён са здзіўленнем пачуў замежную гаворку: праз столік трое немаладых мужчын з абветранымі загарэлымі тварамі пілі віно і нешта даволі ажыўлена абмяркоўвалі паміж сабой.

Праз некалькі хвілін іх гаворку пачулі і афіцэры за яго сталом, азірнуліся некалькі разоў і адзін з іх, капітан, сказаў:

— Чэхі.

— Славакі, — паправіў яго маёр і дадаў: — Ты і там не мог разабрацца. Урэшце, без розніцы. Усіх іх давіць трэба.

— Дальнабойшчыкі, — зноў выказаў здагадку капітан. — Возяць усялякае лайно па Еўропе. Вось і сюды іх занесла.

Студэнт Ігнат Мазур моўчкі наліў сабе ў фужэр і зноў выпіў.

— Дарэчы, — раптам звярнуўся да яго капітан, нахіліўся, пакорпаўся ў кішэні кіцеля і выцягнуў адтуль складзеную ўдвая шэра-блакітнага колеру банкноту.

— Бачыш гэта? — спытаў ён.

— І што?

— Грошы. Дзесяць крон.

Ён разгарнуў банкноту і пасунуў яе бліжэй да Ігната Мазура.

— Вось адзін на ёй малюнак. Усё нармальна — праўда? Глядзі!

— Грошы як грошы. Фальшывыя, ці як?

— Э-э, не! Глядзі ўважліва, — капітан перавярнуў банкноту дагары і паднёс яе да вачэй студэнта Ігната Мазура. — Цяпер бачыш? Вось другі малюнак!

— Нічога такога не бачу.

Маёр пакінуў жаваць і раздражнёна перапыніў капітана. Ён выхапіў у таго банкноту і ўзвысіў голас.

— З аднаго боку — нешта тыпу кветкі. Так? А з другога — твар, агорнуты полымем. Гарыць. Вось вочы, рот і ўсё такое. Вось яна — ідэалагічная правакацыя. Здагадваешся, што тут выяўлена, а дакладней — хто?

— Не даганяю, — сказаў студэнт Ігнат Мазур. Хоць здагадка ўжо цьмяна прамільгнула ў яго галаве.

— Ян Палах. Чуў пра такога?

— Як не чуць? Я таксама студэнт.

— І што скажаш?

— Светлай яму памяці. Вып'ю за яго.

Студэнт Ігнат Мазур зноў наліў сабе ў фужэр і выпіў. Паўза.

— Ты, можа, нацыяналіст? — спытаў капітан з крывой усмешкай на твары. А ў арміі ты служыў?

— А я з вамі свінню не пасвіў. Што вы мне тыкаеце?

На мангалоідным твары маёра загулялі жаўлакі.

— Трапіў бы ты мне ў роту, па-іншаму б загаварыў.

— Так, — пацвердзіў капітан. — Савецкая ўласць любому хрыбет пераломіць.

— Ну, дык гэта вам Мамай, ваш духоўны правадыр завяшчаў. Але вас, акупантаў, як таго гарбатага... нешта калі-небудзь выправіць, — занесла Ігната Мазура.

Раптам славакі заспявалі. Тое, што яны былі менавіта славакі, студэнт Ігнат Мазур зразумеў адразу, як толькі пачуў песню. Гэта была песня з кружэлкі Святланы Конкінай, якую яны не раз слухалі разам. Ён праглынуў камяк у горле, павярнуўся тварам да століка, дзе спявалі дальнабойшчыкі, “рэднэкі”, як назваў іх у думках, і стаў падпяваць. Словы, блізкія да роднай мовы, ажылі ў яго памяці.

Славакі раптам сціхлі і здзіўлена ўтаропіліся ў яго.

— Гэй, братан! — з націскам на першы склад урэшце паклікаў адзін з іх. — Хадзі да нас!

Студэнт Ігнат Мазур падумаў, урэшце выбраўся з-за століка, выслухаў услед сабе: “Яшчэ прышчучым!” — і перасеў да славакаў. Праз некалькі хвілін яны ўжо паразумеліся — зноў жа, мовы былі блізкія, і ён патлумачыў славакам, што студэнт, і што так, падтрымлівае Прагу ўсім сэрцам. А тых “акупантаў” за столік яму прыбартавала афіцыянтка.

Але доўга сядзець і выпіваць за чужы кошт ён не хацеў, нягледзячы на ўзніклую ўзаемную прыязнасць да “рэднэкаў”. Новы прыступ раптоўнай тугі авалодаў ім, ён адчуваў ужо, што доза ап’янення і так перавышана, а таму развітаўся са славакамі, паклікаў афіцыянтку, разлічыўся і няцвёрдай хадой спусціўся ўніз.

Але на выхадзе яго ўжо чакалі двое маладых людзей з непрыкметнымі тварамі, адзін з іх даволі моцнага целаскладу. Абодва былі апрануты ў недарагія шэрыя касцюмы айчыннай вытворчасці, але абутак, італьянскія чаравікі — пра такія студэнт Ігнат Мазур мог пакуль толькі марыць — сведчыў пра тое, што статут іх уладальнікаў быў даволі цьмяны.

Яны заступілі шлях і адцёрлі Ігната Мазура ў бок. Мацак прытрымаў яго за рукаў пінжака.

— Вы хто такі? — спытаў ніжэйшы ростам напарнік. — У вас ёсць пры сабе дакументы?

Студэнт Ігнат Мазур вырваў руку і, нягледзячы, што яго хіснула, даволі акрэслена і хутка прыняў баксёрскую стойку.

— Ну? У чым справа?

— Дакументы.

— А хто вы такія?

Мацак неахвотна выцягнуў чырвонага колеру пасведчанне, разгарнуў і паднёс да вачэй студэнта Мазура.

— Давай прадстаўляйся! Мы, заўваж, цябе ветліва просім.

— А-а, дык вы з ГПУ! — той наўмысна ўзвысіў голас, што вельмі не спадабалася супрацоўнікам органаў.

У адказ яго адразу схапілі за рукі, працягнулі па калідоры і ўпіхнулі ў адну з дзвярэй без шыльды і нумара. Гэта быў невялічкі пакойчык са сталом з тэлефонам, некалькімі крэсламі ля сцяны і адзіным закратаваным акном, якое выходзіла на праспект. Аператыўнікі пасадзілі яго насупраць абсалютна пустога стала. Меншы з іх сеў на той стол верхам.

— Ну, — спытаў ён. — Дык хто ты такі?

— Славацкі шпіён, — панесла Ігната Мазура, — і скажу шчыра — прыбыў сюды з заданнем узарваць ЦК КПБ.

— І не менш? — нядобра пакрывіўся мацак. — Дык жартаваць будзеш у іншым месцы. Гарантуем.

Ігнат Мазур падумаў і дастаў свой студэнцкі білет.

Аператыўнікі зірнулі і адклалі яго на стале ў бок.

— Многа выпіў?

— Нармальна.

— А месца жыхарства? Дзе жывеш?

— Ды побач. У інтэрнаце, — з прыхаванай злосцю і неахвотна адказаў студэнт Ігнат Мазур і дадаў:

— Ды не цісніце вы на мяне. Бачыце — шмат выпіў. Магу і званітаваць.

— Чаго да замежнікаў падсеў?

— Запрасілі. На іх не пазначана, што з-за мяжы. А калі і адтуль? Вы б іх у рэстаран, дарэчы, не пускалі. А то вам работы...

— Пра што гаварылі? Яны чым-небудзь цікавіліся?

— Так. Колькі ў нас танкаў і летакоў. Я сказаў — тры мільёны.

— Ну-ну, жартуй! Але сёння табе не да жартаў будзе.

Аператыўнікі пераглянуліся.

— А з армейскімі афіцэрамі таксама ні пра што?

— А хіба я арыштаваны? Гэта допыт?

— Ну, які допыт, сам падумай. У нас усё па-добраму. Проста паразмаўляем. Ты калі-небудзь наведваў Чэхаславакію?

— Ды каб наведваў, насіў бы чаравікі фірмы “Цэба”. Альбо, як у вас. А то, бачыце, бабруйскія. Адпусцілі б, а то мне ў Бабруйск і трэба.

— Бачым, бачым, што ты дасціпны. Але часам язык варта трымаць за зубамі. Што ты гаварыў пра Яна Палаха?

— Дык пра нябожчыкаў — толькі добрае. Хіба не так прынята?

Тэлефон на стала неспадзявана звягнуў. Мацак зняў слухаўку і нешта выслухаў. Потым звярнуўся да свайго напарніка.

— Заканчваем. Выклікаюць.

— Ну, тваё шчасце! — сказаў напарнік Ігнату Мазуру. — Вось твой білет, але сюды, у гэтае месца больш не заходзь. Так табе лепш для здароўя будзе. А каб навучыўся язык прытрымліваць, мы цябе на кароткі адпачынак усё-такі ўладкуем.

Ён усміхнуўся, набраў нумар і сказаў:

— Дашлі нарад, тут ваш кліент сумуе.

Паўза.

Праз некалькі хвілін пратэстуючага Ігната Мазура запіхнулі ў міліцэйскі “уазік” і адвезлі ў пастарунак, дзе аформілі пратакол, адабралі асабістыя рэчы, грошы, у тым ліку і саксонскі талер, і змясцілі ў камеру часовага ўтрымання.

Назаўтра суддзя, маладая жанчына з пакрытай лакам, высока ўзбітай прычоскай, і вачыма, якія нічога не вы-яўлялі, аб'явіла яму прысуд — трое сутак арышту за дробнае хуліганства.

* * *

Праз трое сутак раніцай яго выпусцілі за браму ізаля-тара.

Было ўжо даволі холадна, з закаваных у асфальт дрэ-ваў там-сям ападала лісце. Горад абуджана шумеў ру-хавікамі і незмаўкальным ні днём, ні ноччу шолахам шын. На небе некалькі перыстых белых аблокаў перакрываваў інверсійны след ад летака.

Студэнт Ігнат Мазур з агідай адчуў характэрны пах ізалятара, які ўеўся яму ў вопратку, і зноў абмацаў кішэні. Усе дробныя асабістыя рэчы яму вярнулі. Акрамя пачка цыгарэтаў і грошай. І самага істотнага — саксонскага та-лера. Спрацацца не мела сэнсу. Безбілетнікам ён праехаў некалькі прыпынкаў на трамваі, а потым пайшоў пешшу. У інтэрнаце ён планаваў прыняць душ, а потым трэба было вяртацца ў роту. Ён ужо спазняўся на суткі і разумеў, што дабром гэта для яго не скончыцца, але яму ўжо было наогул на ўсё напляваць. Толькі вось не варта падстаўляць узводнага, лейтэнанта Дзямідчыка. Тут трэба нешта ра-біць і недкладна, думаў студэнт Ігнат Мазур.

Ля ГУМа ён звярнуў направа і праз некалькі крокаў убачыў раптам бледна-жоўтую бочку на колах і каля яе невялікую ранішняю чаргу мужчын. Віно! Таннае бе-лае сухое віно. І ніводнай манеты ў кішэнях. Не так ужо і шмат яму зараз трэба, у распачы падумаў студэнт Ігнат Мазур, усяго толькі шклянку віна і цыгарэту.

Сціснуўшы зубы, ён стаяў і па другім разе правяраў кішэні: раптам што засталася — урэшце і аднаго рубля ў яго прыкрым становішчы было б дастаткова.

Постаць аднаго з мужчын у сярэдзіне чаргі прыцяг-нула яго ўвагу. Нешта быццам няўлоўна знаёмае: сутула-

ватая спіна ў шэрым пакамечаным пінжаку, зрэзаная патыліца, кароткая стрыжка і твар, калі той павярнуўся, — з шырокім ілбом, нібы ў старажытнага рымляніна, — так, гэта быў Пётра Мацкевіч, выкладчык палітэканоміі, які калісьці цудоўным чынам прыняў у яго іспыт.

Студэнт Ігнат Мазур зрабіў крок бліжэй і нягучна павітаўся:

— Добрай раніцы, Пётр Антонавіч!

Выкладчык Пётра Мацкевіч павярнуўся тварам да яго і некалькі секунд моўчкі ўглядаўся. Ды раптам цёпла ўсміхнуўся, працягнуў руку. “Пазнаў, — здзіўлена падумаў Ігнат Мазур, — добры знак”.

— Ігнат? Выбачай, прозвішча запамятаваў.

— Мазур. Я здаваў вам іспыт.

— А-а, дык гэта мы з табой абмяркоўвалі футбольныя жарсці? “Бітву пры Бёрне”? Пачакай, а чаму ты ў такім выгледзе? Непаголены і пах нейкі дзіўнаваты ад цябе? Прабач, канешне... Добра, пасля раскажаш. Можа, не адмовішся ад шклянкі віна? Калісьці вы, студэнты, мяне ад душы пачаставалі. То зараз, зараз...

— Буду ўдзячны.

Выкладчык Пётра Мацкевіч замовіў і заплаціў адразу за два разы па шклянцы, і яны адышліся ў бок.

— Ну, раскажвай.

І, нібы на споведзі ў святара, Ігнат Мазур расказаў выкладчыку Пётру Мацкевічу амаль усё: і пра тое, што заблытаўся з жанчынамі. І пра зборы. І пра рэстаран у гатэлі, і пра славакаў і сутычку з апэратыўнікамі, урэшце пра суткі і што цяпер, па сутнасці, знаходзіцца ў самаволцы. “Прыход” ад віна мякка ўдарыў яму ў галаву. Цыгарэта дадала астатняе. Не распавёў ён толькі самае балючае: пра Святлану Конкіну, “блэкаў”, ды яшчэ пра Байкова з гранатай. Але, што ўзводны паручыўся за яго, і цяпер, да слова, ён таго, лічы, падставіў — расказаў.

Яны адышлі ў найбліжэйшы скверык і прыселі на лаўцы.

— Тут справы няпростыя, — пасля роздуму пачаў выкладчык Пётра Мацкевіч. — Каб цябе сапраўды з іх дурноты не выкінулі на вуліцу без дыплама, варта паварушыцца. І галоўнае — не губляць часу. Давай з гэтай нагоды параімся. Калі ты сёння ж вернешся ў роту, напішаш якое тлумачэнне, і калі ўзводны цябе прыкрые — то, можа, усё і абыдзецца. Тут яшчэ, як ваш дэкан Парэцкі да ўсяго паставіцца. Калі з міліцыі папера на цябе яму не прыйдзе, то тваё шчасце. Але гэта сумнеўна, хоць, пачакай — гэта ж мой раён, а ў мяне там, у мясцовым райадзеле, ёсць знаёмы. Бяру на сябе. Ды не дзякуй, рана яшчэ. А вось у дэканат я больш не хадок. Персона нон-грата.

— ?..

— Неўзабаве пасля тых іспытаў мяне папрасілі. За паводзіны, нявартыя педагога. Гэта за наш пікнік і іспыты. Так што я больш не выкладаю. А “залажыў” мяне нехта з вашых, цябе я выключаю. У маім узросце ўжо крыху кемлю ў людзях. Застаюцца двое: не памятаю іх прозвішчы.

— Гужын і Зялёнка.

— Ну, і па-твойму?

— Гужын. Больш няма каму.

— Ну, вось і вызначыліся. Урэшце, да люстрацыі нам далёка. Так што няхай усё будзе як ёсць.

Паўза.

— Хачу ўсё кінуць, — вырвалася раптам у Ігната Мазура. Шчырасць выклікаў алкаголь. — Навокал — як у памыйным вядры. Гноеадстойнік. Цяжка мне чамусьці.

— Гэх, Ігнат! Большасць людзей навокал — рабы. Хцівыя, зайздрослівыя, хлуслівыя. Выжыць сярод такіх — ужо праблема. Уцякаюць звычайна ў большасці выпадкаў не ад голаду, войнаў, землятрусаў і паводкаў, не — уцякаюць ад свайго ж народа. Ты вось, такі малады, шчыры, разумны, а таму і павінен быць асабліва абачлівым — інакш прападзеш. Надта не давярай нікому. Заўсёды знойдуцца замаскіраваныя пад добразычліўцаў паразіты, якія паспрабуюць выкарыстаць цябе ў сваіх мэтах. Ты вось, пэўна, за-

даваў сабе пытанне — чаму я, выкладчык, няхай і былы, не цураюся вас, маладых, спачуваю вам, кантактую на мяжы рызыкi? Магчыма, тут усё проста: скажу табе, што баліць, не дае спаць — у мяне адзіны сын твайго ўзросту, Ігнат, загінуў ва Угоршчыне ў пяцьдзясят шостым годзе. А хто адкажа за гэта? Вугорцы, якія стаміліся быць рабамі? Не. Адказваць павінны тыя, хто паслаў маладых, непадрыхтаваных пад гнеў зняволеных. Гэта чырвонапузья крамлёўскія паразіты — яны і ёсць галоўныя злачынцы, яны... яны загубяць усю Атлантычную цывілізацыю... І рабы іх падтрымаюць — вось у чым бяда. Урэшце, мяркуй сам. Цяпер у Чэхаславакію палезлі... Тараканы.

Былы выкладчык Пётра Мацкевіч выкінуў у сметніцу недапалак.

— Меў рацыю філосаф, калі сказаў, што над жыццём няма суддзі. Такое яно было і будзе. І яно з усімі нашымі спадзяваннямі ўрэшце змятае ўсіх нас, як паўночны вецер саспелыя плады. Вось і ўся ісціна.

— Пакуль дарэшты не змяце ўсіх?

— І такое калі-неудзь адбудзецца. Можа, і нават хутка. Але жыць усё-такі варта. Тым больш табе — маладому. Радуйся, што не хворы, не інвалід, што дзяўчаты не цураюцца, што можаш бачыць, як зелянеюць дрэвы, цячэ вада, слухаць шолах лесу. І адчуваць на сабе што?

— Энергію зоркі.

— Так. Вось бачыш — і я нечаму навучыў. Ну, бывай, Ігнат. Дарэчы, як у цябе з грашыма?

— Нармалёва. Не прападу.

Яны паціснулі адзін аднаму рукі і разышліся. Чамусьці ў студэнта Ігната Мазура ўзнікла невыразнае пачуццё, што з былым выкладчыкам Пётрам Мацкевічам ён ужо больш ніколі не пабачыцца.

Туга з новай сілай авалодала ім. Яму хацелася ўпасці на брудную зямлю, пакрытую кволай травой, і нейкі час ляжаць так нерухома. Толькі б сустрэцца са Святланай Конкінай хоць на гадзіну, паўгадзіны, пяць хвілін, каб

высветліць усё канчаткова. А што высвятляць? Каб стаць вольным ад усяго, варта праз нешта пераступіць. Пераступіць? Раптам яму ўспомніўся крмінальны выпадак з маладым хлопцам, сынам уплывовага гарадскога чыноўніка, які забіў сваю таемную каханку — замужнюю саракагадовую жанчыну — і з таго, як ён патлумачыў у судзе, стаў свабодным. Цяпер гэты ўчынак быў ім разгаданы. Як ён, Ігнат Мазур, разумее таго пакутніка! Ці здолеў бы ён зрабіць такое? Не, падумаў ён. Толькі б зноў прыціснуць да сябе гэтую маленькую, зграбную постаць, удыхнуць пах яе цела, валасоў, адчуць пад языком яе натурысты рот. Насланне. І ад яго не схаватца. А вось Гужына ён бы забіў. І тых “блёкаў”. Забіў бы, забіў, забіў. І яе айчыма. Яго асабліва.

Дзяўчына, вядома ж, з’ехала. Ён жа не з’явіўся раніцай. Гэх, каб яна ведала!

У Талін. Так, ён паедзе ў Талін. Толькі спачатку вернецца ў роту, а там чаму быць — таго не мінаваць. Усё роўна зборы хутка скончатца. Потым — на цягнік. Не — лепш на лятак. І праз якія паўтары, дзве гадзіны ён апынецца ў Таліне. Грошы? У яго ёсць яшчэ адна заначка — бабулін пярсцёнак, які прыпасены на крайні выпадак. Каштоўная рэч — пацягне, як ён ведаў, дзесьці на месяцовую зарплату якога-небудзь функцыянера.

Але, пакуль тое — у інтэрнат. Пазычыць у каго грошай на спадарожную. Да Бабруйска. Урэшце, у яго самога на руцэ неблагі гадзіннік, за які можна праехаць і тысячу кіламетраў.

* * *

У інтэрнацкім пакоі нікога не аказалася, але адзін з ложкаў быў расцелены. Яго некалькі тыдняў таму заняў drugaкурснік, падселены да іх камендантам інтэрната Грукам. Хлопец то з’яўляўся, то знікаў — тлумачыў тым, што часта ездзіць да бацькоў, якія жывуць у пасёлку ў Менскім раёне, і куды ходзіць аўтобус.

Студэнт Ігнат Мазур скінуў пінжак, чаравікі і паваліўся ў свой ложка. Стомленасць абрынулася на яго раптоўна, і ён заснуў, але праз якую гадзіну абудзіўся ў трывозе. Варта было тэрмінова збірацца і дабірацца на спадарожных да вайсковага лагера, але ён немаведама чаму працягваў ляжаць. Раптам адчай ахапіў яго.

Ігнат Мазур зноў уявіў, як раніцай наступнага дня, калі пасля рэстарана ён ужо сядзеў у міліцэйскім пастарунку, Святлана Конкіна дарэмна чакала яго, і ён не з’явіўся, зноў успомніў пра іх дамову і аж застагнаў у распачы.

Думкі ліхаманкава варушыліся ў яго галаве. Плюнуць на зборы і паехаць зараз у Талін? А грошы? Пярсцёнак далёка адсюль, дома. І каб заняцца гэтым — трэба час. Прасцей усё-такі з’явіцца на зборы, як раіў яму выкладчык Пётра Мацкевіч, а потым і вырашыць усё астатняе.

“Тэлефон, — раптам успомніў ён, — у гаспадыні, дзе кватаравала Святлана, ёсць хатні тэлефон, нумар якога ён добра памятаў. А раптам дзяўчына засталася тут па невядомай яму прычыне?”

Студэнт Ігнат Мазур падхапіўся з ложка, таропка насунуў чаравікі і спусціўся да вахты.

Слухаўку зняла гаспадыня.

— Скажыце, ці дома Святлана? — спытаў ён і сцяўся ў чаканні.

Паўза.

— Святлана тут больш не жыве, — урэшце пачуў ён у адказ.

— А яна не казала, куды з’ехала?

— Яна нічога не казала, але да яе прыехалі бацькі — так яны прадставіліся — і казалі, што яны вяртаюцца ў Талін. Быццам назаўсёды. Дарэчы, яна не хацела ехаць, усё кудысьці бегала. І гэта ўсё, што магу сказаць.

У слухаўцы шчоўкнула, і сувязь перапынілася.

Студэнт Ігнат Мазур зноў вярнуўся да сябе. Якраз прыйшоў чацвёрты жыхар іх пакоя, той самы drugaкурснік, якога падсялілі параўнальна нядаўна, — рахманы

юнак з вёскі, маўклівы і непрыкметны з выгляду. Звалі яго Фёдар Піскун. Студэнт Ігнат Мазур раней наўмысна размаўляў з ім на роднай мове, пасля чаго той як мог яго пазбягаў. Але бачна было, што сам саромеўся расейскага вымаўлення і ад таго ціха пакутаваў.

Урэшце, цяпер было не да моўнага пытання.

— Паслухай, Фёдар, мяне днямі ніхто не шукаў? — пацікавіўся Ігнат Мазур.

— Пыталася дзяўчына. Два дні таму.

— Што за дзяўчына? Як выглядала? Яна назвала сябе?

— Так. Высокая бландзінка. Прыгожая. Аняй зваць.

Паўза.

— А ты што ёй адказаў? — дапытваўся Ігнат Мазур.

— Сказаў, што на зборах.

— Тут такая справа, Фёдар, — мне зараз варта ў вайсковую часць. Але я... Ды доўга тлумачыць — вось швейцарскі трафейны гадзіннік, дзядзька калісьці з вайны прывёз. Я табе яго пакіну ў заклад, а ты мне на спадарожную рублёў пяць пазыч. Згода?

— Не трэба закладаў. Я і так пазычу. Groшы невялікія.

Студэнт Піскун выцягнуў з кішэні партманет і адлічыў грошы.

— Ну, Фёдар, быць табе дэканам, — вяла, але з цеплынёй пажартаваў Ігнат Мазур. — Бывай.

* * *

Узвод быў на палігоне. У капцёрцы Ігнат Мазур забраў у старшыны роты, — які не змаўкаючы бэсціў яго, — сваю форму і хутка пераапрагнуўся, і пасля роздуму пабег на палігон.

— Але ж ты і трапіў! — толькі і сказаў яму наўздагон раззлаваны, што яго патурбавалі, старшына.

Яго нечаканае з'яўленне аднакурснікі з узвода сустрэлі воклікамі — адны проста здзіўленымі, а іншыя даволі зласлівымі: з-за яго адсутнасці ўзвод няслаба паганялі на занятках.

Узводны — лейтэнант Андрэй Дзямідчык — адвёў яго ў бок.

— Што здарылася, Ігнат?

— Забралі ў міліцыю. Адседзеў тры сутак.

— Ты спазніўся на суткі. Ведаеш, што табе пагражае.

— Ды гатовы я на любое пакаранне. Мне, таварыш лейтэнант, скажу шчыра — усё роўна. Як будзе — так і будзе.

Узводны Андрэй Дзямідчык падумаў некалькі секунд. Урэшце — відаць па ўсім, рашэнне прыняў раней — сказаў:

— Табе пакуль шанцуе. Ротнага Угарава часова адклікалі і яго няма ўжо трэці дзень. Цябе будзе прэсаваць нампаліт, падпалкоўнік Марчанка, а начальніку збораў, загадчыку кафедры палкоўніку Сухараву яшчэ не дакладвалі. Мяркую, разбярэмся самі, але будзь гатовы. Скажу яшчэ па сакрэце і паміж намі: Марчанку вось-вось у запас, на пенсію, і яму праблемы не патрэбныя. Павінішся як след, прыдумай што-небудзь, і, можа, усё і абыдзецца. Ну, а я табе, ужо прабач, — па максімуе.

І ўзводны Дзямідчык аддаў каманду шыхтавацца, пасля чаго аб'явіў Ігнату Мазуру пазачарговыя нарады на кухню і ў کارавул.

Ночку ў намёце адчувальна прыціскаў холад. Але нават у холадзе спаць Ігнату Мазуру не далі. Сяржант з суседняй роты падняў на ногі, каб ісці ў нарад на кухню. Неяк няўдала ён заснуў на гадзіну хіба толькі пад раніцу. Сон быў неглыбокі, не надаў сіл, прыснілася чамусьці выкладчыца Спіркіна, яна ж “Блакiтны агеньчык”, якая пагражала не прыняць іспыт. А потым нібы пачала спакушаць яго: села на калені і прыціснулася губамі да яго шыі, стала цалаваць, але тут ён ачунаў, — Міхась Байкоў далікатна кранаў яго: “Пад’ём, Ігнат! На зарадку!”

Бегчы з кіламетр, а потым па-ідыёцку махаць рукамі і прысядаць у яго не было ні сіл, ні аніякага жадання, і студэнт Ігнат Мазур застаўся ў намёце. Пасля сняданку ў сталойцы, куды хадзілі строем усёй ротай, яму загадалі з’явіцца да падпалкоўніка Марчанкі.

Нампаліт Марчанка — мажны, марудны ў рухах, акуратна пастрыжаны і паголены, сустрэў яго даволі абыякава, не ўшчуваў, не пагражаў і не выпытваў.

— Збяром на днях камсамольскі сход роты, — сказаў ён, — няхай ён вырашыць, якія меры да вас прыняць. Вы ўсё-такі павінны разумець, што цяпер знаходзіцеся ў войску, а не ў сябе на факультэце, а тут галоўнае — дысцыпліна.

* * *

Праз суткі ў лагер вярнуўся маёр Угараў. Нешта, пэўна, не склалася ў яго ці то дома, ці яшчэ дзе — хадзіла нават чутка, што ён спрабаваў паступіць у вайсковую акадэмію, але, пэўна, гэтае дрэва яму зваліць было не па сіле, і ён з нейкім нездаровым імпэтам зноў прыняўся за службу. Ігната Мазура ён чамусьці асабліва неўзлюбіў, хоць і акрамя яго ён штодня знаходзіў сабе новых ахвяраў і чапляўся да іх з насякомай зласліवासцю. Студэнт Мазур раздражняў яго не толькі сваёй знешнасцю — тут выплывала спрадвечная нянавісць мангалоідаў да ліцвінскіх плямён — а і ўнутраным супрацівам, што выяўлялася ў позірку, усмешцы ў кутках губ, здзеклівым зацягнутым маўчанні.

Яму ўжо данеслі, што мотастралок другой роты Ігнат Мазур адсутнічаў у часці больш за тры сутак, і можна было толькі здагадацца пра тое, хто на гэты раз быў інфарматарам ротнага Угарава.

Рашэнне падпалкоўніка Марчанкі правесці камсамольскі сход роты, на якім і вырашыць лёс Ігната Мазура, яму, Угараву, не падабалася сваёй неакрэсленасцю і мяккацеласцю, бо ліберальны вынік таго будучага сходу мажліва было прадказаць адразу. А вось гнабіць радавога нарадамі, дробнымі прычэпкамі — гэта якраз тое, што маёр Угараў удасканаліў за час службы да тонкасцяў. Справа паступова блізлася да арышту і гаўпвахты, але студэнт Ігнат Мазур нібы нічога не заўважаў. Адзінае, што дапама-

гала яму, — дык гэта некалькі глыткоў гарэлкі, а пляшка ад крамнічыхі Ніны была ім схаваная побач у лесе, і потым хоць гадзіна цяжкага сну — і ў тым сне не было ўжо нічога: ні надзеяў, ні жаданняў, ні ўспамінаў.

На кароткі момант увагу ротнага адцягнуў на сябе Міхась Байкоў, які на стрэльбішчы па сваёй звыклай бесталковасці павярнуў да таго зараджаны “калаш”, вядома, ненаўмысна, але гэтага хапіла, каб пачаць штодня даставаць чарговую ахвяру, а заадно і ўзводнага Андрэя Дзямідчыка. Пра выпадак з гранатай па-ранейшаму ніхто не ведаў, а глухаваты Міхась Байкоў, вядома, маўчаў.

Ён усё болей хінуўся да Ігната Мазура, стараўся дагадзіць таму ў дробязях, а неяк нават папрасіў парады, хоць сам быў старэйшы за таго на цэлы год.

— Я пасля вайны малы быў, — тлумачыў ён суразмоўцу, — тады хоць і не такі, як у трыццатыя, а усё роўна голад душыў. Бацькі галадалі, і мы, дзеці, таксама. Памятаю, гнілым дзікім грушам радаваліся. Па вёсках шмат жабракоў хадзіла. Хлеба прасілі, а дзе таго хлеба возьмеш? Хіба толькі актывісты, начальства, сельсаветчыкі — тыя ўсяго елі ўдосталь. Я да таго вяду, — працягваў Міхась Байкоў, — што таму такі і затарможаны, бо ў галечы рос. Гэта цяпер магу з вёскі і сала шматок прывезці. Ты ўжо не крыўдуй за гранату. Чорт ведае, што тады адбылося. Але ты, Ігнат, мне цяпер, вынікае, нібы старэйшы брат.

— Я і з бабамі такі затарможаны, — гаварыў далей Міхась Байкоў. — Там у мяне на вёсцы жанчына намалявалася, настаўніца малодшых класаў з нашай шkolкі, калісьці педвучылішча скончыла, яшчэ да сваёй вучобы я з ёй пачаў сустракацца, а цяпер яна мне і лісты дасылае, і прыезджала ў Менск, але дайшло, што даўно, да мяне, яна ад дзесяцікласніка, сына старшыні сельсавета, аборт зрабіла. Дык ніхто б пра гэта не ведаў, каб той ёлуп па п’янцы не баўтануў некаму. І пайшло. Цяпер па размеркаванні я, як мінімум, у раёнцы апынуся, дый месца там ужо для мяне знайшлося. Дык я хачу ў цябе, Ігнат, спытаць: што мне

рабіць? Вядома, яна хоча, каб я забраў яе ў наш гарадскі пасёлак, там разам і асталявацца. А мне — як з яе мінулым быць? На плячах усё жыццё насіць?”

Міхась Байкоў урэшце спыніўся і глядзеў на яго даверліва — чакаў адказу.

— Ты выкладчыка Пётру Мацкевіча памятаеш? — праз паўзу спытаў яго Ігнат Мазур.

— Анягож. Я яму, а не Гавіну, палітэканомію даздаваў. Дык ён па білеце і пытацца не стаў. Ты, кажа, да ўніверсітэта дзе працаваў? У калгасе, гавару. Ён мне адразу “выдатна” паставіў. Сказаў толькі, каб асабліва не хваліўся нікому.

— Дык вось, — падвынікаваў Ігнат Мазур, — ён мне днямі сустрэўся. І ці то сваё, ці то чужое працытаваў. Я запамніў.

— А што, цікава?

— А тое, што над жыццём няма суддзі.

Паўза.

— Дык як гэта разумець? — спытаў Міхась Байкоў.

— Як хочаш, — паціснуў той плячыма.

Усё часцей Ігнат Мазур упадаў у стан своеасаблівага нервовага збою, — не дапамагала ні бесперапыннае паленне цыгарэтаў, ні алкаголь, ні паслужлівасць Міхася Байкова, які то частаваў яго кавалкам сала, то прыносіў гарчай гарбаты з кухні. Туга з такой сілай навальвалася на яго, што раз-пораз хацелася аднаго — захапіць з сабой аўтамат, ражок з патронамі і схавацца ў лес, дзе проста ляжаць на якой палянцы пад познім, амаль восеньскім сонцам, да таго часу, пакуль не наступіць цемра, а потым заціснуць зубамі рулю і спусціць курук.

Ён даўно не мыўся пад душам, на кухню звычайна апраналі ў засаленую робу, ад якой смярдзела тухлай рыбай і памыямі, скура на спіне і нагах пакрылася дробнымі фурункуламі, анучы ў салдацкіх ношаных ботах не было дзе сушыць. Усё гэта, акрамя фізічных, несла і маральныя пакуты.

Кадравы афіцэр лейтэнант Андрэй Дзямідчык, рызыкуючы сваім службовым становішчам, урэшце аднойчы даў яму адпачыць: быццам забраў з сабой на выкананне нарада, а на самай справе кінуў яму шынель і паказаў тапчан у далёкай капцёрцы, і ён здолеў правесці некалькі гадзін у адзіноце: проста драмаць ці ляжаць у цішыні і не думаць ні пра што.

Але не думаць пра адно — тое, што найбольш непакоіла яго, — не выпадала. Урэшце ён прыйшоў да высновы: альбо дацёрпіць да канца збораў і адразу паедзе ў Талін, альбо, калі гэта будзе немагчыма па якіх-небудзь прычынах — скончыць з усім у чарговым каравуле.

Толькі вось непакоіла думка пра тое, што нядобра будзе так сур'ёзна падстаўляць узводнага. Лейтэнант Андрэй Дзямідчык чымсьці яму падабаўся, хоць, як ён са спагадай разумеў, той наўрад ці здолее неяк прасунуцца па службовай лесвіцы, бо на дабро адказвае тым самым, а гэта ў цяперашніх абставінах, лічы, загана.

Так прайшлі некалькі дзён. Пра сход роты, на якім было вырашана абмяркоўваць лёс Ігната Мазура, чамусьці пакуль не ўспаміналі. У вайсковых часцях спешна пачалі рыхтавацца да манеўраў пад кодавай назвай “Беразіна”. Наверсе, у штабе арміі, успомнілі і пра студэнтаў, якія праходзілі вучобу на вайсковых зборах, і загадалі таксама падключыць іх да тых манеўраў.

Аднойчы проста ў лес прывезлі паходную лазню: вагончык з парыльняй і душавую на колах. У лагеры ажывіліся, нарэзалі з бяроз венікаў і ўрэшце па чарзе — рота за ротай — усіх прапусцілі праз парыльню.

Вучэбныя заняткі большай часткай праводзілі на палігоне, раз-пораз і ноччу. Студэнт Ігнат Мазур выконваў усё механічна, нібы біяробат: страляў, хадзіў у нарад, спаў, калі выпадала. У сувязі з падзеямі ў Чэхаславакіі патрабаванні да ўсіх сталі больш жорсткімі. Са штаба арміі прыехала праверка, у сувязі з чым у лагеры зрабілі свае вучэнні, а пасля агляд.

Ночы, між тым, станавіліся халоднымі. У адну з такіх начэй паднялі па трывозе і іх роту, аб'явілі батальённыя манеўры, да чаго рыхтаваліся раней, але ніхто не мог меркаваць, што іх пачнуць ноччу і неспадзявана.

Некалькі гадзін кудысьці рухаліся, капалі акопы, нават траншэі, беглі, страляючы халастымі, за бэтээрамі. Зноў акупваліся. Ротны маёр Угараў шныраў з узвода ў звод, аддаваў незразумелыя загады, вынікі якіх раз-пораз аказваліся памылковымі, нерваваў усіх і асабліва паліў нервы ўзводнаму Андрэю Дзямідчыку. Той ківаў, а то маўчаў, сціскаючы сківіцы.

— У выпадку рэальнага бою ён жа адразу пакладзе ўсю роту, — ціха сказаў таму неяк Ігнат Мазур. — Пад “калэш” бы яго, падлу.

Узводны быццам прапусціў гэтую яго заўвагу міма вушэй.

Між тым ротны Угараў запатрабаваў ад узводных маляваць так званыя “картачкі агню”, але гэтага яму, пэўна, надалося замала, і ён разам з палітруком прыдумаў “папенпак” — паходны ленінскі пакой. Такім чынам цягалі на сабе ў скрыні ад патронаў бюсцік правадыра, партрэты членаў Палітбюро, статуты, нейкія брашуркі і вайсковыя газетныя артыкулы, якіх ніхто не чытаў. Усё гэта штодня разгортвалася ў намёце, калі рота стаяла на месцы.

На другую ноч зацерашыў дождж, а потым перайшоў у залеву. Яе неяк перачакалі, накрыўшыся кавалкамі брызенту і плашч-накідкамі, а потым паклаліся на якую гадзіну-дзве спаць. Паколькі акопы па загадзе маёра Угаравы зноў выкапалі не зусім там, дзе было трэба, спалі абы-дзе і на чым, нацягаўшы пад сябе якога галля, моху ці яловых лапак.

На якую гадзіну праваліўся ў такі быццам сон, а на самай справе ў няўцямнае напаўтрызненне і Ігнат Мазур. Калі ж хутка ачуняў ад холаду, то заўважыў, што спінай ляжыць у лужынцы нацёклай дажджавой вады.

Вярнуліся ў лагер знясіленымі і раззлаванымі.

Ротны маёр Угараў зусім азвярэў: нават ноччу рабіў рэйд-праверкі, лазіў па намётах, вышукваў, ці не п'юць там гарэлку.

Урэшце ўсё гэта вылілася ў своеасаблівы парадыйны бунт. У курылцы была выбраная “Рада” — з кожнай роты па адным. Рэй вялі будучыя юрысты з першай роты. Старшынёй “Рады” абралі мажнага, стадваццацікілаграмовага Кастуся Жыбуля — той раней служыў у войску і цяпер насіў сяржанцкія пагоны. Ігнат Мазур, якога вылучылі ў “Раду” ад другой роты, быў з ім яшчэ з інтэрната ў сяброўскіх адносінах: Жыбуль цікавіўся літаратурай і нават збіраў калекцыю самапальных песняў зняволеных.

Па рашэнні так званай “Рады” ноччу, калі кадравыя афіцэры і службоўцы спалі, лагер ціха паднялі на ногі і ўсіх павыцягвалі з намётаў на пляц. Там пашыхтавалі ў трусах і ботах (іншай вопраткі не дазвалялася) і правялі свой агляд, асноўным відам якога былі спаборніцтвы па бегу на пяцьдзясят метраў: пераможцу давалі глынец з паўлітроўкі і вяленую рыбіну. Загады парадыйна выкрыквалі па-нямецку.

Вядома, нехта данёс начальству. Разбуджаны і ўзлаваны палкоўнік Сухараў з нямым здзіўленнем назіраў за тым, што адбывалася на пляцы. На чале з ротнымі ён паспрабаваў было неяк уціхамірыць студэнтаў, але з цемры нехта выкрыкнуў яму ў адказ: “Пайшоў бы ты... генералісімус!” І начальнік збораў ад граху абачліва пакінуў пляц.

Назаўтра адразу пачаліся разборкі. Падключылі нават асабістаў. Урэшце прозвішчы і асобы завадатараў былі выяўлены, але што рабіць далей — не ведалі: пакараць было неабходна, але і лішняй пагалоскі начальству не хацелася, да таго ж, вось-вось павінны былі пачацца вялікія манеўры.

Маёр Угараў, тым не менш, адразу ўспомніў пра шарагоўца Ігната Мазура. Быў не марудзячы прызначаны час ротнага сходу, які запланавалі правесці праз два дні. Не абмінулі і “радоўцаў” з іншых ротаў: іх таксама планавалі неяк пакараць праз свае сходы.

Раніцай наступнага дня зацерушыў дождж. Але нават пад намоклымі намётамі сядзець нікому не дазволілі. Крамнічыху Ніну праверылі, знайшлі ў яе скрыню таннай гарэлкі, і краму па загадзе палкоўніка Сухарава часова закрылі. З асабовым складам праводзілі пазапланавыя заняткі па страявой падрыхтоўцы.

Ад недасыпу студэнта Ігната Мазура часам хістала ў бакі, і ўзводны лейтэнант Дзямідчык зноў выручыў: папрасіў у ротнага Угарава дазволу ў якасці пакарання скіраваць таго скасіць на палігоне траву, на што маёр Угараў адразу з задавальненнем даў дазвол, а сам узводны пасля таго, як адышліся з пляца, пахмурна ўздыхнуў, пачакаў у роздуме і ўрэшце выцягнуў з кішэні і працягнуў таму ключ.

— Гэта ад майго пакойчыка ў нашым інтэрнаце для афіцэраў, — сказаў ён Ігнату Мазуру. Знойдзеш. Табе варта адпачыць: выспацца, пагалицца ўрэшце і... усё такое. Бачу, што ты на мяжы. Гэта ўсё, што магу для цябе зрабіць. Я ад’едуся да заўтра ў вёску да сваіх бацькоў. Тут недалёка. Так што банкуй, студэнт.

Па-ранейшаму імжыла. Паўночны вецер павольна гнаў па небе сіне-шэрыя хмары. Чарада падужэлых маладых шпакоў вялізным чорным ценем прашамацела крыламі над яго галавой і знікла. Птушкі рыхтаваліся ў вырай.

Студэнт Ігнат Мазур расціснуў далонь. Ключ з біркай — нумар пакойчыка, дзе часова пражываў узводны, — быў цяпер яму, як нейкі талісман, знакам добра і ўдачы.

Ён рушыў далей, але ўжо праз некалькі крокаў яго пераняў пасыльны з кантрольна-прапускнога пункта, шараговец тэрміновай службы.

— Ты з другой роты? — спытаў ён.

— З другой.

— А Мазура ведаеш?

— Гэта быццам я, — сказаў Ігнат Мазур.

— А, ну дык да цябе дзяўчына прыехала. У адведкі, кажа. Ідзі, забірай.

Студэнт Ігнат Мазур спыніўся. Тое, што да іншых з іх прыязджалі сваякі, бацькі альбо дзяўчаты, не было дзіўным. Такое дазвалялася. Ён жа нікога не чакаў.

Але раптам успомніў пра ліст Ані Балтас і з палёгкай уздыхнуў: прыехала — ну, можа, гэта і добра.

Ён павярнуў на шляху. Ісці было недалёка. Шырокая ўтапаная сцежка наўпрост вяла да КПП. Пасыльны жаўнер абагнаў яго і падбегам знік наперадзе.

Неўзабаве Ігнат Мазур убачыў знаёмую чырвона-зялёную браму, дзверы, і з гэтых дзвярэй насустрач яму ўжо бегла дзяўчына.

Ён спыніўся на міг, ашаломлены, а потым кінуўся насустрач.

Святлана Конкіна імкліва абняла яго за шыю, і ён прыўзняў яе, абхапіў дзяўчыну рукамі і ўткнуўся тварам у да болю знаёмую ўскудлачаную галаву, адчуў пах яе валасоў, парфумы, і пачуццё шчасця, магчыма, самага неспадзяванага і неверагоднага, ахапіла яго.

І толькі цяпер, у гэты момант, студэнт Ігнат Мазур нечакана для сябе раптам зразумеў, што ў яго жыцці магло і можа здарыцца ўсякае, але такога ўжо не адбудзецца і не паўторыцца ніколі.

Чэрвень 2014 г.

Песня пра Леніна

З вечара на вулічных слупах прымацавалі рэпрадуктары, а раніцай рэпарцёра гарадской газеты Мартына Кайру разбудзіў хор тлустых жыццесцвярджальных галасоў. Спявалі па-расейску.

*Сегодня мы не на параде,
А к коммунизму на пути...*

Вёў сола ўпэўнены і жыццярэдасны барытон.
...Суботнік.

Рэпарцёр Мартын Кайра скінуў з сябе рэшткі сну і звыкла адчуў, як свядомасць запаўняе знаёмае пачуццё гідлівасці, нібы проста ў твар яму падзьмуў задушлівы вецер з гарадской звалкі.

Між тым, варта было збірацца і рушыць да месца працы, гэта значыць у недабудаванае памяшканне рэдакцыі побач з гарадской друкарняй, дзе давядзецца нешта цягаць альбо капаць да поўдня. Рэпарцёр Мартын Кайра не цураўся працы, але не цярпеў крывадушнасці і хлусні — звыклага фону такіх і падобных калектыўных мерапрыемстваў. Перадусім адказны сакратар, ён жа парторг Брыцкі па мянушцы Гнюс, па звычцы каварна аб'явіў, што суботнік — справа добраахвотная: хто захоча — можа і не пры-

ходзіць, тым больш беспартыйныя. Але рэпарцёр Мартын Кайра ведаў, што Гнюс — чалавек выключна “гнілы” і адразу аб’явіць такі ўчынак, як ухіленне ад калектыўнага абавязку, ідэалагічнае і маральнае злачынства, і напоўніцу ім скарыстаецца, каб прынізіць адступніка. Не лепшым быў і рэдактар Анопранка, яго намеснік Кухарэнка, загадчык аддзела партыйнага жыцця Ліпатаў, фатограф Смаркуноў, загадчыца аддзела пісем Рыжэвіч, шафёр і штатны стукач Сліжак дый амаль усе астатнія, што ў рабочы час атачалі маладога Кайру з раніцы да вечара. “Лепш бы іх ніколі не бачыць”, — падумаў ён цяпер.

Рэпарцёру Мартыну Кайру было дваццаць восем гадоў. Высокі, пад сто дзевяноста, атлетычнага целаскладу (наведваў спартзалу), маўклівы і амаль заўсёды недаверлівы (жыццё навучыла) да людзей — ён, сын палітзняволенага, з цяжкасцю трапіў нават у гэтую, забытую Богам “раёнку” пасля таго, як скончыў універсітэт.

Бацька, былы палітэк, загінуў у Карлагу, а маці з год таму раптоўна памерла ад лейкіміі, пакінуўшы яму ў спадчыну аднапакаёвую кватэру, адзінае на цяперашні час яго багацце.

Рэпарцёр Мартын Кайра меў таемную ад усіх мэту.

Збегчы на Захад.

Зрабіць гэта, як ён ведаў, між тым, было неверагодна складана. Пасля шматбаковай “абкаткі” тэмы ён спыніўся на адзіным рэальным варыянце — турысцкай пуцёўцы ў якую з капіталістычных краінаў.

У любую.

Найбліжэйшыя — гэта Фінляндыя і Швецыя. Але з фінамі існуе пагадненне аб экстрадыцыі ўцекачоў. Хаця...

Але набыць яе, пуцёўку, — з’яўлялася найвялікшай праблемай. Жыццё, між тым, імкліва працякала, як пясок між растапыраных пальцаў. А рэпарцёр Мартын Кайра лічыў сябе вартым нечага большага, чым ідэалагічнае абслугоўванне мясцовых мафіёзных калгасанаў. Да таго ж ён не хацеў дубляваць лёс бацькі. І хоць ведаў і разумеў,

што не ўсё за мяжой намазана мёдам і “чалавек” паўсюль гучыць далёка не “гордо”, — але ж штодня існаваць тут пад ганебным наглядам, як жывёла... Не.

Ён сабраўся, апрануўся прасцей, наспех праглынуў нешта з лядоўніка (у крамах даўно не было ні каўбас, ні мяса, ні якіх іншых вартых прадуктаў) і паехаў на месца працы.

* * *

Усе ўжо сабраліся і нават працавалі, хоць аб’яўлены часу збору яшчэ не настаў. Той-сёй адзін перад другім няшчыра выказваў узнёслы імплэт, што, на думку рэпарцёра Кайры, было здэкам над сабой.

“Не талака. Далёка не яна”.

Адказны сакратар Гнюс сустрэў яго зласлівым позіркам заўсёды налітых крывёю вочак. Рэпарцёр Мартын Кайра не сумняваўся, што ў душы (калі ў яго такая была) ён яго даўно ненавідзеў...

— Са святам, таварыш! — злавесна сказаў яму цяпер Гнюс.

— Рыдлёўку яму, малады, здаровы, — адразу загадаў рэдактар Анопранка і звярнуўся да адказнага сакратара: — Віктар! Аддай яму рыдлёўку!

Але Гнюс заўпарціўся. Гэта быў яго дзень.

— Няхай са Смаркуновым бяруць насілку. А я спраўлюся, — з прыхаванай нянавісцю аспрэчыў ён.

З нагоды інваліднасці — а Гнюсу ў падлеткавым узросце адарвала кісць правай рукі (кідаў у вогнішча знойдзены ў полі снарад) — ён дэманстратыўна рабіў усё адной левай рукой і пры любым выпадку падкрэсліваў сваю самаахвярнасць і адданасць працы.

“Зноў педалюе на драматычнасць, — падумаў рэпарцёр Мартын Кайра, — вядома, каб выклікаць спачуванне і хоць такім дзіўным спосабам паўшчуваць іншых. Акцёршышка, юда”.

Усе ведалі, што Гнюс па малалецтве не мог ваяваць ці ўдзельнічаць у якім іншым супраціве, але ён сам так

укараніўся ў думцы, быццам з’яўляецца ветэранам вайны, што пераконваў часам і іншых.

— Раздавім фашысцкую гадзіну! — загадкава сказаў ён цяпер і з асцярвеннем усадзіў лязо рыдлёўкі ў зямлю.
...Суботнік пачаўся.

Насілі са Смаркуновым.

Фатограф Смаркуноў належаў да той шматлікай разнавіднасці паразітаў, якіх можна сустрэць паўсюдна. Не маючы аніякай адукацыі, ён здолеў стаць чальцом саюза журналістаў, карыстаўся вялікім аўтарытэтам у гарадскіх паненак, якіх часта здымаў на фота, ведаў шмат анекдотаў і таму яшчэ лічыўся дасціпным інтэлектуалам.

Сябрукаваў ён выключна з загадчыкам аддзела партыйнага жыцця Ліпатавым, які раней скончыў партыйную школу і, як пэўна абачліва пралічыў Смаркуноў, з часам павінен быў заняць пасаду рэдактара. Анопранка быў ужо сталага веку і неўзабаве мусіў выйсці на пенсію. Абодва сябрукі часта па-змоўніцку шапталіся па завуголлях і ў кабінетах, схіліўшыся адзін да аднаго невялікімі галоўкамі: рыжай і дробнакучаравай, як у кафра, у Смаркунова і чорнай нямыта-сальнай у Ліпатава. Рэпарцёр Мартын Кайра нават падазраваў іх у гомасэксуальнай сувязі.

Цягаючы з ім цяпер нейкі будаўнічы хлам і скідваючы ў іржавы кантэйнер, рэпарцёр Кайра думаў пра сваё. Днямі загадчык арганізацыйнага аддзела гарвыканкама Вайтовіч паабяцаў яму пасадазейнічаць у тым, каб набыць турысцкую пуцёўку ў Швецыю.

Мясяцы тры таму рэпарцёр Мартын Кайра, які выпадкова ў той час апынуўся на вуліцы паблізу, адбіў таго ўвечары ад маладых абарзелых гопнікаў — тыя, пэўна, вырашылі ўзяць на “гоп-стоп” прыстойна апранутага чыноўніка з “дыпламатам” у руцэ. Гопнікі, а іх было трое, выскачылі з прытармазіўшых “жыгулёў” — так званай “капейкі” і моўчкі, без тлумачэння накінуліся на адзінокага ў гэты час мінака. На Вайтовічу была багатая норкавая шапка, імпартовая дублёнка, а ў “дыпламаце”, як ён

пазней паведаміў рэпарцёру Кайру, ляжалі грошы і падарунак, які нёс палюбоўніцы (Вайтовіч прызнаўся значна маладзейшаму за сябе Кайру і ў гэтым): пазалочаны бранзалет з умантаваным у яго гадзіннікам.

У рэпарцёра Мартына Кайры не было часу, каб абдумаваць сітуацыю. Адзінае, што мільганула ў галаве, калі ён кінуўся ў бойку, была перасцярога пра нож. Дый трое супраць аднаго — таксама было занадта, тым больш вулічная бойка — гэта зусім не тое, што адбываецца ў спартовай зале. Нож мог быць ужыты, а мог і не быць.

Чыноўнік Вайтовіч (Кайра нават не быў з ім знаёмы, хіба ведаў наглядна), збіты з ног нечаканым і нахабным нападам, нічога не здолеў зрабіць у сэнсе супраціву, бо, пэўна, і ў думках не мог уявіць, што з яго вось так, гвалтам, проста на вуліцы, выхапяць шапку і пачнуць здзіраць з плячэй дублёнку. Але і ўмяшальніцтва невядомага для гопнікаў няслабага на выгляд чалавека было ім нечаканым выклікам і несла яўную пагрозу. Умяшацца мог супрацоўнік міліцыі ў цывільным альбо яшчэ які ўпэўнены ў сабе спартовец ці блатар.

Мартын Кайра ўжыў у гэтай кароткай сутычцы ўсё, чаму навучыўся ў мясцовай спартовай зале, дзе толькі пачалі групавацца аматары ўсходніх адзінаборстваў. Пайшлі ў ход і рукі, і ногі. Усхапіўся з зямлі і чыноўнік Вайтовіч, які нізавошта не выпускаў з рук “дыпламат” і здэртую было дублёнку. Кайра паклаў аднаго з нападнікаў, прапусціў удар у галаву, але па датычнай, бо паспеў ухіліцца, падсёк “лаў-кікам” другога і тым вырашыў сітуацыю на сваю і чыноўніка Вайтовіча карысць. Гопнікі кінулі дублёнку, шапку, заскочылі ў “капейку” і на хуткасці рванулі з месца.

Вайтовіч ацаніў учынак адпаведна і ўжо некалькі разоў аказваў Кайры сваю прыхільнасць і рабіў паслугі — нават “адмазаў” ад прызыву на летнія армейскія зборы. Цяпер жа паабяцаў, “прыбартаваць” таго да якой турысцкай групы, якія фармаваліся калі-нікалі ў горадзе і хоць

і зрэдку, а наведвалі капіталістычныя краіны бліжняй Еўропы.

Рэпарцёр Мартын Кайра, вядома, не прысвячаў таго ў свае таемныя планы, а казаў звыклае: маўляў, хоча пабываць на Захадзе, пабачыць свет, як жывуць людзі, прывезці якую дэфіцытную дробязь з вопраткі.

Апошнім часам ён звязіў кола сваіх інтарэсаў да галоўных:

Вучыў англійскую мову, вядомую яшчэ са школы.

Зрэдку наведваў спартзалу, дзе займаўся рукапашным боем.

Па неабходнасці сустракаўся з маладой жанчынай без залішніх комплексаў і патрабаванняў.

Пашыраў асабістыя веды пра Швецыю.

* * *

...Суботнік працягваўся.

Працавалі цяпер, між тым, у маўчанні і з нейкай асаблівай робленай апантанасцю, ад таго яшчэ больш няшчырай. Вёў рэй Гнюс, які з лютасцю капаў рыдлёўкай адной рукой, дапамагаючы яшчэ і нагамі. Раз-пораз ён не забываў кідаць позіркамі на іншых — сачыў, хто як працуе. Рэпарцёр Мартын Кайра заўважыў, што нават рэдактар Анопранка пацэпваецца ад тых позіркаў. Ніхто ў гэтым гадзюшніку, вядома, не быў “дурдызелем”¹ — меркаваў, часам адрываючыся ад сваіх асноўных думак, Мартын Кайра. Але ж такіх калектываў, як іхні, паўсюль шмат. Уся краіна — “дурдызель”, якім кіруюць зласлівыя, небяспечныя для іншых, малаадукаваныя ды абрыдлыя старцы са сваёй ідэяй пра камунізм.

Стоп.

Не адхіляцца.

Тут не Швецыя.

¹ Дурдызель (блатн.) — чалавек, які бясхітрасна і інтэнсіўна працуе.

З рэпрадуктараў працягвалі спяваць. Рэпарцёр Мартын Кайра знайшоў у кішэні паперчыны, скамячыў іх і захаў у вушы.

Нешта яшчэ выклікала ў яго цямяны непакой. Ён перабраў у галаве падзеі мінулых дзён і ўспомніў: увечары да яго павінна прыйсці Фаня Мельнік — жанчына, з якой ён сустракаўся ў апошні год. Фаня тэлефанавала яму на працу і дамовілася пра сустрэчу, бо, як паведаміла, хоча абмеркаваць з ім нешта важнае. Яна часта заставалася ў Мартына Кайры на суткі, а то і на двое, збольшага гатавала яму ежу, прыбірала ў кватэры. У жанчыны была постаць мадэлі і мілавідны тварык вучаніцы-старшакласніцы, што рызыкаўна спалучалася з яе пажадлівасцю і разняволенасцю ў ложку. Яна пабывала ўжо замужам, але хутка развялася з нейкім вайскоўцам — тлумачыла, быццам той п'яны меў звычку пагражаць ёй пісталетам, яшчэ нешта, але Мартын Кайра лічыў за лепшае не ўнікаць — усё роўна ад жанчын цяжка даведацца праўды.

Фаня Мельнік працавала намесніцай загадчыка прамтаварнай базы, куды яго аднойчы завёў усё той самы Вайтовіч. Завіталі яны туды па справах Вайтовіча ды каб набыць рэпарцёру Кайру дэфіцытную зімовую шапку (у яго да таго ж быў вялікі памер галавы) і яшчэ тое-сёе з вопраткі. Вайтовіч меў вялікія і паўсюдныя сувязі ў горадзе, а Кайра з нядаўняга часу быў яго пратэжэ.

* * *

Урэшце надышоў час абедзеннага перапынку. Гнюс неўзабаве спыніўся, бо яго хістала, пакінуў капаць, аддыхаўся і пашаптаўся з рэдактарам Анопранкам.

На суботніках традыцыйна выпівалі, звычайна пасля поўдня, а Гнюс у гэтым меў слабінку. Звесткі пра выкананы фронт работ між тым паўсюдна і адсюль ліхаманкава перадавалі ў гарвыканкам. Большасць з іх, вядома, з'яўляліся перабольшанымі. І на гэты раз рэдактар Анопранка і адказны сакратар Гнюс хуценька ўсё сваё падлічылі і на-

меснік Кухарэнка перадаў праз тэлефон дзяжурнаму. Пасля скінуліся па траяку, і шафёр Сліжак скіраваў у краму.

Намеснік рэдактара Кухарэнка — атлусцелы, з апльўшымі, заўсёды насцярожанымі вочкамі — адразу скарыстаў вольную хвіліну і пачаў ліхіманкава перадаваць праз тэлефон пачутыя ад гарвыканкамаўскага дзяжурнага звесткі пра ход суботніка на абласное радыё. За кожную інфармацыю адтуль дасылалі поштай ганарар па два-тры рублі. У калектыве Кухарэнку ведалі як выключна сквапнага чалавека.

Выпівалі ў памяшканні рэдакцыі. Фатограф Смаркуноў расказаў два анекдоты пра ад'юльтэр. Істэрычная Рыжэвіч (яе прыслалі ў рэдакцыю па размеркаванні) пакрылася ружовымі плямамі, прычым вушы яе заставаліся, як і заўсёды, жоўтымі, нібы ў нябожчыцы. Яна смяялася больш за іншых і кідала загадкавыя позіркi ў бок Смаркунова. Астатнія жанчыны таксама пахіхікалі. Яны выпілі па другой чарцы, а больш адмовіліся. Гнюс на гэта адабрально заківаў галавой. Рэдактар Анопранка, які таксама не праходзіў побач з чаркай, ахвотна адпусціў тых жанчын дадому. Закусвалі тым-сім, што прыхапілі з сабой, ды яшчэ плаўленымі сыркамі, якія прынёс з крамы шафёр Сліжак. Апошні ўжо загнаў машыну ў гараж і піў нароўні з усімі.

Рэпарцёр Мартын Кайра вельмі шкадаваў, што дзень па сутнасці змарнаваны на нішто. Ён збіраўся паціху сысці, тым больш, што выпіваць ужо не было ахвоты, але канцоўка іх суботніка адбылася хутчэй, чым хто думаў.

Па завядзёнцы пасля выпітага звычайна пасылалі па дабаўку. Хадзіў у краму шафёр Сліжак, у якога па пасадзе, вядома, быў самы ніжэйшы статус. Ён і цяпер сабраў з усіх грошы, але затрымаўся ў дзвярах, бо адказны сакратар Гнюс, які яўна перабраў з дозай, нечакана пажадаў сказаць тост.

— Ад імя нашай к...г... хм-х-э-э... партарганізацыі, — гугнява пачаў ён, — прапаную... э-э... пачміць памяць

вялікага правадыра словам, а справай мы гэта ўжо зрабілі. І камуністы, і так бы мовіць, э-э... беспартыйныя.

— Ты хацеў сказаць — ушанаваць, — з усмешкай неабачліва запытаўся ў таго рэдактар Анопранка.

— Памчыць, — заўпарціўся Гнюс.

— Тады, можа, пачціць?

— Пачміць, — злосна стаў на сваім сакратар Гнюс, — я сказаў... э-э... пачміць, так... памчыць...

Тут сакратар парт'ячэйкі Гнюс прыціснуў руку да сэрца і зрабіў нешта кшталту паклону, нахіліўся, але раптам страціў раўнавагу і снопам зваліўся на падлогу, гучна лягнуўшыся галавой.

Рэдактар Анопранка з загадчыкам аддзела партыйнага жыцця Ліпатавым кінуліся на дапамогу, паднялі сакратара парт'ячэйкі з бруднага лінолеуму і пасадзілі ў крэсла. Потым даручылі фатографу Смаркунову і шафёру Сліжаку адвесці таго дахаты.

Суботнік скончыўся.

Рэпарцёр Мартын Кайра рушыў у свой квартал.

* * *

Музыка яшчэ грывела з рэпрадуктараў. Шэрыя цені мінакоў узнікалі на ходніку і знікалі за спінай. Многія з іх былі на добрым падпітку. П'яная немаладая жанчына бамжаватага выгляду валялася на траве, беспаспяхова спрабуючы падняцца. Побач сядзеў яе “бой-фрэнд”, прыкладна такі самы на выгляд. “Туга”, — звыкла падумаў рэпарцёр Кайра. Уздоўж дарогі праз нейкую адлегласць на сценах былі падвешаныя фанерныя шчыты і расцяжкі з лозунгамі па-расейску. Рэпарцёр Мартын Кайра машынальна чытаў:

“Умножим мы усилия в борьбе за изобилие”.

Іншыя кшталту:

“Всё больше год от года товаров для народа”.

І яшчэ:

*“Чем к цели шаг стремительней —
тем труд производительней”.*

Неба над галавой, між тым, стала шэрым, зацерушыла імжа.

Мінаючы гарадскі стадыён, рэпарцёр Мартын Кайра сустрэў некалькі знаёмых спартсменаў і трэнераў. Ён калінікалі веў і спартыўную старонку, і таму добра ўсіх ведаў. Яму сустрэліся старшыня гарадскога спартыўнага таварыства “Спартак” каржакаваты мацак Міхалевіч, гнуткі і ўвішны інструктар па фізкультуры мясакамбіната Бур’як, былы баксёр лёгкавагавік Салівончык ды смуглявы і зеленавокі трэнер па грэка-рымскай барацьбе Гачок. Усе яны былі на лёгкім падпітку і патлумачылі, што ідуць з суботніка, які праводзілі на гарадскім стадыёне, і што цяпер намераны наведаць рэстаран, каб ужо дзень не прападаў.

— Пайшлі разам з намі, — прапанаваў Мартыну Кайру Міхалевіч.

— Так, так, — падтрымалі яго астатнія, — Вып’ем па чарцы, пасядзім, пагамонім.

Урэшце яго ласкава схапілі за рукі і павялі, угаворваючы. Рэпарцёр Мартын Кайра карыстаўся ў спартсменаў аўтарытэтам.

Ён згадзіўся.

Па дарозе, часам прыслухоўваючыся да гамонкі, Мартын Кайра даведаўся, што інструктар фізкультуры гарадскога мясакамбіната Бур’як здолеў перакінуць праз плот з прадпрыемства, дзе працаваў, некалькі палак сухой кілбасы, якую і прынёс з сабой на стадыён.

Кілбаса была ў вялікім дэфіцыце, камбінат працаваў на Маскву, у магазінах яе не прадавалі. Бур’як выпіў з сябрамі на пляцоўцы для гульні ў гарадкі, а цяпер яны ўсе ідуць у рэстаран, каб ужо “адцягнуцца” як належыць.

— Дайце зірнуць на кілбасу, — усміхнуўшыся, раптам папрасіў рэпарцёр Кайра. — Даўно не бачыў.

Сумку Бур’яка расшпілілі. Кілбаса сапраўды прысутнічала, толькі чамусьці мела пашкуматаны выгляд.

— Можа, яе сабакі падралі? — спытаў у сяброў рэпарцёр Мартын Кайра. — Пакуль пад плотам ляжала?

— Я і сам яе рэдка бачу, — давёў Бур’як. — Праўду кажу. Каб у цэх гатовай прадукцыі трапіць — трэба спецыяльны дазвол.

— Ды ты не парся, не было сабак, — сказаў былы баксёр Салівончык. — У нас у рэстарачыні знаёмыя афіцыянткі. І гарэлка з сабой не перашкодзіць, усё ёсць, і вось закусць цяпер таксама свая. Танней будзе. Мы частуем.

* * *

У рэстаране ўжо амаль не было свабодных столікаў, але афіцыянтка Марыйка, пасля таго як атрымала палку кілбасы на “бутэрброды”, знайшла месца і дазволіла піць сваю гарэлку. Ёй замовілі па салаце “аліўе” і адну бутэльку спітнага.

Аркестранты яшчэ не пачыналі. Рэпарцёр Мартын Кайра “прабіў” залу і пашкадаваў, што прыйшоў сюды менавіта сёння. За суседнім столікам сядзелі некалькі знаёмых чыноўнікаў. Як ён здагадаўся па іх выглядзе, яны святкавалі нешта сваё. Хутчэй за ўсё, нечы дзень нараджэння, магчыма юбілей. Сярод іх рэпарцёр Мартын Кайра заўважыў і намесніка дырэктара гарадскога камбіната бытавога абслугоўвання Кісляка, у якога некалькі дзён таму браў інтэрв’ю. Кісляк нават сярод сваіх славіўся дурнотай і неверагоднай падазронасцю. Ён і цяпер, пазнаўшы за спінай рэпарцёра Кайру, пачаў нахіляцца і прыслухоўвацца, пра што гавораць: як кажуць, “грэць вушы”.

Далей у зале сядзелі за здвоеным сталом вайскоўцы, купка дробных гандляроў-каўказцаў з гарадскога рынка, асобна блатныя ды шмат маладых разняволеных жанчын.

Яшчэ далей, у самым куце, Мартын Кайра ўбачыў за столікам супрацоўніка занальнага ўпраўлення органаў бяспекі Шахрая, па мянушцы Берыя.

У горадзе многія яго ведалі: месца службы ён надта не хаваў, а мянушку атрымаў за тое, што часта наведваў цэнтральны рэстаран, дзе заўсёды сядзеў адзін за столікам, афіцыянткі нікога ніколі яму не падсажвалі, і калі-нікалі

выбіраў сабе маладую дзеўку. Астатняе яго жыццё было таямніцай: той-сёй ведаў толькі, што ён пайшоў на службу ў органы з пасады інструктара гаркама партыі, а раней скончыў тэхналагічны інстытут і нейкі час працаваў на заводзе.

Пакуль Марыйка прынесла салаты і спіртное, Міхалевіч з-пад стала наліў усім з бутэлькі “свайго” і нарэзаў кілбасы.

Усе разам выпілі, а неўзабаве налілі яшчэ.

— Як? Уставіла? — пацікавіўся ў Кайры інструктар Бур’як.

— Нармалёва.

Трэнер па грэка-рымскай барацьбе Гачок прапанаваў тост. З крывой усмешкай ён падняўся з крэсла і гучна сказаў так, што яго пачулі ў зале.

— Таварышы! Давайце ўсе разам вып’ем за правадыра пралетарыяту, нашага дарагога Ільча, у якога, сёння, дарэчы, дзень нараджэння!

Там-сям заўсміхаліся. Нехта хіхікнуў.

— Правільна! Малайцом! — раптам падтрымаў яго з суседняга століка намеснік дырэктара камбіната бытавога абслугоўвання Кісляк. — Вып’ем за Ільча!

Хістаючыся, ён падняўся ўслед за Гачком і нечакана зароў:

— Усім устаць!

Той-сёй у зале сапраўды ўзняўся з чаркамі ў руках.

Выпілі.

Рэпарцёр Мартын Кайра пра сябе адзначыў, што Берыя за сваім столікам адклаў газету, бо раней рабіў выгляд, што яе праглядаў, і ўтаропіўся ў іх бок.

Між тым, у зале пабольшала кліентаў. Падцягнуліся дзяўчаты і разняволеныя жанчыны, вядома, з мэтай знайсці тут сабе сябра альбо на ноч, альбо са спадзяваннем — на ўсё жыццё, бо ў горадзе і паблізу яго дыслакаваліся дзве дывізіі, і маладыя лейтэнанты раз-пораз знаходзілі тут сваіх каханак ці жонак.

Там-сям сядзелі і сямейныя пары: мужчыны ў каструбаватых касцюмах, проста ў пінжаках і старанна адпрасаваных нагавіцах, амаль усе з безгустоўна выбранымі гальштукамі, і іх жанчыны — у сваіх найлепшых сукенках, з узбітымі ў складаныя прычоскі валасамі, з пярсцёнкамі на пальцах і залатымі ці падробленымі пад золата завушніцамі. Смугласкурыя ўсходнія гандляры заставілі свой стол разнастайнымі закускамі і прагна разглядалі жанчын. Яны ўжо пераслалі блатным за іх столік пару пляшак гарэлкі — адкупіліся такім чынам ад магчымых канфліктаў і перагаворваліся па-свойму, пэўна, вырашалі гандлёвыя ці якія іншыя, вядомыя толькі ім, справы.

Час, між тым, ішоў. Афіцыянтка Марыйка прынесла замоўленыя раней салаты “аліўе” і гарэлку.

— Кілбаса харошая, якасная, — сказала яна на вуха інструктару Бур’яку. — Але вы што, яе аднекуль выдзіралі? Абалонка там-сям падраная.

— Так, — згадзіўся той. — Вядома, выдзіралі. Такі дэфіцыт проста так не набудзеш. Нават за грошы.

З’явіліся музыкі, пачалі спрабаваць інструменты. Урэшце выканалі некалькі песняў запар з рэпертуару Сафіі Ратару і Алы Пугачовай. У зале адразу пачалі танчыць.

Сябры-спартсмены, з якімі сядзеў за столікам рэпарцёр Мартын Кайра, былі ўжо на добрым падпітку. Схадзілі патанчыць былы баксёр-лёгкавагавік Салівончык і трэнер па грэка-рымскай барацьбе Гачок. Мартын Кайра засумаваў, бо яму не надта падабалася публіка, музыка, уся вартая жалю непрыхаваная правінцыйная атмасфера ў зале, Берыя за сваім столікам, які, надта не саромеючыся, пільна разглядваў усіх наведвальнікаў рэстарана.

— Зірні туды, — паказаў на яго рэпарцёр Кайра Міхалевічу. — Не п’е, не закусвае і не танчыць. Чаго ён сюды ходзіць, як ты думаеш?

— Пэўна, маладзёвы аддзел курыруе, — патлумачыў шматвопытны старшыня таварыства “Спартак”. — Вось і косіць пад шарачковага, а сам цікае: хто ды што...

— Берыя тут пастаянны кліент, так бы мовіць “смотрящий”, толькі з іншага боку, — падтрымаў іх гутарку былы баксёр Салівончык. — Пайсці да яго і спытаць хіба — чаму ён такі дурны?

— Не будзі ліха, — сказаў на тое Міхалевіч.

— Пакуль яно ціха, — дадаў Бур’як.

Якраз у гэты момант са свайго месца за спінай Кайры з-за століка раптам зноў падняўся намеснік дырэктара камбіната бытавога абслугоўвання Кісляк, які дасюль чуйна прыслухоўваўся да таго, што гавораць за спінай суседзі і пэўна пачуў слова “Берыя”.

Ён узняў угору келіх і ў надышоўшай паўзе (музыкі якраз адпачывалі) гучна крыкнуў:

— Да здравствуе Берыя!

Пасля чаго пахіснуўся і сеў на сваё месца. Але выпіць яму ўжо не далі, хуценька выклікалі афіцыянтку, разлічыліся і павялі яго на выхад.

У зале там-сям змушана засмяліся. Гэбіст Шахрай па-ранейшаму нерухома сядзеў за сталом. Перад ім стаяла бутэлька піва і напайпусты фужэр.

Інструктар па фізкультуры гарадскога мясакамбіната Бур’як між тым выцягнуў з сумкі пад сталом трэцюю па ліку бутэльку гарэлкі і разліў па чарках. Хітраватая ўсмешка не пакідала яго малажавы, дагледжаны твар.

— Вып’ем, — сказаў ён. — І спяём.

— Так, збацаем песню, — падтрымаў яго былы баксёр Салівончык.

Маленькія вочкі яго, звужаныя да пераносся, заблішчэлі няўрымслівым імпэтам. Не чакаючы ад сяброў адказу на згоду, ён устаў у поўны рост і зацягнуў:

*“...Сіводня мы не на парадзе,
А к камунізму на пуці...”*

Гэта быў яўны “сцёб”. Сябры падхапілі словы, якія быццам самі сабой лезлі з галавы:

*“В камунісцічаскай брыгадзе
С намі Ленін — впірыдзі!..”*

Былога баксёра Салівончыка “панесла”. Ён ускараскаўся на крэсла з нагамі і адтуль завішчэў:

— Будзіт людзям шчасце,
Шчасце на віка!..

Рэпарцёр Мартын Кайра спяваў разам з усімі:

— У савецкай уласці
Сіла веліка!..

У зале між тым запанавала лёгкае замяшальніцтва. Часам за асобнымі столікамі яно пераходзіла ў смех.

Некаторыя з наведвальнікаў, наадварот, успрынялі ўсё сур’ёзна: там-сям пачалі падпяваць. Тым больш, што гэта было не так і складана — за дзень суботніка песні з рэпрадуктараў запомніла шмат людзей. Тыя песні за апошнія гады літаральна ўеліся ў свядомасць на ўсёй прасторы саюзных рэспублік — імперыі, адкуль нястомна будаваў фантастычныя планы ўцёкаў рэпарцёр Мартын Кайра. Ён добра памятаваў, як зусім нядаўна паўсюль адзначалася стагоддзе крамлёўскага правадыра і якая істэрыя ахапіла сродкі масавай інфармацыі, перакінулася на ўсе бакі жыцця, і тое было для яго і для многіх невыносна, нясцерпна і брыдка.

Цяпер ён спяваў з гэтымі выпадковымі знаёмымі, прыхавана насміхаючыся над усім тым, што яму смяротна надакучыла, і назіраў, як супрацоўнік органаў па мянушцы Берыя сядзеў з акамянелым тварам, тупа ўтаропіўшыся ў залу.

Але так сядзець ён, пэўна, не збіраўся, бо раптам зрабіў адмысловыя покіўкі пальцамі рукі, паклікаў афіцыянтку (падышла якраз Марыйка) і нешта прашаптаў ёй на вуха. Тая моўчкі выслухала і павярнулася адысці. У зале, верагодна, толькі рэпарцёр Мартын Кайра, дзякуючы сваёй адноснай цвярозасці і назіральнасці, здагадаўся, у чым справа, бо са словамі “Зараз, я зараз!” выбраўся з-за стала і пайшоў услед за афіцыянткай. Ён дагнаў яе якраз перад уваходам у службовы пакойчык і спыніў.

— Пачакай, Марыйка! Не варта выклікаць міліцыю!

Афіцыянтка Марыйка падняла ўгору свой свежы тварык з яшчэ не звылым вясковым румянцам на шчоках.

— Адкуль вы ведаеце? Мне ж загадалі!

— Плюнь, Марыйка, — параіў ёй рэпарцёр Кайра, — ну, скажаш, што выклікала, калі ўжо так. А яны не прыехалі. Мо не так зразумелі. І што значыць — загадалі?

— Вы ведаеце, хто ён? Прычэпіцца — не адвядзашся.

— Ведаю.

— Я баюся.

— А здаць свайго сябра — не сорамна? Прыедуць мянты — пачнуцца разборкі, і стане вядома пра тое, што кілбасу за хабар брала, дазволіла гарэлку з сабой пранесці — што тады?

Апошні аргумент адразу падзейнічаў. Афіцыянтка Марыйка вярнулася ў залу. Далучыўся да “сваіх” і рэпарцёр Кайра.

Той-сёй з наведвальнікаў, асабліва вайскоўцы, запатрабавалі, каб зноў іграў ансамбль — жанчынам хацелася танчыць, але песня пра Леніна заглушала нават яго. З далёкага вуглавога століка між тым узнялася мажняя мужчынская постаць і накіравалася ў іх бок. Гэта быў трэнер па барацьбе дзіцячай спартыўнай школы Крэчатаў, якога Мартын Кайра добра ведаў. Укормлены, дурнаваты расіянін, аматар выпіць, з чырвоным тварам і белай як крэйда незагарэлай лысінай. Ён нахіліўся да свайго калегі Гачка і гучна сказаў таму ў вуха:

— Коля! Что за базар? Дайте народу отдохнуть!

Мікола Гачок спыніўся спяваць. Злез з крэсла і былы баксёр Салівончык.

Паўза.

— Ты мне спяваць не перашкаджай. Я гэта люблю, — незадаволена адказаў яму Гачок.

— І пайшоў бы ты прэч! — дадаў Салівончык.

Мажны Крэчатаў наліўся крывёю.

— Это ты мне, пігмей? — спытаў ён.

— Табе, утырак, — сказаў Салівончык. — Будуць тут мне ўсялякія маскалі ўказваць.

Крэчатаў, які быў на галаву вышэй за Салівончыка і ў два разы шырэйшы, раптам схапіў таго за грудзі.

— Шчас я тибя выведу!

У адказ былы баксёр лёгкавагавік Салівончык аўтаматычна зрабіў тое, чаму яго раней вучылі доўгі час, — заступіў паўкроку таму за спіну і з левай апушчанай рукі ўляпіў маланкавы, амаль нябачны для іншых, аперкот ў падбародак.

Мажны Крэчатаў рохкнуў як падсвінак і мякка асеў пад стол. Секунд праз дзесяць Гачок з Міхалевічам узялі таго з падлогі і адвялі за “родны” столік, дзе пасадзілі ў крэсла. Крэчатаў застаўся там сядзець, толькі няўцямна пазіраў навокал вытарашчанымі вачыма.

Ад століка, дзе сядзелі блатныя, да сяброў падышоў яшчэ адзін “ганец”. Гнуткі, коратка стрыжаны, з саркастычна прыхаванай усмешкай у кутках вуснаў.

— Ты што творыш, Салівон? — спытаў ён былога баксёра. — Хочаш, каб уся мянтарня сюды збеглася, хіпеж пачаўся? Нам, дый табе, гэта трэба?

— Не збягуцца, супакойся. Бачыш, усё ціха. Спяваць пра Леніна не перашкаджайце. А табе ад нас прэзент. Вось. На адной жа вуліцы выраслі. Сунь у рукаў, каб не бачылі.

І Салівончык піхнуў таму ў руку палку сухой кілбасы, пасля чаго зноў ускочыў на крэсла, узмахнуў рукамі, як дырыжор, і апантана завішчэў:

— *И вноў начынаецца бой!*

И серцу трывожна ў грудзі!..

І за столікам гучна падхапілі:

— *А Ленин — такой маладой*

И юный акцябр впириди!..

* * *

У вокнах кватэры гарэла святло, і рэпарцёр Мартын Кайра адразу зразумеў, што Фаня Мельнік чакае яго і,

магчыма, даўно. Калісьці ён ахвяраваў жанчыне дублікат ключа. Рэпарцёр Кайра падняўся ў ліфце на свой паверх і націснуў на кнопку званка.

Каханка Фаня прыціснулася да яго ўсім целам, пацалавала і спыталася толькі, чаму ён так запознена. Усялякіх высвятленняў адносінаў яна абачліва пазбягала.

— Памнажаў усилія в борьбе за изобилие, — сказаў Мартын Кайра. — А потым павесяліўся ў рэстаране.

— І што ты там такое без мяне рабіў?

— Спяваў.

— І што ты спяваў?

— Песню пра Леніна.

— Ты ўсё цямніш альбо жартуеш.

Важная размова, з якой, як памятаў Мартын Кайра, прыйшла да яго на гэты раз Фаня Мельнік, была на нейкі час адкладзена, бо абодвух пацягнула адно да аднаго, і Кайра аднёс каханку ў ложак, дзе яны і заняліся любоўю.

Праз гадзіну, калі яны супакоіліся, Фаня абняла Мартына Кайру рукой за шыю і прашаптала ў вуха:

— Скажу табе нешта. Толькі не пужайся.

— Гавары.

— Ты ж мяне кахаеш? Скажы па-часнаку!

— Так, — звывкла пацвердзіў Мартын Кайра.

— І я цябе моцна кахаю. І хачу, каб нашыя адносіны ўрэшце набылі пэўны сэнс. Ты разумееш?

— Ну, няхай. Я быццам кемлівы.

— Ты не супраць, каб нам пажаніцца?

— Чаму такі паспех, Фаня?

— Ты не здагадваешся?

— ?..

— Я цяжарная. Ужо другі месяц.

Рэпарцёр Мартын Кайра даўно чакаў нешта падобнае. Цяпер ён з хуткасцю апрацоўваў інфармацыю. Ажаніцца? Чыноўнік Вайтовіч днямі цвёрда паабяцаў яму, што напрыканцы года група ў Швецыю будзе сфарміраваная, і туды ўключачь і яго, Кайру. Але. Ёсць пэўныя

перашкоды. Па-першае, ён, Кайра, сын палітзняволенага. Па-другое, калі абмінуць першае, што цалкам магчыма, выпускаюць за мяжу звычайна сямейных асобаў. Нават пажадана, каб у сям’і заставаліся тут на радзіме з адным з яе чальцоў дзеці.

Цяпер выходзіла так, што дзесьці каля Калядаў ён можа стаць бацькам. Сказаць Фані праўду? Не. Мартын Кайра не давяраў нікому. Адмовіць ёй? Не. І рэпарцёр Мартын Кайра праз паўзу сказаў:

— Няхай будзе так. Толькі пасля не шкадуі.

* * *

Ішоў панядзелак, дваццаць трэцяе красавіка.

Працоўны дзень у рэдакцыі гарадской газеты толькі пачынаўся, калі ў кабінце рэпарцёра Мартына Кайры пасля кароткага стуку адчыніліся дзверы, і перад ім узнікла постаць супрацоўніка занальнага ўпраўлення адпаведнай службы па мянушцы Берыя.

Як заўсёды, ён быў у цывільным: някідкім шэрым касцюме, светлай кашулі і пры гальштуку. Прыкладна аднаго ўзросту з Кайрам, ён, у адрозненне ад таго, нічым не выдзяляўся: шэрыя, колеру попелу валасы, прабор, звычайны твар, якіх шмат можна сустрэць на вуліцы, толькі хіба ў позірку вадзяністых вачэй і ў кутках губ чыталіся прыхаваныя самаўпэўненасць і беспакаранасць.

Рэпарцёр Мартын Кайра быў у кабінце не адзін: побач, насупраць яго, сядзеў за сваім сталом загадчык аддзела партыйнага жыцця Ліпатаў.

“Берыя” павітаўся і нейкі час маўчаў, загадкава свідруючы нядобрым позіткам абодвух супрацоўнікаў. Урэшце ён звярнуўся да Ліпатава.

— Вы б не маглі на хвіліну выйсці? — суха спытаў ён.

— Так, так, — заспяшаўся той, з гатоўнасцю пакідаючы кабінет. У вачах яго, пакуль ішоў да дзвярэй, Мартын Кайра на кароткае імгненне прачытаў адыходзячы спалох, а за ім ліхаманкавае задавальненне і радасць.

Мартын Кайра напружыў памяць і адшукваў у галаве імя нечаканага госьця: той часам наведваў спартзалу, куды хадзіў і Кайра.

— За мной, Валодзя? — жартуючы спытаў ён, імкліва перабіраючы падзеі апошніх дзён. Павінна ж быць прычына. Але якая?

— Так. З табой хоча пагаварыць наш начальнік, — праз паўзу аб’явіў урэшце Берыя.

— Як, проста зараз?

— Менавіта так. Паедзем. Я на машыне.

— А позву? Дзе позва? Як гэта — хоча пагаварыць? Што такое асаблівае здарылася?

— Ды ты не хвалюйся. Нічога такога. Проста пагаварыць.

— Я, між іншым, на працы. Мне матэрыял здаваць.

Берыя ўсміхнуўся з адценнем садысцкай усёдазvoleнасці.

— На дзесяць хвілін. Ну, паехалі, паехалі.

— Не паеду, — сказаў Мартын Кайра. — Напішы мне позву, пячатку пастаў, тады і вырашу.

Няўпэўненасць, якая з’явілася ў ім на пачатку гэтага нечаканага візіту, раптам саступіла пачуццю трывогі. Рэпарцёр Кайра быў усё такі сынам палітзняволенага, які знік у адным з лагераў Казахстана адразу пасля вайны, бо падчас яе з’яўляўся чальцом Беларускай самапомачы. Можа, таму Кайра не любіў і пазбягаў “канторы”.

— Дык што — мне зайсці да рэдактара? — між тым са зласлівай усмешкай спытаў Берыя. — А потым паклікаць нашага вадзіцеля і свайго калегу з машыны? Я ж не адзін прыехаў. А так усё будзе ціха. Так бы мовіць, антрэ ну. З’ездзім, пагаворыш і — адразу назад. Пішы на здароўе.

Рэпарцёр Мартын Кайра падумаў з паўхвіліны і згадзіўся.

— Паехалі. Толькі на паўгадзіны. За мяне дзвесце радкоў ніхто не здасць.

У машыне — белых “жыгулях” — сапраўды сядзелі двое. Вадзіцель і побач з ім яшчэ супрацоўнік: таксама ў шэрым някідкім касцюме з праборам і пры гальштуку. Мартын Кайра яго не ведаў.

Усю дарогу да будынка занальнага ўпраўлення — каля дзесяці хвілін — маўчалі. Мартын Кайра зноў перабіраў у галаве варыянты сваёй магчымай віны ў нечым апалітычным. Іх, дарэчы, прыгадалася даволі шмат. І яўных, і надумлівых.

Урэшце спыніліся ля невялікага двухпавярховага будынка ў глыбіні двароў за жалезным плотам, ля самага цэнтру горада — прама за тымі дварамі месцілася цэнтральная плошча з гіганцкім помнікам правядуру.

Начальнік — хударлявы чалавек у цывільным, звычайны з твару з сівым вожыкам валасоў на галаве — сустрэў іх на двары, гасцінна, хоць і стрымана раскінуў насустрэч рукі і запрасіў заходзіць. Рэпарцёр Мартын Кайра падняўся ўслед за ім у кабінет, зняў з дазволу плашч і быў запрошаны да стала ў крэсла. Сам начальнік сеў за стол.

Нейкія спісанья паперыны ляжалі перад ім. Па звычцы ўсё чытаць Кайра ўтаропіўся туды вачыма. Тэкст быў дагары, але калі б і звычайна, ён бы не паспеў нічога прачытаць: начальнік раптам засланіў паперу рукамі, а пасля хутка згарнуў у стол. Пры гэтым вочы яго набылі нязвыкла жорсткі позірк.

— Прадстаўцеся, калі ласка, — з робленай ветлівасцю прапанаваў начальнік. Дарэчы, мяне завуць Павел Іванавіч.

— Калі ўжо сюды прывезлі, то маё імя і прозвішча вам вядомыя, — незалежна адказаў рэпарцёр Кайра.

— Добра, добра, — паківаў галавой начальнік і нечакана задаў дзікае пытанне: — Скажыце, вы любіце гуляць у гарадкі?

Паўза.

Рэпарцёр Мартын Кайра памкнуўся звязаць у свядомасці нейкія фрагменты падзей, учынкаў, якую іншую

інфармацыю, звязаную з тымі гарадкамі, але нічога не здолеў.

— Не, не люблю, — на ўсялякі выпадак адмовіўся ён.

— Так, так. А як у вас прайшоў учарашні суботнік?

— З вялікім натхненнем, — патлумачыў рэпарцёр Мартын Кайра. — Працавалі на добраўпарадкаванні тэрыторыі, заробленыя грошы і зарплату за адзін працоўны дзень, як і ўсе астатнія, пералічыў ў фонд пяцігодкі.

Паўза.

— Зразумейце мяне правільна, — працягваў начальнік, — вы можаце і не адказваць на мае пытанні — вас не прымушаюць. Мы выклікалі вас, каб, так бы мовіць, проста пагаварыць. Вы, між іншым, працаўнік ідэалагічнага фронту. Журналіст. Што вы заканчвалі?

— Дзяржуніверсітэт.

— І што адбылося пасля суботніка?

— Не стану маніць, — сказаў Мартын Кайра, — выпілі па шклянцы. Скінуліся на грошы і... паабедалі.

— Так, так. А якой гадзіне — вы не помніце?

— Не.

— І вы не гулялі пасля з сябрамі ў гарадкі на гарадскім стадыёне?

— Гарадкі не мой профіль. Каб у футбол ці валејбол — я б не супраць.

Начальнік раптам зірнуў яму ў твар, і зноў рэпарцёр Кайра ўбачыў жорсткі і прычэплівы позірк — нібы перад ім сядзела якая істота, прызначаная на ахвярапрынашэнне.

— Вы, пэўна, ведаеце пра Харчовую Праграму, якую распрацаваў наш урад? — задаў ён чарговае пытанне.

— Так, — кіўнуў галавой Мартын Кайра.

— Справа ў тым, што на гарадошняй пляцоўцы стадыёна адбыўся цынічны выпадак. П'яныя фізкультурнікі гулялі там у гарадкі скрадзенай кілбасой. З імі бачылі і вас, — патлумачыў урэшце начальнік.

“Вось яно што, — прамільгнула ў галаве рэпарцёра Кайры. — Цяпер зразумела, чаму тая кілбаса мела такі пакамечаны выгляд”.

— Я не гуляў сам і не бачыў, хто там гэта рабіў, — ска-
заў ён.

— Так, так, — папстрыкаў па пустым сталае начальнік
і задаў чарговае дзікае пытанне.

— Як вы асабіста адносіцеся да Леніна?

Паўза.

— Як усе, — урэшце дыпламатычна адказаў Мартын
Кайра.

— У нас ёсць супрацьлеглыя дадзеныя. Так бы
мовіць, вольная інфармацыя. Яна заключаецца ў тым, што
вы неаднойчы дрэнна выказваліся пра Уладзіміра Ільіча.
І не толькі пра яго.

— Хто гэта вас інфармуе такім чынам? — наіўна па-
цікавіўся рэпарцёр Кайра.

Начальнік абмінуў яго пытанне.

— У размовах вы неяк цытавалі буржуазнага пісь-
менніка... э-э... Івана Буніна. Пра Леніна. У вас ёсць кніга,
з якой вы цытавалі?

— Няма.

— Кніга называецца “Окаянные дни”. Як гэта ён там
напісаў?

— Дрэнна напісаў, — згадзіўся Мартын Кайра.

— А канкрэтна?

Рэпарцёр Мартын Кайра падумаў, хацеў адмовіцца,
але раптам вырашыў, што напляваць.

— Напісаў так: “Слушал речь Ленина. О (запятая), ка-
кое это животное”.

Паўза.

Начальнік падціснуў вузкагубы рот.

— Зноў жа пра нашага Ільіча. Хіба не вы аднойчы
ў размове выказаліся, што ў Маўзалеі ляжыць труп ча-
лавека невядомай нацыянальнасці, да якога стаяць чэр-
гі цікаўных дурняў, і што гэта ненармальная з’ява? А то
яшчэ горш: у спартовай зале, якую вы наведваеце, вы неяк
паміж практыкаваннямі спыталіся ў таварыша, як ён ду-
мае — ці захавалі бальзаміроўшчыкі ў правадыра чэлес?

Так, так. Вядома, што гэта быў жарт, але... вы яшчэ малады, і варта нагадаць, што такімі рэчамі не жартуюць. Нам, вы ж бачыце, усё вядома.

— Вы згусцілі фарбы. Хто вас так інфармуе? Вы ж ведаеце, агаварыць можна любога.

— Так, так, — зноў папстрыкаў пальцамі па сталe начальнік. — А кнігі Салжаніцына ў вас ёсць?

— Няма, — паціснуў плячыма Кайра.

Паўза.

— Учора вечарам, — працягваў начальнік, — вы ў кампаніі вашых сяброў-фізкультурнікаў у гарадскім рэстаране зноў жа цынічна насміхаліся з нашага правадыра, з памяці пра яго, якраз у дзень яго народзін.

— Няпраўда, — аспрэчыў рэпарцёр Кайра. — Наадварот, ахопленыя энтузіязмам, мы пелі пра яго песні.

— Вы яшчэ малады, амбіцыёзны і не ведаеце жыцця. І робіце вялікую памылку: лічыце нашу арганізацыю недастаткова карыснай для грамадства, нават шкоднай. Я вымушаны цяпер вас папярэдзіць у гэтым сэнсе. І гэта для вашага ж шчасця, паспяховасці...

Рэпарцёр Мартын Кайра даслухаў моўчкі. Як ён зразумеў, гэта было заканчэннем прамовы начальніка.

— Дык мы вас не затрымліваем, — сапраўды развітаўся той. — Вас праводзяць.

Мартын Кайра падняўся з крэсла і пайшоў да дзвярэй. Але...

— Дарэчы, запамятаваў, — быццам абыякава дадаў яму ў спіну на развітанне начальнік. — Вы збіраецеся наведаць Швецыю?

Рэпарцёр Мартын Кайра затрымаўся ля дзвярэй.

— Так. Думаеце, там сацыялістычны рай? — працягваў нават даволі прыязна начальнік. — Дык вы, як гуманітарый, павінны памятаць, што сказаў накшталт усяго такога Фёдар Міхайлавіч. Я Дастаеўскага маю на ўвазе. А сказаў ён, што менавіта лібералы ўсё і загубяць. І пачалося ж, пачалося! Усялякія секс-рэвалюцыі, хіпі,

аднаполыя шлюбны, кветачкі — ха-ха... Чаму б вам у якую Балгарыню не наведцаца, калі закарцела падарожнічаць? Мора, віно, дзяўчаты... Ці ў Еўпаторыю? Трэба сваё любіць, сваю радзіму.

Ужо выходзячы, Мартын Кайра хацеў адказаць, што на ўсялякіх хіпі яму пляваць і на лібералаў таксама, ён-то сваю радзіму любіць, толькі яна яму чамусьці тым не адказвае, але абачліва прамаўчаў. Дыскусіі тут былі небяспечныя ад пачатку.

З тым ён і выйшаў вонкі.

Эпілог

Прайшоў нейкі час, у ходзе якога падзеі развіваліся ў наступнай паслядоўнасці.

Старшыню гарадскога спартыўнага таварыства “Спартак” Міхалевіча і інструктара па фізкультуры мясакамбіната Бур’яка звольнілі з пасадак.

Трэнер па грэка-рымскай барацьбе Гачок абачліва звольніўся сам і перакваліфікаваўся ў шабашнікі.

Былы баксёр-лёгкавагавік Салівончык паціху саступіў у крмінал.

Адказны сакратар газеты Брыцкі, па мянушцы Гнюс, набыў веласіпед, а паколькі кіраваў адной рукой, трапіў пад колы цяжарніка.

Неўзабаве гэбіст Валодзя Шахрай, ён жа Берыя, “спаліўся” на педафіліі і пасля следства ў вайскавай пракуратуры быў ціха выдалены з органаў.

Загадчык партаддзела газеты Ліпатаў стаў рэдактарам.

Рэпарцёра Мартына Кайру, які перадусім ажаніўся і ў якога нарадзіўся сын, не прапусцілі ў турпаездку ў Швецыю. Праз нейкі час (ішоў ужо першы подых “перабудовы”) ён здолеў набыць пуцёўку ў Фінляндыю, дзе адразу пакінуў групу. Больш пра яго ніхто і ніколі не чуў.

Жнівень 2013 г.

Эрыніі

*Міфы — гэта падзеі,
якія ніколі не здараліся,
але стала адбываюцца.
Салюстый, IV стагоддзе*

* * *

Цягнік з Мегаполіса грукатаў, вывяргаючы дым, які трапляў праз адчыненыя вокны і ў вагоны. У самым куце ля акна сядзеў малады чалавек, апрануты ў танныя тэніску і нагавіцы. На калянях яго месцілася дарожная сумка, а на лоб быў насунуты пашарпаны стэтсанаўскі капялюш. Акрамя яго і яшчэ двух-трох пасажыраў, у вагоне займалі месцы скрозь цемнаскурыя і яўна выхадцы не з гэтых мясцін. Дзеці іх, рознага ўзросту, з віскам і крыкамі нахабна блыталіся пад нагамі. Вакол знарок брыдкасловілі, нават жанчыны, іншаказальна даючы ім зразумець, хто тут гаспадары.

Але малады чалавек не рэагаваў. Нават, меркаваў ён, калі б яны тут заняліся грумінгам ці пачалі мастурбіраваць — яму пляваць. Ён моўчкі глядзеў у вузкае расчыненае акно, за якім, змяняючыся, праплывалі пустынныя,

выпаленыя сонцам краявіды з рэдкімі, убогімі пасёлкамі, і думаў пра сваё.

* * *

Стаяла адчувальная ліпеньская спёка. Слупок тэрмометра часам перавальваў за адзнаку сорак градусаў па Цэльсію ў цені. Шмат людзей, у большасці сталых гадоў, раптоўна паміралі ў гэтыя дні ў сваіх кватэрах-клетках, не абсталяваных кандыцыянерамі, у ліфтах, на вуліцах, ля крам, у іншых, часам непрыдатных для такога, месцах. Дэфіцыт энергарэсурсаў у Мегаполісе толькі паглыбляў неспрыяльную сітуацыю; урэшце, мала хто на гэта наракаў — пасля Катастрофы і такое існаванне лічылася амаль прымальным: на некалькі гадзін у суткі ўключалася святло, збольшага нават хадзілі аўто, працавалі крамы і выходзіла некалькі газет.

Сышчык КрымПа² па прозвішчы Следак, з націскам на першы склад, але якога ўсе калегі і знаёмыя называлі Слядак (на слэнзе і азначае — следчы), выехаў з адмысловым заданнем у Паселішча. Ускосная прычына, па якой ён адправіўся ў далёкі шлях, была дастаткова кур'ёзнай, з дамешкам не зусім здаровай сенсацыйнасці, але цалкам прыдатнай для яго прыкрыцця.

Мясцовы апантаны па мянушцы Імбэцыл — а Слядак адразу вызначыў для сябе, што “паганяла”, магчыма, поўнасю супадае з рэчаіснасцю — дасягнуўшы пэўнага ўзросту, што адпавядаў ступені яго палавога выпявання, пачаў паводзіць сябе неадэкватна. Прастымуляваўшы эрэкцыю, ён эякуляваў у прабірку, а потым разам з двума-трыма непаўналетнімі лавілі якую дзеўку ці жанчыну, валілі яе на зямлю, распраналі і спрабавалі здзейсніць штучнае асемяненне — выліць у яе эякулят.

Участковы паліцыянт у чарговай справаздачы пра злачынствы, якую рэгулярна скіроўваў ва Упраўленне ў Ме-

² КрымПа — Крымінальная Паліцыя.

гаполіс, паведаміў і пра гэта, просячы ў адказ класіфікацыі такога ўчынку і свайго рэагавання, але яму адказалі не зусім дакладна, параіўшы змясціць вар’ята ў ізалятар, а пасля хоць бы і афармляць на прымусовую лабатамію, што ў апошні час даўно ўжо не выконвалася. Потым, пэўна, пасмяяўшыся, на рапарт участкавага проста забыліся, але ў зоне Паселішча, як і паўсюль, сярод вялікай колькасці забойстваў адзін за другім адбыліся два не зусім ардынарныя смяротныя выпадкі з прыкметамі гвалту, якія рэхам адгукнуліся і ў Мегаполісе — сюды з гэтай прычыны, а яна і была асноўнай, і выехаў сышчык Слядак. Смяротныя выпадкі ніякага дачынення да Імбэцыла не мелі, у іх было шмат загадкавага, адбыліся яны на возеры ля Паселішча, і Слядак павінен быў у сціслыя тэрміны высветліць абставіны і разблытаць справы, аб’яднаныя ў крымінальным Упраўленні ў адну. Фармальна, для прыкрыцця, ён прыбыў па заяве на Імбэцыла. Ва Упраўленні нічога супраць не мелі, хіба што ўвялі ў курс справы мясцовага ўчастковага.

Слядак быў русавалосы, са светлымі вачыма, высакарослы трыццацігадовы мужчына, без прыкмет атлусцення і валасатасці на целе. Вынік этнічна блізкага шлюбу — бацька яго, жмудзін, паходзіў з Балтыі, а маці з беларускай сям’і — ён даволі змушана ўпісваўся ў стракатае навакольнае асяроддзе, у якім белае насельніцтва, нават у глыбокай правінцыі, было ўжо ў значнай і пагражаючай меншасці.

Урэшце ён праціснуўся да выхаду і пакінуў вагон. Мінуўшы абшарпаны будынак станцыі, ён рушыў у напрамку да шэрых адна- і рэдка двухпавярховых будынкаў — гэта і было Паселішча.

Участковы ўжо чакаў яго. Слядак ведаў яго мянушку, дадзеную мясцовымі, — Шэрыф. Шэрыф аказаўся налітым сілай каржакаватым мангалоідам, распісаным на бачных участках цела акрамя твару шматлікімі “тату”.

“Так, — сказаў ён Следаку, як толькі яны паціснулі адзін аднаму рукі. — Вычварэнца я трымаю ў нашым пастарунку. Дарэчы, вы б там, у Мегаполісе, паспрыялі,

каб мне далі якога памочніка. Адзін я тут, вядома ж, не магу даць рады: вы ж ведаеце, усё скрыміналізавана, прагніло, сумленна працуючых меншае, і яны ўжо не могуць абараніць сябе”.

Слядак уважліва агледзеў яго і выцер лоб насоўкай — было па-ранейшаму нязвыкла гарача.

“Прызначце каго з тутэйшых самі”, — параіў ён.

“Гэта немагчыма, бо тут свае законы. Ад страху ніхто на такое не рызыкне”.

“Бяспраўе не толькі тут у вас, яно паўсюдна”, — сказаў Слядак.

Абодва замаўчалі, прыглядаючыся адзін да аднаго. Сонца пераходзіла ў зеніт. Бязлітасная ліпеньская спёка апальвала іх твары. З далёкай мячэці пачуліся гукі паўднёвага намазу.

“Я тут агледжуся, — пасля непрацяглага роздуму сказаў Слядак, — пажыву пару-тройку дзён. А пакуль мне трэба дзесьці спыніцца. Нашы нескладаныя справы пачнём вырашаць ужо заўтра”.

Шэрыф задумліва нахмурыў лоб. Яго раскосыя вочы ўтаропіліся ў нябачную кропку.

“Вам можна «кінуць косці» ў старога Крэза, — урэшце сказаў ён. — Той жыве адзін, праўда, не надта сімпатызуе людзям, так што можа і адмовіць. Станоўчае тое, што ў яго хаце ёсць прыбудова і няма клапаў”.

“Крэз — гэта прозвішча ці «паганяла»?”

“Паганяла”.

Не згаворваючыся, яны рушылі з месца. Вострыя вочы Следака выхоплівалі фрагменты заняпаду: закінутыя смеццем люкі каналізацыі, брудныя лужыны, зграі варон, якія наймаверна размножыліся, і не толькі тут пасля Катастрофы, спітыя твары нестарых яшчэ мужчын і жанчын. На кароткі міг туга авалодала ім, але ён звыкла вярнуў сябе ў стан штодзённых спраў і клопатаў.

“Што так? — працягваў размову Слядак. — Чаму такая мянушка? Ён што, такі багаты? Крэз — ха-ха...”

Шэрыф сплюнуў пад ногі.

“Ён бедны, як мыш з мячэці. Пэўна, мянушка і дадзена ў насмешку, ад процілеглага. Жартаўнікоў хапае”.

“Вы сцвярджаеце, што ён амаль адзіны ў гэтым квартале, у каго чыста?”

“Так, ён вельмі ахайны. Тут па начах не толькі забіваюць, а і гадзяць адна групойка другой, а больш белым: выкідваюць смецце абы-куды. Ну, а ён прыбірае, на беразе возера асабліва. Яго лічаць юродам”.

“Ён мясцовы?” — спытаў Слядак.

“Жыве тут даўно, а сам з Мегаліса. На ім у мінулым адна “ходка”.

“І якая?” — пацікавіўся Слядак.

“Мутняк. Не за “дзялюгу”, наколькі я зразумеў. Я зрабіў запыт праз Сеціва і вось што даведаўся. Гадоў дваццаць назад ён лічыўся буйным вучоным, вёў нейкія працоўкі, адсядзеў тэрмін і там быццам пашкодзіўся ў розуме. У іх, “вучоных дзятлаў”, гэта здараецца часта. — Шэрыф выдаў з гора нешта накшталт кароткага хіхікання. — Ну, а потым пачаліся зачысткі, пасля — Катастрофа, але ён ужо апынуўся тут, у Паселішчы. Спачатку за ім нават сачылі, ён павінен быў штодня адзначацца ў мяне на ўчастку, а потым плюнулі і ўвогуле запамятавалі. Ён, на іх думку, цяпер не ўяўляе небяспекі”.

“А на вашу?” — спытаў Слядак.

Шэрыф задумаўся на некалькі секунд.

“На мой погляд, ён і цяпер небяспечны. Але вар’ят. Небяспечны вар’ят, ха-ха...”

“Дык ён белы?”

“Так”.

Яны ішлі па доўгай амаль прамой вуліцы, імкнучыся трымацца зацены. Групу падлеткаў, частка якіх у сезон працавала на плантацыях, а цяпер альбо займалася дробным крадзяжом, альбо, брыдкасловячы, суткамі бадзялася вакол будынка школы, замест якой, тлумачыў Шэрыф, як і ў іншых месцах, тут быў цяпер створаны забаўляльны комплекс.

Слядак уважліва разглядаў жылыя блочныя каробкі дамоў, якія больш нагадвалі баракі: з нізкімі, амаль плоскімі дахамі, комінамі над імі і маленькімі вокнамі. Часам яны перамяжоўваліся драўлянымі сялянскімі хатамі. Ля брамак і веснічак цемнаскурья дзеці і падлеткі адразу ажыўляліся пры іх набліжэнні. Яны яўна былі незадаволены ці рабілі такі выгляд і паводзілі сябе даволі нахабна: нешта гучна выкрыквалі, курчыліся і за спінай рабілі непрыстойныя жэсты.

“Нам не вельмі рады”, — пахмурна заўважыў Слядак.

“Да мяне яны прывыклі, а вы — белы, чужынец”.

Дзве дзяўчынкі, мулаткі, мяркуючы па колеры скуры, з бояззю пазіраючы на Шэрыфа, наблізіліся да Следака і спыталі таго, ці не знойдзеца ў яго цыгарэты.

“Вось, — заўважыў, гыркнуўшы на іх Шэрыф, — праз год-два яны пойдучь па руках, а потым апынуцца ў бардэлях. Адзіная для іх перспектыва”.

Слядак прамаўчаў. Думкі яго перакінуліся на іншае, а дакладна — на тую справу, па якой ён сюды прыбыў.

Першае забойства, а не няшчасны выпадак, як спачатку наўмысна яго класіфікавалі ва Упраўленні, адбылося каля двух тыдняў назад. Забіты — старэйшына шматлікай мясцовай цёмнаскурай групойкі Іларыён — быў даволі багатым чалавекам і меў уплывовых сваякоў у Мегаполісе, якія адразу пачалі патрабаваць вышуку. Старэйшына, а па іх звычаях купацца ў вадзе было забаронена, вырашыў паплаваць па возеры ў спецыяльна прыстасаванай для яго надзіманай гумавай камеры-лодцы без суправаджэння цэлахоўніка. Камеру к вечару знайшлі, але пустую. Ларыён, як тут яго звалі, знік. Слядак ведаў, што дыягностыка смерці ад утаплення часта бывае цяжкай, толькі комплекс прыкмет і выкарыстанне лабараторных метадаў даследавання дазваляюць правільна ўстанаўліваць прычыну. Тым не менш, пасля таго, як труп з утварэннем гніласных газаў усплыў — а тады, як і цяпер, было вельмі спякотна — прыбылы судмедэксперт, якога запрасілі сюды за вялікія

грошы, агледзеў яго, узяў на пробу для аналізу літр вады з вадаёма і зрабіў заключэнне. Слядак памятаў некаторыя самыя істотныя яго часткі. Паколькі нябожчык пры жыцці не пакутаваў ад ішэміі ці гіпертаніі, раптоўнасць смерці ад інфаркту ці інсульту амаль выключалася. Тып утаплення быў нехарактэрны. Пры сапраўдным утапленні ўзнікае тыповая асфіксія: спачатку рэфлекторная затрымка дыхання, якая працягваецца да хвіліны, потым вада трапляе ў лёгкія. Настае стойкае спыненне ў выніку паралічу дыхальнага цэнтра, а праз пяць-дзесяць хвілін і спыненне сэрца. Тут жа быў іншы выпадак.

Нябожчыку быццам не было нагоды скакаць у ваду з камеры — плаваць ён не ўмеў. А вось на яго чэрапе былі выяўлены яўныя механічныя пашкодванні касцей, да таго ж адно вока было выбіта. Пашкодванні былі, як адзначыў медэксперт, прыжыццёвага характару, гэта значыць атрыманыя да раптоўнага ўтаплення.

Другая заўчасная смерць — таксама ў межах возе-ра — напаткала ўладальніка мясцовага спіртовага завода Зураба. Зураб, як ведаў Слядак, таксама быў у гэтых мясцінах з прышлых людзей. Выхадзец з Каўказа, ён пачынаў тут з малога, быў да Катастрофы спачатку простым рамеснікам, але неўзабаве “падняўся” на гандлі спіртным, заснаваў заводзік, дзе ў яго працавалі каля ста трыццаці наймітаў з мясцовых, пасля чаго прывёз сюды жонку па імені Зарэ, якую тут звалі Зара, і трох дзяцей.

Зара выконвала на заводзіку абавязкі бухгалтара і эканаміста. І яна, і Зураб адразу вызначыліся нечалавечай лютасцю і пагардай да сваіх падняволеных рабочых, усяляк аблічваючы іх у грошах і зневажаючы пры гэтым годнасць мясцовых.

Зураб, у адрозненне ад большасці сваіх супляменнікаў, не цураўся вады, лічыў сябе выдатным плыўцом і не раз заплываў у возеры на кіламетр і нават далей. Але праз тыдзень пасля нечаканай гібелі Ларыёна амаль тое самае здарылася і з ім. Акрамя характэрнай эмфіземы

лёгкіх і пены вакол дыхальных адтулін носа і рота эксперт адзначыў усё тэа ж механічныя пашкодванні ў выглядзе неглыбокіх ран на чэрапе, быццам ад удараў вострым прадметам, і выбітыя і ад таго выцеклыя абодва вокі.

Паколькі Зураб дагэтуль нямала аддаваў, ці як тут казалі, “скідваў” у Мегаполіс, дзе ў яго даўно з’явілася і акуратна збірала даніну “крыша”, то яго смерць таксама непрыемна закранула чыесці інтарэсы. Слядак добра разумеў, чаму ён павінен тут асцярожна вышукваць матэрыял, рабіць свае высновы. Усё гэта не вельмі задавальняла яго самалюбства, бо ён лічыў сябе вартым і на большае.

“Скажыце, — праз паўзу спытаў ён Шэрыфа, — нябожчыкі маглі стаць ахвярамі сваёй жорсткасці, падману, махлярства ці яшчэ якіх негатыўных дзеянняў у адносінах да мясцовых?”

“Сумніўна, — адказаў Шэрыф. — Яны, мясцовыя, тут усе, так бы мовіць, “празрыстыя”. Хоць я не выключаю і такой версіі. Урэшце, вам і мне, невуку, разбірацца”.

Слядак прапусціў апошнюю яго заўвагу міма вушэй. Яны ўжо ішлі завулкам, і ён марыў пра адзінае: як ён хутчэй кіне сваю сумку на які ложак у прыбудове незнаёмага яму Крэза і пойдзе на возера. У спецакадэміі ён нейкі час быў чэмпіёнам па плаванні вольным стылем і зараз хацеў паплюхацца ў вадзе, скінуць стому пасля дарогі, а потым перакусіць — у яго было з сабой некалькі бутэрбродаў — і, магчыма, заняцца справамі.

Між тым прыкметы заняпаду і галечы ўсё часцей траплялі ім на вочы. Некалькі нямоглых старых сядзелі на лаўках ля сваіх брамак, панура праводзячы іх вачыма. Тут больш было белых, і нешматлікія дзеці — а нараджальнасць сярод тутэйшых, як ён ведаў, амаль што перапынілася — зацята пазіралі на прышэльцаў. Усё гэта моўчкі, і Слядак міжволі адчуў сябе вусцішна. Там-сям ён прыкмеціў пад нагамі выкарыстаныя трубачкі шпрыцаў. Групка п’яных мужчын і жанчын рознага колеру скуры насцярожана сцішылася пры іх набліжэнні.

“Вы тут быццам у аўтарытэце”, — сумна пажартаваў Слядак, звяртаючыся да Шэрыфа.

Той, пэўна, гумару не зразумеў, бо ў адказ паляпаў па кабуры, з якой паблісквала металам дзяржанне пісталета, і грубавата сказаў:

“Права на зброю. Тут паважаюць толькі яе і сілу, а калі раптам заўважаць за табой якую слабіну, то адразу цябе ж і на конус. Ха-ха...”

“Так, — згадзіўся з Шэрыфавай банальнасцю Слядак. На самай справе, як ён ведаў, бо штодня сачыў за аператыўнай інфармацыяй, становішча было яшчэ больш складанае. Самымі небяспечнымі ўзброенымі бандамі былі не тыя, якія падломвалі крамы, каб спехам нахапаць там гарэлки, кансерваў і дэфіцытнай электронікі, а наркаманы, што не маглі прабіцца да дылераў, якіх бязлітасна паменшала ў сувязі з разбурэннем многіх хімічных прадпрыемстваў і выраджэннем натуральных месцаў вырошчвання опіумных культур. Магчыма, нават верагодна, — звязаў ён у думках, і Ларыён быў адным з такіх дылераў. Цяпер жа большая частка наркатычнай плыні, якая так расквітнела дзесяцігодзі назад — у час так званай першай сексуальнай рэвалюцыі і слаўтай еўрапейскай дэмакратыі, якая пакутавала ад самаедства, аказалася амаль абязводжанай. Дылераў меншала. Наркаманы збіваліся ў групойкі, узбройваліся і нападзілі на бальніцы, аптэкі, склады хімпрэпаратаў, шпіталі, а калі ім не ўдавалася набыць тое, што іх цікавіла, упадалі ў агрэсіўную дэпрэсію і станавіліся неадэкватнымі.

Іх бандфармаванні, тым не менш, схематычна напаміналі армейскія падраздзяленні: брыгада (пяць-дзесяць баевікоў), звяно (ад дзвюх да пяці брыгад), група (два ці пяць звенняў), супольнасць (некалькі груп). Многія чальцы бандаў, наадварот, самі не ўжывалі наркатыкі, але, дабыўшы іх, паспяхова гандлявалі ці здавалі ўсё адразу аптавікам.

Яны прайшлі яшчэ колькі шляху, мінавалі разбураную царкву, напаўгнілыя аднапавярховыя і двухпавярховыя

будынкі, ля ўвахода ў адзін з іх ляжала напаяголеная ці то п'яная, ці то пад уздзеяннем наркотыкаў жанчына, ад якой шаснулі ўбок нейкія цені, — Шэрыф толькі плюнуў, і ўрэшце апынуліся перад даволі высокай агароджай з радам іржавага калючага дроту паверх яе. За агароджай былі відаць бляшаны дах, вокны, спавітыя раслінамі, і верхаліна пладовага дрэва.

Шэрыф спыніўся.

“Мы прыйшлі, — сказаў ён. — Мяркую, ён дома, бо рэдка калі адлучаецца”.

“Дамасед?” — з цікаўнасцю аглядваючыся навокал, спытаў Слядак.

“Не зусім. Яго тут не раз пагражалі спаліць, і, пэўна, спалілі б, каб ён, па-першае, не быў “закручаны”, а па-другое, жыві дзесьці ў канцы Паселішча ці ўвогуле на водшыбе. А так пабойваюцца, што вецер можа змяніцца і згараць іх жа дамы”.

“Што так? — выказаў здзіўленне Слядак. — Просты ж народ памяркоўны да беднякоў, юродаў...”

“Таму што ён — разумны юрод. У яго дзіўныя думкі, ён дэманстратыўна пагарджае некаторымі людзьмі за іх недахопы, рабскую пакорлівасць, напрыклад, як ён лічыць, а ім гэта не падабаецца. Урэшце, самі пабачыце, вядома, калі ён дазволіць вам пажыць колькі дзён. Я мог бы націснуць на яго, але гэта на крайні выпадак. На жаль, у нас тут няма не толькі гатэля, а нават і якой занябнай начлежкі, а то б вы зараз не хадзілі са мной па завуголлях”.

“Перадусім як мы пагрукаем у дзверы, давядзіце мне адну з яго так званых дзіўных думак, — нечакана папрасіў Слядак. — Галоўную ён, пэўна, ужо не раз выказваў?”

“Самі даведаецеся, — паціснуў плячыма Шэрыф. — Урэшце, калі ў двух словах... Ён неяк сцвярджаў, што наш свет створаны штучна і не што іншае, як інфармацыя. За гэтае трызненне яго, пэўна, калісьці і скіравалі на нары”.

“І гэта ўсё?”

“Яшчэ ён гаварыў, што чалавецтва з часам ператворыцца ў малпаў”.

“Ён гэта вам паведаміў ці яшчэ каму?” — спытаў Слядак.

“Не толькі мне, вядома, а шмат каму. Першым мне пра гэта далажыў Штучнік”.

“Штучнік — гэта ваш інфарматар?” — прафесійна здагадаўся Слядак.

“Ну, які ён інфарматар, — пакрывіўся Шэрыф. — Так, ад выпадку да выпадку. Дурагон. Адным словам — штучнік. Я яму і псеўда адпаведнае прыстасаваў”.

Шэрыф паляпаў далонню па кішэні, выцягнуў пляскаты кітайскі партсігар, вылавіў з яго губамі цыгарэту і пстрыкнуў запальнічкай, што была ўманціравана ў яго ж. Дым ад таннага тытуню паплыў, раствараючыся ў паветры. Слядак паморшчыўся, бо не паліў.

“Раней, да Катастрофы, за такія думкі адразу зачышчалі, — дадаў участковы. — Цяпер усім на ўсё пляваць”.

Шэрыф выцер твар і шыю ад поту насоўкай і, падыміўшы хвіліну, далікатна затаптаў недапалак.

“Я паслаў запыт праз Сеціва...” — пачаў ён тлумачыць, але нечакана змоўк.

Абодва азірнуліся, бо за іх спінамі пачуўся характэрны шоргат ад чыхсьці крокаў.

“А вось і гаспадар”, — сказаў Шэрыф.

Крэз быў даволі высокі, з квадратным тварам і голым, без ніводнага валаска чэрапам. Глыбока запаля яго вочы незразумелага колеру сустрэліся з позіркам Следака. Той міжвольна адзначыў для сябе, што ў вачах старога не было бачна і нават не адчувалася ніводнай прыкметы шаленства, а наадварот, быў (Слядак у думках пашукаў і хутка вызначыў слова) стаічны спакой.

Ён павітаўся, але Крэз не адказаў. Шэрыф, разбураючы між тым напружаную паўзу, пасунуўся да старога ўсутыч і паклаў таму руку на плячо.

“А мы да вас, дзядуля”, — усміхнуўся ён, паказаўшы рэдкія, жоўтыя ад нікаціну зубы.

“Мне цяпер збірацца? — адразу спытаў Крэз. — Ці спачатку будзеце па хаце шманаць?”

Ён рашуча скінуў з пляча руку ўчастковага, але той не пакрыўдзіўся, а наадварот, засмяўся ўжо па-сапраўднаму — гучна і хрыпата.

“Не ў тэму вы коціце, Крэз, — урэшце сказаў ён, абарваўшы разам смех. — Мы не збіраемся вас арыштоўваць, а потым упакоўваць на нары. Я прывёў вам на пастой чалавека з Мегаліса. На пару-тройку дзён. У яго тут, дарэчы, справы”.

“Я заплачу вам колькі скажаце”, — дадаў і Слядак, звяртаючыся да старога ветліва, хоць і не паддобраваўся.

Зноў запанавала паўза. Было бачна, што Крэз вагаўся, але яго падганяла спёка: клятчастая зношаная і брудная яго кашуля ўзмакрэла, і дыхаў ён цяжка.

“Заходзьце, — урэшце азваўся ён. — Згода. Але не больш як на тры дні. Плату гатоўкай і наперад”.

* * *

Слядак крочыў да вады. Па дарозе ён высвеціў на дысплеі свайго надалонніка даныя пра возера, спампаваныя з камп’ютарнай сеткі яшчэ раней. Цяпер ён чытаў:

“Скруды, возера ў бас. р. Гуда. Уваходзіць у паўночна-ўсходнюю групу азёр. Пл. люстра 44 км², найб. глыб. 30,5 м, сярэдняя 7,9 м. Аб’ём вады 210 млн м³. Вадазбор 213 км² буйна- і сярэдняўзгорысты, з участкамі забалочаных нізін, складзены з марэнных суглінкаў, быў раней значна разараны, 13 працэнтаў пл. пад лесам. Схілы выш. да 30 м, стромкія (на 3 м спадзістыя), сугліністыя і пясчаныя. На У і ПдУ блізка абрываюцца каля ўрэзу вады. Уздоўж усх. берага цягнецца озавая града, парослая лесам. Берагавая лінія (даўж. 68,4 км) моцна зрэзана, асабліва на З. Берагі нізкія, пясчана-галечныя, пераўвільготненыя.

Шырыня поймы ад 15 да 200 м. Востраў (агульная пл. 2,6 км²). У малаводныя гады колькасць астравоў можа павялічвацца да 3. Найбольшая глыбіня ў паўднёвым плёсе. Мелкаводдзе пясчанае, пясчана-галечнае і камяністае. Празрыстасць да 8 м. Мезатрофнае. Упадаюць больш за 17 ручаёў. Уздоўж берага паласа трыснягу і чароту шырынёй да 300 м. Урэчнік, рагаліснік, эладэя, харавыя водарасці растуць да глыбіні 8 м...”

Слядак пакінуў чытаць і пстрыкнуў кнопкай. Тэкст на дысплеі знік. Урэшце, зусім не гэтая “проза” яго цікавіла цяпер, калі ён набліжаўся да вады. Паскараючы міжволі крокі, ён падумаў пра тое, што заўсёды любіў ваду, аж з дзяцінства, калі яшчэ да Катастрофы бацькі вадзілі яго ў басейн, а потым ён амаль кожнае лета з’язджаў на вялікае вадасховішча, штучна створанае колькі гадоў таму ў сувязі з будаўніцтвам даўно спыненай цяпер атамнай электрастанцыі.

Мінуўшы раён смеццевых звалак, Слядак агледзеўся. Узбярэжная паласа возера была пакрыта рэдкім хмызняком, вольхай, якая месцамі ўтварыла цэлыя гушчары, а таксама маларослымі, гузаватымі дубамі. Тут жа расло многа ляшчыны. Чорная глеба і вільгаць, якая раз-пораз чвякала пад нагамі, пэўна, давалі магчымасць сяліцца і расці тут пралесцы, макрыцы, кісліцы, чартапалоху, аеру, падбелу, малачаю і яшчэ шмат якім раслінам, назваў якіх ён не ведаў. Ён пакрочыў далей, выбіраючы месца, дзе можна было спыніцца, але ўсюды было аднастайна задушліва і вільготна, пакуль урэшце ён не знайшоў адносна чысты і пясчаны кавалак берага.

Некалькі кнігавак з істэрычнымі крыкамі пачалі лётаць у яго над галавой, але неўзабаве сцішыліся і адляцелі ў бакі. Шэрая варона нязграбна прайшлася па ўзгорку непадалёк, з цікаўнасцю пазіраючы на чалавека цёмнымі пацеркамі вачэй.

Слядак удыхнуў у грудзі паветра і знерухомеў, аддаючыся незнаёмым дагэтуль пачуццям. Пакрыты смогам

Мегаполіс, які ён часова пакінуў, быццам адышоў у мінулае, выпай з жыцця, як разам выпадае згнілы і аджылы сваё хворы зуб.

Ён скінуў красоўкі і застаўся басанож. Калі ён вось так ступай нагамі па зямлі? Колькі часу прайшло з той пары?

Ён раздзеўся і зайшоў у ваду. Грунт быў цвёрды, пясчаны і без прыкмет глею. Па меры руху наперад вада дасягнула яму каленяў, пояса, паднялася да грудзей, і тады ён набраў у лёгкія паветра і адштурхнуўся ад дна. Далёкі востраў наперадзе, на які Слядак зрэдку кідаў позірк, быў яму арыенцірам. Але да вострава ён не паплыў, вырашыў зрабіць гэта пасля, напрыклад, заўтра ці пазней. Ён перакуліўся на спіну і застаўся так ляжаць на вадзе, углядаючыся ў неба, па якім зрэдку паўзлі белыя празрыстыя аблокі. На кароткі міг пачуццё шчасця цалкам ахапіла яго.

Ён доўга ляжаў так, амаль што выключыўшы сябе з адчування часу, калыхаючыся ў халаднаватых хвалях, толькі зрэдку варушыў нагамі і кісцямі рук, каб заставацца на плыву. Але стан няўцямнай трывогі і напружана-сці, які суправаджаў яго ўсе апошнія гады і які пачаўся даўно, нават перад Катастрофай, і цяпер звыкла апанаваў яго. У думках Слядак вярнуўся назад, да гутаркі са сваім начальнікам, якога ўсе звалі Цэнзар. Белы, ён, як хадзілі чуткі, быў чальцом “Паўночнага Кардона” — забароненай супольнасці, якая змагалася за правы белай меншасці. Цэнзар выклікаў яго, каб даць наказ на дарогу, але не толькі. Слядак ведаў яго як скрытнага, але рашучага чалавека, дарэчы, земляка. У іх адбылася кароткая гутарка без сведкаў.

“Я даўно сачу за табой, ведаў і тваіх бацькоў, — гаварыў яму напаследак Цэнзар — сівы, знешне малапрыкметны чалавек з такім жа малапрыкметным, ардынарным тварам, але лоб яго быў па-мужчынску высокі, а з-пад надброўяў небяспечна свяціліся жывым розумам вочы. — І заданне, з якім ты едзеш у Паселішча, мае два кірункі. Адзін — афіцыйны: ты павінен раскрыць што-небудзь пра

забойствы і прадставіць, калі здолееш, доказы вінаватасці злачынца ці злачынцаў, а другі — крыху іншы: ты таксама павінен раскрыць, што здолееш, пра забойствы, знайсці таго ці тых, хто іх здзейсніў, і паведаміць іх імя ці імёны спачатку асабіста мне. Той чалавек ці людзі, адзін, два іх, тры ці нават пяць, магчыма, маюць мэты, якія супадаюць з нашымі. І тады першы кірунак тваіх вышукаў будзе ануляваны, але гэта ўжо толькі мая справа”.

“Чалавек ці людзі, якіх я, можа, і знайду, — яны маюць для нас нейкую асабістую каштоўнасць?” — спытаў ён тады.

“Так, — адказаў Цэнзар, — у нас мала аднадумцаў, здольных на дзеянне. Нехта пачынае знішчаць наркадылераў ці бандытаў? Выдатна! Калі ж мы ўсе ў розных кутках знойдзем адно аднаго і аб’яднаем сілы, то цалкам верагодна, выжывем самі і не дапусцім прыніжэння сябе і сваіх блізкіх”.

“А ўвогуле, яны якія — нашы мэты?” — зноў крыху па-наіўнаму запытаўся ён тады.

“Я сам не больш як фігура на шахматнай дошцы. Ты малады, здаровы, але і ты — пакуль што толькі выканаўца. Так што дзейнічай”.

...Слядак прыўзняў галаву і абвёў вачыма бераг і месца, дзе ляжала яго вопратка. У яго быў нож, які, вядома, ён з сабой не ўзяў, а пакінуў на беразе. Там было пуста, і ён зноў лёг патыліцай у ваду і заплюшчыў вочы.

Але так ён прабыў нядоўга. Раптоўны шолах і рэзкі посвіст над галавой, а потым адчувальны моцны ўдар па твары, быццам анучай, прымусілі яго даць нырца. Вынырнуўшы, Слядак імкліва агледзеўся па баках — нікога і нічога не ўбачыў, ніякай небяспекі, але незразумелы страх пасяліўся ў ім і прымусіў неадкладна плысці да берага, а плаваць хутка ён умеў з дзяцінства. Зноў быццам нейкі цень пагрозліва праслізнуў над яго галавой, ён нават адчуў над плячыма халодны подых, як ад нечаканага парыву паўночнага ветру. А потым ён, што самае дзіўнае, пачуў смех.

Калі ногі яго неўзабаве намацалі дно, ужо ля самага берага, ён няўпэўнена азірнуўся, паглядзеў у неба над ім, але нічога і нікога не ўбачыў. Слядак таропка апрануў кашулю, нагавіцы і скіраваў да дома Крэза тым жа шляхам, якім і прыйшоў сюды, — берагам возера.

Неўзабаве ён дасягнуў ускраіны Паселішча, і, як і раней, яго зноў пры выглядзе мясцовых людзей і наваколя ахапіла пачуццё сораму, прыніжэння і злосці. Насустрач яму мільгалі не людзі, а хутчэй за ўсё нейкія невыразныя іх падабенствы, “людзі-цені”, як ён ахрысціў іх у думках. Патухлыя позіркі, вузкія сутулыя плечы, уцягнутыя ў іх галовы невялікага памеру — ён мог бы пабіцца аб заклад, што памер гэты ніжэйшы за нармальны, мітуслівая хада, пэўна, у спрадвечных пошуках алкаголю, наркатычнай дозы і, вядома, неабходнай для існавання пайкі. А развярні іх і падштурхні ў процілеглы бок — пойдучь і туды, бо ім — усё адно.

У многіх ён заўважыў на руках электронныя бранзалеты, якія з’явіліся адразу пасля Катастрофы і якімі былі “акальцаваны” ў асноўным тыя, хто адбываў пакаранне ў калоніях агульнага рэжыму з правам работы за межамі тэрыторыі, — звычайныя відазмененыя рабы. Слядак ведаў таксама, што ні зняць, ні перапраграмаваць прыставанне нельга. Калі ж хто асмеліцца яго сапсаваць ці спілаваць нажоўкай, сігнал адразу пойдзе на пульт апэратару, пасля чаго парушальніка, калі ён не знойдзе спосаб блакіроўкі, чакае значна больш жорсткае пакаранне. Вядома, калі яго паспеюць злавіць. Як ён ужо ведаў, многія з іх працавалі на плантацыях цыбулі альбо агуркоў ці бульбы на ўскраінах Паселішча. Частка жанчын выходзіла на асфальтавы шлях, які вёў да Мегаполіса, дзе яны гандлявалі садавіной ці зараблялі прастытуцыяй. Кіравалі імі, як правіла, прыхадні, большасць з якіх — цемнаскурыя (яны былі арганізаваныя і энергічныя), зневажаючы і прыніжаючы першых, якія калісьці называліся тут аўтахтонамі і тытульнай нацыяй.

Быццам разам прарвала гаць, і ўся прастора ад Міжземнага да Нарвежскага мораў перакулілася з ног на галаву і на працягу якіх двух-трох дзесяцігоддзяў стала замест Еўропы... Еўрабіяй, ад спалучэння назваў Еўропы і Аравіі. Тэрмін гэты, прыдуманы значна раней, з лёгкай рукі сацыёлага і навукоўца Бат Йеар, якая, дарэчы, знікла без вестак падчас Катастрофы, так і прыжыўся, увайшоўшы апошнім часам нават у афіцыйную дакументацыю. Але яшчэ да Катастрофы масавы тэрарызм ператварыў еўрапейцаў у баязліўцаў, прымусіўшы іх спачатку ўсяляк запабягаць перад новымі варварамі, а потым і поўнасьцю саступіць ім месца пад сонцам.

Якраз тады былі зарэзаны ў сваіх кватэрах, пад'ездах, лецішчах і так нешматлікія прадстаўнікі эліты: навукоўцы, пісьменнікі-радыкалы, мастакі, палітолагі, нават некаторыя музыкі-барды і спевакі. І калі ў далёкім мінулым, як ведаў Слядак з падручнікаў па гісторыі, гома сапіенс выцеснілі неандэртальцаў з тэрыторыі сучаснай Еўропы, цяпер гэтак жа, з механічнай дакладнасцю маятніка, у новым варыянце адбываўся, хутчэй, заканчваўся адваротны працэс.

Сонца, між тым, хілілася бліжэй на захад. Крыху павсяжэла, толькі дым ад нешматлікіх пажараў на закінутых тарфяніках казытаў горла і вочы. І цяпер, як увогуле днём ці ноччу, над Паселішчам стаяў грукат барабанаў: у бараках і былой школе працавалі музычныя аўтаматы, якія бясконца вывяргалі на нізкіх частотах афрыканскі джазавы рытм, і Слядак раптам успомніў старажытнага філосафа Шапенгаўэра. Той неяк заўважыў, што, бадай, узровень шуму, які можа вытрымаць чалавек, адваротна прапарцыянальны яго інтэлекту.

Крэз сядзеў на драўлянай нападўгнілой калодзе перад сваімі дзвярыма — пэўна, чакаў нязванага пастаяльца.

“Я наведаў возера, — паведаміў яму Слядак, — і добра паплаваў”.

Крэз дапытліва глядзеў на яго.

“Вам не варта рызыкаваць, — урэшце азваўся ён. — На возеры сталі гінуць людзі. Па невядомых прычынах”.

“Тое, што часам невядома ўсім, становіцца зразумелым для іншых. Ва ўсялякім разе кожны з іх вызначае для сябе сваё тлумачэнне таму, што здарылася. Вы ж таксама, пэўна, зрабілі выснову?” — скончыў сваю заўвагу Слядак.

“Так, — кіўнуў гаспадар дома. — Але вам мая выснова, магчыма, падасца дзіўнай. Так што без паўлітра мы наўрад ці разбярэмся”.

“Яшчэ не позна, і ваша мясцовая крама, верагодна, не зачынена. Я зараз выдам вам, так бы мовіць, аванс, і мы з вамі працягнем гутарку”, — закінуў вуду Слядак.

Крэз адразу ажывіўся, хоць і не згубіў самавітасці. Ён падняўся на ногі і сказаў:

“Думка ваша цалкам прыстойная. Што яшчэ трэба старому чалавеку ў гэтым жыцці? Глыток-другі гарэлкі і — гутарка з цікавым суразмоўцам. Вы згодны?”

Слядак прынёс грошы і параіў старому купіць акрамя гарэлкі і што-небудзь паесці. Той ахвотна, без цырымоній згадзіўся і пайшоў.

Прыкладна праз паўгадзіны Крэз вярнуўся. Ён паставіў на стол літровую бутэльку таннага мясцовага віна, паклаў хлеб і нават бляшанку мясных кансерваў. Слядак дадаў да гэтай сціплай закусцы свае камандзіровачныя бутэрброды, і яны селі за стол. Стары наліў віна ў шклянкі.

“Я заплыў далёка ад берага, — асцярожна працягнуў кірунак гутаркі, які яго найбольш цікавіў, Слядак. — Я добра плаваю, і мне, мяркую, баяцца няма чаго”.

“Ганцу — першая шклянка”, — стары нетаропка праглынуў алкаголь. Праз хвіліну твар яго паружавеў, а мова стала больш гладкай і выразнай.

“Вы бачылі востраў? — спытаў стары і, не чакаючы адказу, працягнуў: — Ад берага да яго кіламетры тры — тры з паловай. Месца там гіблае, балотцы, твань, нават рыбакі там не спыняюцца, але з пачатку лета там жывуць”.

“Жыве хто?” — спытаў Слядак.

“Эрыніі”.

Слядак папярхнуўся.

Стары нібы са спачуваннем зірнуў на яго.

“У вас, пэўна, бракуе адукацыі, — з’едліва сказаў ён. — Вам патлумачыць, хто такія эрыніі?”

“Не трэба, — усміхнуўся Слядак. — Калісьці я вучыўся на гуманітарным факультэце. Такія яшчэ існавалі да Катастрофы. Потым, — ён раптам спахмурнеў, — калі ў падземцы згвалцілі і забілі маю сястру, я добраахвотна пайшоў у крымінальны вышук, а пасля таго, як мяне паранілі і выдалілі нырку, — у КрымПа.

“Выбачайце. Мне шкада, вельмі шкада”.

Слядак наліў сабе і старому і адразу ж выпіў сам.

“Эрыніі, наколькі я ўспамінаю, багіні помсты, і пражывалі яны, паводле міфа, у пекле”.

“А хіба тут, у нас, не пекла? — спытаў Крэз. — І хіба яны, эрыніі, не могуць існаваць і цяпер, калі наш свет, што як ужо даўно і паспяхова даказалі філосафы і навукоўцы, гэта ўсяго толькі сімуляцыя?”

“Навукоўцаў і філосафаў менавіта за гэта і павыразалі яшчэ да Катастрофы, — перабіў яго Слядак. — І галоўная праблема ў тым, што пры вашым варыянце пабудовы свету, дзе ўсё: субматэрыя і мы — віртуальныя, мы ўвогуле ніколі не атрымаем дакладны адказ на гэтае балючае пытанне. Хіба не так?”

“Ёсць шмат ускосных доказаў. Эрыніі, мяркую, адзін з такіх. Я іх бачыў”.

“Вы бачылі доказы?”

“Я бачыў эрыніі!”

На даўно не голеным твары Крэза з’явілася нешта накшталт пяшчотнага натхнення, а ў вачах нечакана для Слядака бліснуў вар’яцкі агеньчык.

“Дзе вы іх бачылі?” — вяла пацікавіўся Слядак.

“На востраве”.

“Так-так, — са скептычным недаверам азваўся Слядак і нават усміхнуўся, нібы ўбогаму, але спахапіўся і схававу ўсмешку. — Дарэчы, як яны выглядалі?”

Стары задумаўся, але праз паўзу ўпэўнена сказаў:

“Звычайна, маладыя жанчыны, прыгожыя. На перад-плеччы ў кожнай аднолькавая татуіроўка”.

“І якая?”

“Выява птушкі ў палёце. Чайкі”.

“Па-вашаму, маладыя жанчыны могуць лётаць? Эры-ніі ж быццам лёталі?”

“Яны пераўвасабляюцца. Валодаюць магіяй”.

“Наколькі я ведаю, эрыніі лічыліся пачварнымі старымі бабамі са змеямі ў валасах і пугамі ў руках”, — не ўтрымаўшыся, зноў аспрэчыў Слядак.

“Гэта памылковасць. Вы ж іх не бачылі, а я — як вось вас цяпер. І дарэмна вы не верыце. А вось многія сустракаліся і з лесуном, і з вадзяніком, і з гномамі, дамавікамі, русалкамі, і іншымі істотамі, існаванне якіх так упарта абвяргаюць навукоўцы. Я раней шмат чытаў, тады было яшчэ многа кніг, і тое-сёе памятаю і цяпер. Так, восемдзсят з гакам гадоў назад амерыканскі заолаг Айван Сандэрсан зафіксаваў у балотах Камеруна птэрадактыля. Ля берагоў Афрыкі злавілі цэлаканта — лічылася, што гэтая кісцяпёрая рыбіна вымерла яшчэ да эпохі дыназаўраў. Пілоты, якія праляталі над возерам Хайыр, разгледзелі і сфатаграфавалі плезіязаўра. На Гамбійскі марскі курорт выкінула труп пяціметровага кроназаўра. Гэта толькі з боку біялогіі. А колькі чутак, паданняў, легенд пра ўсялякіх цмокаў, гномаў, эльфаў, фэй... Каб іх не існавала — пра іх бы і не ўспаміналі. Не станеце ж вы аспрэчваць такія з’явы, як прагерыя, гамеапатыя, тэлегонія, партэнагенез? Іх таксама абвяргаюць навукоўцы, але яны існуюць”.

“Але ж і вы — былы навуковец. Дарэчы, чым вы займаліся, калі гэта не сакрэт?” — з максімальнай тактоўнасцю пацікавіўся Слядак.

“Я — доктар сацыялогіі. У мінулым, вядома”.

“А за што, прабачце, вы жывяце? Вам жа трэба нешта есці, апрацаца і сагравацца зімой...”

“У мяне ёсць у Мегалісе дачка. Яна зрэдку дасылае мне грошы, астатнія я здабываю сам. Мне, як вы бачыце, многа не трэба. Тут каму з мясцовых іншы раз патрабуецца скласці скаргу ці напісаць ліст. Ідуць да мяне”.

“А чаму вы вырашылі, што мы з Шэрыфам прыйшлі вас арыштоўваць?”

“З Мегаліса проста так, без нагоды, да мяне не з’являцца”.

“А што вы скажаце пра Імбэцыла? — змяніў тэму Слядак. — Я, дарэчы, у вашых месцах, каб “праехацца” па гэтым дзіўным казусе”.

“Ды што тут разбірацца? Цяпер шмат падобных. Іншым разам мне здаецца, што натуралы ў галіне сэксу скончыліся яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя. Вось вам наглядныя адрывкі дэмакратыі. З аднаго боку, былі, груба кажучы, педэрасты, з другога — смяротнікі. Хто перамога, можна было сказаць адразу. Успомніце, як калісьці ў сталіцу ўсходняй імперыі завезлі ўжо і надзіманых кароў для заафілаў, а перад канцэртамі нейкай поп-спявачкі з Захаду, каб не праліўся дождж, разганялі хмары з дапамогай спецыяльных летакоў. Урэшце, вы тады яшчэ толькі нарадзіліся”.

“Ну і што б вы зараз параілі?” — спытаў Слядак.

“Я прысудзіў бы вычварэнцаў да лабатаміі. Яны пераўтварыліся б у шчасліўцаў і не стваралі б нам праблем”.

“А вы маргінал”, — усміхнуўся Слядак.

Ад выпітага таннага віна твар Крэза хваравіта пачырванел. Гаворка стала з большымі паўзамі. Бачна было, што доза старога набрана, яму цяжка дыхаць і ён стаміўся. Слядак адразу развітаўся і сказаў, што пойдзе спаць у прыбудову, а размову яны працягнуць заўтра. Стары не пярэчыў.

Раніцай наступнага дня Слядак пайшоў да Шэрыфа, зачыніў таму ў сейф свой рэвальвер і спытаў, ці ёсць у таго бінокль. Армейскі дваццацікратны бінокль знайшоўся — Шэрыф развітаўся з ім, хоць і на кароткі тэрмін, не без шкадавання.

“Аднойчы я разглядаў у яго з сотню дзяўчат з плантацый, якіх купалі ў возеры, — юрліва паведаміў ён. — Усё было бачна быццам перад носам: суперсеанс...”

“Дарэчы, — сказаў Слядак, хаваючы бінокль у сумку, — я не супраць зірнуць на вашага асеманатара — я маю на ўвазе Імбэцыла”.

Шэрыф ажывіўся.

“Можаце пазнаёміцца хоць зараз. Ён якраз паснедаў гнілой капустай і макухай — іншым зняволеных у нас не кормяць, і адпачывае, гэта значыць псуе паветра ў «малпоўніку». Там ён сёння не адзін”.

За кратамі так звананага “малпоўніка” соўгалася з кута ў кут некалькі часовых зняволеных. Гэта былі маларосля, кволыя на выгляд, зладзеватыя дэгенераты: з абстрыжанымі маленькімі галоўкамі, сінія ад “тату” і брудныя — мурыны і мулаты, акрамя Імбэцыла. Той быў белы.

“Усе за дробны крадзеж, — патлумачыў Шэрыф. — Каму на “дазняк” не хапала, каму на бутэльку шклоачышчальніка”.

“Ён?” — спытаў Слядак, кінуўшы на белага.

“Падыдзі!” — паклікаў таго Шэрыф.

Імбэцыл падышоў усутыч да кратаў і спыніўся, недаверліва і з насцярогай пазіраючы на наведвальнікаў. У яго былі напухлыя вочы шчылінамі, адно большае за другое і рознага колеру, грубы азіяцкі твар з цёмнай скурай. З кутка шырокага, вузкагубага рота цягнулася праз брудны зрэзаны падбародак пісага ад сліны.

“Ну што, мастурбант? — здзекліва і з непрыхаванай варожасцю спытаў Шэрыф. — Хутка і ў канвертэр?”

“Не біце мяне”, — папрасіў той адразу. Голас у Імбэцыла быў кваклівы і хрыпаты, як у дзеркача.

“Біць будзем, — расчараваў яго Шэрыф. — Ну, магчыма, сёння не вельмі, але заўтра дык ужо добра і дакладна”.

“Я не хачу, сукі, выпусціце мяне!” — нахабна і надакучліва заенчыў вязень.

“Хацу, не хацу, — перадражніў яго Шэрыф. — А калі цябе не выпускаць, а апускаць датэрмінова, га? Ці, можа, гэта ўжо адбылося?”

Усцешаны каламбурам, Шэрыф аж рохкнуў ад завальнення.

“Вось, — дадаў ён, звяртаючыся да Следака. — Хочаце што ў яго спытаць?”

Слядак падышоў бліжэй і ўключыў дыктафон надалонніка.

“Як вас зваць?” — спытаў ён.

Імбэцыл моўчкі разглядаў яго праз краты. У глыбіні яго вачэй тлелі боязь і нянавіць.

“Скажыце, — роўна і спакойна працягваў дапытвацца Слядак, — чаму вы здзяйснялі гвалт над жанчынамі такім дзікім спосабам?”

“Я іх не гвалціў”, — адказаў урэшце вязень.

“Вы хацелі працягнуць свой род? Чаму вы не ажаніліся? У вас была якая сімпатыя?”

Шэрыф за яго спінай незадаволена насупіўся і іранічна хмыкнуў.

“Я не хачу гаварыць! — пачаў крычаць Імбэцыл і раптам сарваўся на істэрыку: — Пайшоў ты... сука!”

Ён павярнуўся і скіраваў у далёкі кут.

“Стаяць! — зароў Шэрыф і падхапіўся на ногі. — А-ну сюды, мастурбант, маць тваю, зараз я цябе ўлагоджу!”

Ён выцягнуў з кішэні ключы, кінуўся да дзвярэй, адчыніў іх і вывалак Імбэцыла вонкі.

“А-а-а!” — узвыў той, відавочна напужаны.

“Лаў-кік” справа па вонкавай паверхні бядра прымусіў яго рохкнуць ад болю і апусціцца на падлогу. Слядак, які раней нейкі час хоць і па-аматарску займаўся рукапашным боем, адзначыў пэўны прафесіяналізм Шэрыфа.

“Устаць, жывёла!” — загадаў той.

Трымаючыся за сцяну, Імбэцыл падняўся з падлогі. Левае нага не слухалася яго і дрыжэла.

“Дык вось, — сказаў Шэрыф, — табе задалі пытанне: чаму ты не натурал? Можэ, ты ўвогуле бертраніст, педык, стрыкер, заафіл? Гавары, вырадак, маць тваю!..”

І Шэрыф, не чакаючы адказу, правёў “лаў-кік” злева, па другой назе. Імбэцыл зноў паваліўся.

“Мне пара”, — сказаў Слядак.

“Ды вы не спяшайцеся. Зараз ён пачне гаварыць. Такое вам нагаворыць, што яшчэ раз сюды прыедзеце за працягам. Падобныя на яго маньякі іншым разам становяцца горш за звера”.

“Другім разам, — ветліва адмовіўся Слядак. — Магчыма, заўтра”.

“Чуеш? — спытаў Шэрыф вязня. — Рыхтуйся да заўтра. Абдумай адказы, бо ты будзеш гаварыць шмат і доўга”.

Слядак паціснуў плячыма і павярнуўся на выхад, бо ў ізалятарах да таго ж адчувальна смярдзела. Ды што было тут пытаць?

“Клініка”, — толькі і сказаў ён Шэрыфу. Урэшце, яго ў гэты час цікавіла і непакоіла зусім іншае.

Праз паўгадзіны, таропка і сціпла паснедаўшы купленай у краме бляшанкай кілкі і чвэртачкай хлеба, Слядак рушыў на возера.

Сонца ўжо высока ўзнялося ў бязвоблачным небе. Выпаленая, пажоўкляя трава на абочынах дарог і кволья, напаўзасохлыя дрэвы не абаранялі ад пылу. Пах дыму з тарфянікаў казытаў лёгкія. Следаку было горача; як і раней, у кішэню ён, па парадзе Шэрыфа, паклаў з сабой нож. Хадзіць тут без яго было ўжо неяк нязвыкла. Да таго ж ноччу на ўскрайку Паселішча чулася стрэльба, якая, праўда, праз некалькі хвілін спынілася. Шэрыф патлумачыў, што гэта, пэўна, ішла чарговая разборка паміж наркаманамі, і прапанаваў забраць рэвальвер, але ён адмовіўся.

Слядак пайшоў сваім старым шляхам — берагам возера на ўсход, пакуль не знайшоў адноснага ўзвышша, на якім крыва расло некалькі асін. Ён ускараскаўся наверх і выцягнуў з сумкі бінокль.

Цяпер большая частка возера, а таксама бліжні бераг былі перад яго вачыма як на далоні. Толькі далёкі востраў хаваўся ў лёгкім вэлюме дыму і прыбярэжнай зеляніны. Слядак лёг на зямлю і стаў глядзець у аб’ектыў. Часам ён прыпыняўся і даваў вачам адпачыць. Ён тады клаўся на спіну і слухаў ціхі плёскат хваляў аб бераг і крыкі варон. “Што там балбатаў часам неадэкватны, як відаць, Крэз пра міфічных эрыній, якія быццам пасяліліся на востраве? — меркаваў ён. — Але ці такі ён неадэкватны дзівак, за якога сябе іншым разам выдае? Яго інтэлект раз-пораз адчувальна выпірае з яго супраць яго ж волі і жадання. Безумоўна адно: пэўна, напужаны зачысткамі ці чым іншым, Крэз залёг тут на дно і пра многае маўчыць. Асабліва цяпер, калі жыццё чалавека ў Паселішчы, тым больш у Мэгаполісе, а ўрэшце і ў іншых рэгіёнах, не вартае і пляўка”.

Слядак зноў лёг на живот і паднёс да вачэй бінокль. Невялікія хвалі беглі па паверхні возера, слабы ветрык варушыў на востраве прыбярэжныя зараснікі і вербалоз над імі. “Як ціха, — падумаў Слядак. — Цішыня — найлепшае, што я тут чуў”. Пачуццё спакою і душэўнай раўнавагі зноў на кароткі час ахапіла яго. Чалавеку, зрэшты, не так і шмат трэба: ежа, сон, сям’я. Душэўны спакой. Але для большасці гэта цяпер недасяжная мара...

Слядак успомніў, як у час Катастрофы загінулі яго бацька і маці. Яшчэ напярэдадні некаторыя найбольш “прасунутыя” вучоныя (дарэчы, усе яны потым трапілі пад “зачыстку”) пачалі выказваць і сцвярджаць дзікія, нават вар’яцкія думкі. Яны казалі, што чым раней адбудзецца агульная цывілізацыйная Катастрофа, тым лепш. І што інакш “энергія адтэрмінаваных змен” будзе настолькі вялікая, што перакрые сабой патэнцыял выжывання ўсяго чалавецтва. Яны папярэдзвалі, што з моманту яе

пачатку пераход у стан хаосу будзе непазбежным, што, урэшце, і здарылася.

Але перадусім у свеце, як заўсёды перад вялікай бядой, нечувана распаўсюдзіліся танны папулізм, крымінал, жорсткасць, подласць, хцівасць, нянавісць, хамства, абрынуўшы апошняе, што трымалася за рамкамі элементарнага выжывання. Пакуль... пакуль і не адбылася тая самая выпадковасць. “Трынаццацігадовы хлопчык, геніяльны хакер ад нараджэння, які нейкім чынам праз Сеціва здолеў узламаць камп’ютарную абарону адной з атамных электрастанцый, запісаў у ячэйкі памяці электроннай сістэмы паразітычны модуль, які памяняў параметры ўводу стрыжняў у актыўную зону рэактара. Вылічальная сістэма, якая абслугоўвала станцыю, выдала няправільны загад робатам, якія загрузалі ядзернае паліва ў рэактар. Пачалася некантраляваная ядзерная рэакцыя, і — адбыўся выбух нахштальт чарнобыльскага. А другога Чарнобыля чалавецтва ўжо не адужала.

Выпадак аказаўся знакавым. Была разам з людзьмі і наваколлем знішчана адна са шматлікіх атамных электрастанцый, з-за чаго на іншых, у тым ліку і звычайных, пачалі спрацоўваць сістэмы абароны, адключаліся блок за блокам, спыняліся турбіны. Праз кароткі час былі выведзены са спажывання гіганцкія магутнасці — каля мільёна мегават. Адбыўся збой ва ўсёй сусветнай энергетыцы. Абрынуліся біржы, грошы згубілі сваю каштоўнасць. Спыняліся цягнікі ў падземках, гаслі светлафоры, не паступала вада, людзі захрасалі ў ліфтах, асабістая бяспека стала ілюзіяй, бо на вуліцы адразу выйшлі банды падлеткаў. З-за энергетычнага калапсу і наступнай панікі і дэзарганізацыі загінулі ўсе навігатары з першай касмічнай базы на Месяцы. Слядак успомніў, як раней у спецакадэміі ім чыталі курс лекцый і ў якасці прыкладу схільнасці да імгненнай дэградацыі і дэгуманізацыі прыводзілі сітуацыю стогадовай даўніны, калі ў мэтах маскіроўкі цалкам забаранілі выкарыстоўваць святло ў адным з гарадоў на

мяжы былога Саюза і маленькай заходняй краіны. Праз кароткі час у горад рынуліся крымінальнікі з усіх канцоў так званага Саюза. Пачаліся масавыя рабаўніцтвы, забойствы, гвалт. У людзей дзеля садысцкай забавы адразалі насы, вушы, губы, геніталіі. Чалавечае жыццё адразу стала фікцыяй. Прыкладна тое самае адбылося і дзесяць гадоў таму. Тэхнагенная катастрофа супала з экалагічнай. Чалавек, звыкла адчуваючы сябе ў штучнай экалагічнай нішы, аказаўся безабаронным, без медыцынскай падтрымкі. Пачаліся эпідэміі. Сотні тысяч людзей, а потым і мільёны гінулі ад недахопу чыстай вады, медыкаментаў, якія амаль цалкам былі падробленымі. За дозу сапраўднага інсуліну забівалі. Антыбіётыкі каштавалі неверагодных грошай, але нават і за золата неўзабаве нельга было дастаць нічога.

Бацькі яго загінулі ад эпідэміі тыфу. Ён здолеў уратавацца.

...На кароткі міг ён задрамаў, але імгненна ачуняў: рэха быццам данесла да яго чыйсьці смех... Зноў смех. Ён успомніў, як учора плыў тут і чуў усё той самы пранізлівы голас над галавой.

Слядак паднёс бінокль да вачэй і навёў акуляры аб'ектыва на востраў. Міжволі ён страпянуўся: вялізны цень імкліва праплыў над зараснікамі і знік, а за ім другі. На гэты раз Слядак добра разгледзеў белыя крылы, выцягнутую птушыную шыю і шэрае цела гіганцкай птушкі. Дзе ён бачыў такіх вялікіх птушак? Ён быў вымушаны прызнаць, што ні разу ў жыцці такіх не сустракаў. Хто гэта? Вароны? Але яны значна меншыя ў памерах. Каршун? Але каршун таксама не мае такога размаху крылаў і да таго ж наўрад ці будзе жыць у балоце. Чайкі? Але ж такія вялікія? Што там, дарэчы, плявузгаў стары Крэз пра чаек і эрыній? Слядак выцягнуў надалоннік і звязаўся з упраўленнем.

“Пракансультуйцеся з якім біёлагам ці праз Сеціва, — папрасіў ён. — Мне трэба ведаць пра птушак, хутчэй за

ўсё гэта чайкі: ці існуюць сярод іх асобіны вялікіх памераў і ці ў стане яны напасці на чалавека і, напрыклад у вадзе, знішчыць яго?”

Слядак зноў узяўся за бінокль і навіў аб’ектыў. Пана-рама вострава марудна плыла ў яго перад вачыма. Хмызняк, кволыя, скрыўленыя дрэвы, іржавыя лужыны балотцаў, пакрытыя раскай, трава, зараснікі. Пуста. Але ж ён бачыў птушак. І вельмі вялікіх.

Праз некалькі хвілін надалоннік засігналіў, і ён прыняў паведамленне. Слядак стаў чытаць на дысплеі:

“Падвід чаек, так зв. чайка серабрыстая, рагатуха (*Iarus argentatus*) — нешматлікі гняздоўны від, корміцца рыбай, грызунамі, ягадамі. Даўжыня цела да 1 м, размах крылаў да 2 м. Маса — 1,5–2 кг. Апярэнна белае, спіна блакітавата-шэрая, канцы крылаў чорныя. Дзюба жоўтая, ногі бледна-жоўтыя. Голас «йах-йах-йах...». Кладка з 2–3 яец. Наседжанне 26–30 дзён. У гэты час асабліва агрэсіўная. Зафіксаваны напады на плыўцоў са смяротным канцом. Зімуе на Паўночным моры”.

Слядак успомніў, як вырашыў яшчэ ўчора, што сплавае на востраў, але і зараз адклаў гэта на потым: ён спачатку знойдзе якую лодку і захопіць з сабой зброю, можа, нават возьме на гадзіну ў Шэрыфа свой рэвальвер.

Ён спусціўся са стромістага берага і пакрочыў назад, у Паселішча. Некалькі разоў яму насустрач трапляліся сапраўдныя апушчэнцы: абадраныя, у зашмальцаванай вопратцы, з апухлымі сінімі тварамі. Ад некаторых за некалькі метраў несла мачой. Усе яны прасілі грошай на дзікай сумесі існых і няісных моў.

Ужо на падыходзе да крайніх халуп ён напароўся на чацвярых цемнаскурых падлеткаў, якія, пэўна, па чарзе спароўваліся з белай малалеткай, што моўчкі ляжала ў траве, рассунуўшы ногі. Слядак разагнаў іх выспяткамі, а малалетку, запалоханую і ачмурэную, павёў дамоў, папярэдне спытаўшы, дзе яна жыве. Наўрад ці тут быў гвалт, але Слядак адразу ўспомніў пра сястру і з цяжкасцю стры-

маў сябе ад самасуду: урэшце, гэта тут цяпер, як ён ведаў, была звычайная з’ява.

Ён адразу скіраваў у пастарунак, дзе спадзяваўся знайсці Шэрыфа, і сапраўды, той быў там, але надзвычай пахмурны з выгляду. Шэрыф скептычна паслухаў пра малалетак, запісаў адрас дзяўчынкі і паабяцаў разабрацца.

“Дарэчы, — спытаў яго Слядак, — вы даўно наведвалі востраў?”

Шэрыф здзіўлена засычэў.

“Там балота і поўна гадзюк. Што я там згубіў?”

“У тым месцы лётаюць вялізныя птушкі”.

“Так, нехта казаў мне, што тры чайкі пачалі там гнездавацца”.

“Тры — а не чатыры?” — спытаў Слядак.

“А якая розніца?”

“Мяркую, розніца ёсць. Гняздуюцца ж заўсёды парамі. Іх там павінна быць дзве, чатыры ці шэсць”.

“Справа ж вам да нейкіх чаек, — буркнуў Шэрыф і раптам дадаў: — Імбэцыл збег”.

“Ну, і як яму гэта ўдалося?” — з ноткай здзеку пацікавіўся Слядак.

Шэрыф падхапіўся з месца і пачаў хадзіць туды-сюды па цеснай прасторы свайго кабінэціка, дзе ў куце грувасціўся сейф, а з другога боку стаялі стол з састарэлым тэлефаксам, графін з вадой і два крэслы. Твар яго набыў барвовае адценне.

“Як я вам даўно казаў, мне патрэбен талковы памочнік. У мяне два паліцыянты — два дурні з мясцовых, якія ні на што не вартыя. А псіхпаты калі-нікалі бываюць вельмі хітрыя”.

“Ды чорт з ім, — сказаў Слядак. — Зловіце”.

“Ён не акальцаваны. Без бранзалета. Тут нядаўна з вада нябожчыка Зураба збеглі тры жанчыны, ну з тых, каго з Мегаполіса выслалі на працоўнае перавыхаванне, як раней казалі — на «хімію». Вы павінны даведацца: умовы на тым заводзіку горш чым рабскія. Прыбылых

і наймітаў — тых, хто па дурасці наймаўся на працу, каб не «зажмурыцца» ад голаду, трымалі ў клетках, некаторых на ланцугах, усё гэта за трохметровай бетоннай агароджай. Там, дарэчы, жанчыны і працавалі. Потым спілавалі бранзалеты і ўцяклі. А без тых бранзалетаў злавіць уцекачоў вельмі цяжка. Нават якога-небудзь Імбэцыла”.

“Іх так і не злавілі — тых жанчын?” — спытаў Слядак.

“Не. Пакуль. Зрэшты, я і не збіраюся высільвацца ў гэтым кірунку. І пляваць мне на чыесьці загады”, — сказаў як адсек Шэрыф.

“Вы не спрабавалі даведацца, па якіх артыкулах выслалі на прымусовую працу тых трох “хімічак”? — спытаў Слядак. — Хто яны такія: юрліўкі, падманшчыцы, клафеліншчыцы?”

“Не. Яны не з прыблатнёных”.

“Вы запытвалі праз Сеціва?”

“Але. Іх увогуле няма ў картатэцы, што вельмі дзіўна”.

“Так, — падвынікаваў Слядак, — мне варта пайсці падмацавацца і тое-сёе абдумаць”.

“Не купляйце толькі мясцовых піражкоў”, — змрочна рагатнуў Шэрыф.

“Чаму?” — вяла пацікавіўся Слядак.

“Яны іншым разам бываюць з чалавечынай”.

“Дарэчы, — спытаў ужо ў дзвярах Слядак, — а як гэта Імбэцыл здолеў уцячы?”

“Звычайна, праз сцяну. У “малпоўніку” кладка ў палову цагліны. Вось яны і праламалі лаз. Дадумаліся. Урэшце, траіх ужо злавілі, бо яны былі акальцаваныя”.

* * *

Крэз сустрэў яго на парозе.

“Там вам жывое пасланне, — незадаволена і з сарказмам сказаў стары, кіўнуўшы на дзверы ў прыбудову. — Можце зірнуць. Яна чакае ўжо з паўдня”.

“Хто гэта — яна?” — неўразумела спытаў Слядак.

“Мне, на жаль, не даклалі. Дзяўчына. Яна сама, мяркую, раскажа”.

Заінтрыгаваны Слядак адчыніў дзверы. Дзяўчына — мулатка па знешнім выглядзе, але з вельмі светлай скурай — ляжала на яго ложку. Яна не выказала ні страху, ні радасці, ні простаі зацікаўленасці. У яе былі цёмныя прамыя валасы, правільных рысаў тварык і электронны бранзалет на запясці левай рукі.

Слядак не згубіў пачуцця гумару.

“Вам што, толькі тут утульна?” — спытаў ён.

Яна лёгка падхапілася з ложка і стала перад ім. Зграбная постаць, лёгкая сукенка вышэй за калені.

“Мяне прыслала Зара. Я застануся з вамі ноччу”.

Позірк, які нічога не выражае, пакорлівасць ва ўсім. Адна з рабынь Зары, жонкі забітага Зураба. Слядак адчуў, як яго ахоплівае прыступ раздражнення, але стрымаў сябе.

“Зара ведае, хто я?”

“Так, — кінула дзяўчына. — Больш-менш”.

“І ведае, навошта я сюды прыбыў?”

Дзяўчына зноў, але няўпэўнена, кінула ў адказ.

“І нават вырашыла, што мне патрэбна жанчына на ноч, і даслала менавіта вас?”

“Я ні на што не хварэю, і ў мяне ёсць з сабой кантрацэптывы”.

“А чым я буду абавязаны Зары за такую паслугу?”

“Яна скажа вам гэта пры асабістай сустрэчы. Вось я пакідаю вам нумар яе надалонніка”.

Лёгкімі рухамі дзяўчына скінула з сябе сукенку, а потым і ўсё іншае і зноў лягла на ложка.

Жанчыны Мегаполіса ў сваёй асноўнай масе былі не такія. Маленькія, з нямытымі валасамі галоўкі, блатная мова, крыклінасць, істэрычнасць. Разам з тым амаль атрафіраваная здольнасць нараджаць дзяцей, гатаваць больш-менш прыстойную ежу, ранняя даступнасць — доза ці алкаголь, альбо грошы, альбо якія танныя пацеркі

ці завушніцы і абсалютная адсутнасць хоць якога намёку на пачуццё нацыянальнай, у рэшце рэшт, агульначалавечай годнасці.

Многія з іх, як ён лічыў, набылі характэрныя рысы істэрычна-мазахісцкага псіхозу, які іншым разам выяўляўся вельмі дзіўнымі ўчынкамі. Так, некаторыя ішлі ў паслугачкі да цемнаскурых, станавіліся там ніжэй за рабынь, другія абкрадалі сваіх бацькоў і з украдзеным уцякалі ў іншыя землі да якога-небудзь Мустафы, трэція нараджалі мяшанцаў, чацвёртыя кідалі іх на волю лёсу. Асабліва здзівіла яго адна гісторыя пра дзяўчыну, якая ўвесь час збірала грошы, каб паехаць за акіян, у Індыю, дзе жыве яе любімы кінаакцёр. Яго фотаздымкамі яна заклеіла ўсе сцены ў сваёй кватэры і штодня малілася на іх. Патрэбнай сумы аніяк не збіралася, і яна пачала разносіць “дазняк”, потым абрабавала і задушыла нейкую старую, трапіла ў турму, але і там пачынала кожны дзень з пацалунка фота яе далёкага абранніка і марыла пра тое, як яна выйдзе на волю, назбірае грошай і паедзе ў той горад ды ўсяго толькі пройдзецца па той вуліцы, падыхае тым паветрам, дзе знаходзіўся яе кумір...

З гэтай было нешта іншае. Механічная пакорлівасць лялькі, гатоўнасць выканаць любое жаданне, пусты позірк.

Слядак думаў нядоўга, урэшце ён нічога не губляў. Натуральнае здаровае жаданне варухнулася ў ім пры выгледзе гэтага аголенага маладога цела. Тым не менш ён выцягнуў з сумкі прадукты, якія набыў у краме, паклаў на стол, туды ж паставіў і бутэльку віна, пасля чаго спытаў, ці не хоча дзяўчына павячэраць разам з ім?

Моўчкі тая падхапілася з ложка, накінула на плечы коўдру і пачала наразаць хлеб.

“Ты даўно ў Зары?” — спытаў Слядак.

“Так”, — кінула дзяўчына.

“Дзе твае бацькі?”

“Не ведаю”.

“Прастытуцыя — твой асноўны занятак?”

“Не заўсёды. Я — пакаеўка”.

Распытваць далей не было сэнсу. Слядак хацеў сабраць са стала рэшткі ежы, але дзяўчына яго апярэдзіла і хутка зрабіла ўсё сама. Яна скінула з сябе коўдру, якая вісела на ёй накшталт хітона, і зноў апынулася ў ложку. Слядак, пакуль тое, схадзіў да Крэза і аднёс яму віна.

“Мне прыслалі дзяўчыну на ноч”, — паведаміў ён.

“Хто?”

“Зара”.

Крэз крыху падумаў.

“Значыць, ёй трэба паслуга ў адказ, — урэшце выказаў ён сваю думку. — Тут усё не проста так”.

Вярнуўшыся, Слядак не стаў пытаць дзяўчыну ні пра яе імя, ні пра што іншае. Дый што можна выведаць у робата, зомбі?

У ложку яна механічна выконвала быццам запісаную ў ёй раней праграму: пачала з аральнага сэксу, потым села на яго верхам, ашчаперыўшы нагамі, — поза, забароненая мусульманамі, — і нават аргазм, якога яна ўрэшце дасягнула, быў у яе ціхі, нібы прытоены.

Ноччу Слядак прачынаўся — ён заўсёды спаў чуйна. Пад раніцу, а світала хутка, у Паселішчы зноў пачуліся стрэлы, ён выйшаў вонкі, захапіўшы нож, але неўзабаве ўсё сцішылася, і ён вярнуўся. Дзяўчына ляжала на канапцы ў куце — ложкак быў цесны для дваіх, і як ён вырашыў, ужо не спала, хоць вочы яе былі заплюшчаныя. Слядак паваліўся ў ложкак, сунуў нож пад падушку і нечакана для сябе моцна заснуў.

Калі ён прачнуўся, дзяўчыны ўжо не было. Ён апапаласнуўся пад самаробным душам на падворку і пагаліўся. Выпадкова Слядак убачыў, як Крэз, азіраючыся, нешта таропка прыкідваў ля плота зямлёй. “Што б гэта магло значыць?” — падумаў Слядак і вырашыў праверыць пасля.

Збольшага паснедаўшы, ён зноў даў старому грошай і папрасіў таго набыць у краме прадуктаў.

“Агаладаліся? — спытаў той з іранічнай усмешкай. — Як прайшла ноч?”

“Нападалёку стралялі. Я выходзіў на двор”.

“З дзяўчынай ці адны?”

Слядак усміхнуўся, даючы зразумець, што адчувае гумар, і сказаў:

“Я да ўчастковага, а потым зайду да той самай Зары. Падарунак, пэўна, трэба адпрацаваць?”

У Шэрыфа сядзеў Штучнік. Тое, што гэта менавіта ён — асноўны інфарматар участкавага, Слядак чамусьці здагадаўся адразу. Гэта быў невысокі ў гадах чалавек з выбягаючым наперад ілбом і выступаючай яйкападобнай патыліцай. У анфас галава яго нагадвала пілотку. Урэшце, ён выглядаў даволі акуратна і нават прыстойна, бо нягледзячы на спёку, быў апрануты ў адпрасаваныя штаны і пінжак і нават пры гальштуку.

Пабачыўшы незнаёмага яму наведвальніка, Штучнік вымушаны быў сясці. Зрабіў гэта ён з яўнай неахвотай.

“Ноччу стралялі”, — сказаў Слядак, сядваючы ў крэсла, з якога раней падхапіўся інфарматар.

Шэрыф паціснуў плячыма.

“Што вам паведаміў Штучнік, калі не сакрэт?” — спытаў Слядак.

“Чаму вы вырашылі, што гэта ён?”

“Ды годзе, я яго адразу “прабіў”.

“Так, — праз паўзу здаўся Шэрыф. — Гэта ён, і прыйшоў да мяне з чарговым, так бы мовіць, “паведамленнем”. Можце азнаёміцца. Магчыма, гэта вас зацікавіць”.

Шэрыф адкрыў сейф, выцягнуў адтуль аб’ёмістую папку і дастаў з яе верхні ліст.

“Чытайце”, — сказаў ён.

Слядак узяў з яго рук паперку і пачаў чытаць. Данос быў кароткі:

“Паведамляю наступнае. Некалькі дзён назад у пасяленца па мянушцы Крэз спыніліся і правялі амаль суткі трое жанчын, якія ўцяклі з працоўна-папраўчых работ.

Крэз не паведаміў пра іх, хоць павінен быў зрабіць гэта адразу. Куды зніклі жанчыны — я не ведаю. Наконт Крэза даводжу, што ён па-ранейшаму з’яўляецца прыхільнікам варожай тэорыі пра тое, што наша дэмакратычная Цывілізацыя, якая служыць народу, не з’яўляецца базавай, а існуе ў Сімуляцыі.

10.06.2036 г. Штучнік (псеўда)”.

“Некалі, тады яшчэ існавала школа, ён працаваў настаўнікам гісторыі, — сказаў Шэрыф. — Цяпер вось знайшоў сабе занятак. Зрэшты, ён «даносіў» і раней. Хобі”.

“Спадзяюся, вы не дасце гэтаму ходу?” — спытаў Слядак, вяртаючы паперу.

“Ён дасылае лісты і поштай у Мегapolіс. Я іх часам перахоплюваю, бо ў мяне на пошце свой чалавек”, — ухіліўся ад прамога адказу Шэрыф.

“Дарэчы, — пацікавіўся Слядак, — вы злавiлі Імбэцыла?”

“Ловім”.

“Я, урэшце, зайшоў не за гэтым, — сказаў Слядак. — Хачу спытаць: што вы ведаеце пра Зару?”

“Надзвычайная сцэрва, наколькі я ведаю”.

“Мне трэба з ёй пагаварыць наконт яе мужа-нябожчыка”.

“Ад яе стагналі і стогнуць усе яе падняволеныя, асабліва тыя, хто на «хіміі». Нехта ў Мегapolісе прыкрывае гэтую пачвару”.

“Вось яно як...”

У паўзе Слядак разглядаў брутальны твар Шэрыфа. Чымсьці яму той нават падабаўся. Хутчэй за ўсё, прасталінейнасцю, але цяпер не той час, каб гэтая рыса характару садзейнічала ўдачы ці поспеху, а вось скараціць жыццё магла лёгка.

“Ну, я пайшоў, — сказаў ён і падняўся з крэсла. — Прывет Імбэцылу”.

Шэрыф усміхнуўся.

“Хутка пабачыцеся. Ужо ўзялі яго след”.

“Ну, а Зара, да слова вам не па зубях?”

“А вам? Хіба не ў вас учора начавала адна з яе акальцаваных? — пакпіў яму ў спіну Шэрыф, калі Слядак ужо адчыняў дзверы. — Вось у яе ўсё, што вас цікавіць, і спыталі б”.

“Вашаму сексоту цаны няма. Вы б яго ў памочнікі і вызначылі”, — усміхнуўшыся, адпарыраваў Слядак.

Ён выйшаў вонкі, але пайшоў не да незнаёмай яму Зары, а назад, да Крэза. Там, як ён адчуваў, магчыма, і хаваецца тое, што яго цікавіць.

Старога ў доме не аказалася. “Пэўна, пайшоў у краму”, — здагадаўся Слядак і раптам успомніў: той нешта прыхоўваў ля плота. Ён прыхапіў рыдлёўку і лёгка знайшоў месца, дзе зямля была свежаўскапанай і не паспела яшчэ высахнуць ад спёкі.

Слядак паціху ўвагнаў лязо рыдлёўкі ў зямлю і выкінуў пясок. Нешта бразнула і бліснула на сонцы. Ён падняў — у руках у яго знаходзіўся электронны апазнавальны бранзалет, перапілаваны пасярэдзіне і скрыўлены. Слядак капнуў і выкапаў яшчэ два такія самыя. Ён таропка запіхаў іх у кішэню і аднёс рыдлёўку на месца.

Прыкладна праз паўгадзіны вярнуўся стары. Крэз нёс сумку з ежай, тырчэла адтуль і рыльца бутэлькі, і ён быў яўна задаволены.

“Што трэба ў трывожны час? — спытаў ён свайго квартаранта і тут жа адказаў сам сабе: — Шклянку віна і спайкой, хіба не так?”

“Прысядзем за стол, — сказаў яму Слядак. — У мяне да вас размова, ці, як кажуць блатныя, базар”.

“Размова — гэта добра. Не так ужо і часта знаходзяцца ахвотнікі размаўляць з бедным старым”.

“На вас паступіў данос, — не даў яму апомніцца Слядак. — Вы суткі хавалі беглых “хімічак”, якія зламысна парушылі закон. Гэта — па-першае”.

“А па-другое?”

“А па-другое, як было там адзначана, вы не толькі верыце самі, але і распаўсюджваеце ідэю Сімуляцыі”.

“Лухта. Як юрод, я маю права фантазіраваць”.

Слядак дастаў з кішэні і кінуў на стол пашкоджаныя бронзалеты.

“А гэта — юродства? За гэта — гады катаржных работ. Я павінен папярэдзіць вас, — і ён зрабіў працяглую паўзу, — я гэта здзяйсняю, калі ўжо мы з вамі гуляем у адкрытую”.

“Што вам ад мяне трэба?” — спытаў Крэз. На яго даўно няголеным твары заблішчэлі кропелькі поту.

“Выпіце, — Слядак наліў у шклянкі, — і пагаворым шчыра”.

“Пра што?”

“Пра розныя дробязі”.

“Напрыклад, якія?”

“Вы раней жылі ў Мегapolісе, але з’ехалі сюды, у Паселішча — навошта? Зрэшты, гэта ваша асабістая справа і вы можаце не адказваць”, — асцярожна заўважыў Слядак.

Крэз усміхнуўся, але неяк нявесела.

“Я проста адчуў вялікі дыскамфорт, бо заўважыў, што белама ўжо нельга гучна размаўляць на вуліцы, а варта хадзіць ціха, пакорліва і не сустракацца позіркамі з сустрачнымі цёмнаскурымі ці з мусульманамі — гэта адразу выклікала агрэсію, асабліва з боку падлеткаў. Вы ж, пэўна, таксама сутыкаліся з падобнымі праявамі так званай дэмакратыі. Аднойчы мне плюнулі ў твар. У вагонах цягнікоў на цябе глядзяць як на чужынца, могуць зняважыць, а то і напасці з нажом. Вядома, я разумею прычыну. Доўгі час Атлантычная Цывілізацыя панавала ў свеце і цёмнаскурныя адчувалі вялікі ўціск. Цяпер усё перакулілася. Я змяніў, і не раз, месца пражывання. Адзін квартал, другі, трэці, а потым увогуле з’ехаў сюды. Вядома, пасля Катастрофы лепш было заставацца ў Мегapolісе, дзе хоць электраэнергію падаюць некалькі гадзін у суткі і можна раздабыць такія-сякія медыкаменты, але я з’ехаў”.

“І тут вам камфортна?”

“Ужо не. Але я стаміўся бегачь”.

“Многія супраціўляюцца, бяруцца за зброю”.

“Я — не расіст. Я зразумеў, што калі той ці іншы народ атлусцее, стане баязлівы, дурны і непаваротлівы, пачне выраджацца, балбатаць пра дэмакратыю, то побач абавязкова з’явіцца драпежнікі — другі народ, асобы са здаровым генафондам, якія ў стане нармальна і паскорана размнажацца, — і яны знішчаць дэгенератаў і садамітаў. Потым самі пачнуць выраджацца, а большасць людзей, якія жывуць у любую эпоху, ніякага здаровага патомства ўжо праз пяць-дзесяць пакаленняў не дадуць, бо іх патомкі будуць вырадкамі і загінуць. Хіба не мелі мы ўсё гэта ў Еўропе?”

Слядак маўчаў.

“Мне нават смешна, — дадаў Крэз, — калі я чытаю ў старых кнігах пра мэты папярэдняга пакалення: белыя імкнуліся зарабляць больш грошай, каб пад старасць смачна есці і купляць дарагія лекі, захапляцца сэкс-турызмам і каб чорныя працавалі. Але яны, чорныя, не хацелі працаваць, а хацелі сэксу з белымі жанчынамі і каб дурнаватыя белыя гэта аплачвалі”.

“Вы хочаце сказаць, што ў чалавецтве спрадвеку запушчаны механізм генетычнага выраджэння?” — спытаў Слядак зацікаўлена.

“Магчыма, і так”.

“І як, па-вашаму, з ім змагацца?”

“Не зусім карэктнае пытанне”.

“Але ж павінен жа быць нейкі адказ?”

“Я дам вам адказ, але гэта, бадай, толькі маё бачанне свету. На тое, што адбывалася ў Еўропе сто гадоў таму, адказам, хоць і не зусім адэкватным, была вайна. Але ж усё-такі гэта быў адказ. Цяпер адказу няма. Праблему не здолелі нават акрэсліць, і канец, вы самі бачыце, ідыёцкі”.

“Я не рызыкаваў бы выказваць нават цяпер такія думкі ўголос”, — сказаў Слядак.

“Мне можна. Я бедны, па-іхняму блажэнны... і ўжо зусім стары”.

“Але ж паслухайце, — раптам захваляваўся Слядак, — з вашых слоў вынікае, што будучыні ўвогуле няма?”

“Чаму ж няма? Яна ёсць: кароткая, абрыдная і тужлівая. Думаць трэба было яшчэ заўчора, а ўчора дзейнічаць. Замест гэтага стваралі бачнасць суцэльнага свята, выхавалі спачатку так званага гома фэстывус, дазволілі на глум сабе гомасэксуальныя шлюбы, распладзілі хамаў, педэрастаў і садамітаў замест ваяроў, так што працэс незваротны. Пішыце завяшчанні. Як казаў старажытны філосаф, з вялікага лёсу нарадзілі мыш. Імя гэтай мышы — гома іноксіс, чалавек бяспечны. У ім няма ні жорсткасці, ні волі да ўлады, ні моцы. Ён з’явіўся ўжо дзесяць гадоў назад, калі адбыліся генетычныя змены ў сэксуальнай і інтэлектуальнай сферах, пачалі ўвогуле губляцца палавыя прыкметы, узнікла магчымасць кіраванай мабілізацыі рэсурсаў галаўнога мозгу, падключэння індывідуальнай памяці да рэсурсаў камп’ютарных банкаў інфармацыі, уключаючы алгарытмы вырашэння задач творчага характару, праграмавання перакадзіроўкі сваёй асобы. Распрацоўвалася ўжо тэлетаксія — падключэнне да мозгу індывіда сама тычнага дублёра, напрыклад кібарга, які знаходзіцца ў іншым месцы: на дне акіяна ці на Месяцы. Але тут, даруйце, і адбылася Катастрофа. Магчыма, усё было б правільна, каб яна здарылася хоць на пяць ці дзесяць гадоў раней. Ну, вядома, без ядзернага калапсу. Тады не было б зачыстак сярод эліты і ад простага людю не хавалі б ідэю пра Сімуляцыю. Баяліся бунтаў і смуты, а атрымалася намнога горш”.

“І ўсё-такі я не разумею, — праз паўзу сказаў Слядак, — як вы, навуковец, чалавек ведаў, так бы мовіць, існуеце тут у галечы, без аднадумцаў, верыце ў нейкіх міфічных эрыній?”

Крэз толькі ўсміхнуўся.

“А па-мойму, гэта і ёсць сапраўднае жыццё, няхай сабе і неймаверна прывіднае. Тым больш, калі ўсё навокал не што іншае, як вібрацыі якіх-небудзь кваркаў. А наша

рэальнасць, згадзіцеся, да такой ступені інфернальная і абцяжараная Злом (з вялікай літары), што ў параўнанні з ёй любая нежыць, погань, пачвары аказваюцца рамантычнымі і нават ратавальнымі. Гэта зурабам і ларыёнам і расплоджаным імі дэгенератам са шпрыцамі і “дазняком” у кішэнях процістаяць упыры, гномы, лесавікі, вадзянікі, галемы, эрыніі... На іх зараз і спадзяёмся...”

“Усё гэта з галіны міфаў. Якія там, да д’ябла, галемы, упыры, эрыніі?”

“Я іх бачыў”.

“Каго гэта — іх?”

“Эрыніі”.

“Што ж вы, шаноўны, прабачце, зноў дурня ўключаеце?” — раптам аж незалюбіў Слядак.

На твары Крэза з’явілася нешта накшталт пяшчотнага натхнення.

“Я не маню”.

“Дзе вы іх бачылі?” — вяла пацікавіўся Слядак.

“Тут. На востраве”.

Слядак зноў скептычна ўсміхнуўся, але спахапіўся і вінавата схаваў усмешку.

“Я ўжо гадзіну, як ведаю ад Шэрыфа, што ў вас начальнікі збеглыя жанчыны з так званых месцаў прымусовага працоўнага выхавання. Я знайшоў іх бранзалеты. Дарэчы, куды дзеліся тыя «хімічкі?»”

“Гэта былі зусім не «хімічкі», — праз паўзу, сур’ёзна, нават з запалам азваўся стары. — Я адразу зразумеў, хто яны такія”.

“І яны назвалі сябе, прадставіліся вам, расказалі, чаму тут апынуліся?”

“Не зусім так. Але я сам пра ўсё здагадаўся. Як вы, магчыма, ведаеце, з міфалогіі, эрыній было тры. Адну з іх звалі Тысіфона, другую — Алекта, а трэцюю — Мегера. Чаму яны тут, я не ведаю, ды і хто можа ведаць, акрамя іх саміх? Да таго ж, мяркую, яны, магчыма, ужо адсюль зніклі”.

“У вышуку не міфічныя істоты, а збеглыя злачынкі, — сказаў Слядак. — І куды ж яны зніклі, спілаваўшы ў вас свае бранзалеты?”

“Каб і ведаў, то не сказаў бы. Яны былі маладыя, прыгожыя дзяўчаты, шчырыя, сумленныя, але, як бы вам сказаць, вельмі суровыя, змрочныя, і ад іх веяла помстай. Пэўна, яны шмат пакутавалі”.

“Вы хоць разумеете, што па цяперашніх законах пакрываеце злачынак?”

“Вынікае, што так, — сказаў стары. — Можаце данесці, і мяне забяруць, я заўсёды гатовы. Не ў першы раз”.

Слядак усміхнуўся, але неяк з горыччу.

“Я не збіраюся пакаваць вас на нары, — сказаў ён, — бо і сам не заракаюся. Такі цяпер час. А вы з вашымі ідэямі падпадаеце пад іншы прэс, так што будзьце абачлівыя. А што тычыцца вось гэтага, — ён паказаў на сапсаваныя бранзалеты, — то я знайшоў іх, скажам так, пад плотам, толькі і ўсяго”.

“Я рад, што вы сумленны чалавек”, — сказаў Крэз.

“Да таго ж, — дадаў Слядак, — я тут паруся па дробязі, а дакладней, па справе Імбэцыла”.

Крэз недаверліва ўсміхнуўся.

“Нядрэнна стараецца. Толькі ўчора, як я чуў, Імбэцыл уцёк. А вашы інтарэсы далёкія ад яго сэксуальных адхіленняў — хіба не так? Вы былі ў Зары?”

“Пакуль не паспеў”.

“Скажу вам шчыра, я ніяк не магу зразумець, чаму нашы ж людзі, так званыя дэмакраты, яшчэ раней пасадзілі нам, а урэшце і сабе на шыю набрыдзь нахштальт яе, яе мужа-нябожчыка, сваякоў і таго ж Ларыёна і ўсіх іх памагатых? Цэлыя пакаленні селі на іголку і сталі дэгенера-тамі, падобнымі да Імбэцыла, менавіта з-за такіх, як яны. Каму цяпер асвойваць, да слова, Космас? Каму абараняць сваіх дзяцей і баб?”

“Вы супярэчыце сабе, — сказаў Слядак. — Крыху раней вы гаварылі пра варвараў са здаровым генафондам,

якія прыходзяць на змену атлусцелым цельпукам і лабідудам, знішчаюць іх і — што гэта непазбежна”.

“Выходзіць, што так. Народу нельга жыць у раскошы. Успомніце старажытных рымлянаў, якія зніклі адразу, як толькі загразілі ў дастатку і распусце. Баб сваіх, так бы мовіць, эмансіпавалі. Дэмаграфія — гэта лёс. Успамінаецца рымскі паэт Руцылій Намацыян: “і пераможаны народ перамаганосных гняце”, ха-ха... іншае слова просіцца... Але ж вось ёсць закрытыя расы, якія размножыліся ў свеце. Кітайцы, напрыклад”.

“Па-вашаму, хто мог «замачыць» спачатку Зураба, а потым Ларыёна?” — адхіліўся ад яго абстрагаванняў Слядак.

“А-а, вось што вас цікавіць, вось чаму вы тут”, — сказаў стары.

“Не маглі яны варагаваць паміж сабой?” — спытаў Слядак.

“Малаверагодна. Спачатку пачалі б біцца іх халопы. Але такога, быццам, не адсочвалася. Так, гніль, нарканы, тыя, хто корміцца з наркатрафіку. Паміж імі і разборкі”.

“Што ж, — падвынікаваў Слядак. — Вось і пагаварылі. Што трэба найперш за ўсё? Інфармацыя!”

Апоўдні спёка павялічвалася. Слядак заўважыў, што лісце на тонкіх атожылках, якія выпусцілі дрэвы ў пачатку лета, скруцілася ў трубачкі і пачарнела, а трава на зямлі высахла і пажоўкла.

Ён таропка паабедаў простаі, з дамешкай сурагатаў, ежай, якую раней прынёс з крамы Крэз, і на дваццаць хвілін дазволіў сабе адпачыць. Потым захапіў бінокль, нож, плаўкі і зноў рушыў на возера.

Нягледзячы на спёку, там было няшмат жадаючых ахаладзіцца. Многім, як здагадаўся Слядак, — напрыклад, шматлікім супляменнікам Ларыёна, купацца не дазвалялі іх звычаі, а мусульмане таксама нярэдка пазбягалі вады. Бліжні да Паселішча спадзісты бераг быў усеяны

шпрыцамі з рэшткамі крыві і смеццем. Некалькі дзясяткаў цел, абаіх палоў, сініх ад “тату”, ляжалі на брудных посцілках у рэдкай зацені ад кустоў вербалозу. Там-сям спароўваліся.

Слядак скіраваў па беразе ўбок і неўзабаве застаўся ў адзіноце. Ён распрануўся, змяніў трусы на плаўкі і паплыў, адчуваючы, як цела ажывае ў прахалодзе. Далёка ён вырашыў не заплываць, а неўзабаве вярнуўся назад, выйшаў на бераг і зноў узяўся за бінокль.

Яго па-ранейшаму цікавіў востраў. Але колькі ні ўглядаўся, нічога істотнага для сябе не заўважыў. Парослыя асакой купіны, зацягнутыя раскай балотцы, суцэльныя зараснікі і кусты. Пуста. Ніводнай птушкі навокал, што ўжо было зусім дзіўна. Тады каго ён бачыў там учора? Чаек? “Заўтра, — падумаў ён, — заўтра я сплаваю туды, і не ў якім-небудзь пазычаным чоўне ці гумавай лодцы, а вось так, ціха і незаўважна. І, вядома, без рэвальвера”. Пяць ці нават дзесяць кіламетраў па вадзе для яго дробязь, бо яму даводзілася плаваць і на большыя адлегласці.

Слядак апануўся і скіраваў назад, у напрамку Паселішча. Надышла пара, як ён вырашыў, наведацца да Зары. Па дарозе ён выцягнуў з кішэні надалоннік і набраў нумар, пакінуты яму дзяўчынай.

“Гэта спадарыня Зара? — спытаў ён, калі сувязь адбылася. — Вы хацелі са мной пагаварыць — дык я іду”.

“Так, — адказаў жаночы голас. — Я ведаю, што гэта вы і хто вы. Я чакаю”.

Слядак зноў апынуўся на вуліцах у межах жытла. Як цяпер ён меркаваў, яму не надта хацелася размаўляць з уладальніцай завода, але і размінуцца не выпадала — справа, па якой ён сюды прыбыў, амаль не зрушылася з месца. Што ён, урэшце, выведаў? Нічога.

Па меры набліжэння да мэты — дома Зары, на які раней паказаў яму Шэрыф, на яго шляху траплялася ўсё больш і больш чымсьці раздражнёных і незадаволеных асоб. Як ён здагадваўся, незадаволены былі ім. Асабліва

нахабна паводзілі сябе падлеткі, большасць якіх складалі жоўта- і цемнаскурывя. Звычайна яны сядзелі на кукішках і групамі — размаўлялі: цалкам зэкаўская звычка, набытая ў працоўных лагерах, дзе, вядома, не існавала лавак і не давалі зэдлікаў, каб пасядзець, а так яны — эканомілі энергію і сілы.

За апошнія гады жыцця ў Мегаполісе Слядак прывык да ўсякага, але там ён быў абаронены нейкімі рэшткамі цывілізацыі, а цяпер, са спазненнем адзначыў ён, з ім не было нават Шэрыфа побач, якога тут ведалі і пабойваліся. Не было і зброі.

“Гэй ты, белы чарвяк!”

Трое цемнаскурывых аддзяліліся ад сцяны барака і пасунуліся на яго, загароджваючы шлях. Прыкладна аднаго росту, маладыя, упэўненыя ў сабе, нахабныя, здольныя на любую гнюснасць, уключаючы і забойства. Квяцістыя кашулі, у кішэнях шортаў, пэўна, што-небудзь накшталт касцета ці выкіднога нажа. На галаве аднаго — бейсболка, другі з жоўтым ланцугом на шыі, пэўна, імітацыяй пад золата, трэці — яўна пад наркатычнай дозай: яго нежывы позірк нічога, акрамя беспадстаўнай варожасці, не выўляў. “Гэты — самы небяспечны”, — падумаў Слядак.

“Мань ёсць, грошы?”

У мэтах самаабароны Слядак раней займаўся адзінаборствамі, вывучаў і ведаў псіхалагічныя нюансы вулічных боек, хоць, вядома, стрытфайтарам³ сябе ніколі не лічыў. Ён не быў настолькі багаты, як некаторыя іншыя белыя, якія групаваліся ў своеасаблівых гета за бетоннымі плотам з электроннай сістэмай апавяшчэння, а каб выехаць за межы тых сцен, апошнім часам там-сям нават карысталіся асабістымі гелікаптарамі. Інакш іх, а то і іх дзяцей, калі-нікалі рабавалі ці бралі ў закладнікі. Ён заўсёды быў вымушаны абараняць і адстойваць сваю годнасць сам.

³ Стрытфайтар (англ.) — вулічны баец.

Ён не хацеў бойкі, хоць у маладосці часам прытрымліваўся ірландскага погляду на гэты конт: найлепшы спосаб высветліць адносіны — гэта добра і са смакам пабіцца.

“У мяне шмат грошай, аж адцягваюць кішэні — па-першае. Толькі вось, па-другое, з якой нагоды я буду вам, незнаёмым, іх пазычаць? — сказаў ён, абарочваючы ўсё ў жарт.

Але гэтыя жартаў не разумелі.

Той, што яўна быў пад “дазняком”, саўгануў руку ў кішэню, і Слядак зразумеў, што зараз у яго з’явіцца нож, і чакаць чагосьці далей было ўжо сабе на згубу. Ён у скачку ўдарыў таму пяткай у живот. Гэты яго “фронт-кік” атрымаўся выдатна, ён, пэўна, трапіў якраз у сонечнае спляценне, бо самы небяспечны яго праціўнік, выдыхнуўшы няўцямны, кароткі гук-стогн, асеў на зямлю.

Той, што быў у бейсболцы, гнуткі і імклівы, як гадзюка, адразу кінуўся яму ў ногі, пэўна, каб зрабіць захоп і ўжо разам са сваім сябруком, удваіх паваліць на зямлю. Слядак зразумеў гэта са спазненнем, і адна яго нага апынулася ў замку. Збоку ён адчуў замах кулака, але здолеў ухіліць галаву, і ўдар таго, з ланцугом на шыі, прыйшоўся ў паветра. Слядак сам ударыў зверху кулаком таго, хто трымаў яго за нагу, і калі той расслабіў захоп, — вырваў нагу, сам усё-такі атрымаў удар збоку ў галаву, і ў гэты момант ззаду пачуўся трэск, і побач спыніўся квадрацыкл, з якога выскачыў накачаны мулат з завушніцай у мочцы вуха. Ён, не марудзячы, кінуўся да іх, і Слядак вырашыў, што справа яго зусім дрэнь, але мулат з разгону коратка ўдарыў бакавым таго, што ў бейсболцы, і зыход бойкі адразу быў вырашаны.

Мулат яшчэ пару раз балюча штурхнуў нагамі нападаўшых, тыя з цяжкасцю, але падняліся з зямлі, адступілі, і загірчэлі на іх ужо здалёк, нібы пабітыя сабакі.

“Падайце, — запрасіў гэты нечаканы байкер і выратавальнік і паказаў на задняе сядзенне. — Ехаць — не ісці”.

Слядак, паціраючы гузак на галаве, пасля кароткага роздуму згодна кіўнуў галавой і сеў у квадрацыкл.

“Куды паедзем? — спытаў ён мулата. — Я магу даведацца?”

“Да Зары. Вам жа туды трэба?”

Слядак хацеў сказаць яму, што гэта больш трэба Зары, чым яму, і што менавіта яна запрашае яго да сябе, але прамаўчаў.

Праз некалькі хвілін квадрацыкл спыніўся каля двухпавярховага дома з металічнай брамай і бетонным трохметровым плотам.

Зара сядзела ў крэсле, калі Слядак падняўся на другі паверх і ўвайшоў у багатую, шыкоўна абстаўленую залу. Гэта была апранутая ў лёгкую празрыстую сукенку мажняя чорнавалосая жанчына, жаўтаскурая, з даволі вульгарным, на яго погляд, тварам, на якім выдзяляўся вялікі пажадлівы рот. Чорныя яе вочы, тым не менш, даволі прызна агледзелі гасця. Яна працягнула яму руку, роблена ўсміхаючыся. Слядак паціснуў і сеў у прапанаванае яму крэсла.

Зара пачала гаварыць пра тое, што яе і дзяцей напаткала вялікае няшчасце, што муж яе, дарагі ёй Зураб, быў забіты з нялюдскай жорсткасцю: выкалатыя вочы — гэта што? Забойцы, а можа, гэта серыйны маньяк, між тым не выкрыты, мясцовы ўчастковы паліцыянт нічога не варты, яна засталася адна і баіцца.

“Баіцеся каго?” — спытаў Слядак.

“Каб жа я ведала”.

“А вам не могуць помсціць якія канкурэнты? У вас жа гаспадарка, якая прыносіць даход, я маю на ўвазе завод”.

“Не думаю. Дый хто? Мне б далажылі, бо ў мяне тут шмат памагатых”.

“Рабоў і стукачоў у адной асобе, — падумаў Слядак, а ўголас спытаў: — Дык што вы хочаце менавіта ад мяне?”

“Вам спадабалася мая пакаёўка? — раптам замест адказу задала яна двухсэнсавое пытанне. — Ну, дзяўчына, якую я вам даслала?”

Слядак паціснуў плячыма і падзякаваў.

“Паслуга з майго боку не апошняя, — працягвала Зара і шматзначна яму ўсміхнулася. Станіка на ёй не было, і яе вялікія грудзі закалыхаліся пад празрыстай тканінай. — Я хачу, каб у Мегapolісе звярнулі ўвагу на забойства мужа — страшны выпадак, дарэчы, ён не адзіны — і адпаведна адрэагавалі. Даслалі сюды брыгаду. Вы мне дапаможаце?”

“Мне перадалі, што і сыны Ларыёна хочуць мяне пачыць, — асцярожна давёў ён. — Пэўна, і ў іх будзе аналагічная просьба?”

“Ну, іх справа. У нябожчыка, я кажу пра Ларыёна, тут шмат супляменнікаў. Яны і самі ў стане разабрацца”.

“Дарэчы, — пацікавіўся Слядак, — можа, вы пакажаце мне вашу вытворчасць, у вас, я чуў, працуюць асуджаныя да папраўчых работ? У асноўным белыя?”

“Хіба што пасля”, — яна яўна не ўзрадавалася такой прапанове.

“І яшчэ, — раптам спытаў ён, — я чуў, што днямі ад вас збеглі тры зняволеныя жанчыны? Хто яны былі, адкуль, па якім прысудзе?”

“А вы зрабіце запытанне праз Сеціва”.

“Іх даных няма ў картатэцы. Мне сказаў Шэрыф. І вы таксама ведаеце гэта”.

Яна незадаволена вагалася.

“Хіба я магу ўсіх запомніць?”

“Гаварыце, — падахвоціў яе Слядак, — мне цікава...”

“Дакладна я не ведаю, але іх жорстка пакаралі ў Мегapolісе быццам за ўдзел у гэтым іх бязглуздым супраціве. Быў загад трымаць іх тут да апошняга. Але яны ўцяклі”.

Яна падышла да яго ўсутыч. Іх калені сутыкнуліся. Рука яе раптам дакранулася да яго твару.

“У вас драпіна ля вуха, — сказала Зара, — мне ўжо далажыў ахоўнік, што вы пабіліся на вуліцы”.

“Так, дробязь”.

Яна юрліва паставіла нагу на край крэсла, у якім ён сядзеў. Пад сукенкай у яе нічога не было, бёдры, распісаныя каляровай татуіроўкай і парослыя ледзь бачным пушком, агаліліся.

“Ад цябе так добра пахне, — рашуча і напорыста перайшла яна на «ты». — У мяне не так і шмат было белых мужчын. Яны такія гладкія, і ты такі самы. І ў цябе ніводнага «тату». А мой муж-нябожчык быў увесь зарослы шчэццю. Стары, сівы. Шкада яго, але хіба я павінна ўсё астатняе жыццё жыць пустэльніцай?”

Рука яе рашуча расшпіліла дзягу на яго поясе і слізганула ніжэй.

“Пакаёўка мне ўсё сказала. Але ж хіба я горш за яе?”

Слядак выявіў у сябе непазбежную эрэкцыю.

“Сапраўды, сцэрва”, — падумаў ён.

“О-о, які ты файны мужчына, — мармытала між тым Зара. — Зараз мы з табой пойдзем у душавую, ты ж не супраць прыняць гарачы душ?”

...Прыбытковы завод па вытворчасці спірту, які яму ўсё ж дазволілі аглядзець, папярэдне адабраўшы надалоннік, каб не здымаў (гадзіны праз паўтары ўсцешаная пасля душу Зара злітасцівілася на гэты конт), уяўляў з сябе некалькі будынкаў, большасць з якіх змяшчала непасрэдна састарэлае, прымітыўнае абсталяванне па перагонцы сыравіны, якую дастаўлялі з наваколля. Астатнія былі жылымі баракамі, у якіх утрымліваліся рабочыя, у пераважнай большасці нашчадкі мясцовага белага насельніцтва. Слядак і раней бачыў падобныя выхаваўча-працоўныя прадпрыемствы, распаўсюджаныя ў час цяперашняга безуладдзя. Спальны барак з нарамі, барак для ўжывання ежы, выграбная яма з нечыстотамі, медпункт, пункт побытавага самаабслугоўвання, цырульня, сэкс-пункт з некалькімі прастытуткамі, якія кругласутачна абслугоўвалі тых, хто не меў заўваг на вытворчасці. Уся тэрыторыя была за калючым дротам з некалькімі вышкамі, на якіх дзень і ноч стаялі “вертухаі” і “папугаі” — так называлі

на перанятым ад блатных мясцовым слэнгу ахоўнікаў. Наглядчыкі — усе цемнаскурныя — былі ўзброены бейсбольнымі бітамі, якія адразу пускалі ў ход, хоць па мясцовых паняццях толькі педэрастаў б'юць нечым акрамя рук і ног. Зрэшты, з гэтым звыкліся.

Прастытуткі — усе белыя, маладыя, акальцаваныя і яшчэ не зношаныя — займаліся сваёй справай амаль у адкрытую, часта іх са смехам падбэдзёрвалі тыя ж наглядчыкі. Слядак ведаў, што іх доля яшчэ не самая горшая, бо лёс тых, каго адпраўлялі за межы Паселішча, напрыклад у кітайскія вёскі, па якіх няшчасных вазілі ў бамбукавых клетках, сапраўды быў жахлівы.

Праз нейкі час Слядак ужо ішоў назад да свайго часовага прытулку. Цяпер, вяртаючыся ад Зары, ён быў не вельмі задаволены сабой, але ж, меркаваў ён, ёсць сітуацыі, у якіх мужчыны не ў стане кантраляваць сябе і адказваць за наступствы. Зара паводзіла сябе ў ложку цалкам як німфаманка. Ён хутка з'едзе адсюль, а пра завод пісьмова паведаміць у крымінальнае ўпраўленне, хоць такія заводы, як ён ведаў, існавалі ў межах амаль кожнага сельскагаспадарчага кластэра. Цэнзар ведае пра гэта? Ведае, і не толькі пра такое, меркаваў ён. І наўрад ці здзівіцца яго аповеду. А сам ён хутка з'едзе адсюль. Вось толькі сплавае на востраў.

Крэз, як і раней, сядзеў на пні. Лежыла пачатая бутэлька таннага віна.

“Вы, пэўна, ад Зары? — спытаў ён і прапанаваў: — Не хочаце глынуць?”

“Не, — адмовіўся Слядак, — у мяне заўтра напружаны дзень”.

“Дык паешце. Ежа на стале. Хіба вы не галодны?”

“Зара хоча, каб я заказаў у КрымПа цэлую брыгаду, — сказаў Слядак. — Яна думае, што ў Мегалісе толькі і спраў, што да яе клопатаў. Яна баіцца за сваё жыццё. Дзеці Ларыёна быццам упэўнены, што гэта па яе загадзе забілі іх бацьку”.

“Мне б гранатамёт, — пакрывіўся Крэз, — і я з задавальненнем усадзіў бы ў яе дом гранату, а потым другую ў дом Ларыёна. Дарэчы, вы бачылі, які ў яго дом? Падобныя будуць толькі ў Мэгаполісе”.

“Вы б асцярожней з такімі словамі ўголас, — заўважыў Слядак. — На вас данясуць. Той жа Штучнік. Прышыюць расізм”.

“Пляваць. Я, на іх думку, апантаны. Да таго ж дажываю сваё. І я не ў захапленні ад гэтага свету”.

Слядак скіраваў быў да сябе, але спыніўся.

“Вось якая яшчэ справа, — папрасіў ён Крэза, — у вас тут можна дастаць кавалак сала? Невялікі, на раз-два пачэсці, не свежага, вядома, а леташняга?”

Стары памаўчаў, абдумваючы пачутае.

“За грошы ўсё можна раздабыць, хоць мусульмане і забаранілі тут свініну, — урэшце адказаў ён і спытаў: — Сала захацелася? Што так?”

Слядак не рашыўся патлумачыць, што ён хоча назаўтра плысці на востраў і што сала для плыўца — найлепшая крыніца энергіі, а адгаварыўся напаўжартам:

“Сантымент да ежы продкаў, — усміхнуўся ён. — Сала, бульба, жытні хлеб — хіба вас не цягне на такія далікатэсы?”

“Продкам варта было больш думаць пра волю, а не пра сала, — скрывіўся Крэз. — І прымушаць сваіх баб, каб нараджалі. Размнажэнне — вось аснова ўсяго. А праз прэсу, ды і не толькі праз яе, ішла актыўная падтрымка гомасексуальных шлюбав, садаміі. Цяпер у мусульманскіх гарэмах еўнухі выключна белыя, вось вам і вынік”.

“Я не магу адказаць за прэсу дваццацігадовай даўніны”, — пазмрачней і не згадзіўся Слядак.

“Ну годзе, не крыўдуйце”, — выбачліва сказаў Крэз яму ў спіну.

Але назаўтра плыць на востраў не давялося. З раніцы, калі ён толькі паспытаў прынесенага Крэзам сала і выпіў гарбаты, да яго нечакана завіталі дзеці Ларыёна. Іх прый-

шло двое, хоць дзяцей у былога наркадылера, як яму сказаў Крэз, было значна больш.

Абодвум было, на яго погляд, гадоў па дваццаць пяць — трыццаць. Чорнавалосыя, жаўтаскурыя, апранутыя падкрэслена ў белыя кашулі, белыя штаны і светлага колеру макасіны — знак таго, што яны не працуюць фізічна, — яны паводзілі сябе ўпэўнена, нават у чымсьці нахабна, хоць і імкнуліся знешне неяк хаваць гэта.

Крэз неахвотна прывёў іх, пастукаўшы ў дзверы, і па яго пахмурным выглядзе і сціснутых сківіцах Слядак зразумеў, што нязваныя візіцёры яму непрыемныя. Ён і сам чамусьці ўспомніў, як у Мегэполісе супляменнікі Ларыёна калечылі беспрытульных белых дзяцей: ламалі ім рукі, ногі, сачылі, каб яны ненармальна, выродліва зрасталіся, і прымушалі жабраваць.

Павітаўшыся і зыркнуўшы вачыма па баках, яны загаварылі. Справа ў тым, напорыста даводзілі дзеці нябожчыка, што яны даведаліся пра тое, быццам шаноўны сышчык з Мегэполіса прыбыў у Паселішча з адмысловай мэтай прыняць меры супраць жудаснага ўчынку — забойства іх бацькі, здзейсненага невядомымі злачынцамі. Спадзяёмся, гаварылі яны, што рэакцыя грамадскасці і ўлад у Мегэполісе будзе адпаведная і што шаноўны пасланец ім у гэтым паспрыяе. Маньяка ці маньякаў трэба абясшкодзіць.

Слядак у адказ выказаў ім сваё спачуванне і заўважыў, што яго больш цікавіць справа Імбэцыла. Згадзіцця самі, гаварыў ён іранічна, што тут гарачы матэрыял, ад якога за вярсту пахне сенсацыяй. З другога боку, працягваў ён, калі падрабязнасці забойства іх бацькі высветляцца — справа дойдзе да суда. Хіба ён не мае рацыі, га, мужыкі?

“Ды што вы нам шлягу гоніце, — сказаў яму адзін з іх, выкарыстоўваючы адпаведны слэнг, — калі знойдзеце забойцу, мы вам па жыцці нармалёва і аддзякуем. Скажыце толькі цану”.

“І не мужыкі мы, — паправіў другі, — а пацаны”.

Слядак пакрываіўся ад іх пераможнага нахабства.

“Вы хоць ведаеце этымалогію гэтага слова? — умяшаўся раптам Крэз, які слухаў іх размову, цікуючы ля дзвярэй. — «Пацаны» — ад слова «поц». Спадзяюся, вам вядома, што гэта такое?”

На кароткае імгненне яны быццам разгубіліся.

“Ты чуў, што кажа гэты дэман⁴?” — спытаў урэшце адзін, звяртаючыся да брата.

“Ды годзе, няхай плявузгае. Прыдуркаваты ж...”

Слядак ветліва давёў ім са свайго боку, што разумее іх пазіцыю і зробіць усё магчымае, а калі наконт цаны, то ён — што тут зробіш — не прадаецца.

“Мы б толькі жадалі, каб сюды з Мегapolіса прыслалі яшчэ некалькі нармальных аператыўнікаў, — сказаў, развітваючыся, старэйшы з братоў. — А то наш участковы — слабак па частцы вышуку. Ён толькі дурнаваты файтэр, не больш”.

“І то да пары”, — злавесна дадаў малодшы.

Яны выйшлі незадаволеныя, селі ў легкавушку і адразу з’ехалі. Крэз патлумачыў, што ў некаторых з тых, што гандлявалі якой-небудзь таннай наркатай ці вырошчвалі на далёкіх прыхаваных дзялянках каноплі, былі нават малалітражкі, хоць цэны на паліва з-за зацягнутага энергетычнага крызісу захоўваліся неверагодна высокія.

Апоўдні, калі яны з Крэзам елі нешта, спехам купленае ў краме, запіваючы ён — кавай, а стары — глытком таннага віна, з’явіўся паліцыянт ад Шэрыфа, высокі, дурнаватага выгляду мулат, і сказаў, што яго начальнік хоча бачыць следчага з КрымПа і па магчымасці, калі той не заняты чымсьці важным, неадкладна.

“Што-небудзь здарылася?” — спытаў Слядак.

“Інакш бы не пасылалі”, — загадкава ўсміхнуўся паліцыянт.

⁴ Дэман (блатн.) — непаўнавартасны, імпатэнт.

У Шэрыфа зноў сядзеў Штучнік і нешта пісаў на аркушы паперы, але як толькі Слядак зайшоў, інфарматар даволі зняважліва быў выдвараны гаспадаром кабінета.

“Ну вось, — бадзёра пачаў Шэрыф, скрыжаваўшы над коратка стрыжанай галавой сінія ад «тату» рукі, — калі вы не супраць, то зараз можаце працягнуць гутарку з Імбэцылам. Праўда, ён крыху не ў форме...”

“Злавілі нарэшце? І дзе?” — спытаў Слядак.

“Не буду маніць, ён здаўся сам”.

“Што так?”

“А вы ў яго спытайце”.

“І дзе ён цяпер?” — вяла пацікавіўся Слядак.

“У лякарні. Калі жадаеце зірнуць — то хадзем”.

Па дарозе Шэрыф патлумачыў, што лякарня існуе тут даўно, з часоў Катастрофы. Апякуецца яна Цэнтрам гуманітарнай дапамогі з Мегаполіса. Там каля дзесяці ложкаў. Праўда, дапамогі амаль ніякай, але могуць перавязаць рану ці нават даць якую таблетку. На большае, вядома, разлічваць нельга, бо лекара тры гады назад забілі наркаманы, ёсць толькі медсястра, жанчына сталлага веку, белая, якая ўжо нічога не баіцца.

У прапахлым бруднымі бінтамі, гноем і мачой бараку Імбэцыл займаў ложкак ля самага ўвахода. Ён выглядаў зусім інакш, чым пры першай сустрэчы ў ізалятары. Змораны твар, палахлівыя вочы, у якіх быццам застыў назаўсёды жах, вышчараныя ў бяссільнай грымасе, пашкоджаныя карыесам зубы.

“Што гэта з ім?” — спытаў Слядак.

Шэрыф радасна засоп.

“Адсвістаўся. Цяпер ён пакладанец. Яго злягчалі”.

“Злягчалі?” — здзівіўся Слядак.

“Так. Кажа, што жанчыны”.

“Гэта праўда?” — спытаў Слядак, звяртаючыся да Імбэцыла.

Той адварнуў галаву і зацята маўчаў.

Да іх падыходзіла ўжо медсястра — сівая, з мяккімі рысамі твару, стомленая жанчына. У роце яна трымала прыпаленую цыгарэту.

“Тэстулы выдалены прафесійна, — з ноткай сарказму патлумачыла яна, — заражэння няма, усё заживе, ён хіба што патаўсцее”.

“Чуеш ты, вычварэнец? — сказаў Шэрыф. — Цяпер у цябе ўсё будзе пуцём, ха-ха... Аніякіх праблем”.

“Ды пайшлі вы...” — прасіпеў Імбэцыл.

“Ну, ціха, ціха. Не крыўдуй, — падміргнуў Следак Шэрыф. — Раскажы нам усё. А то ты ж мяне ведаеш, я магу і раззлавацца”.

Імбэцыл загаварыў праз сілу і з яўнай неахвотай:

“Як мы ўцяклі, я ў першы дзень прасядзеў у лесе, а потым адвязаў лодку і паплыў на востраў, бо мяне шукалі. Там на мяне напалі”.

“Так-так, — падбздэрыў Шэрыф. — Напаў хто?”

“Тры жанчыны. Яны звязалі мяне і парэзалі”.

“Яны што-небудзь табе гаварылі?”

“Не”.

“Як яны выглядалі?” — спытаў Слядак.

Імбэцыл махнуў рукой і зноў адварнуўся да сцяны.

“Гавары, — загадаў Шэрыф, — а то я табе зараз адрэжу і тое, што ў цябе засталася”.

“Не палохайце яго. Ён у шоку, — патлумачыла медсястра. — Вы ж павінны ведаць, што страх перад кастрацыяй — не звычайны страх, а нават нешта большае”.

“Ну, пераканалі, — згадзіўся Шэрыф, але, тым не менш, зноў звярнуўся да хворага. — Дык ты скажы нам па-добраму, як яны выглядалі?”

Імбэцыл расціснуў зубы.

“У іх былі птушыныя галовы”, — сказаў ён.

“Мо ў тваёй галаве птушыныя мазгі, ці як?” — спытаў Шэрыф злавесна.

“Галовы як у птушак. З дзюбамі, больш я нічога не скажу”.

Шэрыф няўпэўнена засычэў.

“Няйначай сімুলое? — спытаў ён у медсястры. — Што гэта за мутняк у яго галаве?”

“Не думаю. У яго, магчыма, звычайнае пасляшокавае трызненне. Зойдзеце пазней”.

Шэрыф памарудзіў, але згодна кіўнуў, і яны выйшлі вонкі. На ганку ён затрымаў Следака за руку і абвясціў:

“Як толькі гэты вычварэнец ачуняе, я яго зноў арыштую”.

* * *

Слядак прагнуўся рана, але сонца ўжо стаяла на ўсходзе. Тым не менш, спэка яшчэ не паспела набраць моц, і ён пачаў рыхтавацца: праглынуў, старанна разжаваўшы, невялікі кавалак сала з мінімумам хлеба — вугляводы яму цяпер без патрэбы, захапіў плаўкі, прыхапіў і нож, але перадумаў, бо ён будзе толькі перашкаджаць у вадзе, апрануў шорты, красоўкі на ногі і так, голы па пояс, пайшоў да возера звыклай дарогай, як і хадзіў раней.

Паселішча прачыналася: там-сям ляпалі дзверы, гэта беднякі збіраліся ісці на плантацыі цыбулі, бульбы, цукровых буракоў і капусты — усё гэта па восені забяруць у Мегаполіс, пакінуўшы ў сельскагаспадарчым кластэры тое-сёе з прамысловых тавараў, вопраткі і танных медыкаментаў. Чуліся ўжо нізкачастотныя гукі барабанаў — дзе-нідзе паўключалі музычныя апараты. На плантацыях таксама штодня працавалі пад рытмічную афрыканскую музыку.

На звалках дымілася смецце, сярод якога ўжо корпаліся шэрыя постаці бадзягаў, узброеных бамбукавымі палкамі, на канцах якіх былі замацаваныя цвікі — імі яны падчэплівалі з зямлі тое, што іх цікавіла.

Праз хвілін дваццаць Слядак выйшаў да возера і спыніўся, уражаны. У сонечных промнях, што яшчэ не набралі сілу, над вадой лёгкім вэлюмам дымілася пара.

Уся вялізная плошча вады нібы спала моцным ранішнім сном, бо ветру зусім не адчувалася, ніводная хваля

не дасягала берага, хіба што зрэдку боўтала ўдалечыні ад берага рыбіна.

Слядак схаваў у хмызняку шорты з красоўкамі і зайшоў у ваду. Яна заказытала яму спачатку ногі, потым дайшла да пояса, і тады ён нырнуў і адразу выплыў, перайшоўшы на вольны стыль: удых, чатыры грабкі рукамі і выдых у ваду. Дзесьці за некалькі кіламетраў наперадзе быў востраў.

Калісьці, у глыбокай старажытнасці, знясілены ляднік, які адступаў усё далей і далей на поўнач, пэўна, затапіў тут пlynямі талай вады вялізную нізіну знявечанай каменнем зямлі. Прайшлі стагоддзі, і гэтая нізіна з талай вадой ператварылася ў маляўнічае возера, па якім ён цяпер плыў.

Праз нейкі час ён спыніўся і пачаў адпачываць, перакуліўшыся на спіну. “Пада мной як мінімум дзесяць метраў глыбіні”, — падумаў ён, праз хвіліну аддыхаўся і зноў паплыў. Зрэдку ён сцішваўся, узнімаў галаву і ўглядаўся наперад. Пара ўжо амаль растварылася на сонцы, і раптам ён убачыў востраў.

Вельмі асцярожна, стараючыся пазбягаць лішняга шуму, Слядак рухаўся наперад. Неўзабаве ён вызначыў зусім блізка вузкую палоску трыснягу з раскіданымі тамсям купінамі вербаў ды чароту, а потым яго ногі дакрануліся да дна. Паступова выходзячы з вады, ён апынуўся ў невялікіх лапках трыснягова-хмызняковых зараснікаў, некалькі разоў правальваўся ў глыбокія яміны, а потым выйшаў на бераг — багністае месца з разбуялай воднай расліннасцю, зацягнутымі тванню балотцамі і тамсям на іх зараснікамі белых гарлачыкаў. Жамыра адразу атакавала яго, але ён трываў, пільна ўзіраючыся пад ногі: сустрэча з гадзюкай у яго становішчы была б горшым варыянтам.

Тутэйшы свет ужо даўно абудзіўся. Усюды квакшы палявалі на мух, павукі стаіліся ў чаканні ахвяр, шматлікія кветкі, якія каранямі імкліва перакачвалі ў сябе вільгаць, распускаліся пад промямі сонца. Але навокал

стаяла нязвыклая ціш, і ён урэшце зразумеў: тут чамусьці не было птушак.

Слядак агледзеўся і ўдалечыні ўбачыў вершаліны некалькіх бяроз — там, відавочна, існавала ўзвышша, куды ён і вырашыў неадкладна ісці. Шматлікія яміны і балотцы, запоўненыя гнілой вадой, паверх якой боўталася зялёнае месіва раскі, моцна перашкаджалі яму. Да таго ж ён непакоіўся за свае ногі, каб іх выпадкова не параніць, але не мог жа ён плысці сюды ў абутку?

Так ён рухаўся нейкі час і неўзабаве з палёгкай вызначыў, што глеба пад нагамі пацвярдзела, а ісці стала значна лягчэй. Першыя скрыўленыя, нападўгнілыя ліставыя дрэвы ўсё часцей трапляліся яму на шляху.

І тут ён раптам уздрыгнуў і адразу спыніўся. Дым. Ледзь улоўны пах дыму заказытаў яму лёгкія. Там, наперадзе, на ўзвышшы, пэўна, нехта нябачны паліў вогнішча.

З максімальнай асцярогай ён пасунуўся далей, стараючыся пазбягаць лішняга шуму. Ісці стала прасцей, бо ногі ўжо не трэба было выцягваць з глыбокіх гразевых ям. Крывасмокчучыя па-ранейшаму нападлі на яго, прымушаючы раз-пораз спыняцца і ліхаманкава абціраць цела далонямі. Станавілася ўжо даволі душна — балоты награваліся і выпаралі вільгаць.

Рухі яго рабіліся ўсё больш асцярожнымі. З кожным крокам пах дыму мацнеў, а ногі ўжо ступалі па сушняку — працяглая спэка амаль высушыла ўзвышша, да якога ён імкнуўся.

Трымаючыся кустоў, ён незаўважна наблізіўся да таго самага пагорка, на якім сапраўды расло некалькі бярозак. Босыя яго ногі мякка дакраналіся да зямлі і гэтак жа мякка ад яе адштурхоўваліся, ні адна сухая галінка не павінна была трэснуць, ды і адкуль тут ім было ўзяцца — на балоце, падсохлым на самай сваёй высокай кропцы ўсяго які тыдзень назад.

Ён, між тым, быў ужо ля намечанага раней месца, уздыму пад нагамі не адчувалася, ад блізкага вогнішча

патыхала характэрным пахам, часам чулася нават лёгкае патрэскванне сухіх галінак на агні, а назбіраць сухія галінкі і спальваць іх мог толькі чалавек.

Рукамі ён крыху рассунуў лісце і — знерухомеў у нямым здзіўленні.

Проста перад яго вачыма ля невялікага вогнішча на кукішках сядзела маладая жанчына, хутчэй, нават дзяўчына ў закрытым купальніку. На першы погляд ёй было ад васьмнаццаці да дваццаці гадоў: загарэлая на адкрытых месцах цела аж да чарнаты, яна была пакрыта на перадплеччах татуіроўкай. Са свайго сховішча ён беспамылкова вызначыў, што дзяўчына белая. Рэзкіх абрысаў яе твар у абрамленні прамых чорных валасоў захоўваў засяроджаны выраз — у руцэ яна трымала над агнём доўгі дубец, на канцы якога смажылася рыбіна. Раптам дзяўчына ўздрыгнула, выцягнула рыбіну з агню і пачала насцярожана азірацца па баках, быццам яе пачало нешта непакоіць. Яна спрытна ўскочыла на ногі, падхапіла з зямлі коўдру, якая ляжала непадалёку, і накінула яе на сябе. “Няўжо яна нешта ўбачыла? — падумаў Слядак. — Але ж я пакуль нічым сябе не выкрыў, хіба што толькі яна нейкім чынам адчула мой позірк?”

Ён працягваў стаяць за сваёй зялёнай схованкай і чакіць, што будзе далей. Адна яна тут ці ёсць яшчэ хто? Што яна цяпер робіць на далёкім, заўсёды бязлюдным востраве — ловіць рыбу? Але ж рыбалка не занятак для маладых жанчын. Адпачывае? Дык тут не месца для адпачынку. Хаваецца? Пытанні адно за другім узнікалі ў яго галаве.

Што, калі яна не адна? Гэта хутчэй за ўсё, бо жанчына ў такім гіблым месцы не можа быць адна. Тады дзе яе спадарожнік? Як ён адрэагуе, калі ўбачыць на сваёй тэрыторыі незнаёмца ў адных плаўках, які ўзнік невядома адкуль?

Урэшце, вырашыў ён, можна пачакаць і далей, але жамяра ўзлютавала яшчэ больш, і ён зразумеў, што доўга яму так хавацца не выпадае.

Убаку, за бярозкамі, нешта грувасцілася, і праз зараснікі ён убачыў невялікі армейскі намёт. Намёт! “Дык вось яно што, — падумаў ён, — значыць, гэтая дзяўчына спынілася тут не на адзін дзень і, пэўна, сапраўды не адна”.

Дзяўчына між тым хоць быццам нічога варожага і не заўважыла, па-ранейшаму паводзіла сябе так, як звычайна паводзіць той, хто адчувае незразумелую яму небяспеку. Яна чуйна прыслухоўвалася, раз-пораз абводзіла позіркам прастору перад сабой, ціха паварочвалася назад і глядзела ўжо і за спінаю.

Ён яшчэ крыху счакаў, а потым зрабіў крок наперад.

“Не бойцеся мяне, — сказаў ён, набліжаючыся. — Я заплыву сюды з Паселішча”.

Дзяўчына на імгненне знерухомела, але хутка нібы апамяталася, кінулася да зямлі і адразу выпрасталася. У руцэ яна трымала нож.

Ён зрабіў яшчэ адзін крок наперад і спыніўся, сустрэўшыся з ёй позіркам.

“Я не зраблю вам дрэннага”.

У злёнага колеру вачах дзяўчыны ён не заўважыў ні страху, ні нават разгубленасці, ні сумневу, ні паразумення. Хіба што нянавісьць, разбаўленую халодным разлікам, як у якой драпежнай птушкі. Толькі цяпер ён успомніў балбатню старога Крэза, бо на левым перадплеччы дзяўчыны выразна ўбачыў выяву чайкі ў палёце.

“Не бойцеся”, — ён наблізіўся яшчэ на крок і апынуўся амаль усутыч.

Крык. У адказ ён пачуў крык.

Дзяўчына скінула з плеч коўдру і кінулася на яго. Лязо бліснула ў сонечным промні, і ён ледзь паспеў ухіліцца. Яна імгненна адступіла назад і зноў кінулася. У яго нават мільганула недарэчная думка, што дзяўчына брала дзесьці ўрокі нажаваго бою, але раздумваць над усім гэтым не выпадала. Ён зноў з цяжкасцю ўхіліўся — спатрэбіліся ўсе яго амаль забытыя навыві рукапашкі —

і здолеў перахапіць яе руку. Яна адразу кінула нож пад ногі. Але расслабляцца было рана, бо дзяўчына вужакай праслізнула яму за спіну, перахапіла рукамі шыю і сціснула так, што ў яго заняло дух, а перад вачыма паплылі чорныя плямы — не хапала паветра. Ён паспрабаваў аслабіць захоп, але рукі ў яе былі надзвычай моцныя, і ў яго нічога не атрымалася. Да таго ж яна абхапіла яго нагамі, і ён мусіў зрабіць адзінае, што яму заставалася, — абрынуцца на зямлю. Плячом ён адразу прыціснуў яе, і хватка на шыі аслабела: ён расчапіў яе пальцы на горле, перахапіў адну руку, наваліўшыся ўсім цяжарам і перакуліў на спіну.

Абодва задыхаліся, як барцы вольнага стылю ў час паядынку. Ён зноў міжволі сустрэўся з ёй позіркам: у вачах дзяўчыны ён не ўбачыў ні страху, ні адчаю, ні нават хвалявання, хіба адну толькі халодную пагарду і нянавісць. У тое ж імгненне яна ўдарыла яму ў твар галавой, пасля чаго ёй хапіла дзвюх-трох секунд, каб выслізнуць з-пад яго і ўскочыць на ногі. Маланкава яна нахілілася, і зноў у яе руках бліснула лязо нажа.

Раптоўны прыступ злосці затуманіў яго свядомасць, а кроў ударыла ў галаву. Гэтая бязлітасная, небяспечная і разам з тым пагрозліва прыгожая пачвара жадае яму смерці. У чым рэч? Што кіруе ёй і чаму ў яе столькі нянавісці да яго? Ён жа не выявіў нават намёку на тое, што нападзе на яе ці ўвогуле зробіць ёй дрэнна. Хіба яна лічыць, што тут яе тэрыторыя? Але так лічыць можа толькі жывёла, калі сустрэкае ворага ля сваёй нары.

Усе гэтыя думкі імкліва пранесліся ў яго ў галаве, саступіўшы ўрэшце адной: нельга губляць над сабой кантроль, гэтага, магчыма, яна і чакае. Галоўнае — пазбавіць яе нажа. Ён чакаў, пакуль яна нападзе.

Крык. Пранізлівы, разлічаны на тое, каб ашаламіць. Дзяўчына кінулася на яго, выставіўшы нож. Ён зрабіў падманны рух, ухіліўся і схапіў яе за кісць. Падсечка — і дзяўчына ўпала на зямлю. Ён вырваў нож з яе рукі.

“Устаньце, — выдыхнуў ён. — Я не зраблю вам дрэннага”.

Яна моўчкі паднялася на ногі, і ён нібы ўпершыню ўбачыў, што дзяўчына ненатуральна гнуткая, з шырокімі плячыма і стройнымі нагамі — ніводнага грама лішняй вагі. “Пэўна, так выглядалі старажытныя амазонкі”, — пранеслася ў яго галаве.

“Забярыце”, — сказаў ён і працягнуў ёй яе зброю.

Дзяўчына імклівым рухам выхапіла з яго рукі нож. Яна ўся дрыжэла.

“Суपाкойцеся. Я вам не вораг”.

Сонечныя блікі скакалі па яе целе, прабіваючыся скрозь лісце бяроз. У вачах дзяўчыны па-ранейшаму тлела нянавіць.

“Нам варта пагаварыць, і я сыду”, — сказаў ён.

Але замест адказу яна зрабіла знак рукой, быццам камусьці за яго спінай, і ён інстынктыўна павярнуўся, каб паглядзець, каго гэта там яна ўбачыла. І ў тое самае імгненне зразумеў, што гэта не што іншае, як выкрут, каб адцягнуць увагу, рэзка адхіліўся, але запознена — лязо слізнула па яго перадплеччы, болю ён не адчуў, а другая падсечка зноў зваліла дзяўчыну на зямлю.

Ён адразу заламіў ёй кісць баявым прыёмам, і яна мусіла выпусціць нож, які, як і раней, апынуўся ў яго руках. Ад неглыбокага парэзу, які ён убачыў на сваім перадплеччы, заструменіла кроў. Ён сарваў нейкую расліну і прыклаў да раны. Дзяўчына з зямлі сачыла за тым, што ён робіць.

“Уставайце, — сказаў ёй Слядак. — Больш вы мяне не падманеце. Я — не вораг, зразумейце гэта”.

Упершыню яна расцяла вусны.

“Ідзіце адсюль. Уцякайце”.

“Але чаму?”

“Я тут не адна. Сюды прыйдуць”.

З паўхвіліны ён думаў над яе словамі, а потым выказаў сваю здагадку:

“Я ведаю, што вас расшукваюць і што вы з тых траіх, хто аб’яўлены ў вышук. Гэта вы спілавалі бранзалеты, калі хаваліся ў доме старога Крэза?”

Дзяўчына імклівым рухам ускочыла на ногі.

“Чаго вы хочаце?” — спытала яна.

“Я хачу знаць праўду, і я пайду”.

Ён у другі раз працягнуў дзяўчыне яе нож.

“Больш не рабіце глупства!”

Яна выхапіла з яго рукі зброю.

“Уцякайце, пакуль не позна”.

Слядак ужо быў упэўнены ў слушнасці сваіх здагадак. Гэтая дзяўчына, безумоўна, адна з тых самых траіх уцякачак, пра якіх яму распавяў стары апантаны. Дык гэта іх ён хаваў у сваім жытле, а пасля дапамог знікнуць? Так. Але, чаму яны не сыходзяць з гэтых месцаў назаўсёды?

“Чаму вы не сыходзіце адсюль? — спытаў ён. — Хутка пачнецца сезон дажджоў, тут усё залье, а потым увогуле прыйдзе зіма”.

“Яшчэ зарана”.

Слядак на секунду-другую адвёў позірк, каб агледзеца — ён інтуітыўна адчуў, што агрэсія яе пайшла на спад, — і раптам убачыў на вяроўцы, працягнутае ад дрэва да дрэва, нешта накшталт карнавальнай маскі. Сапраўды, гэта была менавіта маска, пэўна, яна сушылася. Маска ўяўляла з сябе не што іншае, як птушыную галаву.

Ён ужо адчуў, што яго здагадкі набываюць зусім новы сэнс і кірунак.

“Гэта вы ўтраіх забілі Зураба?”

Адказам яму было маўчанне.

“А Ларыёна?”

Дзяўчына кінула на яго позірк, поўны нянавісці.

“І мімаходам злягчалі маньяка?”

Маўчанне дзяўчыны было ўжо занадта красамоўным. Зрэшты, ён і не чакаў адказу.

“Я не данясу на вас — хоць у гэта вы можаце паверыць?” — спытаў ён.

“Хто вы?” — нечакана выявіла цікаўнасць дзяўчына.

“Я — чалавек з Мегаполіса. І заўтра туды вярнуся. Я вам не вораг — зразумейце”.

“Хутчэй пловіце назад і з’езджайце”.

Слядак памацаў руку. Кроў ужо амаль спынілася. Ён агледзеўся па баках.

“Вашы сяброўкі дзесьці паблізу? — спытаў ён. — Ну што ж. Няхай так. Я зараз паплаву назад, але напаследак вам параю: вяртайцеся ў Мегаполіс. Там вы згубіцеся ў натоўпе, і вас урэшце пакінуць шукаць. Цяпер такі час, што кожны сам за сябе, і, можа, вы ўратаецеся”.

Дзяўчына раптам неяк з горыччу ўсміхнулася, паказаўшы роўныя белыя зубы.

“Можа, яшчэ і пакаяцца за грэх у якой падпольнай царкве ці касцёле?”

“Знойдуцца людзі, якія вам дапамогуць”.

“Ідзіце хутчэй, а то будзе позна”.

Слядак выхапіў з вогнішча абгарэлую галінку.

“Вось, — сказаў ён, адшукаўшы пятак утапанай глебы, — тут я напішу вам нумар абанентнай скрыні ў Мегаполісе. Як толькі вы з’явіцеся там, дайце мне ведаць, і вам дапамогуць. Я адказваю. Бачыце? Запомніце гэты нумар”.

“Уцякайце”.

Ён кінуў галінку ў вогнішча, павярнуўся і, не азіраючыся назад, рушыў прэч.

Сонца ўжо ў поўную моц вывяргала спёку. Хадзіць па балоце — гэта не тое, што плыць па вадзе. Ногі яго часам загразалі ў твань па пахвіну, з бруднай жыжкі выскоквалі смярдзючыя пухіры і лопаліся сярод тысяч дробных вадзяных істот, якія, пэўна, адчувалі сябе тут з камфортам.

Урэшце ён з палёгкай дасягнуў вады. Рана на перадплеччы была яшчэ адкрытая, але ўжо не краваточыла. Ён глыбей удыхнуў паветра, спыніўся на кароткае імгненне і пайшоў у глыбіню, а потым паплыў, вызначыўшы напрамак.

Хвілін праз пятнаццаць ён лёг на спіну, каб адпачыць. Сонца стаяла амаль у зеніце, і яго бязлітасныя промні сляпілі вочы. Вада прыемна халадзіла цела і вяртала бадзёрасць.

Цень імкліва прамільгнуў перад яго вачыма. “Адкуль яму ўзяцца?” — падумаў ён. Сонца паліла твар, на небе не было ні адзінай хмаркі. Ён прыўзняў галаву, каб агледзецца, і ў гэты момант пачуў характэрны пошвіст, які ён ужо чуў раней, калі далёка заплыў на возеры, і ў той самы момант рэзкі крык і ўдар па галаве нібы нечым вострым. Ад нечаканасці ён перакуліўся і глынуў вады. Страх міжволі працяў яго. Пошвіст над галавой паўтарыўся, і ён уяўна пачуў смех. Смех? У тое самае імгненне адчувальны ўдар у патыліцу збіў яму дыханне і зноў прымусіў глынуць вады. “Што гэта і наколькі небяспечна? — пранеслася ў яго галаве. — Неабходна ўбачыць тую небяспеку, каб ведаць, як ад яе ўберагчыся”.

Ён сабраў сілы і рэзка выскачыў з вады амаль па пояс.

Птушкі! Дзве вялізныя птушкі рабілі разварот і, нібы знішчальнікі, пачыналі пікіраваць на яго. Чайкі! Ён успомніў радок з Сеціва, дзе гаварылася пра гэтых птушак і пра небяспеку сустрэчы з імі ў вадзе. “Толькі без панікі”, — падумаў ён. Усё залежыць цяпер ад таго, які спосаб абароны ён знойдзе. Але які? Павярнуцца да іх тварам і паспрабаваць схапіць рукамі? Дык без дапамогі рук ён пойдзе на дно. Ці яму выдзеўбуць вочы. Плыць хутчэй? Але ў яго засталася не так ужо і шмат сіл, каб імчаць, як спрынтэр. Да таго ж чайкі ўсё роўна будуць у такой гонцы спрытнейшыя.

Ён зноў атрымаў адчувальны ўдар, на гэты раз крылом. За ім павінен быць і другі, бо птушак дзве — мільганула ў яго галаве. Ён захапіў у лёгкія паветра і нырнуў. Над галавой па вадзе адчувальна ляснула, і ён зразумеў, што птушка прамахнулася. Але ж як доўга ён здолее так плыць, а чайкі — пудлаваць? Максімум хвіліну, нягледзячы на тое, што ён лічыўся калісьці выдатным плыў-

цом. А такі рваны рытм для плыўца згубны, бо можа хутка знясіліць яго. Да таго ж пасля ранення і аперацыі сілы ў яго ўжо далёка не тыя, што ў маладосці.

Ён выдыхнуў паветра ў ваду і вынырнуў на паверхню, зноў перайшоўшы на вольны стыль. Ногі яго звыкла працавалі, ствараючы руху моц. Бераг. Як хутка павінен быць бераг?

Ён павінен спяшацца, бо птушкі — а такіх вялікіх ён ніколі ў сваім жыцці не бачыў — чымсьці вельмі ўзвар'яваныя і поўныя лютасці.

Зноў удар па галаве. Ён не паспеў нырнуць, як яму апякло шчаку — пэўна, тая чайка, што заходзіла на яго пасля першай, пусціла ў ход кіпцюры. Ён зноў даў нырца. Праз хвіліну вынырнуўшы, ён паплыў так, каб вада больш не трапляла ў вушы і ён мог пачуць набліжэнне небяспечных істот. Гэтая тактыка прынесла яму нейкую надзею: як толькі ён чуў над галавой свіст крылаў, то адразу набіраў як мага больш паветра і пагружаўся ў ваду з галавой.

Бераг ужо быў побач — ён адчуваў гэта, а калі на імгненне прыўзняўся, каб зірнуць, то ўбачыў, што ён ужо нарэшце блізка да мэты.

Якраз у гэты момант ён адчуў моцны ўдар і потым другі, зноў глынуў вады і з цяжкасцю выплюнуў яе, каб прачысціць лёгкія.

“Йа-ха-ха! Йа-ха-ха!” — пачуў ён пранізлівы крык, і — раптам стала ціха. Ён плыў наперад, і было ціха. Птушкі пакінулі яго.

Ён амаль выпаўз на бераг і доўга ляжаў так, не маючы сіл узняцца на ногі. Сонца пераваліла зеніт, і цела яго хутка абсохла, мухі абляпілі рану на руцэ і ўзбуджана гудзелі над галавой — адчувалі пах крыві.

Урэшце ён з цяжкасцю падняўся, знайшоў у хмызняку схаваныя раней шорты і красоўкі, апрануўся і паволі рушыў у Паселішча.

Навокал ужо ўсё даўно абудзілася. Насустрач яму цяпер траплялі ў асноўным жоўта- і цёмнакурныя постаці,

як звычайна, жукаватыя і гучнагалосыя. Крочылі яны ўпэўнена і не саступалі дарогу, бачылі, што нешта з ім не так, ён змораны і сілы яго на зыходзе. Таму і не саступалі. Адзін раз яму ўслед шпурнулі каменнем, але ён спадзяваўся, што сустрэчы з абколатымі і азлобленымі падлеткамі на гэты раз мінуе.

Крэза дома не аказалася. Слядак знайшоў кавалак люстэрка, агледзеў твар і збольшага галаву. Твар быў апухлы ад укусаў жамяры, з вялізнай драпінай на шчацэ, а на галаве ён намацаў некалькі гузакоў і неглыбокіх ран з ужо запечанай крывёй.

Ён знайшоў рэшткі віна ў бутэльцы, якая, пэўна, засталася нейкім чынам па-за ўвагай Крэза, выпіў з рыльца, дабраўся да ложка і адразу праваліўся ў сон.

Прачнуўся ён толькі апоўначы. У прыбудове было душна, і ён выйшаў на падворак. Неба, усыпанае зоркамі, раз-пораз засцілалі пасмы дыму з тарфянікаў. Там-сям з далёкіх і блізкіх дамоў гучала музыка, рытмічна білі барабаны, даносіліся няўцямныя крыкі і брыдкае лаянка. Ён успомніў Шэрыфа, які казаў, што кожную ноч тут кагосьці калечаць ці забіваюць. Урэшце, тое самае адбывалася і ў Мегapolісе. Гора чалавеку, калі ён застаецца адзін і не знаходзіцца нікога, хто б прыйшоў яму на дапамогу.

* * *

Разбудзіў яго Крэз. Ужо, пэўна, даўно развіднелася, сонечны прамень прабіваўся праз запыленае шкло. Крэз сказаў, што назбіраў тое-сёе на стол.

“Вас, я бачу, падмаладзілі”, — дадаў ён іранічна.

“На беразе я зваліўся з абрыву. Толькі і ўсяго”, — не стаў развіваць далей гэтую тэму Слядак.

“Вы калі едзеце?” — спытаў стары нерашуча.

“Што, надакучыў?”

“Ды не. Жывіце. Тут і пагаварыць няма з кім”.

“Значыць, еду сёння, — падвынікаваў Слядак. — Якраз пасля абеду тут пройдзе цягнік”.

“У вас сабачая работа”, — заўважыў стары.

“Затое я многа бачу”.

“Жыццё — гэта бруд. Няма чаго і бачыць”.

“Я чуў, што вас пагражалі падпаліць, — сказаў Слядак. — Вы б асцерагаліся”.

“Не мае сэнсу. Мяне абкрадвалі некалькі разоў, забіралі апошняе, а калі вырашаць пусціць «чырвонага пейня», то ўсё роўна не ўберажэшся”.

“Займелі б якую зброю”.

Крэз махнуў рукой.

Праз гадзіну Слядак пайшоў з мэтай забраць з сейфа свой рэвальвер і развітацца з Шэрыфам. Той сядзеў у сваім крэсле і начыняў пісталетную абойму патронамі.

“Чулі, ноччу стралялі?” — спытаў Шэрыф.

“Не, — адказаў Слядак. — Я моцна спаў”.

“Стралялі па мне”.

Слядак уважліва ўгледзеўся ў змрочны твар участкавага.

“І што?”

“Я заваліў аднаго. Гэта людзі Ларыёна. Вы ўсё роўна з’езджаеце, так што кажу вам як ёсць. Цяпер я тут доўга не працягну”.

“Вас возьмуць на службу ў любым іншым месцы. Я магу закінуць за вас слова. А пакуль пастукайце па дрэве”.

“Ну не. Адсюль я не пабягу. Не дачакаюцца”.

“Чым жа вы ім так не ў масць?” — спытаў Слядак.

“Здараецца, што белыя ідуць на супраціў: падпальваюць дамы дробных наркагандляроў. Ці быў выпадак — «замачылі» аднаго. Я не вельмі рэагую на гэта, таму тут стаў лішні”.

“Д’ябла б пабраў гэты свет”, — з горыччу адзначыў Слядак.

“Ён, пэўна, і пабраў”, — усміхнуўся Шэрыф.

Яны памаўчалі. Абойма пстрыкнула і ўвайшла на сваё месца.

“Вы, пэўна, ведаеце, што апошняя так званая «канкіста» пракацілася тут пяць гадоў назад, — сказаў Шэрыф. — Мяркую, чарговая ўжо на падыходзе. Так што самі разумеюць, маё жыццё будзе яшчэ менш значыць, чым любога з гэтых нашых прыхадняў. А большасць з іх, між іншым, пятая калона. Вось толькі мясцовым белым я сапраўды не пазайдрышчу”.

Слядак уважліва слухаў. Ён, вядома, ведаў, што такое “канкіста” і чым звычайна яна заканчвалася. Узброеныя банды з усходу — там быў цэнтр іх рэгіёна Еўрабіі, саслабелы і недзеяздольны, — урываліся ў паселішчы і дробныя гарады, дзе падобна старажытным канкістадорам (адсюль і “канкіста”) учынялі гвалт. У гэтага гвалту было два кірункі: рабаўніцтва харчовых прадуктаў ды наркотыкаў і захоп белых жанчын і рабоў на ўсход, дзе іх адпаведна выкарыстоўвалі.

“Дарэчы, — сказаў Шэрыф, — мне ўрэшце ўдалося «прабіць» тых «хімічак», пра якіх вы цікавіліся. Я прыціснуў кіраўніка Зары, і ён раскалоўся. Калі-небудзь я да яго дабяруся і ўпакую «садзюгу» на нары. Але пакуль тое, вось што ён мне паведаміў: тры дзяўчыны, якія збеглі з папраўчых работ і якіх пакуль не знайшлі дый надта і не шукалі, — сёстры, белыя, амаль пагодкі. Іх бацькі загінулі ў Мегаполісе падчас Катастрофы, пасля чаго малалетак скінулі ў нейкі спехам сфарміраваны прытулак, дзе падчас неразбярыхі адбываліся жудасныя рэчы. Вядома, абараніць іх не было каму, а вось пакарыстацца іх становішчам ахвотнікі адразу знайшліся. Іх па чарзе гвалціў дырэктар таго прытулка, але аднойчы, калі крыху падраслі, яны забілі яго. Віну іх тады так і не даказалі, але на ўсялякі выпадак скіравалі ў папраўчую калонію, адкуль яны выйшлі, як толькі дасягнулі пэўнага ўзросту. Кажуць, яны пакляліся помсціць, і за імі цягнецца не адзін хвост, але яны надзвычай скрытныя, асцярожныя і чуюць небяспеку, як зверы. Хоць іх лёс і прадвызначаны”.

“Вы будзеце іх шукаць?” — спытаў Слядак.

Шэрыф паціснуў плячыма.

“Калі загадаюць, пашлю сваіх двух вялікіх следапытаў. Можа, ім і пашанцуе”.

“Рад, што вы ставіцеся да гэтага з гумарам, — сказаў Слядак. — Мне, напрыклад, іх па-чалавечы шкада”.

“А-а, вось яшчэ што, — нібы ўспомніў Шэрыф. — Мне далажылі, што вы сплавалі на востраў”.

“Хто гэта далажыў?”

“А вы ўгадайце”.

“Штучнік? — выказаў здагадку Слядак. — Ну і зух!”

“Дык раскажыце, што там на востраве?” — замест адказу спытаў Шэрыф.

“Пуста. Балота. Твань”.

“І ніякіх там, скажам так, адхіленняў?”

“Што вы маеце на ўвазе?”

“Ну, якая-небудзь кінутая лодка, у людзей яны часам сталі прападаць, мне скардзяцца”.

“Пашліце Штучніка. Ён разбярэцца”.

“Вы быццам сёння едзеце?” — не падтрымаўшы жарт, удакладніў Шэрыф.

“Так. Я прыйшоў развітацца”.

“У вас на твары шрам і на галаве кроў”.

“Я пабіўся, калі хадзіў да Зары”.

“Што ж, удачы вам”.

“Узаемна”.

Яны паціснулі адзін аднаму рукі, і Слядак пайшоў. Ён не любіў доўга развітацца.

Крэз чакаў яго, па звычцы седзячы на калодзе. Ён ужо глынуў з бутэлькі, якая стаяла побач. Нібы ўпершыню Слядак убачыў яго лядашчасць і што ён ужо амаль зусім стары: зморшчыны, набухлыя мяшкі пад вачыма, друзлая скура — усе прыкметы распаду арганізма.

“Не хацеў вас раней трывожыць пытаннямі, — сказаў стары, — а калі зазірнуў у краму, то вы ўжо раптам сышлі”.

“Я хадзіў развітацца з Шэрыфам, — патлумачыў Слядак. — Праз паўгадзіны мне трэба на станцыю, інакш я спазнюся на цягнік”.

Стары ўзняўся з калоды.

“Калі вы не супраць, я дапамагу вам сабрацца”.

“Я сам, — сказаў Слядак. Ён выцягнуў з кішэні кашалёк і даў таму грошай. — Вось, вазьміце”.

“Вы іх бачылі?” — спытаў Крэз.

“Каго гэта — іх?”

“Эрынй”.

“Бачыў, — праз паўзу сказаў Слядак. — Яны ледзь не патапілі мяне”.

“Цяпер вы мне верыце?”

Слядак паціснуў плячыма.

“Хіба што так”.

Ён пайшоў, сабраў сваю дарожную сумку і зноў выйшаў на падворак. Сонца пакрысе губляла сваю сілу. Крэз па-ранейшаму сядзеў на калодзе. Бутэлька ўжо амаль апусцела, але ап’янец ён яшчэ не паспеў.

“Не хачу вас сурочыць, — асцярожна заўважыў Слядак, — але ж вы абмежаваныя часам, я маю на ўвазе тое, што наперадзе ў вас старасць, і дапамогі вам тут дачакацца цяжка”.

“Я ведаю, — адказаў стары. — Пакуль я яшчэ ў сіле. Але як толькі я саслабею — мне гамон. Лёс многіх белых тут прадвызначаны, калі яны жывуць адзінока, падобна мне. Як кажуць, за што змагаліся — тое і атрымалі”.

Яны крыху памаўчалі.

“Што ж, бывайце, — сказаў Слядак і працягнуў старому руку. — Калі што, вяртайцеся ў Мегapolіс. Я вам раней гаварыў пра свой пеленг, і вы лёгка знойдзеце мяне”.

“Бывайце, — адказаў Крэз. — Наўрад ці больш пабачымся, так што дзякуй вам за дабро і ўдачы”.

...У забітым людзьмі вагоне цягніка, а хадзілі яны рэдка, Следаку не знайшлося месца. Там-сям можна было і сесці, але яму наўмысна і з прытоенай нянавісцю ад-

маўлялі — ехалі пераважна цемнаскурія і каляровыя, а таксама супляменнікі Ларыёна. Ён прымасціўся ў тамбуры ля акна і ўвесь час стаяў, раз-пораз прыціскаючыся, калі яго піхалі, часам знарок, да сценкі.

К вечару стала больш свабодна. Цягнік грукатаў, Слядак асцярожна паспрабаваў прыдчыніць бруднае акно — тое якраз аказалася незаблакаванае, — і ў твар яму пругка пацёк струменьчык свежага паветра.

За вакном мільгаў, калі-нікалі мяняючыся, адзін і той жа сумны пейзаж: рэдкія баракі прымітыўных сельскага-спадарчых кластэраў, паляны ад даўно высечанага лесу, на месцы якога перад вачыма часам праплывалі бязладныя кампактныя паселішчы; гісторыя павярнулася назад і спынілася на прыкладзе былых амерыканскіх амішаў, якія закансервавалі свой побыт на ўзроўні сямнацатага-васямнацатага стагоддзяў — наступіла другое сярэднявечча, хіба што з элементамі трафейнага індустрыялізму.

Потым ён убачыў, як з-за далягляду раптоўна выплыў барвовы дыск Месяца. Казалі, што навігатары з першай стаянаснай касмічнай базы, пабудаванай там напярэдадні і кінутай на волю лёсу, а па сутнасці, на марудную смерць ад недахопу кіслароду і прадуктаў спажывання, у момант Катастрофы і пасля яе, калі ўсюды панаваў хаос, — у тыя апошнія свае гадзіны даслалі на Зямлю праклён.

“Урэшце, — думаў ён, — хіба так важна, хто тут будзе весці рэй? На падыходзе новыя орды, яны яшчэ больш шматлікія і яшчэ больш агрэсіўныя, бо эпоха асветы скончылася, народы дэмаралізаваныя, а іх лідары — нікчэмныя. Калектыўнае самазабойства якраз і пачынаецца з адмаўлення традыцыйных каштоўнасцяў, пры якім асобныя вяртлявыя і хітрыя, як чарвякі, індывіды могуць і выжыць, а народ немінуча загіне”.

Што гаварылі адзін аднаму і думалі ў тыя дні дзесяць гадоў таму няшчасныя астранаўты, для якіх Месяц стаў агульным магільнікам? Нічога, акрамя праклёну, на Зямлю яны не даслалі, а ўсе размовы знішчылі. Дый сама

станцыя, пэўна, ужо развалілася і спаракнела, зацягнутая рэгалітам. Космас — вось куды было варта глядзець чалавеку. І Тэорыя Усяго, якую абяцалі агучыць нам у гэтыя трыццатыя гады навукоўцы, так і не была адкрыта, а самі яны былі зацкаваныя.

Слядак з цяжкасцю стаяў на нагах, але, як ён бачыў, ехаць яму засталося няшмат. Ён думаў пра тое, як вернецца на працу, пра Цэнзара, што ён яму скажа і ці дасць той яму веры. Але, напрыклад, наўрад ці раскажа каму пра тое, што ў забруджаных гноем, ахутаных адчаем і паразай, загразлых у заганых гарадах ці паблізу іх, ля паселішчаў, дзесьці на далёкіх выспах насуперак усялякаму цвярозаму розуму раптам могуць з'явіцца багіні помсты.

* * *

Наступіла восень з зацяжнымі залевамі, а потым нечакана пахаладала, выпаў снег і надышла зіма. Слядак іншым разам адсочваў пошту з абаненцкай скрыні, але таго, што яго непакоіла і цікавіла, не было. Часам незразумелая туга авалодвала ім, асабліва калі ўспамінаў лета ў Паселішчы, старога Крэза, Шэрыфа, востраў на возеры і дзяўчыну з “тату” ў выглядзе чайкі.

Але раптам прыйшоў ліст ад Крэза. Стары напісаў, што ён яшчэ жывы, што ў Паселішчы стала горш, што быў чарговы напад — так званая “канкіста”, загінулі і прапалі без вестак людзі, што паранены ў перастрэлцы Шэрыф ляжыць у бальніцы і што яго самога зноў абакралі. Ды, каб не запамятаць, дадаў стары, у канцы лета на беразе возера знайшлі знявечаную Зару.

І яшчэ, паведамляў ён, з вострава зніклі чайкі.

...Больш лістоў не было.

Жнівень—верасень 2006 г.

Чароўных кветак немаўля

Вяртаючыся з чарговай камандзіроўкі, аўдытар Макарэвіч, адносна малады чалавек прыстойнага выгляду і саркастычнага складу характару, убачыў каля свайго пад'езда купку людзей. Былі сярод іх і знаёмыя, але яны чамусьці адводзілі вочы. Макарэвіч падышоў да суседзяў.

Яны расказалі, што прыкладна гадзіну таму з апошняга паверха іх дзевяціпавярховага дома зваліўся хлопец. Трапіў на клумбу і, магчыма, таму быў яшчэ жывы, калі прыехалі “хуткая” і міліцыя.

У ліфце Макарэвіча ашаламіла раптоўная думка. Клумба, на якую зваліўся незнаёмец, была якраз пад вокнамі яго кватэры на дзявятым паверсе.

Аўдытар Макарэвіч адчыніў дзверы і яшчэ з парога пачуў галасы. У пакоі знаходзіліся супрацоўнікі міліцыі ў цывільным: бригада крымінальнага вышуку, як яны адрэкамендаваліся. Двое з іх — маладзейшыя, сядзелі ў крэслах, а трэці — старэйшы, рухаўся ў невялікай свабоднай прасторы паміж кніжнымі паліцамі, сталом

і тэлевізарам у куце. Жонка, дагледжаная і прыгожая сталай прыгажосцю, уласцівай здаровым жанчынам, якія няўхільна сочаць за сабой, сядзела на канапе. Яна працавала ў гандлі — загадчыцай невялікай харчовай крамы з сістэмы “Еўраопту”. Дачка, як ведаў Макарэвіч, трэці тыдзень адпачывала ў прыгарадным летнім спартыўным лагеры для дзяцей.

— Маё прозвішча Даўгапалец — капітан райаддзела міліцыі, — прадставіўся высокі мужчына і дадаў: — З вашага балкона зваліўся чалавек. Па словах... — ён кіўнуў галавой у бок жонкі, — гэты мужчына спускаўся зверху, магчыма з даху, і сарваўся.

— Няўжо? — сказаў аўдытар Макарэвіч, прынёс яшчэ адно крэсла і сеў на яго сам. — Ай-яй-яй! Чаму ж ён так дрэнна лётаў? І што яму было трэба на даху? Гуляў у Карлсана?

Капітан райаддзела на імгненне спыніўся і з цікаўнасцю затрымаў позірк на гаспадару кватэры.

— Пры ім знайшлі паперу. Прозвішча — Дзядко Алё Іванавіч, працаваў інструктарам па фізкультуры. Вам гэта што-небудзь гаворыць?

— А вам? — спытаў Макарэвіч і дадаў: — Можа, злодзей? Фізкультурнікі — яны амаль усе такія.

— Высветлім, — сказаў капітан Даўгапалец. — Яго пакуль што аперыруюць.

Двое маладых супрацоўнікаў пераглянуліся. Па-ранейшаму рухаючыся па пакоі, іх начальнік кіўнуў аднаму:

— Пазвані ў бальніцу.

Той пайшоў у суседні пакой, дзе быў тэлефон. Дзверы за сабой ён прычыніў, а калі выйшаў, то нешта прашаптаў начальніку на вуха.

— Так, — сказаў капітан Даўгапалец, — вось гэта ўжо гарачэй!

Маладыя супрацоўнікі зноў пераглянуліся, і той, што хадзіў званіць, усміхнуўся. Яны, як па камандзе, усталі і пайшлі да выхада.

— Што ён сказаў там, у бальніцы? — затрымаў Макарэвіч іх начальніка. — Чакайце, капітан, спадары! Куды вы цягу далі?

— Нічога істотнага, — сказаў капітан Даўгапалец, зноў зацікаўлена зірнуў на гаспадара і дзіўнавата фыркнуў.

Яны пайшлі. Аўдытар Макарэвіч зачыніў за імі дзверы і вярнуўся назад. Жонка ўжо ляжала на канапе, прыціскаючы да лба мокры ручнік. Макарэвіч зноў сеў у крэсла.

— Можа, растлумачыш, чаму з балкона лётаюць мужыкі?

— Ты ведаеш столькі, колькі і я, — адказала тая.

— Ты бачыла таго летуна? — спытаў ён.

— Не. Яго павезлі ў бальніцу. І кінь свае жарты.

Яны памаўчалі.

— Я спушчуся ўніз, — сказаў аўдытар Макарэвіч.

— Паесці зрабі сам.

Есці ён так і не стаў, а спусціўся ўніз і агледзеўся. Ля злашчаснай клумбы нікога ўжо не было, у вокнах паўсюдна гарэла святло, неба ў россыпу зорак цямнела над галавой. Было цёпла.

Аўдытар Макарэвіч падышоў да клумбы. У святле ад акна ён убачыў прымятыя кветкі і глыбокую ўвагнутасць на месцы падзення цела. Макарэвіч зірнуў угару, на вокны сваёй кватэры, і зноў задумаўся над тым, што гэты незнаёмы малады Дзядко рабіў там, на даху дома, а потым на яго балконе.

“А што, калі зараз паехаць у бальніцу?” — Макарэвіч памятаў, што бальніца не так далёка. Там аднойчы выдалялі гланды дачцы. “А можа яго павезлі куды-небудзь у іншую бальніцу? — падумаў ён. — Не, не павінны, бо яны, пэўна, спяшаліся, а найбліжэйшая — якраз праз квартал”.

* * *

Бальніца ўяўляла з сябе некалькі шматпавярховых будынкаў. Макарэвіч знайшоў хірургічны корпус і апынуўся

ў ярка асветленым прыёмным пакоі. Некалькі чалавек сядзелі ў крэслах, кульгаў на мыліцах непаголены мужчына з загіпсаванай нагой, прабеглі ў дзверы дзве дзяўчыны ў белых халатах. За шклянкой перагародкай сядзела жанчына, корпаючыся ў паперах.

Аўдытар Макарэвіч пачаў хадзіць узад-уперад. Жанчына за перагародкай падняла галаву.

— Што вы бегаете, як на бульвары? — незалюбіла яна. — Па якой справе?

Макарэвіч падышоў бліжэй.

— Да вас прывезлі мужчыну. Фізкультурніка. Ён зваліўся з даху. Хачу даведацца, як ён сябе адчувае. Жывы ці, можа, склеіўся?

— Выйдзе старшая медсястра — тады пра ўсё і даведаецца. І выбірайце словы! Што яшчэ за вульгарызмы?!

Макарэвіч паціснуў плячыма. “Можа, пайсці адсюль?” — падумаў ён.

Але пайсці не выпадала. Насустрач яму з лаўкі падняўся малады хлопец, высокі, чарнявы, з шырокім падціснутым ротам, у трыкатажнай майцы. На майцы было нешта напісана лацінскімі літарамі. Аўдытар Макарэвіч прыгледзеўся і прачытаў: “LOVE IS A FLOWERS’ BABY”⁵. Хлопец выцягнуў з кішэні пачак цыгарэт і паказаў Макарэвічу на выхад.

— Выйдем!

У святле ліхтара хлопец чыркнуў запалкай, прагна зацягнуўся і паглядзеў Макарэвічу ў твар.

— Я брат Алега, — сказаў хлопец і сплюнуў пад ногі. — Пазванілі вось, добра — я да тэлефона падышоў, маці нічога не сказаў, а сам сюды.

— А, дык вы брат таго фізкультурніка, — здагадаўся Макарэвіч.

— А вы хто? — спытаў хлопец.

— Жан Както.

⁵ “Каханне — кветак немаўля” (англ.).

— Ды ты шо гоніш? — западозрыў той нейкі таямнічы, неасэнсаваны ім здзек.

— Ён зваліўся з майго балкона, — ветліва патлумачыў Макарэвіч.

Дзядко-малодшы з цяжкасцю ўзважаў нешта. Змена розных пачуццяў адлюстроўвалася на яго невялічкім, нервовым тварыку.

— Хто яго загубіў? Хто?! — раптам істэрычна закрычаў ён, падскочыў да Макарэвіча і схпіў яго за каўнер курткі.

— Ты што, дурачок, звар'яцеў? — спытаў Макарэвіч і аддзёр рукастую далонь.

— За жонкай трэба было больш глядзець, вось што! — зашыпеў проста яму ў твар Дзядко-малодшы. — Такого хлопца загубіла... Лярва! — ён вылаяўся.

Аўдытар Макарэвіч пачаў асэнсоўваць інфармацыю.

— Ану, ціха! — прыкрыкнуў ён. — Лямантуеш, як баба!

— Гэта я — баба? — завішчаў Дзядко-малодшы і зноў кінуўся на яго.

Макарэвіч разлічана (калісьці баксіраваў) стукнуў яго, і даволі моцна. Дзядко-малодшы пахіснуўся, ледзь не ўпаў і раптам заплакаў.

— Ну, супакойся, дурачок, — памяркоўна сказаў яму Макарэвіч, — пайшлі сядзем, абмяркуем, чаму твой брат паехаў з даху.

Свяцілі ліхтары. На бальнічным двары было пуста. Ён адвёў Дзядко-малодшага да лаўкі.

— Гавары, — загадаў Макарэвіч.

— Ён пакахаў яе, разумееш? Ну, брат. Працаваў у спартыўным лагеры, там, дзе зараз ваша дачка. Там яны і пазнаёміліся. А цяпер яна яму нават дзверы не адчыніла, вось ён і палез праз дах...

— Навошта ж хавацца? — спытаў Макарэвіч. — Сказалі б прама, і не было б у клумбе ямы. — Ён усміхнуўся з рыфмы.

— Я з ім перадусім гаварыў, — сказаў Дзядко-малодшы. — Хіба ж ён мяне паслухае? Ён старэйшы, ён за бацьку.

— Хм, нешта я не разумею, хто там каго кахаў, — Макарэвіч падняўся з лаўкі.

— Пайду, — сказаў ён. — Каханне — вялікая сіла, але ўсё лухта, мой юны сябар. І гэта таксама. З нябёс часам ляціць на клумбы чароўных кветак немаўля... Ха-ха...

— Каб толькі жыць застаўся, — тужліва заенчыў Дзядко-малодшы. А што я маці скажу? Га? Ды шо ты муціш усё?

— Бывай, дурачок, — сказаў Макарэвіч.

— Што рабіць будзеш? — спытаў Дзядко-малодшы.

Макарэвіч паціснуў плячыма.

Раптам у прыёмным пакоі лягнулі дзверы, і на падворак выбегла медсястра.

— Пастойце, маладыя людзі! Хто тут брат Дзядко, таго, які цяпер у аперацыйнай?

— Ну, я, — пасунуўся да яе Дзядко-малодшы. — Што, што здарылася? Ён памёр?

— Яму робяць аперацыю. Але не хапіла крыві. Рэдкая група. У вас якая група? Вы ведаеце сваю кроў? Павінна быць адзнака ў пашпарце.

— Ведаю, — сказаў Дзядко-малодшы. — Мне хутка ў армію. Другая, эр эф плюс.

— Не, не тое. А вы хто? — звярнулася яна да Макарэвіча. — Таксама брат?

— Накшталт таго, — крыва ўсміхнуўся Макарэвіч.

— А ў вас якая група?

— Чацвёртая, рэзус плюс.

— Вы дакладна ведаеце? Упэўнены? Хадземце са мной. Хутчэй. Калі яму зараз не пераліць кроў — ён сканае. Кроў хоць чыстая? На дакладныя аналізы няма часу.

— Не хвалюцца, чысцей не бывае.

Праз нейкі час Макарэвіч выйшаў з прыёмнага пакоя. Яго ўгаворвалі паляжаць пару гадзін, але ён адмовіўся.

— Нічога, дабяруся.

Дзядко-малодшы па-ранейшаму чакаў і адразу кінуўся да яго.

— Ну, як? Што там? — нервова ўхапіў ён Макарэвіча за крысо вятроўкі.

Той патэтычна ўзняў рукі.

— Жадаю шчасця вам, — сказаў Макарэвіч, — братам, каханым усім бл..., прабач, людзям...

Ён пайшоў пешшу. Па дарозе Макарэвіч успомніў Леначку з іх аб'яднання, якая яму сімпатызавала і папросту дзялілася з ім сваім жыццёвым вопытам. Вопыт яе зводзіўся да аднаго. “У кожнай жанчыны павінна быць тры мужчыны, — прапыхвала яна сваю ідэю, — адзін — для цела, другі — для грошай, а трэці — для душы”. Макарэвіч цяпер успомніў і ўсміхнуўся ідучы. Ён даўно не ўспрымаў жыццё ўсур'ез.

Ліфт падняў яго на дзвяты паверх. Ён адчыніў дзверы ў кватэру, зайшоў і прыслухаўся. Потым знайшоў паўбутэлькі гарэлкі і выпіў проста з рыльца. “«Прыход» адчувальны, — сказаў ён сам сабе. — Няблага «ўставіла» пасля крывапіўства”.

Ён тэатральна ўзнёс рукі.

— О, брат мой, брат мой!

У спальні было ціха.

— Ты мне скажы, — разумеючы, што ўсё добра чутно праз дзверы, спытаў ён жонку, — я ў цябе для чаго: для грошай, для цела ці для душы?

Ён пайшоў у пакойчык, які, звычайна, прапанавалі гасцям, расклаў крэсла-ложак, дастаў падушку, прасцірадла. Зняў са сцяны свой партрэт у драўлянай рамцы — карціну ягонага сябра, мастака-аматара. З партрэта глядзеў на яго малады мужчына: лоб нізкі, нос доўгі, падбародак звычайны, вочы былі намаляваны старанна, але выраз іх

быў нібы ў барана. Макарэвіч засмяяўся і шпурнуў партрэт у кут.

— Маё тут было цела, а заўтра адляцела, — сказаў ён.

* * *

Аўдытар Макарэвіч назаўтра з'ехаў з кватэры і пачаў жыць у Леначкі, якая быццам нікольні не здзівілася, што ён пайшоў ад жонкі. Ён неяк уладкаваўся, і пакуль чакаў суда на развод, толькі зрэдку ўспамінаў сваё ранейшае жыццё, кватэру на дзявятым паверсе, былую жонку. Некалькі разоў яму снілася дачка, а потым і яна перастала.

Пасланец Немезіды

Напрыканцы лета ў вёсцы заўсёды сумна. Нешматлікія яе жыхары — на палявых работах, бо ідзе самы прыпар. Заўжды пустая галоўная вуліца, і толькі на лаўках дзе-нідзе сядзяць ля свайго жытла знямоглыя, знясіленыя працай на Утопію, пенсіянеры абоега полу. Побач, у пыле, зрэдку валтузяцца мурзатыя дзеці.

Прыкладна ў такі час, схуднелы з твару, бледны, з пачамненнем на лёгкіх — пачатковай фазай сухотаў — з лагера агульнага рэжыму, адразу пасля так званай перабудовы вярнуўся, ці, як яшчэ кажуць, “адкінуўся” калгаснік Рыгор Баркоў. Свой “траяк” па дзвесце першым артыкуле яму, тым не менш, давялося адбыць “да званка”, гэта значыць амаль да таго часу, пакуль пачаліся раздзяленне краіны на асобныя рэспублікі, адмена спробаў сухога закону, пачатак усялякіх паскарэнняў, галоснасцяў і заклікаў да прыватнай ініцыятывы.

Тэрмін Баркову па цяперашнім часе далі нізавошта. Зараз гэта ўспрымалася б як здзек ці кпіны, але па-ранейшаму заставаліся на сваіх месцах і кіравалі тыя ж самыя старшыня сельсавета, начальнік міліцыі і ўчастковы, пракурор і суддзя, актыўнымі намаганнямі якіх Баркоў і трапіў да “кума”.

Пачалося ўсё з таго, што колькі гадоў таму Рыгор Баркоў, вясковы жыхар і просты калгаснік, увогуле рахманы, ціхі і ветлівы чалавек, набыў сабе жарабя. Ён выхаваў кволюю жывёлу ў моцнага каня, якога назваў Матросам: можа, таму, што сам калісьці адслужыў армію на флоце.

Матрос аказаўся незвычайна цягавітым, і з яго дапамогай Баркоў неяк лёгка ўзняў асабістую гаспадарку, стаў дапамагаць з канём і суседзям — араць, сеяць, вазіць лес, дровы. Спачатку ўсё гэта было, быццам, як і належыць, але потым чыесьці зайздросныя вочы ўбачылі, а рука напісала ў райцэнтр. У сельсавеце ўзгаднілі становішча з існуючымі законамі, і аказалася, што ў прыватнай уласнасці каня мець нельга. Рыгора Баркова папярэдзілі раз, потым другі, а аднойчы раніцай на падворак з'явіўся ўчастковы з сельсаветчыкамі — забіраць Матроса.

— Каня адправім у суседнюю гаспадарку, па дамоў, — суха аб'явіў участковы — малады пыхлівы хлопец з чорным чубам з-пад брыля форменнай фуражкі. — Не паложана, дзядзька.

— Так, так, — заківаў галавой старшыня сельсавета — наліты чырванню, мажны дзяцюк. — Калі кожны пачне займацца прыватным прадпрымальніцтвам, то хто будзе працаваць на дзяржаву? Наша калгасная сістэма — найлепшая ў свеце. І менавіта мы, мясцовы сельскі савет, вырашаем, як каму жыць.

— Не хвалюйся, кампенсуем, — паабяцалі два яго памагатыя.

Рыгор Баркоў пабляднеў. І не таму, што аніякай кампенсацыі, як ён ведаў, не дачакаецца, а таму, што давядзецца аддаць Матроса ў чужыя рукі.

На гэта Рыгор Баркоў спытаў:

— Раствлумачце, што дрэннага ў тым, што я каня трымаю ды дапамагаю каму трэба? Старым, напрыклад, нямоглым?

— Ты тут капіталізм развёў, зразумела? — сказаў старшыня сельсавета. — І ты думаеш, мы запамяталі, чаму

твой бацька, Васіль Баркоў, быў вядомы як здраднік Радзімы? А ці не ён швэндаўся па лесе з бандай “зялёных”, пакуль яго “ястрабкі” са знішчальнага батальёна не завалілі? Хіба не ён перадусім падпаліў сельсавет?

На гэта Рыгор Баркоў маўчаў. Ён не ведаў дакладна, хто сапраўды падпаліў адразу пасля вайны сельсавет, — той паспелі патушыць, але што бацька быў “бульбашом”, ці “зялёным братам” — так, ведаў.

Тым часам Матроса вывелі з хлява. Конь не даваўся чужынцам, трывожна ўсхрופаў, касавурыў на гаспадара вокам. І тут Рыгор Баркоў не стрываў. Ён ухапіў сякеру, што тырчэла ў калодзе, і кінуўся бараніць жывёлу. Баркова абвалілі на зямлю, звязалі і адвезлі ў райцэнтр, а каня забралі.

* * *

З той пары прайшло тры гады.

Першыя дні на волі калгаснік Рыгор Баркоў зрэдку глядзеў тэлевізар, звычайна перадачы пра таямнічае і неапазнанае, шмат спаў, моўчкі еў звараную жонкай бульбу, парыўся ў лазні, а потым спытаў пра Матроса. Жонка расказала, што конь спруцянеў на калгаснай стайні ў галодную зіму ў першы ж год, калі яго гаспадара пасадзілі. Кармоў не хапала каровам, дык хто пра каня думаць будзе? Раён жа надояў патрабаваў.

Знясіленага на восеньскіх працах Матроса нейкі час падтрымлівалі з дапамогай вяровак, прапушчаных праз жывот і зверху за кроквы — каб не паваліўся, эканоміў сілы — так ён саслабеў, але потым скончылася і салома, якую так-сяк яшчэ кідалі ў кармушку...

Калгаснік Рыгор Баркоў даслухаў і нічога на гэта не сказаў: ён увогуле стаў яшчэ больш маўклівы.

Між тым, калгас узначаліў новы старшыня на прозвішча Вішнеўскі. Сам з сялян, ён вясковыя справы збольшага ведаў. Гэта быў, нягледзячы на маладыя гады, таўсматы чалавек, з круглым жыватом і бакенбардамі.

Вішнеўскі ведаў і гісторыю Рыгора Баркова, і менавіта ён задумаў аднавіць справядлівасць, вярнуць, так бы мовіць, страчаны твар сучаснаму кіраўніцтву.

У калгасе адбыўся сход. На гэты сход запрасілі і Рыгора Баркова. Ён, пасля роздуму, пайшоў.

Народу ў клубе было як заўсёды. Засядаў прэзідыум. Вырашалі будзёныя справы. Апошнім узяў слова старшыня.

— Дарагія таварышы, — сказаў ён . — Мы запрасілі сюды калгасніка Рыгора Васілевіча Баркова. Вы ўсе яго ведаеце. Ён нядаўна вярнуўся да нас адтуль, так сказаць, куды раней трапіў. Вінаваты ён, ці не — не нам рашаць... Але, адабраўшы ў яго каня, думаю, паступілі несправядліва. Цяпер зусім іншы час. Таму я і прапаную выдзеліць таварышу Баркову жарабя, і няхай ён яго трымае ў сваёй гаспадарцы. Так. Прагаласуем?

У зале зашумелі, загаманілі, а потым там-сям запляскалі ў далоні.

— Ну што скажаш, Рыгор Васілевіч? — заўсміхаўся малады Вішнеўскі, купаючыся ў промнях папулярнасці, якая абяцала значна вырасці пасля гэтага сходу.

У адказ на старшынёву прамову калгаснік Рыгор Баркоў падняўся з месца і падзякаваў усім за клопат. “Канешне, — сказаў ён, — жарабя возьме і выгадуе, дай Бог сілы і здароўя”. І адразу выйшаў з залы, ціха прычыніўшы дзверы.

* * *

Рыгор Баркоў не пайшоў дахаты, а паволі скіраваў да лесу, уздоўж зарослага аерам, забруджанага ручая, які раней быў невялічкай рэчкай.

На ўскрайку лесу ён спыніўся на пралеску, зняў пінжак, пасцяліў і лёг на зямлю. Ён адчуў, як зямля цягне да сябе, пачуў, як шумяць дрэвы над галавой, але гэты шлох і цішыня былі яму, які правёў гады ў тлуме і гвалце, нязвыклія, і ён доўга не мог супакоіцца. “Адзінае, — думаў

ён, — гэта тое, што аніяк не зразумець, чаму гэты народ з такой насякомаеднай жорсткасцю ставіцца сам да сябе, да здаровага, да таго, што стаіць на нагах, да жывога”.

Добра, што яму цяпер далі жарабя, але чаму ніхто не памкнуўся на яго, Баркова, абарону ў той дзень, калі гвалтам забіралі няшчаснага Матроса? Ніводны сусед, ніводны гаротнік, якім дапамагаў канём? Хіба ён браў з іх якія грошы? Хіба што, каб пракарміць таго ж каня зімой, купляў мех аўса? Якая жаба душыць іх увесь час? Хто, якія прыхадні прышпілілі ім тую зайздасць, ад чаго яны сталі хцівымі, нячыстымі на вока і душу рабамі? І гэта нават не ў горадзе, а ў вёсках, дзе раней не ведалі замкоў. Пачалі цяпер успамінаць пра трыццаць сёмы год, а хто ўсталяваў яго на гэтай зямлі? Калі б кожны ў той час сустракаў тых жа сельсаветчыкаў стрэльбай ці сякерай — пэўна, было б па-іншаму. Хто яму гарантуе цяпер, што праз некалькі гадоў, калі ён, Рыгор Баркоў, выгадуе жарабя, зродніцца з ім, як з сямейнікам, — зноў не з’являцца на падворку людзі з пустымі вачыма і не абвінавацяць яго ў якіх новых грахах?

“Немезіда, — раптам усплыло ў памяці пачутае днямі па тэлебачанні слова. — Знакі яе помсты ўжо лунаюць вакол і пагражаюць, але іх амаль ніхто не бачыць”.

Нечакана калгаснік Рыгор Баркоў заснуў.

* * *

Спаў ён нядоўга, і сон яго быў трывожны і неглыбокі. Рыгору Баркову спачатку ўрывіста сніліся дзеці, ужо дарослыя — сын Васіль і дачка Марта. Абодва жылі і працавалі ў горадзе: сын на будоўлях, а дачка швачкай-матарысткай на фабрыцы. На вёсцы яны з’яўляліся рэдка, звычайна пад зіму, калі па дварах пачыналі забіваць і смаліць парсюкоў.

А потым прысніўся бацька. Калгаснік Рыгор Баркоў бачыў таго разы з два, калі сам быў зусім малым, і таму памятаў слаба. І ў гэтым сне ён таксама адчуваў сябе

малым. Бацька таемна прыходзіў ноччу, прыціскаў яго, соннага, да грудзей — ад яго пахла лесам, бруднай вопраткай, порахам, махоркай. Прагна еў, нешта казаў маці, а на досвітку, калі малы Рыгорка яшчэ спаў, знікаў.

І цяпер, у сне, бацька быў апрануты ў брудныя вайсковыя нагавіцы, той самы бушлат, але вочы яго па-ранейшаму свяціліся пшчотай.

— Гэта ты падпаліў сельсавет? — спытаў яго Рыгор Баркоў.

— Я, — згодна схіліў той голаў. — Ды, бач ты, не дапаліў. Так атрымалася. Хацеў потым давесці справу да канца, але...

— Цябе забілі?

— Так.

— І дзе ты цяпер?

— Ёсць такая планета ў нашай сонечнай сістэме. Немезіда. Калі-небудзь, праз колькі там гадоў, — ніхто не ведае — яна абрынецца на Зямлю. Там шмат такіх, як я.

— І што тады адбудзецца?

— Тое, чаго не мінаваць. Але... але мне пара.

— Чакай. Хіба нельга неяк пазбегнуць таго сутыкнення?

Бацька задумаўся на кароткі момант.

— Урэшце, можна, праўда не надоўга, а — ну, скажам, гадоў на дваццаць-трыццаць. Для іх там трыццаць год, як для нас... ну, хіба што секунда. Я мог бы там папрасіць, падаць адпаведную заяву. Але — дзеля гэтага варта... аднавіць справядлівасць. Хоць на кроплю. Не, ты не павінен ведаць...

— Скажы. Я ж твой сын.

— Згода, — пасля паўзы, ужо адыходзячы, вымавіў той. — Трэба... трэба спаліць той сельсавет.

Рыгор Баркоў хацеў затрымаць яго, шмат чаго яшчэ запытацца, але бацька павольна адступіў і знік, нібы растаў у тумане.

* * *

Калгаснік Рыгор Баркоў раптоўна ачуняў і скінуў з сябе рэшткі сну. Ён быў нават усхваляваны. І хоць разумеў, што пра планету Немезіду днямі чуў па тэлебачанні — паказвалі нават астранамічную схему, дзе тая магла знаходзіцца, і казалі пра вялікую небяспеку, якую яна магла спрычыніць у будучыні, калі, магчыма, саскочыць з арбіты і сутыкнецца з Зямлёй, — трывожны роздум не прападаў.

“Сельсавет, — думаў ён. — Хіба ў ім справа? Усё ж засталася па-ранейшаму. Нават старшыня сельсавета, які адбіраў у яго Матроса і замарыў таго голадам, — на тым самым месцы, на той самай пасадзе. І рэдкія на цяперашні час коні зімой хістаюцца ад таго, што не хапае кармоў, і каровы стаяць па пуза ў гнаі, і вокны на фермах выбітыя. І даяркі, даглядчыкі жывёлы п’юць. І п’юць, бывае, таму, што невыносна глядзець на ўсё гэта”.

Прычына. У чым яна? І чым больш Рыгор Баркоў думаў пра тое, тым менш спадзяваўся знайсці адказ. У сельсаветах? У людзях? Яшчэ ў чым?

Ён доўга глядзеў, як гайдаюцца пад слабым ветрам і рыпяць вершаліны дрэваў, слухаў рэдкія крыкі птушак, а потым падняўся з зямлі і пайшоў дахаты.

* * *

Адвяхоркам узняўся вецер, пагнаў пыл на дарозе, з’явіліся хмары, але на дождж чамусьці не збіралася. Таму-сяму з вяскоўцаў паваліла на сотках азяроды з травой, плот, адарвала шыфер з даху. Па тэлебачанні пасля навін, хоць і запознена, нават аб’явілі штармавое папярэджанне, што дагэтуль адбывалася вельмі рэдка.

А ноччу, амаль пад раніцу, жыхары цэнтральнай вёскі пачулі характэрны, падобны на стрэлы, трэтар — полымя ірвала лісты шыферу на драўляным будынку сельсавета. Выклікалі пажарных, міліцыянтаў, але тыя, хоць і хутка прыехалі, рады не далі — было ўжо позна.

Сельсавет згарэў. Да падмурка.

Разбіраліся з тыдзень. Створаная камісія ўрэшце нікога не прызнала вінаватым: на пажарышчы знайшлі аплаўленыя бутэлькі з-пад гарэлкі, — напярэдадні там, пэўна, балявалі, — самаробны абагравальнік, выявілі ранейшыя дэфекты праводкі, абгарэлы сейф без грошай і дакументаў.

Старшыню выклікалі ў райцэнтр, але хутка адпусцілі.

* * *

Калгаснік Рыгор Баркоў так і не атрымаў абяцанага жарабяці. Усіх лішніх коняў, у тым ліку і моладзь, нават сяголеткаў, бліжэй да зімы адвезлі на гарадскі мясакамбінат.

Бацька яму больш не сніўся. Але фотаздымак яго, невядома як захаваны, Рыгор Баркоў калі-нікалі разглядаў. На тым здымку бацька быў малады, высокі, з адкрытым, шчырым тварам і ў незнаёмай яму жаўнерскай форме.

Усё на гэтым свеце паступова сыходзіць у мінулае, выпадае з памяці. Тым больш такія простыя гісторыі з жыцця маленькіх людзей, як калгаснік Рыгор Баркоў. Запамятавалі на вёсцы і яго гісторыю. Надышла восень, а потым зіма, а потым яшчэ адна восень і яшчэ зіма... Ішоў час, мала што змянялася на вёсцы, як заўсёды ў хлявах, пунях і на падворках “прыціскалі” парсюкоў, паціху гналі “хершу”, а ўвечары глядзелі тэлевізар, у якім напрыканцы кожнага года заводзілі загадкава-інтрыгуючыя размовы пра тое, ці адбудзецца канец свету. Вучоныя, нейкія экстрасэнсы, шматлікія “гуру” знаходзілі ўсё новыя і новыя доказы, што гэты канец вось-вось прыйдзе. Хто-ніхто ад пачутага нават западаў на герась, цішком паглыбляў склеп і купляў у сельпо запалкі і соль. Акрамя нашага персанажа Рыгора Баркова. Ён напэўна ведаў, што гадоў дваццаць-трыццаць усё будзе па-ранейшаму.

Морлакi

Вучыліся ў невялікім ангары, які быў прыстасаваны пад клас. Усё навучанне працягвалася каля года, пасля чаго дзеці разыходзіліся хто куды альбо паступалі ў распараджэнне дарослых.

Вучыў дзяцей Настаўнік — маленькі, чарнавокі, абсалютна лысы (амаль усе вучні, нягледзячы на ўзрост, таксама былі лысыя), але, як хадзілі чуткі, ён нарадзіўся з невялікім хвосцікам, што лічылася прыкметай высакароднасці. Яго так і звалі — Настаўнік.

Вось і цяпер ён зняў хітон, павесіў яго на вяшак і блізарука агледзеў клас.

— Вітаю вас, дзеці! — урэшце сказаў ён.

— І цябе вітаем, Настаўнік! — уразнабой адказалі яму.

— Сёння, — адразу прадоўжыў Настаўнік, — мы працягваем вывучаць тэму эвалюцыі праз гістарычныя артэфакты, якія часам знаходзяць вакол нас. Якраз год таму ў межах нашага Паселішча быў знойдзены кавалак тэксту з папірусу, які ў мінулым называлі кнігай. Такія кнігі, вядомыя як выключна шкодныя рэчы, мелі ўжытак прыкладна дзве тысячы гадоў таму. Тэкст расшыфравалі. Дык што было абвешчана ў тым урыўку, які я зачытаў вам перадусім — гэта значыць, учора? Скажы ты, Міралюбій!

Са свайго месца за сталом, якім служыла доўгая пластыкавая дошка, узняўся лысы, з маленькай галавой, амаль без падбародка, нягеглы хлопчык.

— У тым урыўку гаварылася, — адказаў вучань па імені Міралюбій, — як да Сына Лены, які ў той час быў імператарам, прыехаў з далёкай краіны нейкі Гербіт Улс, які прывёз яму шкодную кнігу пад назвай “Машына часу”.

— Гербет Улес, — паправіў Міралюбія нехта з вучняў.

— Правільна будзе Гербер Уэлес, — удакладніў Настаўнік. — І што далей?

— У той кнізе быў апісаны наш час, што, вядома, аказалася хлуснёй.

— Што, напрыклад? — спытаў Настаўнік. — Скажы ты, Джулія.

Лысенькая дзяўчынка з маленькай галоўкай і мініяцюрнымі вушкамі і носікам падхапілася са свайго месца.

— Там гаварылася пра нейкіх марлокаў, Настаўнік.

— Так. Сядай, Джулія. Хто раскажа мне ўвогуле пра той час? У якую яшчэ хлусню верылі старажытныя людзі? Можа, ты — Гламурый?

Бледны хлопчык узняўся з лаўкі і пачаў прамаўляць шчылінкай-ротам.

— Яны верылі, што Зямля круціцца вакол Сонца. Але ж дастаткова зірнуць на неба, каб упэўніцца ў адваротным. Яшчэ яны казалі, што наведвалі Месяц, а гэта немагчыма. Мяркую, яны трызнілі, бо ўдыхалі дым з папярковых трубчак, якія падпальвалі і трымалі ў роце.

— Так, добра. Пра што яшчэ манілі тыя старажытныя дзікуны, прывядзі прыклад ты — Епіфаній!

— Яны казалі пра надалоннікі, з якіх можна было перамаўляцца з далёкіх кропак Зямлі, а таксама пра нейкае Сеціва, дзе быццам былі адказы на ўсе пытанні, што проста смешна.

— А ты — Патрыцыя?

— Што з дапамогай нейкіх “компаў” можна было за імгненне далічыць да трыльёна більёнаў!

— Ха-ха-ха! — засмяяліся ў класе.

— Што па Зямлі цяклі рэкі і на ёй існавалі азёры, у якіх плавалі рыбіны, а ў акіяне так званыя кіты, памерам з наш ангар.

— Ха-ха-ха!

— Настаўнік! Прашу слова!

З задняй лаўкі ўзняўся яшчэ адзін вучань. Ён быў вышэйшы ростам і з крыху большай галавой, чым у астатніх, цвёрда акрэсленым ротам і круглым падбародкам.

— Кажы, Гераклій! Хоць усе ведаюць, што ты фантазёр.

Вучань на імя Гераклій сказаў:

— Магчыма, усё гэта і так. Але ж мы адхіліліся ад тэмы. Герберт Уэлс прыехаў да Сына Лены і казаў яму пра будучыню, у якой трывала завядуцца нейкія морлакі. Але той аспрэчыў яго і паведаміў, што на Зямлі будзе валадарыць камунізм.

— Ты маеш на ўвазе Сына Лены, помнік якому, знойдзены ў закінутай шахце, стаіць цяпер на плошчы ў Паселішчы?

— Так. Ты зноў свядома адхіляешся, Настаўнік. У Паселішчы ходзіць пагалоска, што морлакі існуюць. Яны нападаюць у цемры, бо ім трэба біямаса, каб харчавацца. Чаму казаць пра гэта забаронена?

— І я чула пра гэта, і мне страшна, — захвалявалася дзяўчынка на імя Джулія. — Пачынаецца бура, цямнее, а нам трэба ў Вялікі Ангар.

— Лухта! — аспрэчыў, але неяк няўпэўнена, Настаўнік. — У нас сапраўды камунізм. Каб нехта краў у цемры людзей і сілкаваўся імі? Пад зямлёй жывуць антрапафагі? Прымхі! Вакол дастаткова ежы. Хіба не смачна есці смажаных пацукоў, сушаных дажджавых чарвякоў і конікаў, слімакоў альбо жамяру? Яе ж шмат навокал. Зірніце самі!

За адзіным мутным шклом ангара сапраўды істэрычна біліся і раіліся мухі. Бура насоўвалася.

— Я ўмею лічыць да ста, — гнуў сваё вучань на імя Гераклій. — Тыдзень таму нас у класе было трыццаць тры,

а цяпер — трыццаць два. Дзяўчынку звалі Пенелопа, і яна ішла з заняткаў апошняй, як і ўсе, прышпіленая да каната страхавачным тросікам. Я ішоў праз цёмны тунэль перад ёй. Яе тросік аказаўся абрэзаным. А Пенелопа знікла. Мы штодня ходзім адной дарогай. Я даведаўся, што з пачатку года ў класе было аж трыццаць пяць вучняў. Куды дзеліся трое?

— Годзе страшылак, Гераклій, — перапыніў яго Настаўнік. — Лічыць увагуле небяспечна. Ад гэтага хварэюць. Але ж цяпер нам усё роўна трэба закончыць урок, бо пачынаецца бура. Зараз мы апранаем хітоны, на галовы ахоўныя капюшоны і прышпільваемся да каната. Ты, Гераклій, здолееш весці групу?

— Так. Я буду ўвесь час трымацца за асноўны трос. Спраўлюся.

— Тады менавіта я пайду апошнім, — падагульніў Настаўнік. — Збірайцеся.

Праз якую хвіліну група выйшла з класа і накіравалася ў Вялікі Ангар. Вецер нёс ім насустрач дробны пясок і смецце са звалак. Жалобна выла і гудзела жамяра. Цемра імкліва насоўвалася, і неўзабаве група апынулася ў тунэлі, дзе ніхто ўжо не мог бачыць суседа.

Тым не менш дабраліся хутка. Група апынулася ў Вялікім Ангара, дзе павінна была вячэраць і спаць. Усе трыццаць два вучні былі на месцы — Гераклій у дзвярах па чарзе іх лічыў.

Але раптам ён стаў нязвыкла бледны з твару і нібы змярцвеў.

— Скажы, Гераклій, можна, я заўтра ў класе сяду з табой побач? — між тым сарамяжліва кранула яго за руку Джулія.

Вучань па імені Гераклій зглынуў камяк у горле і схваў за спіну абрэзак страхавачнага тросіка на канцы каната.

— Мяркую, заўтра ўрокаў не будзе, — праз паўзу сказаў ён.

Уначы гучней бруяць фантаны

А другой гадзіне ночы Пётра Вашкевіч прачнуўся, бо званіў тэлефон. Халодны веснавы дождж грукаў у падаконне. Пётра дацягнуўся рукой да століка і зняў слухаўку.

Далёкі, глухі і незнаёмы голас перасцярог:

— Не кладзі трубку.

І Пётра, яшчэ спрасонку, спытаў:

— Ты хто?

— Я, ну скажам, твой анёл-ахоўнік, — сказаў голас у слухаўцы.

— Розыгрыш, — стомлена і раздражнёна буркнуў Пётра. — Я хачу спаць. Мог бы прапанаваць свой моўны сверб, пакуль людзі ў ложак не кладуцца.

— Прабач, раней не выпадала, — сказаў анёл-ахоўнік. — Ды ў мяне і зараз мала часу. Дарэмна не тэлефаную, бо маю асаблівую цікавасць. Менавіта зараз.

— Добра, — раптам згадзіўся Пётра, быццам прымаючы ўжо гульню незнаёмца, — тады чаму ты не з'явіўся ўвачавідкі?

— Нельга, — растлумачыў анёл-ахоўнік. — А хіба так не зручней? Да таго ж тэлефон — рэч дастаткова ірэальная,

ці не так? Тэлевізар, камп'ютар, мікралептонны кластэр, напрыклад. Тут недалёка і да мяне.

— Не даю веры, — сказаў Пётра. — Але калі табе не шкада грошай на міжгароднія размовы... Дарэчы, у цябе крылы?

— Магу прыняць любое аблічча. І крылы, калі спатрэбяцца, я ж проста існасць.

— Лухта, — пазяхнуў Пётра. — Ад чаго ты мяне ахоўваеш? Нападу ж аніякага няма. Тут у нас, праўда, мясцовыя мафіёзі, як усюды. Кусаюць, здараецца, ды адпіхваюць адзін аднаго, як парсюкі ля карыта. Дык я да таго карыта не прагну. Я інтраверт, разумееш? Хіба цагліна на голаў зваліцца?

— Не скажы, — засмяяўся голас у слухаўцы. — Лепш успомні, як дванаццаць гадоў назад, у каравуле... памятаеш?

Пётра падумаў і прыгадаў вайсковае мінулае: як яны ахоўвалі склады з палівам у летнім лагеры пад Бабруйскам і неспадзявана звар'яцеў Саід — радавы з іх роты, увесь час ціхі, брудны з выгляду небарака-абборыш, ахвяра нейкага раённага ўсходняга ваенкамата. Саід па-сабачаму завыў, кінуўся да зброі і выпусціў па людзях амаль паў-магазіна. Ён забіў аднаго і параніў двух, кулі мінулі тады яго, Пётру.

— Пра гэта я многім расказваў, — адзначыў Пётра.

— Згода, — настойваў голас у слухаўцы. — Тады адкінь гадоў сем, уяві сабе восень і рыбацкую хатку ля возера. Ты чамусьці прачынаешся, нават да дзвярэй дапаўзаеш, а потым адчыняеш вокны, юшку. Праз чадны газ шмат хто да Абрама на піва патрапіў. Як казаў паэт: “Усеўладна смерць, яна на варце і ў шчасця час...”

Пётра падумаў і вырашыў, што пра гэты выпадак у старажоўцы, калі ён рана зачыніў юшку, бадай, нікому не гаварыў.

— Карацей, — сказаў ён. — Што ты хочаш? Бо мне сумна, анёл ці хто ты там яшчэ, ад такіх размоў.

— Развітацца. Я адыходжу.

— Я павінен разлічыцца за клопат? — спытаў Пётра. — Пачаставаць шкляначкай крыві ці кавалачкам душы?

— Блюзнерыш, — адзначыў анёл-ахоўнік. — Калі б ты мог прадбачыць будучыню...

Пётра скінуў ногі з ложка і перасеў у крэсла.

— Са мной нешта здарыцца непрыемнае? — пацікавіўся раптам ён. — Гавары, крылаты, не цягні. Ты ж павінен прадбачыць і будучыню.

— Даведаешся ў свой час.

— Не мяці мяцеліцу. Досыць. Хто ты?

— Цягнік адыходзіць раніцай. А ў сталіцы цябе сустрэне жанчына і ўсё раскажа. Ты будзеш у небяспецы. Як, згода?

— Ага, ужо больш горача. З гэтага б і пачынаў, — сказаў Пётра. — Але мне няма да каго ехаць. Ні з кім там у апошні час не прыкурваю.

— Інертнасць, — адказаў голас у слухаўцы. — Беларусы скрозь такія. Індзейцы Еўропы. Дзікуны.

— Голас быццам знаёмы, — сказаў, вагаючыся, Пётра. — Прадстаўся, у рэшце рэшт.

— Спяшайся. Жанчыны ў тваім выпадку адзін раз чакаюць. Гэта вельмі важна для цябе, дзівак.

— Бадай, здагадваюся, — сказаў Пётра. — Я патрэбны зараз аднаму чалавеку, ну, няхай той жанчыне. Але ж мы даўно разышліся ў розныя бакі. Я не паеду.

— Ну, не зусім такое.

— Дык што, будзем гуляць у схованкі? — спытаў Пётра ўжо злуючыся.

— Памнажаючы пазнанне — памнажаеш журбу. Ты б лепш збіраўся, дурань.

— Слухай, мікралептонны кластэр, існасць ці як цябе, а ты б на маім месцы паехаў? — пацішэў крыху Пётра.

— Прыгажосць усё-такі вялікая сіла, — уздыхнуў анёл-ахоўнік. — Я рызыкнуў бы.

— Бывай, крылаты, — незадаволена ўздыхнуў Пётра. — І не перашкодзіла б, каб не званілі ўначы. Анёлы ці проста жартаўнікі.

— Яшчэ адно, — сказаў голас. — Не пакідай адчыненымі дзверы. Ноччу, напрыклад.

Пётра выцягнуў з пачка цыгарэту і запаліў.

— І каму я гэтак у апошні час спатрэбіўся? Хто ж такі да мяне завітае? — пацікавіўся ён. — Застрашваеш, крылаты?

— Карнікі выбару, скажам так.

— Ну, лепш бы якая дзеўка, месца хопіць.

— Я стаміўся тлумачыць. Бывай і ты, — ахалодзіў яго анёл-ахоўнік.

І на тым канцы паклалі слухаўку.

За акном па-ранейшаму сек дробны дождж. Вулічны ліхтар хістаў у пакойчыку мёртвым прывідным святлом.

Пётра адчыніў фортку і пачуў, як шуміць вецер ды ціха скуголіць у двары сабака.

— “Закручаны”, — падумаў ён уголас. — Але зашмат пра мяне ведае. І пра жанчыну. Ну, сказаў бы ўадкрытую, якая патрэба, дык не, наганяе жаху. Але ж, як не бачыш страху, то і не страшна...

Ён выкінуў недакурак у фортку і зноў лёг. “Я засынаю”, — падумаў ён і сапраўды хутка і моцна заснуў.

* * *

Гарадок, дзе ў апошні час спыніўся Пётра, быў маленькі, увесь у зеляніне дрэў, у кветках. Крамкі, кінатэатр, будынак выканкама з неад’емным Ільічом насупраць, царква ды яшчэ школа. Упоперак гарадок дзяліў на дзве амаль роўныя часткі асфальтавы бальшак.

За апошнія тры гады Пётра Вашкевіч змяніў некалькі такіх гарадоў ці пасёлкаў і трывала асеў у правінцыі, шукаючы беларускасць. Ён збіраў паданні, легенды, песні, а каб зарабіць на жыццё, працаваў у школках, клубах ці наймаўся мастаком-афарміцелем — ён і маляваць мог збольшага тое-сёе.

Яго не заўсёды прымалі за свайго, хаця хутка абвыкаліся з дзіваком, а вось дзеці любілі. Пётра часова пасяліўся тут у сваячкі, якая выйшла замуж і перайшла да мужа, а яго пакінула ў кватэры нібы за вартаўніка.

У гарадку пакрысе большаў заняпад. Мясцовыя размаўлялі на “трасянцы”. Паблізу вяла пачыналася будаўніцтва камбіната па вытворчасці цэменту, і ў гарадок панаехала людзей здалёк, і не самых лепшых. Яны часта выпівалі, а вечарам хадзілі па вуліцах і надрыўна спявалі “Кацюшу”.

Ён мог бы ўпікнуць мясцовых за мітуслінасць ды залішнюю рахманасць, за абыяканасць да свайго, за дробязнасць ды зайздрослінасць, за тое, што свету не бачылі за работаў — яшчэ шмат за што. А калі ў адным панадворку ўбачыў першую галубятню (а Пётра лічыў гэты занятак азіяцкім марнаваннем часу), то вырашыў, як скончыцца навучальны год, з’ехаць і адсюль. Ён бы з’ехаў і раней, але з Поўначы пачалося раптам нашэсце нейкіх якутаў, мардвінаў, нават пасяліўся па суседстве хакас з хакаскай і хакасянятамі. Прыхадні, адпаведна пералазу ў законе, атрымалі неўзабаве льготныя кааператыўныя кватэры і штодня бегалі ў райана, каб перавесці навучанне ў школе на расейскую мову. Як беларускі нацыяналіст, Пётра змагаўся з гэтым, як мог. А так гарадок быў зусім звычайны.

* * *

Той раніцай ён звыкла сабраўся, падкачаў колы ровара і выехаў на бальшак: так штодня звычайна дабіраўся да школы. Але не праехаў і кіламетра, як мусіў спыніцца, бо пачуў за спінай дзіўныя гукі, якія ўсё мацнелі, пакуль урэшце не ператварыліся ў выццё. Вылі аўтамабільныя сірэны. Потым, скаланаючы паветра, побач прамчала пажарная машына, за ёй другая, трэцяя, чацвёртая — ён са здзіўленнем налічыў не менш як дваццаць. За вузкімі зашклёнымі бойніцамі кабін ён убачыў нерухомыя прывідныя твары пажарнікаў у супрацьгазах.

Праз суткі ноччу ў кватэру пазванілі. Пётра зірнуў у “вочка” — чамусьці неспадзявана ўспомнілася перасцярога таго дзівака-анёла не адчыняць дзверы, але ў парозе стаяў сусед, яшчэ двое ў вайскавай форме, і Пётра адчыніў. Лейтэнант з ваенкамата, нават не пераступіўшы парог, даў яму распісацца і ўручыў позву на зборы.

Праз два дні пасля маршу-кідка ў некалькі дзясяткаў кіламетраў, ужо ў палявой армейскай форме, ён дапамагаў эвакуяваць насельніцтва. Аўтобусы падагналі проста да пад’ездаў: старых выводзілі з дамоў пад рукі, дзяцей выносілі. Ніхто толкам нічога не ведаў і ніхто нават не супраціўляўся, вось што было дзіўна. Ірэальнасць таго, што адбывалася, успрымалася ім тут праз нейкі час як норма. Чалавек да ўсяго прывыкае.

Людзей перасялялі яшчэ некалькі дзён, але гэтага Пётра ўжо не бачыў, бо працаваў у самай апраметнай — яны пракладвалі тунэль пад рэактарам, каб потым запампоўваць туды бетон.

Верталётамі сюды тэрмінова перакінулі “краты” і грэйдары, якія похапкам закупілі ў італьянцаў, а таксама японскія робаты-маніпулятары. Даводзілася не марудзячы, сходу засвойваць тэхніку, бо ні за якія грошы ніводны італьянец ці японец не палез бы ў гэты тунэль нават простым інструктарам. Але яны абыходзіліся і самі.

* * *

Летам стаяла невыносная спёка. Наўкол гарэлі лясы, ад тарфянікаў на горад несла дымны вэлюм. Але штодня сонца, як нанятае, у гарачым мроіве павольна соўгалася па небе, якое, здаецца, назаўсёды пазбавілася ад аблокаў.

Менавіта ў гэты час, у сталічнай клініцы, амаль што выпадкова Міхась Скакун і сутыкнуўся з былым калегам па інстытуце Пётрам Вашкевічам.

Пётру везлі па калідоры ў калясцы. Ён быў зусім лысы, нават без броваў і веек. Міхась спачатку не пазнаў яго, але нечакана ўбачыў прывітальна ўзнятую руку.

Адна нага ў Пётры была загіпсаваная, твар, і так рэзкі, птушыны, стаў яшчэ больш стончаны і худы і набыў ненатуральна бледны колер. Але вочы былі ранейшыя: пытлівыя, разумныя і без прытоенага страху смерці. Міхась Скакун нават падумаў, што цягавіты Пётра выцягне і зараз, але ў той жа дзень даведаўся пра тое, пра што амаль адразу здагадаўся і сам: жыць таму заставалася лічаныя дні. Завезлі Пётру сюды з пераломам нагі — крохкія косці ўжо не зрасталіся. А калісьці яны гулялі ў футбол у адной камандзе — за іх інстытут. Пётра быў выдатны паўабаронца: тэхнічны, вынослівы, кемлівы. Яму прапанавалі паспрабаваць вышэйшую лігу, нават запрасілі на трэніроўкі, але потым быццам перадумалі, нешта ў іх там наверсе не спрацавала. Пётра смяўся, што знайшлі сякеру “пад лаўкай”, але надта не гараваў — ён быў захоплены ўжо іншым, больш вартым, як ён лічыў, чым спорт.

Яму, Міхасю Скакуну, таксама не шанцавала ў апошні час. Хаця, думаў ён, яго становішча было непараўнальна лепшае, чым, напрыклад, у небаракі Пётры. У Міхася доўга і пакутліва хварэла малая дачка, і, каб знайсці грошы на лекі, ён мусіў часова заняцца перавозкай грузаў па найме: ахоўнікам фірма быццам добра плаціла. На дарозе яны вымушаны былі днямі адбівацца ад нападу каўказцаў, але ў яго быў пасля гэтага толькі няўдалы пералом ключыцы ды закранутае куляй плячо. Праз месяц ён выйдзе адсюль здаровы, толькі вось давядзецца зарабляць “бабкі” з самага пачатку. І ў іншым месцы. А гэта ўжо праблема, бо ён хоць і позна, але ўцяміў, што чалавека-чаўнака, якім ён аказаўся, калі-небудзь усё роўна падставяць. І вось падставілі.

Уражаны сустрэчай са сваім былым калегам па інстытуце — а ён закончыў юрыдычны факультэт прыкладна ў адзін год з Пётрам, які вучыўся на філалагічным, — Міхась Скакун доўга ляжаў у сваёй палаце на вузкім і цесным салдацкім ложку. Да вечара ён заўсёды не ведаў, чым

заяцца. Ён задрамаў, але нудзіла плячо і назалялі жамяра і мухі. Тады ён пайшоў і адшукаў пакой, дзе паклалі Пётру.

У пакоі было яшчэ каля дзесяці хворых. Яны займаліся кожны сваім: хто чытаў, хто слухаў транзістар, размаўляў, а хто проста спаў. Было вельмі горача, у паветры стаяў пах дыму, лекаў, ёду і старых бінтоў.

Пётра нападляжаў на бруднай падушцы каля расчыненага акна і глядзеў кудысьці ў адну яму бачную кропку. З кустоў пад акном аднастайна паўтарала сваю песню берасцянка. Хворы заўважыў наведвальніка і кіўнуў на зэдлік побач.

— Абязручаў я, — проста сказаў Пётра. — Рыхтуюся да фінішу. Хутка памру. Але я гатовы, стары. Не мінеш жа неяк такой адметнай падзеі. Лепш сустрэць яе годна і без асаблівага шкадавання. Так?

Міхась адкрыў рот, каб сказаць нешта суцяшальнае, але прамаўчаў.

— Анёл-ахоўнік пакінуў мяне, вось у чым справа. Мне і знак быў шэсць гадоў назад.

— Які знак? — наструніўся Міхась. — Нешта не ўязджаю.

— Мы размаўлялі, і ён папярэдзіў мяне. Сказаў, што пакідае назаўсёды.

Міхась зірнуў на яйкападобную белую, як крэйда, Пётраву галаву і злавіў яго позірк: той глядзеў бяспхётна і шчыра, і Міхасю Скакуну, які раптам усё зразумеў, стала няёмка, бо гэта ён шэсць гадоў назад разыграў Пётру з анёлам.

У той час па выпадковай пратэкцыі Міхась Скакун уладкаваўся на працу на тэлефон даверу службы міласэрнасці. Грошы яму плацілі зусім невялікія, але справа была новая, нязвыклая — тады такія тэлефоны ўвайшлі ў моду ва ўсіх гарадах. Зменшчыкам падрабляў на паўстаўкі ўрач, і яны дзяжурылі па чарзе. У маленькай каморцы, якую выдзелілі таварыству Чырвонага Крыжа, ён вёў размовы з адзінокімі жанчынамі, патэнцыяльнымі

самазабойцамі, інвалідамі, псіхічна хворымі, звычайнымі хуліганамі і рознымі няўдачнікамі. З тымі, хто не дасягнуў мэты і атрымаў паразу.

У адно з такіх дзяжурстваў да яго зайшоў непрыкметны чарнявы малады чалавек у акуратным шэрым плашчы, шэрым касцюме і з папкай у руках. Ён спачатку прыкінуўся прасцяком, потым даў зразумець, што ён птушка больш высокага палёту, паслухаў колькі хвілін, як Міхась Скакун працуе, і выклаў карты. Хутка высветлілася, што адпаведныя органы зацікавіліся тэлефонам даверу, гэта ж была гарачая кропка, анягож. І Міхась зразумеў, што тут яму больш не працаваць — не дадуць, бо гэтаму жукаватаму карцела зрабіць яго стукачом, а ён ведаў: абстукачаны — што “апушчаны” ў зоне. Адзін капыл.

А яшчэ праз тыдзень, калі ён ужо дапрацоўваў на службе апошнія дні, у пакойчык, незалежна ўскінуўшы падбародак, увайшла высокая, прыгожая brunетка са светла-шэрымі вачыма, гадоў дваццаці пяці, не больш. Гэта была, як ён пазнаў, Насця, колішняя Пётрава каханка. Міхась ведаў яе па інтэрнаце.

Тады, у мінулым, пры ўсім сваім класічным абліччы прыгажуні, Насця была бяскрыўдная і добрая да наіўнасці і не адмаўляла з гэтай нагоды амаль нікому, бо ўсіх шкадавала. Калі не хапала дзяўчат, яна “дзялілася” і на дваіх, і ніхто яе за тое не ўшчуваў і не абгаворваў, бо ведаў: няма за тым ні распусты, ні карысталюбства.

Потым з’явіўся Пётра, і Насця перамянілася — насіла яму паесці, мыла і прасавала кашулі, не адыходзіла ад яго ні на крок, з лёгкасцю перайшла на родную мову, бо Пётра наўмысна не размаўляў па-расейску, і ўсе зразумелі — тут іншае. Так у іх і цягнулася, пакуль не адбылося размеркаванне і Пётру як вальнадумца ціхенька скіравалі да ўсходніх межаў. Насця за ім не паехала.

Пазней Міхась Скакун здагадаўся: праз сваю беларускасць Пётра, пэўна, і ў футбольную каманду не трапіў — такіх неахвотна выпускалі за мяжу. Колькі гадоў раней,

успомніў ён, на факультэце, дзе вучыўся Пётра, быццам існавала нейкая дысідэнцкая нацдэмаўская плынь, усё гэта, вядома, было не надта сур’ёзна, але вёў ужо свае гульні “кум” — новы, трэці памочнік дэкана, якога прыслалі “адтуль”, “з канторы”, — Пётра выклікаў у яго чамусьці асабліваю цікаўнасць.

Насця прывіталася, села ў крэсла, запаліла і сказала:

— Хачу пабачыць Пётру. Вы ж сябрукаліся, быццам. Ты павінен ведаць, дзе ён. А то канцоў, бля, не знайду. Падзяліся адрасам.

Міхась Скакун задумліва агледзеў яе — ён не часта бачыў такіх прыгожых жанчын, а ён жа памятаў яе сціпла апранутай студэнткай, што прыехала вучыцца ў сталіцу аднекуль з маленькага пасёлка.

— Шукала б сама.

— А калі мне нельга? Я была адшукала, але ён паспеў ужо адтуль з’хаць.

— Твае праблемы.

Насця павагалася, рэзкім рухам патушыла цыгарэту і сказала:

— Табе можна верыць. Дык вось яму, дурненькаму, справу хочучь наматаць. Быццам ад таго, чым ён там займаецца, існуе пагроза нацыяналізму. Ха-ха! Паўсюдна ў іх, бля, пагрозы. Дурдом! Хто — сам здагадваешся. Няхай прыедзе, я ўсё яму растлумачу, кахала ўсё-ткі яго, дурня.

— Ты што, у “кантору” ўладкавалася? — здзівіўся Міхась. — Туды жанчын бяруць?

— Анягож. І псеўда далі: Мата Хары, ха-ха!

— А то тут да мяне таксама днямі прыходзіў адзін, — заўважыў Міхась. — Жукаваты такі, з папкай.

— Ну, гэтага я штодня бачу, — бесклапотна сказала Насця. — Ён жа мой муж. Таму сюды і прывяла дарожка. Святая справа — старых сяброў падтрымаць.

— Здымаю капялюш, — сказаў пасля паўзы Міхась і, злёгка ашаломлены, спытаў:

— А не баішся?

— Я ж кахала Петрыка, як ты не зразумееш? — нібы малому, даводзіла яму Насця. — Але ж ён апантаны. Ну, мяркую сам, мне варта было ехаць на сяло ў школу? Што я, мала аддала той правінцыі? З дзесяці гадоў на ферму дапамагаць бегала. А бацькі? Апусціцца, хадзіць у сукенцы з плямамі ад супу? Чакаць дзесяць гадоў цеснага пакойчыка з дзецьмі на руках? Так хоць нешта маю. Ды ён так, мужык як мужык, ну проста работа такая... Дый не баюся я такіх. Ім жа разводзіцца нельга: як развод — з работы ў каршэнь.

— І твой — што, табе свае службовыя сакрэты даводзіць? — пацікавіўся здзіўлены пачутым Міхась.

— Трымай кішэню, ды на чорта мне яго сакрэты, — сказала Насця. Я ж не глухая, вушы маю. А то паперы неяк дадому прыпёр. Я і зазірнула.

— Ну і каму Пётра пагражае тымі песнямі ды гісторыямі, якія ў старых бабулек запісвае? — спытаў Міхась з сарказмам.

— Я і кажу — вар'ятня. Паведамі мне, калі што, яго тэлефон, я лабаранткай працую на факультэце. Так, абы стаж працоўны ішоў.

— А я вось звальняюся, — сказаў Міхась. — Дарэмна твой Пронін сюды занырнуў.

— А ты пашлі яго на тры літары, — сказала Насця.

Міхась Скакун у роздуме разглядаў жанчыну, якая сядзела перад ім у крэсле і паліла. Нягледзячы ні на што, асобныя людзі па-ранейшаму цікавілі яго. Прыцягненне аднаго чалавека да другога — тое, што завецца каханнем — хіба тут няма нейкай незразумелай яму таямніцы? — меркаваў ён. — Але ж калі яно, каханне, разбураецца з часам, хіба не сведчыць гэта быццам пра часовую яго запраграмаванасць, пасля якой наступае звычайны збой, альбо, можа, яно само і ёсць збой у якой-небудзь праграме? Зараз, — вырашыў ён, — знайду нататнік і дам ёй тэлефон апошняга месцазнаходжання Пётры. Адшукае.

Але тут яго думкі перапыніліся, бо тэлефанаваў чарговы пацярпелы паразу, і ён звыкла пачаў сваю працу — гэта значыць суцяшаць і надаваць упэўненасць, каб незнаёмы яму суразмоўца здолеў на нейкі час аказаць супраціў сілам жыцця. Так, сілам жыцця, хіба той не разумее. Такія гутаркі звычайна адчувальна вымотвалі, нібы яго жыццёвая энергія па кіламетрах тонкага тэлефоннага дроту перакачвалася ў нейкую бяздонную пустэчу. “Вампірызъм”, — казаў яму ўрач, яго зменшчык, але ён у гэта не верыў.

Калі ён урэшце паклаў слухаўку, Насці ў пакоі не было.

Праз дзень Міхась звольніўся са службы міласэрнасці, а напаследак, нападпітку, успомніў і пазваніў Пётру. Гаварыў ён праз складзеную ў колькі разоў насоўку: чамусьці Міхасю не хацелася, каб той пазнаў яго голас. Дый тэлефон, меркаваў ён, пэўна ўжо слухаюць.

* * *

Цяпер Міхась вырашыў расказаць Пётру пра ўсё, але перадумаў і зноў прамаўчаў. Замест гэтага спытаў:

— Мо я што зраблю для цябе зараз ці, — ён павагаўся, — потым?

Але Пётра зразумеў.

— Нічога не варта, стары, — усміхнуўся ён. — Потым ужо няма.

Як заўважыў Міхась, у яго не хапала некалькіх зубоў.

Яны яшчэ крыху пагаварылі пра сваякоў, пра тое, што стаіць небывалая спёка, а потым прыйшла медсястра і стала рабіць Пётру ўкол. Міхась развітаўся і пайшоў. Напаследак Пётра сунуў яму ў рукі тонкую кніжку-брашурку. То былі сабраныя ім мясцовыя паданні ды легенды, выдадзеныя невялічкім накладам у пачатку вясны.

На другі дзень пасля сняданку Міхась зайшоў у ардынатарскую і праз некалькі хвілін дазваніўся да Насці. Яна хоць і працавала ўжо ў іншым месцы, але адшукалася хутка.

— Пётра прыехаў, — сказаў ёй Міхась. — Ты ж хацела калісьці яго бачыць. Запішы адрас: Скарыны, сто дзесяць, дзвесце дзевяць.

Гэта быў адрас іх клінікі, а ў палаце нумар дзвесце дзевяць ляжаў Пётра.

Міхась Скакун не стаў чакаць адказу і паклаў слушаўку. Высокі, з даўно няголеным худым тварам, у кароткай піжаме — доўгія рукі напалову выторкваліся з рукавоў, адна была на зашмальцаванай павязцы, — ён нейкі час туляўся па калідоры, а потым, урэшце, пайшоў у сваю палату.

Калі і як на другі дзень да Пётры прарвалася Насця, Міхась не бачыў. Ён заспеў толькі, як яе выводзілі, лепш сказаць, цягнулі з палаты. Шыкоўна апранутая Насця, памжнелая, але ўсё такая ж прыгожая, білася ў руках медсясцёр і крычала, як простая вясковая кабета, калі тую напаткае бяда.

— Пеценька! Што ж гэта з табой зрабілі! Божа! Дапамажы хоць ты як-небудзь!

У роздуме Міхась Скакун глядзеў, як Насця, спатыкаючыся, ішла па дарожцы да выхаду. Каштоўная скураная сумачка звалілася ў яе з пляча і цягнулася па асфальце.

Міхась больш не пайшоў да Пётры. Днём, пасля таго як да яго зрэдку наведвалася жонка, ён зноў ляжаў на сваім ложку, чакаў вечара і прахалоды. Ён паспрабаваў чытаць Пётраву кніжку, але вырашыў, што прачытае потым, калі выйдзе адсюль. Да таго ж ён быў няўпэўнены, ці трэба цяпер каму-небудзь тое, што сабраў ды надрукаваў Пётра. Хіба тым, на вуліцах, трэба? Але, магчыма, меркаваў сам сабе Міхась, ён чаго і не разумее. Мо ён і ўвогуле не такі ўжо разумны, а можа, проста лянуецца думаць?

Ён прызвычаіўся тут да іншага. За бальнічным блокам раслі сосны, а за імі адразу месцілася невялічкая пляцоўка, у сярэдзіне якой ціха цурчэлі два невялічкія фантаны. Чамусьці іх тут не адключалі і ноччу.

Міхась выходзіў са сваёй палаты з цемнатою. Перад тым яму калолі на сон дэфіцытны марфін — абязбольвалі. “Прыход” быў як ад бутэлькі віна. Ён садзіўся на лаўку, а то проста клаўся на траву, паліў цыгарэту і слухаў, як цурчыць вада. Зрэдку, калі патыхала ветрам, на твар яму прахалодай даносіла вадзяны пыл. Пыл гэты, пэўна, адганяў жамяру і камароў. Ён вяла сачыў, як бягуць думкі, а то проста драмаў. Можа, менавіта ў гэтыя часы ён назаўсёды развітаўся з верай у чалавека. Што б там ні сцвярджалі — людзі вакол усё тыя самыя, меркаваў ён. Іх ніколі не перайначыш. Трэба проста знаходзіць для сябе нейкую іншую кропку апоры, ну як цяпер, напрыклад, слухаць, як бруяць фантаны. Уначы яны заўсёды бруяць гучней.

Змест

Раман

Паўночны вецер для спелых пладоў3

Аповесці

Песня пра Леніна..... 116

Эрыніі 141

Апавяданні

Чароўных кветак немаўля213

Пасланец Немезіды221

Морлакi.....229

Уначы гучней брўяць фантаны233

Літаратурна-мастацкае выданне

Станкевіч Юры

Паўночны вецер для спелых пладоў

Раман, аповесці, апавяданні

Адказны за выпуск *Зміцер Вішнёў*

Рэдактар *Віктар Жыбуль*

Вёрстка *Вольга Антонава*

Мастак *Кацярына Дубовік*

Карэктар *Віктар Жыбуль*

Падпісана ў друк 16.12.2015. Фармат 84×108/32.

Папера афсетная. Друк афсетны.

Ум. друк. арк. 13,02. Ул.-выд. арк. 9,90.

Наклад 500 ас.

Прыватнае выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Галіяфы».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/48 ад 03.10.2013.

Пр. Партызанскі, 77А, 220088, Мінск, Беларусь.

E-mail: vish@bk.ru

www.halijafy.by

Надрукавана ў Літве

АВ «Spauda»

Laisvės ave. 60,

LT-05120, Vilnius

— А ўвогуле — жыццё нікчэмная рэч, — раптам зноў сказала
пра сваё студэнтка Святлана Конкіна. — Ну, вось
нам добра разам, але ж так не можа працягвацца
заусёды — нават гэты няшчасны інтэрнат з клапамі.

ВЫДАВЕЦТВА
ГАЛІЯФЫ

ISBN 978-985-7021-26-0

9 789857 102126 0

ЮРЬИ СТАНКЕВИЧ ПАРЬНОЧЬИ ВЕЩЕР ДЪЛГА СЪЕЛБИХ ПЛАДОУ

